СТАРИ СРПСКИ АРХИВ
КЊИГА 8 (2009)

CDU 930.2:003.074(=163.41) ISSN–1451–3072

Faculté de Philosophie de Belgrade
Faculté de Philosophie de Banja Luka
Faculté de Philosophie d'Istočno Sarajevo
Archives de Serbie de Belgrade
Archives Intercommunales Historiques de Čačak

ANCIENNES ARCHIVES SERBES

LIVRE 8 (2009)

Belgrade 2009

УДК 930.2:003.074(=163.41) ISSN–1451–3072

Филозофски факултет у Београду
Филозофски факултет у Бањој Луци
Филозофски факултет у Источном Сарајеву
Архив Србије у Београду
Међуопштински историјски архив у Чачку

СТАРИ СРПСКИ АРХИВ

КЊИГА 8 (2009)

Београд 2009

Овај број *Старог српског архива* штампан је уз
финансијску помоћ Министарства за науку и технолошки развој
Републике Србије, у склопу пројекта *Српска држава и друштво у
изворима средњег века* (ев. бр. 147024, руководилац проф.
др Андрија Веселиновић).

САДРЖАЈ

ДИПЛОМАТИЧКА ГРАЂА

TABLE DES MATIÈRES

MATÉRIEL DIPLOMATIQUE

ДИПЛОМАТИЧКА ГРАЂА

Стари српски архив, књ. 8, стр. 11–36

Оригинални научни рад
УДК 930.2:003.074(497.11)"13"
УДК 091=163.41"1326"

Синиша Мишић

ХРИСОВУЉА КРАЉА СТЕФАНА УРОША III ПРИЗРЕНСКОЈ ЕПИСКОПИЈИ

[април 1326]

Хрисовуља је оригинал писан на пергаменту, лепим уставним писмом, црним мастилом, сем црвених иницијала на почетку реченица. У доњем делу пергамент је знатно оштећен, а последња три реда су исчилела. Овом хрисовуљом Стефан Дечански потврђује старе поседе епископији Призренској и прилаже нове. У самом тексту могу се разликовати *стари поседи, древних царева и прародитеља*, поседи краља Милутина и они које прилаже сам Стефан Дечански. Повеља има један од опширнијих потписа, који је лоше очуван, печата нема, али су остале рупице (5) кроз које је био причвршћен висећи печат. Хрисовуља није датирана. На основу једног израза из ње (*идох из Зете*) може се закључити да је издана априла 1326. године.

Ce chrysobulle est un original écrit sur parchemin, avec une belle écriture maiuscule, à l'encre noire, excepté les initiales rouges en début de phrases. Dans la partie inférieure le parchemin, passablement endommagé, les trois dernières lignes ont disparu. Par cet acte Stefan Dečanski confirme à l'évêché de Prizren ses anciennes possessions et lui en rattache de nouvelles. Le texte même permet de faire la différence entre les *anciennes possessions, tenues des anciens empereurs et aïeuls,* les possessions tenues du roi Milutin et celles rattachées par Stefan Dečanski lui-même. Cette charte porte une signature de caractères très général, mal conservée, et a perdu son sceau dont la présence est attestée par les petites perforations (5) servant à sa fixation. La rédaction de son texte, non datée, et sa délivrance peuvent être situées en avril 1326, depuis le sejour du roi Stefan Dečanski à Zeta.

Опис и ранија издања

Иван Јастребов је хрисовуљу пронашао у Призрену, код попа Стојана Симића Дворанца. Доскора се сматрало да је нестала у пожару Народне библиотеке 6. априла 1941. године. Недавно је откривено да се чува у Архиву САНУ.[1] Није нам познато како је тамо доспела.

[1] Први је пажњу на то скренуо др Ђорђе Бубало.

Хрисовуља је оригинал писан на пергаменту доброг квалитета, али је с временом физички оштећен, па су се појавиле рупе, а на доњем делу недостају крајеви слеве и десне стране. Зато је крај повеље највише и оштећен, последња четири реда су потпуно исчилела. Писана је лепим уставним писмом, црним мастилом, а почетна слова и потпис су изведени црвеним мастилом.

Уз прво издање Јастребов је саопштио и једини досадашњи опис хрисовуље и то веома сажето. Он каже да се чита лако *осим неких врсти које су већ почеле чилети.*[2] У међувремену овај процес је напредовао, па је данас већи број речи које се више не могу прочитати, посебно последња четири реда. У време Јастребова у потпису се могао добро прочитати део *и с Богом самодржац всех српских*. Данас се цео потпис тешко чита, а део се мора реконструисати. Печата нема, али је на дну пергамента видљиво пет рупица од висећег печата.

Хрисовуљу је први, и досада једини, издао према оригиналу И. Јастребов још 1881. године.[3] Делове са правном снагом објавио је у својој збирци Ст. Новаковић.[4] Према издању Јастребова 1980. године је Л. Славева приредила ново издање са опширним коментарима.[5] Она је том приликом покушала, према смислу, да реконструише исчилеле делове текста.

Ово издање је припремљено на основу снимака оригинала, који се чува у Архиву САНУ.

Текст повеље[*]

Страшⸯнаго ц(а)ра бл(а)гаꙗ м(а)ти ц(а)р(и)це прѣславнаꙗ и вл(а)д(ыч)ице мирѹ д(ѣ)во б(огороди)це, ц(а)ра бо |2| вь истинѹ страшнаго вьсемѹ мирѹ родила ѥси, ѥгоже трепещѹть и т[р]е-|3|сѹтⸯ се всачьскаꙗ видимаа же и невидимаꙗ и хвалѹ ѥмѹ приносеть ꙗко тво|4|рⸯцѹ и вл(а)д(ы)цѣ вⸯсѣхь, страшⸯномѹ пач(е) ц(а)рьь земльныих(ь), дрьжещѹмѹ ѡбла|5|стию вса видимаа и невид(и)маꙗ, н(е)б(е)снаꙗ же и земльнаꙗ, имⸯже ц(а)рие ц(а)р-

---

[2] И. Јастребов, *Хрисовуља дечанског краља од год. 1326*, Гласник СУД 49 (1881) 355.

[3] *Исто*, 355–362.

[4] Ст. Новаковић, *Законски споменици*, 638–642.

[5] *Споменици на Македонија* III, Скопје 1980, 253–276.

[*] Редакција издања: Татјана Суботин-Голубовић.

ствоѹють |6| и силⸯны ѡбл(а)дають землѥю, ѡт(ь)ѥмлющомоѹ[6] д(оѹ)хы кнеземь и всѣмь чл(о)в(ѣ)комь |7| конⸯць живота оѹставльша. Вь троици славимь вь трисиꙗнⸯнѣмь б(о)ж(ь)ствѣ, |8| рождены прѣжде вѣкь ѡт о(ть)ца, и пакы вь послѣдⸯнаꙗ лѣт(а) нашего рад(и) сп(а)сениꙗ сь|9|ш(ь)дь сь н(е)б(е)се и вьпльтивы се вь пр(ѣ)ч(и)стоѹю д(ѣ)воѹ, юже ѡбрѣте село пространⸯное и гороѹ |10| прѣсѣнⸯноѹю и полатоѹ прѣславноѹю, и сь чл(о)в(ѣ)кы поживе ꙗко чл(о)в(ѣ)кь, и нас(ь) и|11|зⸯбавль ѡт грѣховь прьваго прѣстоѹплѥниꙗ пр(а)дѣда нашего, и ѡбновиль пр(ѣ)ч(и)стымь |12| своимь кр(ь)щениѥмь, ц(а)р(ь)ство н(е)б(е)сноѥ ѡбеща и раискоѥ насаждениѥ. И вса сьврь|13|шивь б(о)ж(ь)ствьнаꙗ, на н(е)б(е)са вьзиде ѡттоѹд[ь][7] сниде, и пакы рекы ѡжидати ѥго вьто|14|раго и страшⸯнаго пришьствиꙗ ѥго, хотещаго снити и соѹдити живимь и мрь|15|твымь, и вьздати комоѹждо по дѣломь ѥго, ѡставль намь пр(ѣ)ч(и)стоѹю свою м(а)т(е)рь |16| помощницоѹ и застоѹпницоѹ и прибѣжище и покровь крѣпⸯки.

Нѥиже и |17| азь грѣшны и недост(ои)ны нарещи се рабь Х(ри)с(т)оѹ Стефань крал(ь) Ѹрошь трети по м(и)л(о)сти |18| бл(а)гаго чл(о)в(ѣ)колюбⸯца вл(а)д(ы)кы Х(рист)а, Б(о)гомь пом(и)лованы крал(ь) всѣхь срьпⸯскыхь и помо|19|рⸯскыих(ь) земль, и сь вьзлюблѥнымь моимь с(ы)номь, млад(ы)мь крал(ѥ)мь Стефаномь, |20| припадаѥ и м(о)лю се из гльбины срд(ь)чьныѥ, вѣди испрьва застоѹпницоѹ и храните|21|лⸯныцоѹ живота моѥго, юже положихь надеждоѹ и помощницоѹ д(оѹ)ши и тѣлоѹ мо|22|ѥмоѹ ѡт[ь] юности моѥе, ꙗже изⸯбави ме пр(ѣ)ч(и)стыми своими м(о)л(и)твами ѡт великыих(ь) |23| и ноѹждьныхь бѣдь и напасти лютыхь ꙗже ми слоѹчише с(е) вь жити семь грѣхь рад(и) |24| моих(ь) и завистию льстиваго диꙗвола, и злыихь и доброѹ ненавистних(ь) чл(о)в(ѣ)кь, иже |25| не трьпеще зрети великаго м(и)л(ос)р(ь)диꙗ б(о)жиꙗ, и добраго житиꙗ моѥго и неизреч(е)нⸯные |26| любве ѡтьчьскыѥ родителꙗ крал(ѥ)вьства ми юже имѣꙗше кь мнѣ, злымь и не|27|под(о)бнимь

---

[6] Код Јастребова и Л. Славеве: отьѥмлющемоѹ.

[7] Јастребов: ѡт тоѹдоѹ.

свѣтомь наведоше ѥго на дѣло страшно и неподобно ꙗко неоудобь чл(о)в(ѣ)коу |28| вь оумь вьсприѥти ни оушима слышати: свѣта ѡчию моѥю лишити ме, и вь |29| Костан҅тинь град вьдати ме вь заточениѥ и сь чеды моими прѣдати[8] ме дрьжати |30| вь роуцѣ ц(а)ра грьч҅скаго кур Андроника, рекше ꙗко не ꙗвити ми се по семь име|31|ни моѥмоу на земли ни чедомь моимь, не разоумѣв҅ше ни поменоувше, ѡкаа|32|н҅ны, прѣкраснаго Иѡсифа завистию братнѥю продана, исходатаивших(ь) ѥмоу |33| ц(а)р(ь)ство над[ь] всѣмь Ѥгуптомь, ни поменоувше м(и)л(о)ср(ь)диꙗ и правосоудиꙗ б(о)жиꙗ |34| ꙗже ѡ мнѣ хощеть сьдѣлати за неповин҅ноѥ моѥ ѡсоуждениѥ и поыбѣль, |35| иже праведникы любе и грѣшникы милоуѥ, и м(о)л(и)твы м(а)т(е)рьнѥ приѥть д(ь)нь |36| и нощь м(о)лещи се ѥи ѡ нас(ь), истрьже ме ꙗко ѡт самѣхь врать сьмрьтонос҅наго ада, |37| свѣтомь б(о)ж(ь)ствьнымь ѡблиставь изведь и посади ме на прѣстолѣ с(ве)т(ы)хь родите|38|ль крал(ѥ)в(ь)с(тва) ми, и постави ме ꙗко ц(а)ра и вл(а)д(ы)коу и кнеза всемоу стежанию родителꙗ |39| крал(ѥ)в(ь)с(тва) ми влад(а)ти и кралѥвс(твова)ти вь ѡт(ь)чьстви моѥмь и сь прѣвьзлюблѥнымь с(ы)номь |40| моим[ь], млад[и]мь крал(ѥ)мь Стефаномь, ꙗкоже не оутаило се ѥс(ть) прѣславноѥ и дивноѥ |41| б(о)ж(ь)ствьноѥ сиѥ дѣло ц(а)ремь ѡкр(ь)стьнымь и всеи вьселѥнѣи.

Азь же грѣшны все|42|гда диве се ѡ толицѣ б(о)жии дарѣ, мысле д(оу)шею и тѣломь и всѣмь оумомь д(ь)нь |43| и нощь, что вьздати Г(осподе)ви Б(ог)оу моѥмоу и пр(ѣ)ч(и)стѣи ѥго м(а)т(е)ри недооумѣю се, тькмо |44| бл(а)годарениѥ и славоу вьсилати ѥмоу и до послѣднꙗго моѥго издыханиꙗ, с(ве)тыим(и) |45| цр(ь)квами пещи се и недостатьчна вь них(ь) испльнити и сьврьшити ꙗже не дости|46|гоше сьврьшити с(ве)ты родителиѥ крал(ѥ)в(ь)с(тва) ми, и ѡт мамоны неправ(е)днаго б(о)гат҅ства сь|47|бранаго грѣхми моими ѡбѣщах(ь) се понѣ малоу нѣкоую честь вьздаꙗти брат(и)ꙗмь |48| б(о)жиимь оубогымь[9] присѣдещимь на распоутиꙗхь и прѣд[ь] врати двора моѥго и нꙋ|49|дещих(ь) всѣх(ь) коупити ц(а)р(ь)ство н(е)б(е)сноѥ. И пакы

[8] Јастребов и Славева: предати.

[9] Јастребов и Славева: оубогимь.

вь оумь въсприѥмь страш҆ны и неиспо|50|вѣдими час(ь) сьмрьтьны, ꙗко вси ц(а)риѥ пр(о)р(о)ци же и ап(о)с(то)лы и с(ве)т(ите)лиѥ сьмрьтию сконча|51|ше с(е), ничесоже не ѡтнесоше ѡт сего мира тькмо дѣла своꙗ добраꙗ же и злаꙗ, и вси вь |52| гробь заидоше ꙗко не рождьше с(е), всоу мою надеждоу вьзложивь кь пр(ѣ)ч(и)стѣи Б(огороди)ци б(о)гом(а)т(е)ри |53| и чюд(о)творици ꙗже вь ѥп(и)с(ко)пи(и) призрѣн҆скои на Лѣвиши сьздани и попис(а)ни родителѥмь |54| крал(ѥ)в(ь)с(тва) ми.

Вса що си ѥ имал(а) с(ве)таꙗ цр(ь)кви придан҆на и оутврьждена хроусоволи[10] ѡт(ь) вѣка |55| дрѣвными ц(а)ри и родители и прародители крал(ѥ)в(ь)с(тва) ми, вь селѣх(ь) и вь люд[е]х(ь) и вь планинах(ь) |56| и вь рибних(ь) ловищих(ь) и вь иных(ь) правдахь цр(ь)к(о)вных(ь), не разорих(ь) ни ѥдиноѥ чьрте, нь пач(е)|57| потврьдих(ь) и покрѣпих(ь) и придахь прьвы дарь.

Село Хочю близь Лоуке що соу др(ь)жа|58|ли прониꙗриѥ и сь людми села тог(о), и сь намѣстиꙗми их(ь), и сь всѣми м⟨егꙗ⟩ми ꙗко|59|же ѥс(ть) и ѡт испрьва было, и сь виногради, и с нивиѥмь, все що ѥс(ть) тежано или нетежа|60|но, да сиѥ има с(ве)таꙗ цр(ь)кви ꙗко и ина села цр(ь)к(о)вна свободно и никимь неврѣдно.

|61| И више тога села оу Градчаници на долѣ и⟨знес⟩е хрисовоуль всеѡс(ве)щен҆ны ѥп(и)с(ко)пь при|62|зрѣнскы Ꙗр҆сениѥ родителꙗ крал(ѥ)в(ь)с(тва) ми, и видѣ крал(ѥ)в(ь)с(тво) ми ѥре ѥ ѡна землꙗ цр(ь)к(о)вна |63| а ѡтоузета оу забѣль крал(ѥ)в(ь)с(тва) ми, и того ра(ди) повелѣ крал(ѥ)в(ь)с(тво) ми да си постави оулиꙗни|64|кь с(ве)таꙗ цр(ь)кви да ѥс(ть) оу помень крал(ѥ)в(ь)с(тва) ми и с(ы)ноу крал(ѥ)в(ь)с(тва) ми младомоу крал(ю).

И ѥщ[е] |65| приложи крал(ѥ)в(ь)с(тво) ми село Немышлѥ да ѥс(ть) заѥдно с Лоутовицомь, а мега моу како |66| си ѥс(ть) имало ѡт испрьва. И гор҆ны градь Коула, вь нѥм҆же ѥс(ть) цр(ь)кви с(ве)т(а)го Николы, ка|67|ко га ѥ даль цр(ь)кви родитель крал(ѥ)в(ь)с(тва) ми, такози да си га има с(ве)таꙗ цр(ь)кви вь сьхра|68|нѥниѥ рызнице

[10] Тако стоји у оригиналу, Јастребов и Славева су исправно прочитали хрисовоули.

цр(ь)к(о)вн(е), книжиꙗ и сьсоудьь, и все що ѥс(ть) вьноутрь с(ве)тыѥ цр(ь)кве, |69| вь д(ь)нь напасти да ѥс(ть) прибѣжище с(ве)тѣи цр(ь)кви.

И село выше града Повилꙿско да си ѥс(ть) |70| подь цр(ь)квь с(ве)т(а)го Николи, а все под[ь] ѡбласть с(ве)тыѥ б(огороди)це призрѣнскыѥ, и да си га блю|71|де ѥп(и)с(ко)пь сь своими людми.

Село Бѣлакѥвць на Дриници що прида крал(ѥ)в(ь)с(тво) ми с(ве)тѣи |72| цр(ь)кви прѣпоутиꙗ рад[и] и сь оулиꙗникомь, и оулиꙗра Ивана и бр(а)та моу Милꙿка, и по то|73|мь колико си может населит(и) с(ве)таꙗ цр(ь)кви да си населить лю(ди), или цр(ь)к(о)вных(ь) или свобо|74|дных(ь), оу всакоу свободоу ѡт всѣх(ь) работь крал(ѥ)в(ь)с(тва) ми малих(ь) и великых(ь), а мега моу коудѣ ѥ |75| оутесаль Владоѥ тепꙿчи оу родителꙗ крал(ѥ)в(ь)с(тва) ми с Коумановомь. А ѡт Слатине изгоре |76| ѡт забѣла крал(ѥ)в(ь)с(тва) ми пашище добитꙿкомь, или се жирь ѡбрѣта, и колико ѥ оузмо|77|жꙿно люд(е)мь цр(ь)к(о)внымь да си чине лазе, и все що ѥ кꙿто чиниль лазе на них(ь) земли да |78| сиѥ има с(ве)таꙗ цр(ь)кви ꙗко и ино нивиѥ цр(ь)к(о)вно.

ОУ Горꙿнѥмь Полозѣ црк(ь)вь с(ве)тыю |79| Врачю оу Поточахь, що ѥс(ть) придаль родитель крал(ѥ)в(ь)с(тва) ми, и с виногради, и с нивиѥмь, и с коу|80|плѥницами и зад(оу)шнинами и з дворани.

И стась поповска оу Гюрꙿгѥвищих(ь) и с люд|81|ми кои сѣде на нѥи, що ѥс(ть) придаль родитель крал(ѥ)в(ь)с(тва) ми сь архиѥп(и)с(ко)помь Савомь и сь |82| архиѥп(и)с(ко)помь с(ве)тымь Никодимомь, да соу цр(ь)к(о)вны и да работаю цр(ь)кви що имь ѥ законь. |83| А ѡт всѣх работь прониꙗрскых(ь) да соу свободни како соу и ѡт испр(ь)ва били. И [та]ко |84| и оу Долнѥмь Полозѣ оу Лѣщцѣ црк(ь)вь с(ве)тыѥ б(огороди)це и при нѥи три стаси поповске що се |85| зове дворь п(и)с(ко)п(о)вь ѡт(ь) вѣка, да ѥс(ть) свободно ѡт всѣх(ь) работь крал(ѥ)в(ь)с(тва) ми и поданькь, како ѥ |86| и ѡт(ь) испрьва было. И оу Трѣбоши при цр(ь)кви с(ве)тыѥ б(огороди)це при Трьхалѣ нивиѥ цр(ь)к(о)вно |87| що ѥ было ѡт вѣка.

И оузели ѥсоу были Положани, и изнашьль ѥ родитель крал(ѥ)в(ь)с(тва) ми |88| сь ѥп(и)с(ко)помь Дамиꙗномь и сь ѥп(и)с(ко)помь

Илиѡмь, и ѡтѥль ѡт Жегра, и[11] коуще моу по|89|палиль; и пакь посла крал(ѥ)в(ь)с(тво) ми деспота Драгослав(а) сь ѥп(и)с(ко)помь Ꙗрсениѥмь да их(ь) изна|90|дю, да си ѥ има с(ве)та цр(ь)кви како ѥ испрьва было.

И оучинили бѣхоу Которане |91| коущоу вощаноу на трьжищи на цр(ь)к(о)вномь мѣстѣ, и да ю крал(ѥ)в(ь)с(тво) ми цр(ь)кви да си ю |92| има с(ве)таа цр(ь)кви до вѣкы, а настоѥщи с(ве)т(ите)ль да си ю да комоу си люби. Ꙗко ли що кто |93| оудрьжи да плати .ф҃. перпер(ь), а инꙿде да се не цѣди воскь, ни да се постави дроуга |94| коуща оу всѣмь градѣ.

И да крал(ѥ)в(ь)с(тво) ми ѡт доходькь крал(ѥ)в(ь)с(тва) ми соли .н҃. споудовь оу С(ве)т(а)го |95| Срьꙉа, да си оузима с(ве)таа цр(ь)квы на свако годище до вѣка. И поставих панагюрь |96| да се сьбира м(е)с(е)ца сек(тем)бра .и҃. д(ь)нь на Рожд(ь)ство с(ве)тыѥ Б(огороди)це; [и] ѡт тог[о] … |97| [кан]ꙿдило неоусипно прѣд[ь] чюд(о)творꙿным(ь) ѡбразомь пр(ѣ)ч(и)с(т)ыѥ, вь поме⟨нь … доу⟩ |98| моимь до вѣка. И на си панагюрь да греде всакы, или ѥ Грькь или ѥ Латининь, |99| или ѥ кто ⟨лю⟩бо; да се никто не за⟨дѣне⟩ за нѥго, ако ѥ комоу и велицѣм(ь) дльгомь дль|100|⟨жнь да с⟩и всакы трьговавь походит(ь) свободно. Кто ли хоще комоу забавити |101| или бои вьздвигнеть да плати крал(ѥ)в(ь)с(твоу) ми пет(ь) с(ь)ть перперь; а кто похи|102|ти мьчь или ножь да плати крал(ѥ)в(ь)с(твоу) ми враждоу.

И ѥще приложи крал(ѥ)в(ь)с(тво) ми цр(ь)квь с(ве)т(о)го |103| Симеѡна оу Мьшоутиших(ь) с людми, и с винограды, и сь млины, и сь намѣс(ти)⟨ꙉами⟩ |104| люд[и] тѣхь, зꙿбаштинами и с коупеницами.

И кьди гред(о)хь и[зь] Зете дахь с(ве)т(ѣ)и цр(ь)кви |105| оулиꙉаникь крал(ѥ)в(ь)с(тва) ми кои ѥ стоꙉаль оу Жоурѣхь и сь оулиꙉаремь. И оуказахь с⟨амь⟩ |106| ѥп(и)с(ко)поу селище да га постави междоу Дброущемь и междоу Милопоусти, да си г⟨а има⟩ |107| с(ве)таꙉа цр(ь)квы како и ина села цр(ь)к(о)вна, оу помень крал(ѥ)в(ь)с(тва) ми и с(ы)ноу ми крал(ѥ)в(ь)с(тва) ми, |108| млад(о)моу кралю. И ⟨що ѥ придало кралѥ⟩в(ь)с(тво) ми или родитель

[11] Славева је испустила овај везник.

крал(ѥ)в(ь)с(тва) ми, люд(и)ѥ кои с⟨е⟩ |109| **соу прѣгѥ разьшли да ⟨се по⟩вракꙗю свакы на своѥ мѣсто, а никто да их не подрьжит(ь),** |110| **ни властелинь, ни и⟨на црькввь, ни само кралѥвьство ми.⟩**

И проси ме ⟨ѥпископь призрѣн⟩скы |111| **Арсениѥ да моу сьѥдиню землю влахомь на Блатци що дрьже люди ⟨кралѥвьства ми, и не⟩**|112|**дах моу нь придахь вćь забѣль крал(ѥ)в(ь)с(тва) ми оу Чрьнѡчи да си га приѥдини**[12] **к село**|113|**мь цр(ь)к(о)внимь, да си посади на нѥмь влахе цр(ь)к(о)вне и кога си люби ѡт цр(ь)к(о)вныих** |114| **люди, и да си ѥ цр(ь)к(о)вно ꙗко и ина села цр(ь)к(о)вна, а землю цр(ь)к(о)вноу що соу дрьжали вла**|115|**си на Блатци не оузе крал(ѥ)в(ь)с(тво) ми себѣ оу замѣноу. И ѥще прида крал(ѥ)в(ь)с(тво) ми селище** |116| **Поустомоулчю, да си ѥ насели цр(ь)кв(ь) и да си ѥ приложи кь Ѡполию; а мега моу** |117| **до хрысовоула б(о)городичина до локве, и ѡт локве низ брьдо долоу оу Велию рѣкоу** |118| **ѡпольскоу, и низь рѣкоу долоу како оупада потокь Зрьзевꙿскы оу Велию рѣкоу,** |119| **и прѣзь потокь Зрьзевꙿскы на брьдо како секами вали оу потокь Зрьзевꙿскы; а Зрь**|120|**зевомь како си ѥ имало мегѥ и прѣжде.**

Сиѥ же все принесеноѥ мною грѣ|121|**шꙿнымь, аще и ѡт многых(ь) малаꙗ приношоу ти, вл(а)д(и)ч(ы)це, прими м(и)л(о)стию твоѥю** |122| **и донеси ѥ с(ы)ноу своѥмоу ⟨и Богоу на⟩шемоу вь дарь и вь доброую памет(ь), мнѣ же и вь**|123|**злюблѥномоу с(ы)ноу ⟨моѥмоу⟩**[13] **младомоу кралю Стефаноу, понѥже д(оу)ша ѥдина вь двою** |124| **тѣлеси наю ѥс(ть) ⟨и ѥ⟩динь ѡбьщь дарь твоꙗ ѡт твоих(ь) принесоховѣ ти, тебѣ прѣдла**|125|**гающа помощꙿницоу и пороучницоу н⟨а⟩ю сп(а)сениꙗ и исправлѥ⟨ниꙗ ……⟩** |126|**кы оулоучити желаѥмыих(ь) и вѣчныхь бл(а)гь сь с(ве)тыми родители и прарод⟨ите⟩ли крал(ѥ)в(ь)с(тва) ми.** |127| **И сиꙗ вса оутврьждена и запис(а)на вь хрисовоули семь да соуть оу всакои свободѣ ѡт вса**|128|**кого насилиꙗ и ѡт вćѣх(ь) работь малыхь и великыих(ь), и ѡт вćѣх поданькь гредоущих(ь) по** |129| **земли нашеи, ꙗко си ѥ ѡт испрьва была свободна с(ве)таꙗ цр(ь)кви сиꙗ.**

---

[12] Јастребов: **поѥдини**.

[13] Ова реч се данас у потпуности не може прочитати, у време Јастребова била је читљива.

М(о)лю же и по |130| нас(ь) хотещих(ь) быти ихже избереть Б(о)гь, или с(ы)на крал(ѥ)в(ь)с(тва) ми или иного ѡт рода крал(ѥ)в(ь)с(тва) ми, |131| или соудомь б(о)жиѥмь ѡт иного рода боудеть, не разорити ни ѡтнети что ѡт сих(ь) при|132|даных(ь) мною, ꙗко и азь не разорих(ь) ни ѡтнех(ь) ничесоже оутврьжденых(ь) с(ве)т(и)ми роди|133|тели крал(ѥ)в(ь)с(тва) ми с(ве)тымь цр(ь)квамь, нь паче потврьдихь и покрѣпихь. Кто ли с⟨е по⟩|134|тьщить разорити или ѡтнети что ѡт сихь приложеных(ь) мною с(ве)тѣи цр(ь)кви, кто |135| годѣ боудеть, таковаго да разорит(ь) Г(оспод)ь Б(ог)ь и паметь ѥго ѡт землиѥ и ѡт книгь живо ⟨…⟩ |136|[14] да ⟨…са⟩нь боудеть, и вь мѣсто ѡбычн҄иѥ твоѥ помощи и застоуплѥни⟨ꙗ …⟩|137| разорителницоу и соупьрницоу да ѡбрѣщеть те на страш҄нѣмь соудищи с(ы)на |138| ⟨твоѥго⟩ и Б(ог)а нашего, ⟨и да га поразить⟩ сила ч(ь)стнаго и животворещаго кр(ь)ста, ⟨и ѡт всѣх … |139| … свет⟩ихь и пра⟨ведних ь … проклеть и да ѥ причтень … |140| …⟩ и рекшимь крьвь ⟨ѥго на нась и на⟩ |141| чедѣхь нашихь ⟨… и ѡт⟩ б(о)г(о)дарованнаго ми вѣнца ⟨да боудеть проклеть |142| и завезань. Ꙗминь.⟩

|143| ⟨Стефань⟩ Оурошь краль и сь Б(о)г(о)мь самодрьж҄ц(ь) всѣх(ь) српски⟨хь земль и поморьскихь⟩

Превод повеље[15]

Страшнога Бога блага Мати, Царице преславна и Владичице свету, Дево Богородице, Цара ваистину страшног свему свету родила јеси, од којег трепери и тресе се све видљиво и невидљиво, и хвалу му приносе као творцу и владатељу свих, страшнијем од царева земаљских, који у власти држи све видљиво и невидљиво, небеско и земаљско, којим цареви царују и силни владају земљом, који одузима дах кнезовима и свим људима крај живота утврђује. У Тројици слављен у трисветлом божаству, рођен пре векова од Оца, и опет у последња лета нашега ради

[14] Овде недостаје физички део повеље. Л. Славева је вршила реконструкције недостајућих делова текста, видети: *Споменици на Македонија* III, 275, 276.

[15] Превод објављен у *Задужбине Косова*, Призрен – Београд 1987, 325–326 (превео Д. Богдановић).

спасења сишавши с небеса и оваплотивши се од Пречисте Деве, коју нађе поље пространо и гору сеновиту и палату преславну, и са људима поживе као човек, и нас избавивши од грехова првог преступљења прадеда нашег, и обновивши пречистим својим крштењем, царство небеско обећа и рајску насладу. И све што је божаствено савршив, на небеса узиђе откуда и сиђе, рекавши опет да чекамо његов други и страшни долазак; он ће да сиђе и суди живим и мртвим, и да плати сваком по делима његовим. Оставио нам је пречисту своју Матер за помоћницу, и заступницу, и прибежиште, и покров крепки.

Њој и ја грешни, и недостојан да се назовем раб Христов, Стефан Урош Трећи, по милости благог човекољупца Владике Христа, Богом помиловани краљ свих српских и поморских земаља, и са вазљубљеним мојим сином, младим краљем Стефаном, припадајући молим се из дубине срца, знајући је од почетка као заступницу и чуварку живота мојег, коју положих надежду и помоћницу души и телу мојем од младости моје. Она ме избави пречистим својим молитвама од великих и тешких невоља и напасти љутих што ми се догодише у животу овом због грехова мојих и завишћу обмањљивог ђавола и злих људи који мрзе на добро. Ови не трпећи гледају велико милосрђе Божије и добро живење моје, и неизречену љубав отачаску родитеља краљевства ми коју он имађаше према, злим и недостојним саветом наведоше га на дело страшно и недостојно, што није згодно човеку на ум да дође ушима да чује: светлости очију мојих ме лиши, и у Константинов град да ме да у заточење и са децом мојом да ме преда у руке цара грчког кир Андроника, рекавши да се име моје ни чеда моја после тога на земљи не појаве. Ништа ти бедници нису схватили, нити су се опоменули прекрсног Јосифа, завишћу браће продана, чиме му је уствари израђено да царује над целим Египтом; нити су се поменули милосрђа и правосуђа Божијег које због мене хоће да учини, за невину моју осуду и погибељ, који праведнике љуби и грешнике милује, и прима молитве Матере, која се дан и ноћ моли за нас. Отрже ме као од самих вратница смртоносног ада, светлошћу божаственом облиставши изведе ме и посади на престо светих родитеља краљевства ми, и постави ме за цара и владаоца и кнеза свој тековини родитеља краљевства ми, да владам и краљујем у отачаству мојем и са превазљубљеним сином мојим, младим краљем Стефаном, као што се и није утајило преславно и дивно божаствено ово дело од царева суседних и по целом свету.

Ја, пак, грешни, свагда се дивећи толиком Божијем дару, размишљајући душем и телом и својим умом, дан и ноћ, чиме да узвратим Госпо-

ду Богу мојему и пречистој његовој Матери – не знам; знам само да му благодарење и славу узашиљем и да се до последњега мојега даха о светим црквама старам, и што им је недовољно – да попуним, и да довршим оно што не достигоше да заврше свети родитељи краљевства ми, и од мамоне неправедног богатства, сабраног гресима мојим, обећах макар неки мали део да ћу давати браћи Божијој убогој, који седе на распућима и пред вратима двора мојега, нудећи свима да купе царство небеско. И опет ми на ум дође страшан и неизрецив час смртни, јер сви цареви, пророци и апостоли и светитељи смрћу скончаше, ништа не однесоше из овог света, само дела своја – добра и зла, и сви у гроб зађоше као да се нису ни родили; сву моју наду положих на Пречисту Богородицу; Богоматер и чудотворку у епикопији призренској на Љевиши, што ју је саздао и живописао родитељ краљевства ми.

Све што је имала света црква, дато и утврђено хрисовуљама од века древних царева и родитеља и прародитеља краљевства ми, у селима, и у људима, и у планинама, и у рибним ловиштима, и у другим правима црквеним, не наруших ни једне цртице, већ напротив потврдих и појачах и увећах први дар.

Село Хочу близу Луке, што су држали пронијари и са људима села тога, и са земљом њиховом и са свим међама као што је сад и од почетка било и са виноградима и са њивама, све што је обрађено или необрађено да ово има света црква као и друга села црквена слободно и ни од кога неповредно.

И више тога села у Грачаници, на долу, изневши свеосвештени епископ призренски Арсеније хрисовуљ родитеља краљевства ми да је она земља црквена и одузета у забел краљевства ми; и због тога нареди краљевство ми да постави пчеларник света црква да је на спомен краљевства ми и сину краљевства ми, младоме краљу.

И још приложи краљевство ми село Немишље, да је заједно с Лутовицом, а међа му како је имало раније.

И горњи град Кула, у коме је црква светога Николе, како га је дао цркви родитељ краљевства ми, тако да га има света црква за чување ризнице црквене, књига и сасуда и свега што је у светој цркви; у дан напасти да је прибежиште светој цркви.

И село више града, Повилско, да је под црквом светог Николе, а све под влашћу Свете Богородице Призренске, и да га чува епископ са својим људима.

Село Белаћевац на Дриници што даде краљевство ми светој цркви препутија ради и са пчелињаком; и пчелара Ивана и брата му Милка, и

потом колико може да насели света црква, нека насели људе, било црквене или слободне, са сваком слободом од свих работа краљевства ми, малих и великих. А међа му куда је бележио Владоје тепчија у родитеља краљевства ми, граничећи са Кумановом.

А од слатине горе изнад забела краљевства ми, пасиште за стоку, или се жир нађе, и колико је могућно људима црквеним да праве лазове. И све лазове што је ко правио на њиховој земљи, да их има света црква као и друге њиве црквене.

У Горњем Пологу цркве светих Врачева у Поточама, што је дао родитељ краљевства ми, и с виноградима, и с њивама, и с купљеницама, и задушјима, и са дворанима.

И имање поповско у Ђуревиштима, и с људима који седе на њему, што је дао родитељ краљевства ми с архиепископом Савом и с архиепископом светим Никодимом, да су црквени и да работају цркве што им је закон. А од свих работа пронијарских да су слободни као што су од испрва били.

И тако и у Доњем Пологу, у Љешку, цркву Свете Богородице, и код ње три имања поповска што се зову двор епископов одувек, да је слободно од свих работа краљевства ми и данака као што је од испрва било.

И у Требошу код цркве Свете Богородице код Трхаљеве њиве, црквено што је било одувек, и узели су били Положани, а изнашао је родитељ краљевства ми с епископом Дамјаном и с епископом Илијом, и отео од Жегра, куће му попалио; и сада опет после краљевство ми деспота Драгослава с епископом Арсенијем да их изнађу: те њиве да има света црква као што је од испрва било.

И направили беху Которани кућу за израду воска, на тржишту, на црквеном месту; и даде је краљевство ми цркви, да је има света црква до века, а садашњи архијереј да је да коме хоће. Ако ли ко што задржи, да плати 500 перпера, а на другом месту да се не цеди восак, ни да се подигне друга кућа у свему граду.

И даде краљевство ми од доходака краљевства ми соли 50 спуда у Светог Срђа, да узима света црква сваке године до века.

И поставих панађур да се сабире месеца септембра у осми дан на Рођење свете Богородице, и од тада (...) кандило неугасиво испред чудотворне иконе Пречисте, у спомен (...) ду мојим до века.

И на овај панађур иде сваки, било да је Грк или Латин, или било ко; да се нико не спречи да буде на њему, ако је коме и великим дугом дужан, но да је сваки слободан да дође трговати. Ко ли ће коме правити сметње или који метеж или бој заподене, да плати краљевству ми пет

стотина перпера; а ко ли се лати мача или ножа, да плати краљевству ми вражду.

И још приложи краљевство ми цркву светога Симеона у Машутиштима са људима и с виноградима и са млиновима и са земљом тих људи, с баштинама и с купљеницама.

И када иђах из Зете, дадох светој цркви пчелињак краљевства ми, који се налазио у Журима, и са пчеларима. И указах сам епископу селиште да га постави између Добруштa и Милопуста, да га има света црква као и друга села црквена, на спомен краљевства ми и сина ми краљевства ми, младога краља.

И што је дало краљевство ми или родитељ краљевства ми, људи који су се пређе разишли, да се враћају сваки на своје место, а нико да их не задржи, ни властелин, ни друга црква, ни само краљевство ми.

И замоли ме епископ призренски Арсеније да му припојим земљу власима на Блацима, што је држе људи краљевства ми; и не дадох му, него приложих сав забел краљевства ми у Чрноочи, да га припоји к селима црквеним, да посади на њему влахе црквене и кога хоће од црквених људи, и да је црквено као и друга села црквена, а земљу црквену што су држали власи на Блатцу не узеде краљевство ми себи у замену.

И још даде ми селиште Пустомулчу, да га насели црква и да га приложи Опољу; а међа му до хрисовуља Богородичина: до локве, и од локве низ брдо доле у Вељу реку опољску, и низ реку доле како упада поток зрзевски у Вељу реку, и преко потока зрзевског на брдо како се камен ваља у поток зрзевски; а Зрзима међе како их је имало и раније.

Ово све принето од мене грешног, ако и од многог мало, приносим теби, Владичице! Прими милошћу твојом и донеси га Сину своједму и Богу нашему на дар и добри спомен, а мени и вазљубљеном сину мојему, младоме краљу Стефану, пошто нам је душа једна у два тела и један заједнички дар теби, твоје од твога принесосмо, тебе предлажући као помоћницу и јамственицу нашег спасења и исправљења (...) ки да добијемо вечна блага за којима жудимо, са светим родитељима и прародитељима краљевства ми.

И ово утврђено и записано у хрисовуљу овом, да су са сваком слободом од сваког насиља и од свих работа, малих и великих, и од свих данака што се ишту по земљи нашој, као што је од испрва била слободна ова света црква.

Молим и оне који ће после нас бити, које изабере Бог, било сина краљевства ми или кога другога од рода краљевства ми или судом Божијим од другог рода ако буде, да не разори и не одузме било шта од

овог што сам ја дао, јер и ја не разорих и не одузех ништа од оног што су утврдили свети родитељи краљевства ми светим црквама, већ напротив потврдих и појачах. Ко ли се потруди да разори или одузме нешто од овог што сам ја приложио светој цркви, ко год да буде, таквога нека разори Господ Бог, и спомен његов од земље и из књига живота нека избрисан буде, и уместо уобичајене твоје помоћи и заступљења твојег – разоритељку и супарницу да те нађе на страшном суду Сина твојег и Бога нашег, и да га порази сила часног и животворног крста, и од свих светих и праведних да је проклет, и да је придружен Јуди и онима што рекоше: „Крв његова на нас и на деци нашој!" (*Матеј* 27, 25), и од богодарованог ми венца да буде проклет и завезан. Амин.

Стефан Урош, краљ и с богом самодржац свих српских земаља и поморских

Дипломатичке особености

Овом хрисовуљом Стефан Дечански потврђује старе поседе Богородици Љевишкој и даје нове. У питању је призренско епархијско властелинство, које је формирано још приликом оснивања епископије 1219. године.[16] Из самог текста се види да је том приликом призренски епископ Арсеније располагао повељама *древних царева*, родитеља и прародитеља. Под *древним царевима* свакако се подразумевају византијски цареви. На месту Богородице Љевишке постојала је рановизантијска базилика, ту су нађени новчићи цара Романа I Лакапина (920–944).[17] Прародитељи су вероватно Стефан Првовенчани и Свети Сава, који су основали православну призренску епископију. Сигурно је тада издата и повеља о епископском властелинству. Цркву је обновио краљ Милутин 1306/1307. године, када је призренски епископ био Сава, потоњи архиепископ Сава III. Милутинова повеља није сачувана.[18]

Наша хрисовуља почиње без инвокације, а има опширну интитулацију, за разлику од повеље из 1327. године где је кратка. Ова је слична оној у Дечанској хрисовуљи, при крају исте.[19]

---

[16] Детаљније видети: Р. Грујић, *Епархијска властелинства у средњовековној Србији*, Богословље 7, Београд 1932, 181–200.

[17] С. Ненадовић, *Богородица Љевишка*, Београд 1963, 39–66; Д. Панић – Г. Бабић, *Богородица Љевишка*, Београд 1975, 28–29.

[18] В. Ј. Ђурић, *Византијске фреске у Југославији*, Београд 1976, 202; *Споменици на Македонија* III, 256–257 (Л. Славева).

[19] М. Милојевић, *Дечанске хрисовуље*, Гласник СУД 12 (1880) 65.

Аренга је донекле специфична. Према Станојевићевој подели, спада у трећу групу где је главна личност Богородица.[20] Ту се говори како је Богородица родила страшног цара, који влада на небу и земљи и узима живот. Дошао је и избавио нас греха, обећао царство небеско, све је свршио и испунио и отишао на небо. Доћи ће да суди живима и мртвима. Оставио је Богородицу да буде заступница наша. Сличан мотив има и аренга повеље краља Милутина Ратачкој опатији, као и неке позније, међу којима и она Вука Бранковића Хиландару.

После интитулације, у експозицији Стефан Дечански прича своју историју: како је гоњен, ослепљен, прогнан па враћен у земљу. Сва страдања је пребродио уз помоћ Богородице, па га је она поставила за *цара и владику и кнеза*. Овим он истиче своје право на престо засновано на примогенитури, али противно Дежевском споразуму, по коме је син краља Драгутина требало да наследи престо. Слично, само опширније о себи говори и у Дечанској хрисовуљи.[21] За Стефана Дечанског је ово важно питање с обзиром на права Владислава, али и чињеницу да је сматран бастардом и неподесним за наследника.[22]

Хрисовуља садржи и једну неуобичајену интервенцију. Наиме, тадашњи призренски епископ Арсеније је замолио краља да епископији уступи земљиште на Блатцу, које држе власи, јер је половина била већ у поседу епископије. Стефан Дечански је одбио ову молбу. Ово је скоро јединствен случај да је забележена неуспела интервенција и то једног високог свештеног лица.[23] Као извесну компензацију овом одбијању краљ даје забел у Чрноочи, где црква може да насели црквене влахе. У диспозицији су наведени поседи Богородице Љевишке и то тако да је видљиво шта су стари поседи, дарови краља Милутина и на крају прилози Стефана Дечанског.

Хрисовуља садржи само једну, општу имунитетску одредбу; речима да имања епископије уживају пуну слободу, а људи су ослобођени од свих работа и од свих давања *како су и од испрва били слободни*. Ово је још једно позивање на старије повеље (можда Милутинову) где

---

[20] Ст. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*, 179–180.

[21] М. Милојевић, *Дечанске хрисовуље*, 1–2; П. Ивић – М. Грковић, *Дечанске хрисовуље*, Нови Сад 1976; *Споменици на Македонија* III, 263–264 (Л. Славева).

[22] Видети: С. Мишић, *Краљ Стефан Урош II Милутин и Бугари*, Браничевски гласник 2 (2004) 5–18.

[23] Ст. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*, 253; *Споменици на Македонија* III, 274 (Л. Славева).

су очито биле детаљно наведене *работе мале и велике* и *поданци* којих су људи епископије ослобођени.

Санкција је спиритуална, развијеног типа. Ко се дрзне да разори или отме што од Богородице Љевишке да га разори Господ Бог, и порази сила часног крста, и да буде проклет. Санкција се завршава аперкацијом Амин.[24]

Потпис је уобичајено изведен црвеним мастилом. Ово је један од опширнијих потписа Стефана Дечанског, опширнији и од оног у Дечанској хрисовуљи.[25] Истицање у њему да је *с Богом самодржац* повезано је са истицањем права на престо у експозицији.

Хрисовуља није датирана. На основу израза *и када идох из Зете*, који се наводи приликом даривања једног уљаника, Јастребов је датирао у 1326. годину. Наиме, зна се да је 25. марта 1326. године краљ Стефан Дечански издао једну повељу у Дању, који се налази на Зетском путу.[26] С обзиром на ову чињеницу може се закључити да је наша хрисовуља највероватније издата током месеца априла 1326. године.

Просопографски подаци

Арсеније, *15* (страна), 90 (ред у издању); *17*, 137, 163; *18*, 171 – на месту призренског епископа наследио је Саву, вероватно већ 1309. године. Записан је у Светостефанској повељи 1313–1316. године. Био је призренски епископ и 1326. године. Ако је у питању иста личност са оном из повеље за Стон из 1333. године, онда је Арсеније био призренски епископ више од две и по деценије.

Извори: Љ. Ковачевић, *Светостефанска хрисовуља*, Споменик СКА 4 (1890) 10; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 51.

Литература: М. Јанковић, *Епископије и митрополије српске цркве у средњем веку*, Београд 1985, 145; Сава Вуковић, *Српски јерарси од деветог до двадесетог века*, Београд 1996, 24.

Владоје, *16*, 113 – тепчија из времена краља Милутина. Тесао је међе између села Белаћевца и Куманова. Службу је вероватно отпочео пред крај Милутинове владавине, 1326. године био је у служби Стефана Дечанског јер се помиње у повељи Дубровчанима. Пре њега ову службу је обављао тепчија Хардомил, а после њега тепчија Градислав.

---

[24] *Исто*, 260 (Л. Славева).

[25] Ст. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*, 385.

[26] Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 41; И. Јастребов, *Хрисовуља дечанског краља од год. 1326*, 356.

Извори: Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 41.

Литература: М. Благојевић, *Државна управа*, 27; *СБР* 2, 250–251 (Ђ. Бубало).

Дамњан, *16*, 134 – био је призренски епископ 1299. године. Забележен је у фалсификату за Хрусијски пирг (1301–1303/4), а у натпису у Богородици Љевишкој из 1307. године, помиње се као још увек жив. Учествовао је у враћању отетих поседа од Жегра.

Литература: С. Ненадовић, *Богородица Љевишка*, 183–185; М. Јанковић, *Епископије и митрополије*, 144; Сава Вуковић, *Српски јерарси*, 150.

Драгослав, *17*, 136 – деспот. Не треба га мешати са Драгославом који се 1300. године помиње са титулом казнаца. Вероватно је био рођак прве жене Стефана Дечанског Теодоре, а титулу деспота је добио од бугарског цара Михаила Шишмана.

Литература: Б. Ферјанчић, *Деспоти у Византији и јужнословенским земљама*, Београд 1960, са старијом литературом.

Жегр, *17*, 135 – властелин у Пологу који је заузео црквену земљу. У једном запису из 1387. године помиње се Теодор, син Жегра номика. Теодорова надгробна плоча је сачувана у наосу Богородице Љевишке. Овај властелин и Жегр номик се не могу поистоветити.

Извори: Љ. Стојановић, *Записи и натписи* 1, бр. 158; *Споменици на Македонија* III, 271 (Л. Славева).

Литература: Ђ. Бубало, *Српски номици*, Београд 2004, 116–119; *СБР* 3, 725 (Ђ. Бубало).

Илија, *17*, 135 – наследио је Дамњана на епископској столици у Призрену. Обојица су водили спор око земље са Положанима. Кратко је био епископ, око 1307, а пре 1309. године то је био Сава. Умро је 13. априла, али не знамо да ли 1309. године, или нешто касније.

Литература: Ст. Новаковић, *Српски поменици 15–16. века*, Глас СУД 42 (1875) 35; М. Јанковић, *Епископије и митрополије*, 144; Сава Вуковић, *Српски јерарси*, 197.

Никодим, *16*, 124 – српски архиепископ, ученик Данила II, кога је наследио на месту игумана Хиландара. Као игуман ишао је у дипломатску мисију у Цариград 1313. године. По смрти Саве III, током 1317. године изабран је за архиепископа. Налиожио је да се преведе јерусалемски Типик (Никодимов Типик), који је постао главни регулатор богослужења. Типик је изгорео у Народној библиотеци 1941. године, али су, захваљујући Лазару Мирковићу, сачувани његови снимци. Он је 6. јануара 1322. године крунисао Стефана Дечанског. Подигао је цркву Светог

Саве у Лизици и цркву Светог Димитрија у Пећи. Остао је архиепископ до смрти 1326. године. Канонизован је вероватно већ у XIV веку.

Литература: *Споменици на Македонија* III, 270 (Л. Славева); Сава Вуковић, *Српски јерарси*, 362–364.

Сава, *16*, 124 – у питању је архиепископ Сава III. Призренски епископ је постао пре 1309, а пре тога је био игуман Хиландара. Кратко је остао на месту епископа јер је већ 1309. године изабран за архиепископа. Надгледао је обнову Богородице Призренске. Почетак његовог епископовања можда треба померити ближе 1307. години. Остао је на месту архиепископа до смрти 26. јула 1316. године. Вероватно је био на челу Хиландара када је грађена нова црква, надгледао је обнову Богородице Љевишке и Светог Ђорђа у Старом Нагоричану. То су храмови који се граде у новом стилу.

Литература: М. Пурковић, *Српски епископи и митрополити*, 16; С. Ненадовић, *Богородица Љевишка*, 180–183; М. Јанковић, *Епископије и митрополије*, 144; Сава Вуковић, *Српски јерарси*, 426–427.

Важнији термини и установе

Баштина, *17*, 160 – видети: ССА 1 (2002) 140 (А. Веселиновић); ССА 3 (2004) 86 (Р. Михаљчић), 148 (С. Рудић); ССА 4 (2005) 144 (С. Мишић).

Виноград, *15*, 86; *16*, 120; *17*, 159 – видети: ССА 5 (2006) 77 (С. Мишић).

Власи, *18*, 172, 175, 177 – остаци романизованих староседелаца који су се одржали као сточари у разним деловима Балканског полуострва. Организовани су у оквиру посебних скупина – катуна.

Литература: *ЛССВ*, 86–87 (Д. Динић-Кнежевић, са старијом литературом).

Восак, *17*, 143 – главни и најтраженији производ пчеларства у средњем веку. Добијао се тако што се саће претопи и процеди. У промету се јављао као сиров и чист, који се неколико пута претапао и цедио. У пречишћавању користило се сирће и биљка црвена удика. Цена чистог воска је била знатно већа од сировог. Трговци су куповали сиров восак и затим га пречишћавали. Мерен је литрама и товарима, а транспортован обично у облику погача. По важности у извозу долазио је одмах после метала. Највеће количине су трошене на производњу свећа.

Литература: *ЛССВ*, 103–104 (Ђ. Бубало).

Воштана кућа, *17*, 139 – радионица за прераду воска. Ту се цедио восак и добијао чист, спреман за употребу. У њој су се налазили

котлови за топљење, разне посуде. У кући је радио протомајстор и неколико мајстора. Обично је издавана у закуп.

Литература: *ЛССВ*, 104–105 (Ђ. Бубало).

Вражда, *17*, 157 – има више значења, између осталог значи и глобу за убиство. У Дубровнику се двојила вражда за убиство, од вражде за рањавање. Манастирска властелинства су уживала судску аутономију али је вражда спадала у судске резервате. Половина вражде припадала је цркви, а половина наводчији (потказивачу).

Литература: *ЛССВ*, 106–107 (Р. Михаљчић).

Двор, *14*, 68 – прво значење кућа уопште. У ово време и овде означава раскошно боравиште српског краља. То је у суштини велика и пространа кућа са бројним функцијама. Упадљиво обележје двора представља дворски персонал. Двор српских великих жупана у XII веку се налазио у Расу. Од времена краља Милутина комплекс владарских дворова се помера на југ око Сврчинског језера. Централно место су Пауни, а поред њих су Сврчин, Неродимља и Штимље. Владар је у ово време имао свој двор и у Призрену. Двор је играо велику улогу у ширењу културе јер су се на њему налазили образовани људи. Уз владара су живели млади племићи који су се ту учили лепом понашању и дворским обичајима.

Литература: *ЛССВ*, 139–142 (С. Ћирковић).

Дворани, *16*, 121 – људи који су обављали дворске послове у непосредној служби господара. Служили су на дворовима владара, властеле и цркве. Поред властеле и синова пронијара дворску службу су обављали и себри. Угледници на двору владара се изузетно јављају под општим именом дворани. Њихова служба се означавала посебним титулама (пехарник, ставилац). У овом случају дворани припадају сеоској цркви, уз које се помиње *поповска стас*. У питању је зависно становништво. Шаролико порекло дворана упућује на њихове различите обавезе на двору.

Литература: *ЛССВ*, 142 (Р. Михаљчић).

Деспот, *17*, 136 – највиша титула у Византији изведена од царског епитета. Спадала је у царска достојанства. Титулу је увео цар Манојло Комнин, а могао ју је доделити само цар. У Србији се додељује од 1346. године, од царског крунисања Стефана Душана. Ранији помени деспота у Србији значе да им је титула додељена из Византије или Бугарске. Достојанство је и у Србији имало титуларни карактер и такође је било на челу листе дворских достојанстава.

Литература: Б. Ферјанчић, *Деспоти у Византији и јужнословенским земљама*, Београд 1960; *ЛССВ*, 149–150 (Б. Ферјанчић).

Доходак краљевства, *17*, 145 – разни трибути који су давани српском владару. Најпознатији су они које је давао Дубровник: Могориш, Светодмитарски доходак, Стонски доходак.

Литература: *ЛССВ*, 746–748 (Р. Михаљчић).

Древни цареви, *15*, 79 – овде се мисли на византијске цареве, пре српске власти у Призрену. Из ове реченице се види да је епископија имала сачуване хрисовуље византијских владара.

Епископија призренска, *15*, 76; *16*, 105 – помиње се од 1019. године, као једна од епископија Охридске архиепископије. Сава је 1219. у Богородици Љевишкој сместио седиште православне епископије. После 1346. подигнута је на ранг митрополије. Катедрална црква је подигнута на старом култном месту. Преправљана је током XIII века, а из темеља је обновљена 1306/7. године од стране краља Милутина.

Литература: Р. Грујић, *Епархијска властелинства у средњовековној Србији*, 181–200; М. Јанковић, *Епископије и митрополије*, 183–184, са старијом литературом.

Забел, *15*, 92; *16*, 114; *18*, 173 – омеђена територија, обично пашњак, али може бити и гора, део језера. Власник забела има право искључивог коришћења. Често се користио за подизање сточног подмлатка.

Литература: М. Благојевић, *Средњовековни забел*, ИЧ 24–25 (1966) 1–17.

Купљеница, *16*, 121; *17*, 160 – назив за купљену имовину, најчешће земљу. Видети: ССА 1 (2002) 140 (А. Веселиновић).

Лаз, *16*, 116 – крчевина. Видети: ССА 2 (2003) 37 (С. Мишић); ССА 5 (2006) 77 (С. Мишић).

Локва, *18*, 181 – видети: ССА 2 (2003) 37 (С. Мишић); ССА 5 (2006) 78 (С. Мишић).

Međа, *15*, 85, 97; *16*, 112; *18*, 180, 185 – видети: ССА 1 (2002) 66 (С. Мишић); ССА 2 (2003) 37 (С. Мишић); ССА 5 (2006) 78 (С. Мишић).

Млади краљ, *13*, 28; *14*, 56; *15*, 95; *17*, 166; *18*, 190 – престолонаследник у средњовековној Србији. Установу су Немањићи преузели из Угарске. Као млади краљ, Драгутин се први пут помиње 1271. године, али је титулу вероватно добио у години српско-угарског сукоба (1268). Тиме је постао, по угледу на Угарску, савладар краља Уроша, на шта овај очигледно није пристао, па је Драгутин 1276. насилно преузео власт. Душан је за младог краља крунисан заједно са оцем 6. јануара 1322, а када је постао пунолетан постављен је за намесника у Зети. Са

тог положаја се побунио и 1331. збацио Стефана Дечанског са власти. Извори не потврђују савладарски однос између њих двојице. Надлежности младог краља су сужене и ограничене на само једну област. Последњи је ову титулу носио Марко, син краља Вукашина.

Литература: M. Ivković, *Ustanova mladog kralja*, ИГ 3–4 (1957) 59–80; *ЛССВ*, 413–414 (Р. Михаљчић).

Млин, *17*, 159; – објекат намењен за млевење житарица. Видети: ССА 5 (2006) 78 (С. Мишић).

Наместија, *15*, 85; *17*, 160 – има више значења. Означава црквена имања, земљу која припада селу (овде је у питању такав случај) или властели. Означава и земљишну парцелу око воденице.

Извори: Ст. Новаковић, *Законски споменици*, 454, 455, 508, 635, 678, 679; *Споменици на Македонија* III, 266 (Л. Славева).

Населити људе, *16*, 110; *18*, 179 – право епископије да насели, било црквене, било *слободне* људе са стране. То су били зависни људи који су због економског оптерећења напустали своје раније пребивалиште (град, другу државу). Нису располагали никаквом имовином.

Литература: Г. Острогорски, *Проблеми из историје византијског сељаштва*, Сабрана дела 1, Београд 1969, 343–404; *Споменици на Македонија* III, 267, нап. 18 (Л. Славева).

Њива, *15*, 86 *16*, 118, 121, 132 – видети: ССА 1 (2002) 64 (С. Мишић).

Панађур, *17*, 147, 151 – велики скуп људи сабран поводом прославе светитеља или празника коме је црква посвећена. У нашем случају панађур је на Богородичин празник јер је црква на Љевиши посвећена Богородици. Укључивао је бденије уочи празника, свечану службу божију, литије, а био је уоквирен привредним активностима и забавама. Свако је слободан да дође на панађур и под великим дугом. Ствари трговаца су на њему биле неприкосновене. Панађур је био под владаревом заштитом, нико није смео да ремети мир. За метеж или тучу претила је казна од 500 перпера, а за потезање мача или ножа морала се платити вражда. Код великих манастира панађур се изузимао испод власти кефалије. Доносио је доходак од царине и од глоба које су се изрицале. У нашем случају приход од панађура ишао је за кандило Богородице Љевишке. Панађур се некада изједначава са тргом, јер може да утиче на настајање трајног насеља. Он се одржава 1, 3, 8 или 15 дана, и тада има привилегије трга. У време Турака за панађур се јавља термин вашар, касније сајам.

Литература: *ЛССВ*, 488–489 (С. Ћирковић).

Пасиште, *16*, 115 – исто што и пашњак. Видети: ССА 6 (2007) 197 (С. Мишић); ССА 7 (2008) 89 (Д. Живојиновић).

Планина, *15*, 80 – видети: ССА 4 (2005) 21 (В. Тријић), 146 (С. Мишић).

Престол, *14*, 52 – знак врховне власти, најчешће помињан у средњовековној Србији. У метафоричком смислу употребљава се и као симбол монархијске власти уопште. Појам се постепено идентификовао са читавом државом и њеном династијом.

Литература: *ЛССВ*, 580 (С. Марјановић-Душанић).

Пронијари, *15*, 84 – држаоци проније, која је условно власништво над земљом, условљено вршењем војне службе. Видети: ССА 1 (2002) 140 (А. Веселиновић); ССА 3 (2004) 121 (М. Шуица).

Работе мале и велике, *16*, 112; *18*, 197 – све радне обавезе које су теретиле целокупно становништво средњовековне Србије. Видети: ССА 4 (2005) 146 (С. Мишић).

Рибна ловишта, *15*, 81 – исто што и риболовишта. Видети: ССА 1 (2002) 65 (С. Мишић).

Ризница, *15*, 100 – првобитно означава одају у којој се чувају ризе (одећа). Касније ризницу чини све покретно богатство (новац, злато, сребро, накит, оружје, скупоцено посуђе). Ризнице су имали владари, властела, црквени прелати и манастири. Ризницама световњака управљали су ризничари или челници ризнички, а црквеним еклесијарси или скевофилакси – ризничари. У црквеним ризницама чували су се скупоцени богослужбени предмети: путири, чаше, кандила, кадионице, рипиде, реликвијари и ћивоти, богослужбене књиге и иконе у скупоценим оковима, литургијска одећа и опрема.

Литература: М. Шакота, *Ризнице манастира у Србији*, Београд 1966, 5–14; Иста, *Дечанска ризница*, Београд 1984, 48; *ЛССВ*, 621 (Ј. Мргић).

Селиште, *17*, 163; *18*, 179 – више значења, најчешће напуштено село. Видети: ССА 6 (2007) 165 (Р. Михаљчић).

Село, *15*, 80, 85, 96; *16*, 104, 107 – видети: ССА 1 (2002) 66 (С. Мишић); ССА 2 (2003) 37 (С. Мишић); ССА 5 (2006) 78 (С. Мишић).

Со, *17*, 145 – један од најважнијих прехрамбених производа. Србија се највише снабдевала сољу са Јадрана. Она се од Неретве до Бојане могла увозити само на 4 *солска трга*: Дријева, Дубровник, Котор и Свети Срђ. Унутрашњост Србије се највише сољу снабдевала са трга на Бојани. Со је преношена караванима у товарима. Власи су имали обавезу да носе со за потребе манастира. Србија се сољу снабдевала и

из Угарске и Влашке. Магацини те соли су се налазили и у Ковину и Болвану.

Литература: *ЛССВ*, 678–679 (М. Спремић).

Спуд, *17*, 146 – назив за грчку меру, најчешће, па и овде, за одмеравање соли. Видети: ССА 7 (2008) 90 (Д. Живојиновић).

Стас поповска, *16*, 122, 128 – назив за имање, у овом случају поповском. Видети: ССА 1 (2002) 66 (С. Мишић).

Тепчија, *16*, 113 – видети: ССА 2 (2003) 80 (С. Рудић), 176 (Ј. Мргић-Радојчић); ССА 3 (2004) 14 (С. Мишић), 28 (Ј. Мргић-Радојчић); ССА 4 (2005) 191 (С. Рудић).

Тржиште, *16*, 139 – овде исто што и трг. Видети: ССА 5 (2006) 95 (Н. Порчић), 155 (Р. Поповић).

Уљаник, *15*, 93; *16*, 108; *17*, 161 – видети: ССА 3 (2004) 122 (М. Шуица); ССА 4 (2005) 158 (Р. Михаљчић).

Уљари, *16*, 108; *17*, 162 – категорија зависног становништва задужена за гајење пчела и прикупљање њихових производа. Владар, властела и манастири су имали своје уљанике о којима су се старали уљари, ослобођени других обавеза. Потреба за воском у цркви и извозној трговини допринела је ширењу ове категорије зависних људи.

Литература: *ЛССВ*, 760–761 (Ђ. Бубало).

Хрисовуљ, *15*, 79, 89; *18*, 180, 196 – видети: ССА 1 (2002) 77 (Д. Живојиновић), 96 (С. Ћирковић); ССА 2 (2003) 38 (С. Мишић), 116–117 (Ђ. Бубало); ССА 5 (2006) 147 (Р. Михаљчић).

Топонимија

Властелинство призренске епископије је формирано поступно, што се види из саме хрисовуље. У њој се разликују стари поседи, поседи које је даровао краљ Милутин и, на крају, прилози Стефана Дечанског. У старије поседе спадају Власи на Блацу, земља у Градчаници и цркве Свете Богородице у Требоши и Лешку. Из повеље се види да је епископија имала те поседе *од давнина*. Краљ Милутин је приложио у Пологу Ђурђевиште и цркву Светих Врача у Поточанима. Затим Вишеград са црквом Светог Николе. Стефан Дечански је приложио село Белаћевац и забеле Слатину и Чрноочу у Дреници, цркву Светог Симеона у Мушутишту, села Немишље, Лутовицу, Хочу и Повилско, и селиште Пустомулчу. Поседи епископије су груписани у неколико целина: околина Призрена, цела жупа Опоље, Горњи и Доњи Полог и Дреница. Поред села епископија је добила и три уљаника, селишта да насели људе, неколико цркава са поседима, панађур у Призрену и 50 спуди соли са Светог Срђа.

Властелинство је добило судски и економски имунитет. О овом властелинству је писано у више наврата, топонимија је убицирана. Властелинство је наставило да добија нове поседе, али и да губи неке старе и после Стефана Дечанског. Видети: Р. Грујић, *Епархијска властелинства у средњовековној Србији*, Богословље 7, Београд 1932, 181–200; М. Николић, *Властелинство Свете Богородице на Љевиши*, ИЧ 23 (1976) 39–50; М. Пешикан, *Из историјске топонимије Подримља*, Ономатолошки прилози 2 (1981) 1–92; М. Јанковић, *Епископије и митрополије*, 119–125; С. Мишић – Т. Суботин-Голубовић, *Светоарханђеловска хрисовуља*, Београд 2003, 40–57 са старијом литературом.

Белаћевац, *16*, 107 – данас постоје Мали и Велики Белаћевац југозападно од Приштине, на левој обали Дренице. Старије насеље је Мали Белаћевац. Налазило се на путу од Призрена за Приштину.

Блатце, *18*, 172, 177 – данас село Блаце североисточно од Призрена на огранцима Црнољеве. Епископија је имала половину овог насеља. У средњем веку насељено власима, цар Душан их је приложио Светим арханђелима.

Велика река опољска, *18*, 181–183 – данас Плавска река.

Горњи град Кула, *15*, 98; *16*, 104 – Вишеград на улазу у кањон Бистрице Призренске, изнад манастира Светих арханђела. Краљ Милутин га је дао епископији за ризницу, што наша хрисовуља потврђује. Цар Душан је Вишеград и села Повилско и Врбичани дао својој задужбини, а епископија је у замену добила села Млачно, Милопусти и Заплжане.

Горњи Полог, *16*, 119 – жупа у горњем току Вардара.

Градчаница, *16*, 89 – у селу Белуши, јужно од Хоче и Цвиљена један потес носи ово име. Земљу је даровао краљ Милутин али је узета у краљев забел, па је Стефан Дечански враћа епископији.

Добрушта, *17*, 164 – данас село Добружда на Белом Дриму, близу Призрена.

Доњи Полог, *16*, 127 – жупа на горњем Вардару.

Дреница, *16*, 107 – жупа на Косову, у сливу истоимене реке.

Ђурђевиште, *16*, 122 – село у Горњем Пологу, на левој обали Вардара, изнад села Калишта и у близини села Градац.

Жур, *17*, 162 – данас истоимено село у близини Призрена.

Зета, *17*, 171 – у средњем веку постојала је жупа Зета, али и *земља* Зета. Овде је у питању Зетска земља.

Зрзево, *18*, 183 – данас село Зрзе у Подрими. Касније је припадало дечанском властелинству. Овде је наведено као граница старих поседа.

Зрзевски поток, *18*, 182 – лева притока Плавске реке.

Куманово, *16*, 114 – било је у непосредној близини села Белаћевац у Дреници. Припадало је дечанском властелинству.

Лешак, *16*, 127 – данас село Лешак у шарпланинском Подгору, 8 км североисточно од Тетова. Изнад села се налазе остаци средњовековног града Лешка. Видети: Р. Грујић, *Полошко-тетовска епархија и манастир Лешак*, Гласник СНД 12 (1933) 33–78.

Лука, *15*, 84 – данас не постоји, налазило се на десној обали Бистрице Призренске између Призрена и данашњег села Влашње.

Лутовица, *15*, 97 – налазила се на Љевиши, близу пута за Призрен. Данас је ту село Ландовица.

Милопусти, *17*, 164 – данас не постоји, било је у суседству Добружде.

Мшутиште, *17*, 159 – данас Мушутиште југоисточно од Суве Реке, са црквом Светог Стефана. Посед Светих арханђела.

Немишље, *15*, 96 – више не постоји. Налазило се у атару данашњег села Ландовица, западно од ње према Белом Дриму.

Опоље, *18*, 180 – жупа јужно од Призрена. Из Арханђелске хрисовуље се види да је епископија имала целу жупу.

Повилско, *16*, 104 – данас заселак Поуско, села Јабланице.

Поточах, *16*, 119 – село Поточе у Пологу данас не постоји. Било је у близини данашњих села Градец и Сенокосе.

Пустомулча, *18*, 179 – селиште које се налазило између села Плава и Зрзе, на територији данашњег села Ренце, на граници између Опоља и Горе.

Слатина, *16*, 114 – данас Велика и Мала Слатина, јужно од Белаћевца, на обали Дренице.

Света Богородица, *16*, 128 – црква у граду Лешку, била је стари посед епископије.

Свети Врачи, *16*, 119 – црква у селу Поточе у Пологу.

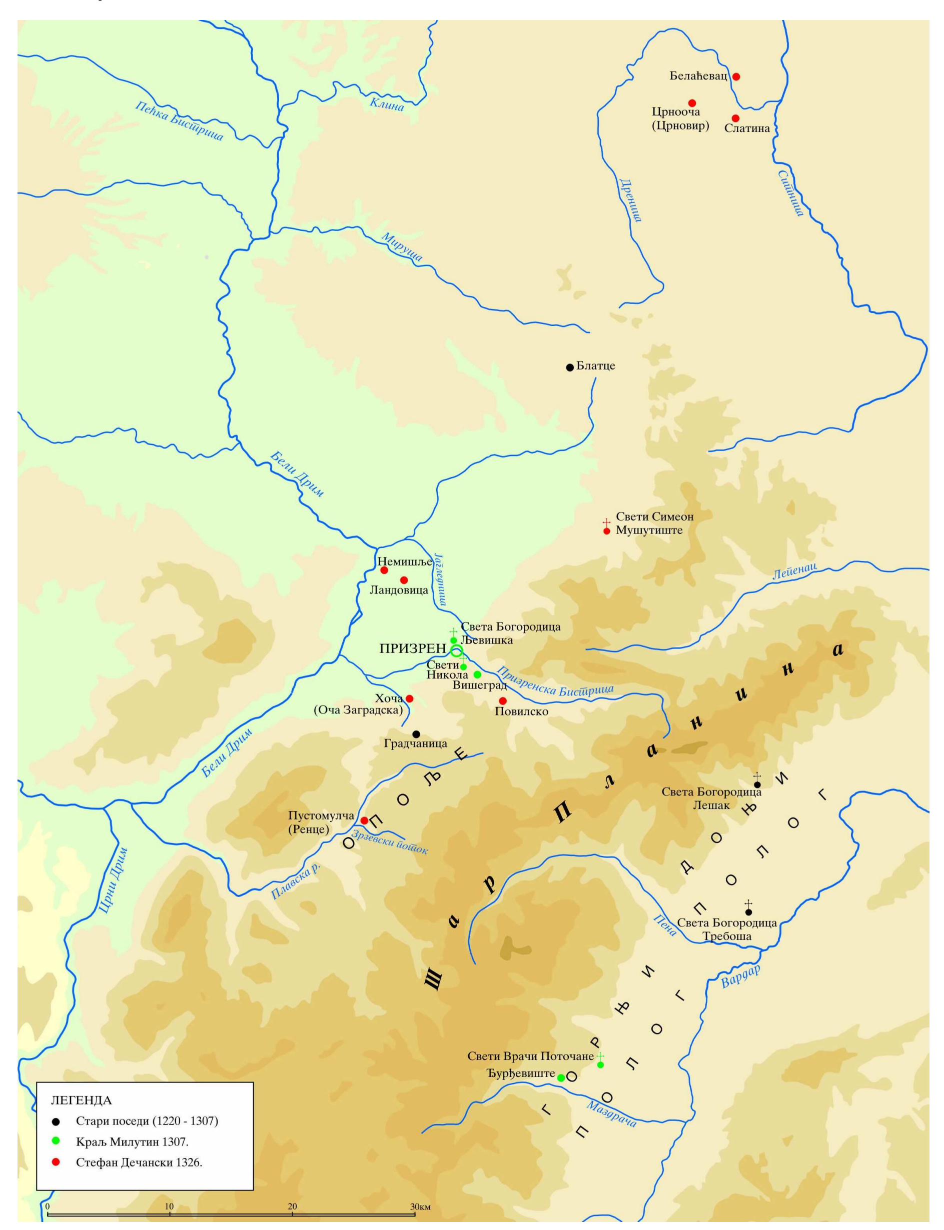
Свети Никола, *15*, 98; *16*, 105 – црква у Вишеграду.

Свети Срђ, *17*, 146 – трг на Бојани. Ту је био *кумерак солски*. Епископија је добила право да се ту снабдева сољу јер је то најближи солски трг. (Видети: М. Спремић, *Свети Срђ под млетачком влашћу (1396–1479)*, Зборник ФФ у Београду, VII–1 (1963) 295–312.

Требоша, *16*, 131 – данас село Требош 4 км североисточно од Тетова, близу Вардара. У њему је била црква Свете Богородице.

Хоча, *15*, 84 – данас Оча Заградска, која се на западу граничила са селима Плоскиштино и Билуша, а на истоку са Лесковцем.

Чрноча, *18*, 173 – данас Црновир у Дреници југозападно од Белаћевца у близини Слатине.

Поседи Призренске епископије до времена Стефана Дечанског

Стари српски архив, књ. 8, стр. 37–44

Оригинални научни рад
УДК 930.2:003.074(497.11) "13"
091=131.1'01=124"1326"

Дејан Јечменица

РАЗРЕШНИЦА КРАЉА СТЕФАНА ДУШАНА ЗА ДУБРОВАЧКО ТРГОВАЧКО ДРУШТВО ВУКАСОВИЋ–ЛУКАРЕВИЋ–ГУЧЕТИЋ

[средина 1332 – пре 18. фебруара 1334]

Краљ Стефан Душан писмом обавештава дубровачке власти да је трговачко друштво Вукасовић–Лукаревић–Гучетић, које су чинили Јуније Вукасовић, Јуније Лукаревић, Климе Гучетић и Никола Лукаревић, пошто је истекао договорени рок, измирило све обавезе у вези са закупом тргова. Како би читав поступак у Дубровнику био ваљано окончан, краљ је са писмом послао свог властелина Твртка који је имао да тамошњим властима пренесе његове речи. Разрешно писмо је сачувано у староиталијанском преводу у дубровачкој канцеларијској књизи.

Après arrivée à échéance du délai convenu, le roi Stefan Dušan informe par courrier les autorités ragusaines que la compagnie de commerce Vukasović-Lukarević-Gucetić, composée de Junije Vukasović, Junije Lukarević, Clime Gučetić et Nikola Lukarević, a réglé toutes ses obligations liées à la ferme de lieux de marché. Afin que toute la procédure afférente soit correctement menée à bien à Dubrovnik, le roi, parallèlement à son courrier, y dépêche son noble Tvrtko avec pour mission d'y rapporter ses paroles aux autorités locales. Cette lettre de quittance est conservée dans sa traduction en ancien italien dans un registre de chancellerie de Dubrovnik.

Дубровачко трговачко друштво (societas) Вукасовић–Лукаревић–Гучетић основано је 1329. године. Предрадње које су довеле до склапања уговора са краљем Стефаном Урошем III о закупу српских тргова обавили су Климе Гучетић и Никола Лукаревић, о чему сведочи канцеларијска белешка, настала нешто више од месец дана пре склапања уговора.[1] Са которском властелином Томом де Пауло де Тома, опуномоћником

[1] Diversa Cancellariae 9, fol. 62', 17. VII 1329: Die sabbati XVII junii. Junius de Volcasso, Junius de Lucaro et Clime de Goçe faciunt manifestum quod tale pactum et concordium fecerunt inter se videlicet: quod dictus Clime tam suo nomine quam vice et nomine

српског краља Стефана Уроша III Дечанског, Јуније Вукасовић, Јуније Лукаревић и Климе Гучетић закључили су 20. јула 1329. године уговор о закупу царина на српским трговима. Најпре је закуп био уговорен за једну, а потом за две године. Закупнина је износила 9.000 перпера и друштво је морало да их полаже на свака четири месеца.[2]

Први уговорни период закупа српских тргова трајао је до средине 1330. године. Уговор је затим продужен на још две године, до средине

---

predictorum amborum Juniorum *et Nichola de Lucaro* (натписано) debeat ire ad serenissimum regem Urosium Raxie et quod de omnibus pactis, concordiis, conuentionibus, stipulationibus, promissionibus, obligationibus, renuntiationibus, penarum addictionibus, quas ipse Clime *et Nicola de Lucare* (натписано) cum predicto domino rege seu cum quacumque alia persona super quibuscumque rebus quilibet eorum pro sua tertia parte habebit et tenebit firmum et ratum et non contra faciat vel veniet aliqua ratione vel causa de jure vel de facto sub obligatione omnium eorum et cujusque eorum bonorum. Et quod quilibet predictorum trium tenetur et debeat se obligare *et facere publicum instrumentum* (натписано) pro sua tertia parte ad ea omnia que tractatur et composita fuerint per dictos Clime et Nicola cum ipso domino rege vel cum aliqua alia persona.

Необјављена канцеларијска белешка добијена је добротом академика С. Ћирковића, на чему се срдачно захваљујем.

[2] Diversa Cancellariae 9, fol. 74', 20. VII 1329: Die Jouis XX Julii. Junius de Volcasso, Junius de Lucaro et Clime de Goçe constituti ante presentatiam nobilis et potentis viri domini Balduyni Dalphino, honorabili comitis Ragusii et sui Minoris consilii ad petitionem Thome de Paulo de Thoma et promiserunt et se personaliter et omnia eorum bona obligaverunt. Eidem Thome recipienti et stimulanti vice et nomine serenissimi regis Urosso de dando et soluendo eidem domino regi uel suo certo nunctio quibuslibet IIII mensibus yperperos nove millia venetorum grossorum, hinc ad unum annum proximum pro mercatis que acceperunt et receperunt ab eo omni exceptione et defensione remotis. Прецртано.

Са стране: Vacat quando scriptum est infra.

Junius de Volcasso, Junius de Lucaro et Clime de Goçe constituti ante presentatiam nobilis et potentis viri domini Balduyni Dalphyno, honorabili comitis Ragusii et sui Minoris consilii sono ca(m)pane more sollito *conuenere* (прецртана реч) congregto promiserunt et sese et eorum personas et omnia eorum bona *obligauerunt* (натписано) de dando et soluendo serenissimo regi Urosso pro mercatis que acceperunt et receperunt ab eo pro duobus annis proximis quibuslibet IIII mensibus *hinc ad duos anos* (натписано) yperperos MVIIII venetorum grossorum. Quos si non soluerunt ut supra dictum est, quod idem dominus comes teneatur mictere aliquos ad ipsum dominum regem per predictos *si eos petebat* (натписано и прецртано) Junium de Volcasso et Junium de Lucaro et Clime de Goçe si eos habere poterit et assignare sibi uel suo nunctio omnia bona eorum et ipsa uendere et alienare. Прецртано.

Са стране: MCCCXXXIIII, indictione secunda, die XVIII februarii. Cassum per licteras missas pro parte domini regis domino comiti, consilio et comuni Ragusii registratas in cancellaria dicto millessimo, indictione et die.

Редакција издања канцеларијске белешке: С. Ћирковић

1332. Током три године закупа српски краљ је имао да добије од дубровачког друштва укупно 81.000 перпера. Био је то велики удео у укупним владаревим приходима. Најкасније нешто више од годину и по дана након истека уговорног периода, нови српски краљ, Стефан Душан је дубровачком друштву издао разрешницу, акт о разрешењу дугова, којим је потврђено да су потраживања српског владара према дубровачким грађанима намирена. Део потраживања српског краља, у висини од 6.000 перпера, друштво је измирило кроз отплату дуга дубровачким трговцима од којих је краљ узимао тканине и друге ствари.[3]

У запису дубровачког канцелара од 18. фебруара 1334, у канцеларијској књизи за године 1333–1334.[4] сачуван је староиталијански превод разрешног писма са пропратним напоменама на латинском језику за друштво Вукасовић–Лукаревић–Гучетић .

Ранија издања

Разрешно писмо краља Стефана Душана за друштво Вукасовић–Лукаревић–Гучетић први пут је објављено у збирци Меде Пуцића (*Споменици српски* II, 12–13, док. бр. 13). У *Diplomatičkom zborniku* X, 151, док. бр. 97 разрешница је поново издата.

Ово издање је приређено на основу снимка документа начињеног у Државном архиву у Дубровнику.

*Текст староиталијанског превода разрешнице са пропратном напоменама на латинском језику**

Anno domini millesimo trecentesimo trigesimo[5] quarto, indictione secunda, die XVIII |2| mensis februarii.

|3| Tuerdichus, filius Posnani Mirossevich de Canale presentavit |4| et exhibuit nobili et potenti viro domino Marcho Justiniano honorabili |5| comiti Ragusii et suo Minori consilio sono campane more sollito |6| congregato quasdam licteras missas eidem domino comiti, consilio et |7| comuni Ragusii pro parte serenissimi domini domini Stephani, dei

[3] Diversa Cancellariae 10, fol. 140’, 20. II 1334: Pasqua de Resti habuit se bene solutum et pagatum a Clime de Goce et Nicole de Lucaro dantibus et solventibus pro se ipsis et sociis eorum de parte sibi contigente de yperperis sex millibus, quos predicti Clime et Nicola et Junius de Vollcasso et alii socii eorum steterunt solvere pro ipso domino rege ut sui doanerii mercatoribus Ragusii de drappis et aliis rebus quas abstulit ab eis.

[4] Diversa Cancellariae 10, fol. 139’, 18. II 1334.

[5] *trigesimo* – исписано два пута.

* Редакција издања и превода: Сима Ћирковић.

gratia regis |8| Raxie, hic appositas, quarum tenor de slavonessco in latinum |9| reductus tenor talis est:

|10| Conciosia che Çuno de Volcasso, Çuno de Lucari, Clime de Goçe |11| et Nicola de Lucari si tenero li mercati in tempo de mio padre et |12| nel tempo mio, e sia complito lo lor termine, e si ano satisfacto |13| a mi de tucto lo tempo che tenero li mercati de mio padre et di mi |14| in fine al die presente. E di tuto cio ch(e) ebero che fare co mio padre |15| e co mi infine al die presente dogna cosa sono franchi e liberi, |16| di che vi pregora, che quella scriptura de cancellaria ch(e) ave mio padre |17| sovra d essi sia cancellata et cassa. Mando lo mio gentile homo |18| Tverdicho cho la presente lectera secondo usança, che quello che vi dice |19| debiate credere.

|20| Qui Tuerdichus ex parte ipsius domini regis dixit et exposuit eidem domino |21| comiti et suo Minori consilio in omnibus et per omnia, ut in dictis licteris continetur. |22| Unde dictus dominus comes cum suo minori consilio ad futuram memoriam |23| et ad conservationem jurium predictorum Çunii de Volcasso, Çunii de Lucaro, |24| Clime de Goçe et Nicole de Lucari predicta omnia scribi fecerunt.

Превод

Лета Господњег хиљаду триста тридесет четвртог, индикта другог, дана осамнаестог, месеца фебруара.

Твртко, син Познања Мирошевића из Конавла предочио је и уручио племенитом и моћном мужу, господину Марку Јустинијану, поштованом кнезу Дубровника и његовом Малом већу, на уобичајени начин скупљеним на звук звона, писмо послато истом господину кнезу, већу и Општини дубровачкој од стране пресветлог господина господина Стефана, Божијом милошћу краља Рашке, које је овде приложено, чији садржај са словенског на латински преведен гласи:

Нека се зна да су Жуњ Вукасовић, Жуњ Лукаревић, Климе Гучетић и Никола Лукаревић држали тргове у време мог оца и у моје време и да им се навршио њихов рок и да су задовољили за све време што су држали тргове од мог оца и од мене до дана данашњег и за све оно што су имали посла са мојим оцем и са мном до данашњег дана од сваке ствари да су слободни. Зато вас молим да оно писаније канцеларијско које је имао мој отац о њиховој обавези буде прецртано и поништено. И шаљем мог властелина Твртка са овим писмом у складу са обичајем, и оно што вам каже треба да верујете.

Твртко је од стране самога господина краља казао и изложио истом господину кнезу и његовом Малом већу, у целини и свему појединачно, што је у реченом писму садржано. Стога речени господин кнез са својим Малим већем за будуће памћење и за очување права напредречених Жуња Вукасовића, Жуња Лукаревића, Климе Гучетића и Николе Лукаревића све напредречено су записали.

Дипломатичке особености

Неизвесно је тврдити да ли је краљ Стефан Душан друштву Вукасовић–Лукаревић–Гучетић издао посебну повељу којом би било потврђено да су све обавезе према српском владару ваљано извршене, будући да у белешци дубровачког канцелара о томе нема помена.

Посебним краљевим писмом дубровачке власти су на званичан начин обавештене да је друштво које су основали дубровачки грађани у потпуности измирило све обавезе према српском владару.

У дипломатичком погледу пада у очи да у преводу документа недостаје интитулација, и посебно инскрипција из које се види коме је документ упућен. Као да су ова два дипломатичка сегмента писма препричана у пропратној латинској напомени која претходи италијанском преводу. Сачувани документи овог типа по правилу садрже ова два, у овом случају недостајућа дипломатичка елемента, а поред тога готово неизоставно и салутацију. Имајући у виду праксу српске владарске канцеларије и чињеницу да је документ сачуван у преводу, мало је вероватно да је оригинално писмо почињало промулгацијом.

Кроз експозицију и диспозицију, на начин који не одудара од осталих докумената овог типа, изнет је садржај правне радње.

У завршном делу документа, кроз карактеристичну дипломатску формулу, *и оно што вам каже треба да верујете*, српски краљ опуномоћује свога властелина Твртка да пред дубровачким властима може у његово име обавити поверени му задатак. У овом смислу документ има и све карактеристике веровног писма.

Хронологија. – Превод документа не садржи ниједан уобичајен хронолошки елемент. Седница Малог већа пред којим је властелин Твртко изложио речи српског владара, односно време настанка записа и превода документа у дубровачкој канцеларијској књизи, 18. фебруар 1334. године, сигуран је terminus ante quem настанка документа. Треба имати у виду да се уговорни период закупа права на убирање царина са

српских тргова завршавао средином 1332. године. У том смислу почетак друге половине 1332. би био terminis post quem настанка документа.

Просопографски подаци

Твртко Мирошевић (**Tuerdichus Mirossevich**), *39* (страна), 3 (ред у издању); *42*, 18 – властелин српског краља Стефана Душана, однео је разрешницу у Дубровник и као краљев опуномоћеник иступао пред дубровачким властима. Био је син Познања Мирошевића, жупана и судије у Конавлима. Имао је брата Радослава који је у служби краља Стефана Уроша III Дечанског 1326. године у Дубровник однео разрешницу за Луку Лукаревића.

Литература: М. Динић, *Из српске историје средњега века*, Београд 2003, 380; Д. Јечменица, *Разрешница краља Стефана Уроша III Дечанског за Дубровчанина Луку Лукаревића*, ССА 7 (2008) 46–47.

Марко Јустинијан (**Marchus Justiniano**), *39*, 3 – млетачки властелин који је обављао дужност дубровачког кнеза.

Јуније (Жуњ) Вукасовић (**Junius** [**Çuno**] **de Volcasso**), *40*, 10, 24 – Вукасовићи су на почетку XIV века уживали глас једне од најбогатијих дубровачких породица. Изгледа да су и у Венецији имали значајно богатство. Овде је 1303. Јуније Вукасовић (1301–1340) купио четвртину једног венецијанског брода уз гаранцију да тај део неће продати странцу. Његово имање у Венецији служило је на име ове гаранције. Јуније је трговао на Леванту почетком XIV века. Како је већ речено, он је 1329. био један од оснивача друштва која је од српског краља закупило право на убирање царина са тргова. Из читавог низа докумената види се да је Јуније био један од главних увозника соли у Љеш, али и у Св. Срђ и Дријева. Био је пословно активан и у Котору, склапајући пословне уговоре са неким млетачким трговцима. Као са добрим познаваоцем прилика у Србији и Венецији, дубровачке власти су се с њим често саветовале око битних спољнополитичких питања. Често је слат као дубровачки посланик српским владарима. У Дубровнику је више пута биран у Веће умољених и Мало веће. Женио се три пута и имао је више деце.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 441–443.

Јуније (Жуњ) Лукаревић (**Junius** [**Çuno**] **de Lucari de Fosco**), *40*, 10, 24 – заједно са братом Марком, Јуније (Жуњ) Лукаревић (1311–1337) играо је веома важну улогу како у привредном тако и у политичком животу Дубровника. Био је у више наврата члан Већа умољених, судија и члан Малог већа. Марко Лукаревић обављао је веома значајне

дипломатске мисије како за свој град, тако и за српског краља. После његове смрти (1326) његову дипломатску активност наставио је његов брат Јуније. Те године предводио је једну дипломатску мисију код српског краља, а нешто касније је послат „ad regem iuvenem" (Душану). Заједно са Јунијем Вукасовићем и Климом Гучетићем основао је 1329. године велико трговачко друштво које је пословало у Србији за време владе два српска краља. Његове пословне активности су допирале до Драча и Венеције. Био је ожењен Аном, кћерком Дамјана (Damianus) Вукасовића, односно сестром од стрица Јунија Вукасовића са којом је имао троје деце (Nixa, Moreto и Lena). По свој прилици, умро је крајем тридесетих година XIV века.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 295–298, таб. бр. XLI, LXXIII.

Климе Гучетић (**Clime de Goçe**), *40*, 10, 24 – У изворима се може пратити од 1310. до 1345. године. Као конзул дубровачких трговаца, среће се у Руднику 1319. године. Његов брат Паскоје био је ожењен Маријом, кћерком Которанина Паула де Томе. Пословање у Србији је наставио, а 1329. је био један од оснивача друштва Вукасовић–Лукаревић–Гучетић. Касније је у Србији пословао са Николом Лукаревићем. Био је веома активан у градској служби. Као дубровачки посланик слат је у Напуљ, Тарент, Сплит и више пута на српски двор. Заједно са Николом Лукаревићем учествовао је у успешним преговорима око добијања Стона и Пељешца 1333. године, због чега га је Општина посебно наградила. Женио се два пута и имао је више деце.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 236–240.

Никола Лукаревић (**Nicola de Lucari**), *40*, 11, 18 – Најстарији син Марка Лукаревића. Испословао је 1327. дозволу да се из Дубровника извезе оружје одређено за краља Стефана Уроша III. Исте године основао је друштво са Радославом Пектинатом ради пословања у Драчу. Иако се његово име не налази у уговорима о закупу српских тргова од 20. јула 1329, у завршном пословном акту, разрешници од 18. фебруара 1334. он се појављује као један од чланова друштва Вукасовић–Лукаревић–Гучетић, што не треба да чуди имајући у виду његову улогу у оснивању друштва и предрадњама које су довеле до склапања уговора о закупу тргова. Од 1330. неколико је пута као дубровачки посланик слат српским владарима. Учествовао је у преговорима око добијања Стона и Пељешца 1333. године. Касније се среће као закупац царина у Руднику, Зети, Призрену и Валони. Четрдесетих година пословао је у Србији са Климом Гучетићем, а касније и са његовим синовима у

Венецији. Главнина његовог пословања била је усмерена на трговину сољу и на пословне везе са Венецијом. Женио се два пута и имао је више деце.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 295–300.

Установе и важнији термини

Појмови: *господин*, *кнез*, *Мало веће*, *писмо*, *краљ*, су објашњавани у претходним свескама.

Тргови (**mercati**), *40*, 11 – Не може се поуздано говорити који су тргови били предмет закупа ове дубровачке компаније. Имајући у виду висину закупа (9.000 перпера на свака четири месеца, односно 27.000 годишње) по свему судећи предмет закупа је био већи број тргова.

Запис канцеларијски (**scriptura de cancellaria**), *40*, 16 – у овом случају у питању је запис у дубровачкој канцеларијској књизи начињен 20. јула 1329. године у време краља Стефана Уроша III Дечанског који се односи на почетак пословања друштва Вукасовић–Лукаревић–Гучетић. Према жељи српског владара изнетој у документу који се овде презентује, овај канцеларијски запис је прецртан, што је забележено у маргиналној белешци под датумом 18. фебруар 1334. године.

Извори: *Diversa Cancellariae* 9, fol. 74’, 20.VII 1329.

Властелин (**gentile homo**), *40*, 17 – припадник повлашћеног сталежа у средновековном друштву. У овом случају ради се о Твртку Мирошевићу, властелину и опуномоћенику српског краља који је као изасланик послат у Дубровник.

Литература: о властели више видети *ЛССВ*, 87–89 (Р. Михаљчић, са изворима и старијом литературом).

Стари српски архив, књ. 8, стр. 45–55

Оригинални научни рад
УДК 930.2:003.074(497.11) "13"
091=131.1'01=124"1326"

Дејан Јечменица

ДВЕ РАЗРЕШНИЦЕ КРАЉА СТЕФАНА ДУШАНА ЗА ДУБРОВЧАНИНА ДОМАЊУ МЕНЧЕТИЋА СА БРАЋОМ

(I) пре 2. марта 1334.
(II) Неродимља, 1339, пре 8. августа

I Разрешно писмо српског краља Стефана Душана којим обавештава дубровачке власти да је Домања Менчетић са браћом измирио сва потраживања према њему проистекла из закупа тргова и других послова. Писмо је сачувано у староиталијанском преводу од 2. марта 1334. године са пропратним напоменама у дубровачкој канцеларијској књизи.

II Разрешно писмо српског краља Стефана Душана којим се дубровачке власти обавештавају да је краљ са Домањом Менчетићем и његовом браћом извршио обрачун по питању краљевог сребра и да су дубровачки грађани у свему измирили обавезе према српском владару. Писмо је сачувано у староиталијанском преводу од 8. августа 1339. у дубровачкој нотарској књизи.

I Lettre de quittance du roi de Serbie Stefan Dušan qui informe les autorités de Dubrovnik que Domanja Menčetić et ses frères ont réglé toutes leurs dettes envers lui résultant de la ferme de lieux de marché et d'autres activités. Cette lettre est conservée dans sa traduction en ancien italien datant du 2 mars 1334, avec notices l'accompagnant, dans un registre de chancellerie de Dubrovnik.

II Lettres du roi de Serbie Stefan Dušan qui informe les autorités de Dubrovnik que le roi a procédé à un bilan de ses comptes avec Domanja Menčetić et ses frères concernant le métal d'argent du roi et que ces citoyens ragusains ont en tout point honoré leurs dettes envers le souverain serbe. Cette lettre est conservée dans sa traduction en ancien italien datant du 8 août 1339, dans un registre notarial de Dubrovnik.

У складу са праксом проистеклом из Дубровачког статута, дубровачки трговци који су пословали у залеђу имали су обавезу да за живота изврше обрачун својих дугова. Као потврду ваљаног обављања њихових пословних активности владари из залеђа су издавали посебан документ, у литератури познат под називом разрешница.[1]

[1] А. Соловјев, *„Градски закон" у средњовековној Србији*, Архив ПДН 16 (1928) 344–346; С. Ћирковић, *Осумњичене повеље кнегиње Милице и деспота Стефана*, ИЧ

Две, у преводу сачуване, разрешнице српског владара у виду разрешних писама послатих дубровачким властима, издате у размаку од пет година, сведоче о обиму пословања дубровачке компаније на чијем челу је био Домања Менчетић. Његова пословна активност у Србији одвијала се кроз породичну компанију у коју су била укључена његова браћа. Домања Менчетић са браћом је закупио од српског краља право на убирање царина са српских тргова, а поред тога у изворима се може пратити његова веома распрострањена трговачка активност кроз промет металима и житом.

I

Разрешно писмо краља Стефана Душана дубровачким властима о закупу царина Домање Менчетића са браћом

пре 2. марта 1334.

Опис документа и ранија издања

Разрешно писмо је сачувано у преводу на староиталијански језик. Регистровано је у канцеларијској књизи за године 1333–1334.[2]

Поред превода документа, канцеларијска белешка садржи пропратне напомене на латинском језику, из којих се виде радње које су пратиле правни поступак спроведен пред дубровачким властима у оквиру којег су дубровачки грађани доказивали исправност својих пословања.

Према канцеларијској белешци, писмо је било запечаћено краљевим печатом.

Документ је дубровачким властима, кнезу и Малом већу представио и изложио Степко Друговић и у име српског владара потврдио његов садржај. На основу овога као потврду исправности Домање Менчетића и браће, кнез и Мало веће наложили су да се документ региструје.

Разрешно писмо први пут је објављено у збирци Меде Пуцића (*Споменици српски* II, 13, док. бр. 14). Константин Јиречек је у додатку своје збирке, која носи исти наслов као и Пуцићева исправио хронологију документа (1334. а не 1335. како стоји код Пуцића, последња цифра у години је *quarto*, а не quinto) и читање имена Степка Друговића (*Споменици српски*, 100, бр. 14). У *Diplomatičkom zborniku* X, 153, док. бр. 99 разрешница је поново објављена са Јиречековим исправкама.

---

6 (1956) 140–152; Д. Јечменица, *Разрешница краља Стефана Уроша III Дечанског за Дубровчанина Луку Лукаревића*, ССА 7 (2008) 37–38.

[2] Diversa Cancellariae 10, fol. 147, 2. III 1334.

Ово издање је приређено на основу снимка документа начињеног у Државном архиву у Дубровнику.

Текст староиталијанског превода писма са пропратном напоменама на латинском језику[*]

Anno domini millesimo trecentesimo trigesimo quarto, indictione secunda, die secunda mensis marcii.

|2| Stepecus Drugouich presentavit et exibuit nobili et potenti viro |3| domino Marcho Justiniano honorabili comiti Ragusii et suo Minori consilio more |4| sollito congregato quasdam licteras missas pro parte serenissimi regis |5| Raxie eidem domino comiti et suo consilio, sigillatas sigillo proprio ipsius |6| domini regis hic appositas, quarum tenor de slauonessco in latinum |7| reductus tenor talis est.

|8| Al caro et amorevole parente de reame, conte de Ragusa Marcho |9| Justiniano, iudici e conselieri et a gentili homini de Ragusa ad ço che |10| sappie si, come tene Domagna de Mençe con fratelli li mercati |11| de reame et daltri facti che ave che far co reame, elli mi |12| pago e neiente me rimasi debitori. Et di ço lor scrissi privilegi |13| e carta ad ço, che uui sapie, che neiente me rimasi debitori.

|14| Quibus licteris presentatis per ipsum Stepecum eidem domino comiti et suo Minori consilio |15| dixit et exposuit eidem domino comiti et suo Minori consilio verbotenus omnia que in |16| dictis licteris continentur. Unde dictus dominus comes cum suo Minori consilio ad |17| futuram rei memoriam et ad conservationem iurium dicti Domagne et fratrum predictorum |18| omnia scribi et registrari fecerunt.

Превод

Лета Господњег хиљаду три стотине тридесет четвртог, индикта другог, дана другог, месеца марта.

Степко Друговић представио је и изложио племенитом и моћном мужу господину Марку Јустинијану, поштованом кнезу Дубровника и његовом Малом већу, на уобичајен начин скупљеним, писмо послато од стране најсветлијег краља Рашке истом господину кнезу и његовом већу, запечаћено властитим печатом самога господина краља, које је овде одложено, чији садржај са словенског на латински преведен гласи:

[*] Редакција издања и превода: С. Ћирковић.

Драгом и вољеном сроднику краљевства ми, кнезу Дубровника Марку Јустинијану, судијама и већницима и властели дубровачкој, да је на знање како је држао Домања Менчетић са браћом тргове краљевства ми и друге послове које су имали да послују са краљевством ми и платили су ми и ништа ми нису остали дужни и стога записах привилегију и повељу да знате да ми нису ништа остали дужни.

Ово писмо је представљено од самога Степка истом господину кнезу и његовом Малом већу, који је рекао и изложио истом господину кнезу и његовом Малом већу од речи до речи све што је у реченом писму садржано. Стогаречени господин кнез са својим Малим већем ради будућег сећања и ради потврде исправности реченог Домање и браће све напред речено учинили су да се запише и региструје.

Дипломатичке особености

Према дипломатичким особеностима ово разрешно писмо не одступа од осталих докумената овог типа. Садржи уобичајене дипломатичке елементе: инскрипцију, промулгацију, експозицију и диспозицију.

У хронолошком погледу, документ не садржи ниједан уобичајен елемент на основу кога би се могао ближе временски одредити. Како је случај Думоње Менчетића са браћом био на седници кнеза и Малог већа по чијем налогу је краљево разрешно писмо преведено и забележено у канцеларијској књизи 2. марта 1334. године, то је уједно и сигурни terminus ante quem настанка документа. Овде свакако треба имати у виду време које је било потребно да писмо стигне из Србије у Дубровник и време које је прошло до седнице кнеза и Малог већа. Имајући ово у виду вероватно да је краљ Стефан Душан писмо издао почетком 1334. године.

II
Разрешно писмо краља Стефана Душана дубровачким властима за Домању Менчетића са браћом у вези са сребром

Неродимља, 1339, пре 8. августа

Опис документа и ранија издања

Документ је сачуван у преводу на староиталијански језик. Регистрован је у дубровачкој нотарској књизи за године 1339–1341.[3]

---

[3] Diversa Notariae 6, fol. 45, 8. VIII 1339.

Нотарска белешка поред превода писма садржи и пропратне напомене на латинском језику. Из једне од завршних напомена сазнајемо да је документ оверен владаревим потписом: *Стефан краљ*, који је изведен црвеним мастилом

Писмо је у Дубровник донео властелин Марин Белић из Бара, као краљев опуномоћеник, који је пред дубровачким властима, кнезом и Малим већем потврдио садржај документа. На основу овога потврђена је исправност пословања дубровачких грађана, Домање Менчетића и његове браће у земљи српског краља.

Разрешно писмо први пут је објављено у збирци Меде Пуцића (*Споменици српски* II, 46, док. бр. 65). Константин Јиречек је у додатку своје збирке, која носи исти наслов као и Пуцићева доноси неколико исправки у читању документа (*Споменици српски*, 103, бр. 65). У *Diplomatičkom zborniku* X, 481–482, док. бр. 337 разрешница је поново објављена.

Ово издање је приређено на основу снимка документа начињеног у Државном архиву у Дубровнику.

Текст староиталијанског превода писма са пропратном напоменама на латинском језику[*]

Anno domini mille trecento trigesimo nono, indictione septima, die octauo mensis augusti.

|2| Hoc est exemplum unius litere scripte in slauenessco misse pro parte domini Stephani |3| dei gratia regis Raxie comiti et comuni Ragusii per Marinum de Bela de Antibaro, |4| reducta in latino de mandato domini comitis et sui Minoris consilii, cuius tenor |5| talis est, que quidem litera scripta in slauonessco est hic aposita.

|6| Al karissimo consanguineo de reame, Philippo Belegno conte de Ragusa et iudiçi, con|7|silieri e a tuta la tera de Ragusa, che sapie, come lo reame si fe rason con Domagna |8| de Mençe e co so fradeli del facto de arçenti de reame in uno logo a nome Nerodi|9|mle ali anni domini mille IIICXXXVIIII e trova li lo reame de tuto immaculati. |10| E pero si li fece gratia, che di ço no abia che far nesun per essi, ne che non se impaciase |13| per la cagione sovradicta, che li trova in tuto iusti, in fine al die danchoi |14| et per questa iustitia trovata in loro lo reame si a facta gratia et pouellia, che sie |15| franchi et li a mando uno gentilo homo de reame Marino Belich di ço vi |16| nara integro, adonque ço che parlera a la vostra presença credere li. Nico de |17| Bucha fe far questa lictera.

[*] Редакција издања и превода: С. Ћирковић.

In qua quidem lictera est scriptum licteris rubeis in fine ipsius: |18| Stepan cral.

|19| Qui Marinus in presentia domini et sui Minoris consilii retulit se ita imposuisse dominus |20| rex referre eidem domino comiti, consilio et comuni Ragusii, ut in predicta lictera continetur.

Превод

Лета Господњег хиљаду три стотине тридесет деветог, индикта седмог, дана осмог, месеца августа.

Ово је препис једног писма писаног на словенском, послатог од стране господина Стефана, по милости Божијој краља Рашке кнезу и Општини Дубровника преко Марина Белића из Бара, преведено је на латински по налогу господина кнеза и његовог Малог већа, чији је садржај следећи. И то писмо писано на словенском је овде прикључено.

Најдражем сроднику краљевства ми, Филипу Белењу, кнезу Дубровника и судијама и већницима и свој земљи дубровачкој да је на знање како је краљевство ми учинило обрачун са Домањом Менчетићем и са његовом браћом у послу са сребром краљевства ми, у једном месту по имену Неродимља, лета Господњег хиљаду три стотине тридесет деветог и нађе их краљевство ми у свему чисте и због тога им учини милост да због тога нико нема више посла са њима нити да им смета из тог разлога, пошто их нађох у свему исправне до данашњег дана и због те исправности нађене код њих краљевство ми учини милост и повељу да буду слободни. И послах једног властелина краљевства ми, Марина Белића, да вам то у целости исприча, и оно што буде говорио у вашем присуству верујте. Нико(ла) Бућа учини да се састави ово писмо.

На крају самога писма је црвеним словима написано Стефан краљ.

Овај Марин у присуству господина кнеза и његовог Малог већа саопштио је по њему послате речи господина краља истом господину кнезу и већницима и Општини дубровачкој како је у напред реченом писму садржано.

Дипломатичке особености

Готово да нема места за дилему да је у овом случају српски краљ Стефан Душан дубровачкој компанији на челу са Домањом Менчетићем издао разрешницу дводелног типа. У разрешно писмо упућено ду-

бровачким властима је инкорпориран део владареве повеље која је садржала милост из које се види сам правни чин.

Писмо почиње на уобичајен начин, инскрипцијом из које се виде органи власти Дубровника којима је документ послат. Излагање се даље наставља кроз промулгацију, експозицију и диспозицију, која је у ствари део већ поменуте краљеве повеље који је инкорпориран у ово писмо.

Завршни део писма садржи дипломатску формулу којом се краљев посланик, Марин Белић опуномоћује те у овом смислу документ има све одлике веровног писма.

Хронологија. – Из самог превода документа видимо да је краљ Стефан Душан са Домањом Менчетићем и браћом обрачун извршио у Неродимљи 1339. године, када им је учинио милост и издао повељу о исправности њиховог пословања. Истом приликом је могло настати и писмо упућено дубровачким властима, које је у нотарској књизи забележено 8. августа 1339. године, што је сигурни terminus ante quem настанка документа.

Просопографски подаци

Степко Друговић (**Stepecus Drugouich**), *47* (страна), 3, 15 (редови у издању) – пред дубровачким властима је представио и изложио краљево писмо. У питању је српски властелин који је као краљев посланик однео документ у Дубровник.

Друговићи су били једна од истакнутијих породица у пределима између Боке Которске и Неретве. Представници ове породице у изворима се срећу и са другим презименом – Чихорић, које је свакако по постанку било млађе. Након 1356. године у изворима се више не срећу Друговићи, већ само Чихорићи.

Степко Друговић се у изворима среће од 1334. до 1369. године. Његов први помен је у документу који се овде презентује. Јавља се и као Stepecus Çicurich. Стакао је звање тепчије. Његови људи спомињу се у Требињу 1335. године, а следеће 1336. у Оногошту. Налазимо га на Дријевама, на ушћу Неретве 1360–62. У рату кнеза Војислава против Дубровника 1361. године био је на дубровачкој страни. Више пута је боравио у Дубровнику. У изворима су остала имена двојице његових синова, Вукца и Цветка.

Литература: К. Јиречек, *Властела хумска на натпису у Величанима*, Зборник Константина Јиречека I, Београд 1959, 427–432.

Марко Јустинијан (**Marchus Justiniano**), *47*, 4, 9 – млетачки властелин који је обављао дужност дубровачког кнеза.

Домања Менчетић (**Domagna de Mençe**), *47*, 11, 19; *50*, 10 – дубровачки властелин, син Николе Марковог Менчетића. Николини потомци у изворима се срећу са презименом Presliça. Домања Николин Менчетић (1313–1358) бавио се пословањем у Србији и Босни, а у Дубровнику је обављао више јавних функција. Заједно са браћом основао је породичну компанију на чијем челу је био. Закупио је са браћом од српског краља право на убирање царина са српских тргова, о чему сведочи документ који се овде објављује. Трговао је металима, оловом из Трепче и сребром на које се односи други документ који је овде приказан. За време пословања у Србији, Домања је водио посебну пословну књигу чији је дупликат имао његов брат Марин. У његовом тестаменту (1356–1358) говори се о царинским обрачунима у Брскову (са Марином Гучетићем) и о царинама у Трепчи.

У време када је боравио у Дубровнику повераване су му одговорне дужности, 1326. и 1329. као заменик је именован за судију (iudex). Био је члан Већа умољених у више наврата (1326, 1328, 1343. и 1345). Кнез (comes) Стона је постао 1345. године. Како је имао резгранате везе у залеђу, Општина га је често као посланика слала у Србију и Босну. Био је члан посланства које је 1331. године послато у Требиње „ad regem iuvenem“ (Душану). Последњих година живота ретко се среће у изворима; сва је прилика да је тада ређе боравио у Дубровнику.

Домања је имао више браће и једну сестру. Готово да је извесно да је његов брат Марин био један од чланова породичне компаније Менчетић.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат у XIV веку*, Београд 1960, 320–321

Марин Белић из Бара (**Marinus de Bela de Antibaro**, **Marinus Belich**), *49*, 5; *50*, 17, 21 – српски властелин и опуномоћеник краља Стефана Душана који је у Дубровник однео краљево писмо и пред тамошњим властима потврдио садржај документа.

У извесном броју случајева у објављеним изворима среће се барска властела чија презимена имају извесну сличност са Белић (Belicii, Bolieç, Bolicius, Bolsich). Породице чија презимена одговарају Мариновом срећу се у Улцињу (Belçe, Bielçe, Belich), затим Задру, Крку, Трогиру и Дубровнику. Изузев Бара и Улциња сви наведени градови у којима има Белића нису били у оквиру српске државе. Уколико се узме у обзир не тако велика географска удаљеност Бара од Улциња и слич-

ност облика Мариновог породичног имена са Belçe, Bielçe, Belich, не треба искључити могућност да се ради о породицама које су имале заједнички родослов, при чему *de Antibaro* не треба схватити да се односи на све Белиће, већ на појединце.

Сам Марин се у владаревом документу јавља само са породичним именом, док се у дубровачкој пропратној напомени на латинском језику прецизира да је он из Бара, очито зато што је Белића било и у другим градовима.

Извори: К. Јиречек, *Споменици српски*, 23–24.

Литература: К. Јиречек, *Романи у градовима Далмације током средњега века*, Зборник Константина Јиречека II, Београд 1962, 244–245, 250.

Филип Белењо (**Philippus Belegno**), *50*, 8 – млетачки властелин који је обављао дужност дубровачког кнеза.

Нико(ла) Бућа (**Nico de Bucha**), *50*, 18 – представник истакнуте которске властеоске породице Бућа (Bucchia). Никола Петров Бућа (Nicolaus Perti de Bucchia) се у изворима 1333. године појављује као цариник, затим као *comes camerarius* (коморник) и протовестијар Стефана Душана. Имао је веома значајну и одговорну улогу на двору српског владара водећи државне финансије у дужем периоду. Често се среће у повељама Стефана Душана, попут логотета у улози особе која саставља и даје наредбу за писање јавноправне исправе, а поред осталог и као милосник. Када је 1345. године Стефан Душан писао млетачком дужду, Никола Бућа је писмо свог господара пропратио својим писмом на латинском језику. Као представник једне од најугледнијих которских породица, познавалац латинског и италијанског језика, трговац са великим пословним искуством и богатством, Никола Бућа је био веома погодна личност за улогу коју му је наменио Стефан Душан. Међу његовим сарадницима срећу се његов син Петар, брат Михаило, а по свој прилици и синовац Трипе, који су вероватно службу на српском двору наставили и после смрти Николе Буће и за време цара Стефана Уроша.

У свом родном месту Никола Бућа је подигао доминикански манастир. Породична палата породице Бућа и данас постоји у старом граду у Котору.

Литература: К. Јиречек, *Историја Срба*, Београд 1978, I, 214, 233, 293; II, 22, 27, 86, 111, 185, 206; М. Благојевић, *Државна управа у српским средњовековним земљама*, Београд 1997, 2001^2, 118–121, 188–191, 196–199.

Установе и важнији појмови

Појмови: *кнез*, *Мало веће*, *господин*, *краљ*, *писмо*, *краљевство ми*, *судије*, *већници* и *милост*, су објашњавани у ранијим свескама.

Печат, *47*, 7 – поменут је у пропратној напомени дубровачког канцелара као елемент којим је документ оверен. Само на основу овога не може се одређеније говорити о овом печату краља Стефана Душана.

Трг, **тргови**, *47*, 11 – из тестамента Домање Менчетића (1356–1358. године) види се да је он био пословно активан у Брскову и Трепчи. Само на основу тога не може се са сигурношћу тврдити да су то заправо они тргови на којима је узео у закуп царину од српског краља. Тим пре ако се зна да је предмет његове пословне активности била и трговина металима, а поменути топоними су познати рударски центри.

Извори: T. Smičiklas i dr., *Diplomatički zbornik* XII, 659–662, док. бр. 496.

Privilegium, *47*, 13 – привилегија, повластица. Обично се у документима овог типа наводи да је учињена, односно записана милост и повеља (gratia et pouellia). У овом случају се наводи да је scrissi privilegi e carta. Није немогуће да су овде милост и повеља, који се по свој прилици јављају у изворнику, преведени на помало неуобичајен начин. Сама владарева милост представља својеврсну повластицу, односно привилегију.

Повеља, *47*, 13; *50*, 16 – јавно-правни акт, у овом случају настао из пословних односа српског владара и дубровачких трговаца који су чинили друштво Менчетић. Ови документи су представљали доказно средство од посебне вредности за друштво, и као такви чувани су у пословној архиви. По свој прилици, повеље српског владара издате овом дестинатару, о којима се говори у документима који се овде издају, нису сачуване.

Литература: о повељама видети *ЛССВ*, 529–532 (Р. Михаљчић).

Сребро, *50*, 11 – појам се у овом документу среће у посебном контексту – *у послу са сребром краљевства ми*. Како се Домања Менчетић са браћом у Србији бавио закупом царина, могуће је да се овде ради о царини на сребро, у то време у не тако бројним рудницима сребра у Србији. Имајући у виду да су се Менчетићи бавили и трговином металима, о чему сведочи већ помињани тестамент Домање Менчетића, не може се искључити могућност да се у овом случају можда радило и о трговини сребром.

Топографски подаци

Бар (**Antibaris**), *49*, 5 – комуна на обали Јадранског мора. Географски положај одговара савременом топониму истог имена.

Неродимља (**Nerodimle**), *50*, 11 – владарска резиденција. Један од дворова на обалама некадашњег Сврчинског језера. Двор у Неродимљи се среће кроз четири генерације српских владара. Тачан географски положај овог двора није утврђен, нити су пронађени његови остаци. У сваком случају, при приближном одређивању његовог положаја морају се узети у обзир савремени топоними, река Неродимка и села Горње и Доње Неродимље.

Литература: С. Ћирковић, *Владарски двори око језера на Косову*, Зборник МС ЛУ 20 (1984) 79–80.

Стари српски архив, књ. 8, стр. 57–67

Оригинални научни рад
УДК 930.2:003.074(497.11)"13"
УДК 091=163.41(234.425.21"1347/1348"

Драгић Живојиновић

ФАЛСИФИКОВАНИ АКТ ХИЛАНДАРСКОГ БРАТСКОГ САБОРА И ИГУМАНА САВЕ О АДЕЛФАТИМА ЗА БАШТУ АНДОНИЈА

1347/1348.

Игуман Сава и 25 поименично наведених, најугледнијих, монаха Хиландара одобравају башти Андонију да сагради себи келију при Хрусијском пиргу и повуче се у њу, као и да за 200 перпера откупи од српског манастира три аделфата за доживотно издржавање (при чему је трећи аделфат поклон монашке обитељи у знак захвалности за баштину дугогодишњу богополезну делатност). Немогућа композиција акта и настојање да се негира економска самосталност пирга на мору, утврђена оснивачком повељом краља Милутина, наводе на закључак да се ради о фалсификату.

L'higoumène Sava et 25 moines de Chilandar, parmi les plus en vue et nommés, autorisent le *bašta* Andonije à construire une cellule auprès du pyrgos de Chrysé pour s'y retirer, ainsi qu'à acheter au monastère serbe pour la somme de 200 perpères trois adelphata pour son entretien à vie (la troisième de ces adelphata étant en fait une marque de remerciement de la confrérie pour la longue activité bienfaitrice du *bašta*). La composition inusuelle de l'acte et l'insistance à nier l'autonomie économique du pyrgos sur la mer, établie par la charte de fondation du roi Milutin, incitent à conclure qu'il s'agit d'un faux.

Хиландарски монаси на челу са игуманом Савом донели су одлуку да испуне молбу Андонија, манастирског духовног оца и старешине Хрусијског пирга, и дозволе му да код пирга на мору уреди себи келијицу у којој ће проводити своје старачке дане. Одобрили су башти, такође, да за 200 перпера купи од српске обитељи два братска удела и, поврх тога, поклонили му трећи аделфат водећи рачуна о његовом дугом и богоугодном службовању на ползу Хиландара. Акт је датован 6656. годином од стварања света (1347/1348), потписао га је игуман Сава, а поименично је набројано 25 најугледнијих братственика који су учествовали у одлучивању.

Документ се налази у Архиву манастира Хиландара, где је заведен под бројем 93, топографска сигнатура А 6/23. Писан је уставним писмом и црним мастилом на пергаменту димензија 278 x 470 мм и броји, заједно са потписом, 63 реда текста. Не постоје трагови печата, али је у потпису остављен простор за њега, између речи **игоумєнь** и **хиландарски**. Крст симболичке инвокације украшен је формулом **ЇС-ХС-НИ-КА**.

Композиција документа је крајње особена: почиње приповедањем баште Андонија у првом лицу, да би се, потом, претворила у исто такво казивање игумана Саве; у наставку поново Андоније говори у првом лицу, а читав акт се завршава санкцијом, која изгледа као да је преписана из формулара владарске канцеларије, и потписом старешине српске светогорске обитељи. И сама садржина акта, где се покушава доказати како у основи односа Хиландара и његовог пирга у Хрусији стоје братски удели – при чему се негира економска самобитност овог другог (а она је, иначе, загарантована хрисовуљом краља Милутина), наводи посматрача на опрез и, у крајњој консеквенци, на више него вероватну замисао да је документ који се налази пред нама, у ствари, фалсификат из неког доцнијег времена.

Фотографије овог акта похрањене су у Архиву Српске академије наука и уметности (АСАНУ 8876.ж.57), Археографском одељењу Народне библиотеке у Београду (НБС Ф 2821), као и на микрофилму у Архиву Србије. Садашње издање приређује се на основу снимка из Архива САНУ. Приложен је снимак у боји из Архива Србије.

Ранија издања

Повеља приписана игуману Сави и хиландарском братском сабору досада је доживела три издања. Први ју је изнео на светлост дана учени руски архимандрит Леонид (*Славено-српска књижница на Светој Гори Атонској у манастиру Хиландару и Светом Павлу*, Гласник СУД 44 (1877) 262–265), нажалост, уз прилично велики број грешака у читању. Следећа два покушаја, Василија Корабљова (*Actes de Chilandar* II, n° 41, 505–507) и Владимира Мошина (*Акти братског сабора из Хиландара*, Годишњак СФФ 4 (1939–1940) 189–93), дала су неупоредиво боље резултате, али игром судбине (најпре захваљујући чињеници да су штампани у јеку светских ратова) нису баш лако доступна просечном истраживачу српског средњег века.

Издавачи акта нису доводили у питање његову аутентичност. Тако је Мошин његову изузетно необичну, да не кажемо бизарну, композицију окарактерисао као „занимљиву стилистичку особину“ и објаснио тиме да је повеља састављена „на основу записника који је био вођен на саборској седници“.[1] Ни потоњи истраживачи нису оспоравали кредибилитет овог документа. Тако је Мирјана Живојиновић (*Светогорске келије и пиргови у Средњем веку*, Београд 1972, 118, 121, 123; *Монашки аделфати на Светој Гори*, Зборник ФФ у Београду XII–1 (1974) 295, 296, 297) користила његове податке не упуштајући се у проблеме веродостојности. За ауторе, иначе драгоцених, описа Душанових и хиландарских повеља нема ни говора о оспоравању оригиналности Савиног акта (Л. Славева – В. Мошин, *Српски грамоти*, n° 73, 208; Д. Синдик, *Српска средњовековна акта*, n° 93 (А 6/23), 89 – допушта, додуше, алтернативу да се ради о аутентичном препису). Тек је Сима Ћирковић (*Хиландарски игуман Јован (Проблем аката српске царске канцеларије)*, Осам векова Хиландара. Историја, духовни живот, књижевност, уметност и архитектура, Београд 2000, 64–65) одлучно уздрмао ставове о веродостојности документа и аргументовано указао на мотиве који су стајали иза његовог кривотворења.

Текст исправе[*]

+ Слава тебѣ Х(ри)с(т)е мои, пр(ѣ)ч(и)стаꙗ и скораꙗ помощꙿнице Б(огороди)це хиланьдарьска, |2| твоѥю помощию и м(о)л(и)твами г(оспо)д(и)на с(ве)т(а)го Симеѡна и с(ве)т(а)го Х(ри)с(то)ва с(ве)ти)т(е)ла Сави, и |3| б(о)ж(ь)ств(ь)ныимь изволѥниѥмь и твоѥю помощию посѣщаѥмь, вьспоменоух(ь) |4| вса тлѣѥма вѣка сего и желанꙿна моѥмоу хотѣнию полоучих(ь), придох(ь) вь прѣсвѣ|5|тли храмь скориѥ помощꙿнице Б(огороди)це хиланьдарьскиѥ и азь смѣренꙿни Ꙗнꙿдо|6|ниѥ баща, позавидѣвь житию с(ве)тыих(ь) и б(о)гобл(а)женыих(ь) ѡ(ть)ць, вьсприѥх(ь) аще и сь |7| грѣхи моими ѡбразь агг(е)льскаго чина и многа врѣмена работавшоу ми вь |8| запов[ѣ]дѣ с(ве)тых(ь) ктиторь и вь повелѣны и пооучены с(ве)тих(ь) старꙿць хилань(дарь)скых(ь), по|9|оучаѥ се д(ь)нь и нощь, ꙗже о соудѣ боуд[оу]щаго вѣка.

[1] В. Мошин, *Акти братског сабора*, 176.

[*] Редакција издања и превод: Ирена Шпадијер.

И по мнозѣхь лѣтѣх(ь) слоучи мї |10| се изити г(оспо)диноу ц(а)роу кур(ь) Стефаноу и ѥговѣмь повелѣниѥмь, и бл(а)г(о)с(ло)влѥниѥмь |11| игоумена хиланьдарьскога кур(ь) Арʼсениꙗ и всего с(ве)т(а)го сʼбора, прѣдаше ми пи|12|ргь на морѣ. И вь ныхь повелѣнию прѣбивʼшоу ми много врѣме, ꙗже и старо|13|сти приспѣвʼшѣи и спіоменоух(ь) смр(ь)тны час(ь) и вса прѣходна, ꙗко сѣнь мимѡ|14|гредоуща, и придох(ь) вь прѣсвѣтли домь скориѥ помощʼнице хиланьдарьскыѥ |15| сь говѣниѥм(ь) и вь оумилѥни ср[ь]дца кь игоуменоу кур(ь) Саве и кь всемоу с(ве)т(о)моу сь|16|бороу. И вьспоменоух(ь) слово ꙗже имѣх(ь) вь оумѣ моѥмь кь игоуменоу и кь с(ве)ты|17|мь ѡ(ть)цемь, ꙗко старость прѣѡдолѣ ми: „Ѡ(ть)ци с(ве)ты подвизаль с[е] есмь вь юности |18| моѥи, а сьда ѥсмь немощʼнь. Прошоу и молоу ѥ да ми се тиха изити ѡд пирʼга; |19| немощи ради моѥ д(оу)шевʼныѥ и телесныѥ бл(аго)с(ло)вите ми место келиици да си |20| оучиноу долѣ при пиргоу, да починоуть кости старости моѥ до моѥга жи|21|вота, а кьнь моѥга живота все б(о)жиѥ и Матере б(о)жиѥ хиланьдарьскыѥ.“ И |22| азь смѣрены игоумень хиланьдарʼскы Сава сѣдѣщоу ми иногда вь б(о)ж(ь)ствʼнои |23| цр(ь)кви с б(о)говьзʼлюблѥнʼными избранʼными иноци с(ве)т(а)го места прѣс(ве)тыѥ |24| ѡбитѣли хиланьдарьскыѥ и б(о)ж(ь)ствʼнымь пис(а)ниѥмь пр(и)сно пооучающа се, и вь|25|споминающе ꙗже ѡ соудѣ боуд[оу]щаꙗ, зʼговорисмо се азь игоумень Сава сь с(ве)т(ы)ми |26| ѡт(ь)ци иже се ѡбрѣтоше вь то врѣме вь с(ве)тѣм семь мѣстѣ: старʼць проигоумен(ь) |27| Арʼсениѥ, проигоумень Ѳеѡдоуль, иконом велии Марко и ѥклис(и)архь Калиникь, |28| ста̑рць Ѥфремь, попь Ѳеѡдоуль, попь Анʼдрѣꙗ, попь Маѳеи, попь Герасим(ь)ць, |29| Василиѥ, Герасимь, Манасиꙗ, старць Мѡиси, Неѡфить, Нифонь, Арькади|30|ѥ, Дамиꙗнь грам[а]тикь, диꙗконы Ге̑рвасиѥ и Симонь, монах(ь) Гавриїль, Мих(а)иль, |31| Варʼламь, Стефань, параклис(и)архь Геръвасиѥ, Романь и вьсь с(ве)ты ликь црьнʼчки |32| ꙗже ѡ Х(ри)стѣ братиꙗ и прочи. За ѥгово бл(а)гооусрьдиѥ кь домоу б(о)жиѥмоу, и за |33| любовь и ѥдиньство, и за ѥгово поработаниѥ, бл(а)гослови-

[2] Реконструисано према В. Мошин, *Акти братског сабора*, 190, ред. 43–44.
[3] Уп. *Мт* 27: 25.

смо ѡ(ть)цоу наше|34|моу курь Анʼдонию баꙍи да си оучини долѣ келиицоу при пиргоу, покоꙗ ради |35| старости ѥговѥ, на коѥмь мѣстѣ вьзлюби да си оучини да моу ѥ бл(аго)с(ло)в(е)на до |36| ѥгова живота, изволʼшоу таковоу любовь ѡ(ть)цоу нашемоу Аⷩдонию баꙍи. |37| За любовь и за приѥтыѥ ѡ(ть)ца игоумена кур(ь) Саве и всега с(ве)т(а)го сʼбора вса |38| ѥлика притежахь. Дарованиѥмь б(о)жиимь дахь оу монастирь дʼвѣстѣ |39| перʼперь ⟨за .в҃. адропатѣ, да ми ѥсть на оутѣшениѥ тѣлоу моѥмоу и Христовѣмь⟩[2] |40| вьзʼлюблѥнʼнымь чедомь бл(аго)с(ло)влѥныѥ. И да моу се даѥ по закону, какѡ |41| баꙍи Ѳеѡдосию и попоу Маѳею и прьвимь старʼцемь прѣжде нась бывь|42|шимь, за годиноу како соу прьвы оузаконили: .к҃д. литре масла и .ѕ҃. папоу|43|це и .в҃.ѥ калиге и винѡ ѡт Клинʼца за д(ь)нь како ѥсть прѣжде было и за хлѣ|44|бь како боуде вьзможʼно Андонию баꙍи, да си оузима или хлѣбомь или |45| житомь да моу се даѥ. И видѣсмо ѥгово многолюбьзʼноѥ и всесрдчноѥ пора|46|ботани⟨ѥ⟩ вь прѣсвѣтлѣмь храмоу М(а)т(е)ре б(о)жиѥ хиланьдарьскыѥ ꙗко да нѥ |47| искʼнеть люби ѥго и ѥго поработаниѥ, дасмо моу и бл(а)гословисмо трети ко|48|мать ѡт манастира да си оузима кь своима коматома, по закону како |49| и прѣждни ѥгова дроужина поработавʼше семоу с(ве)т(о)моу мѣстоу, и да си |50| ⟨оу⟩зим⟨а⟩ гдѣ моу любьзʼно боуде, или вь прѣс(ве)т(ѣ)мь Хиланьдарѣ, а или долѣ оу |51| пирʼгоу на морѣ.

И азь смѣренʼны иѥромонах(ь) Сава, молю вьзʼлюблѥнʼныѥ ѡ Г(оспод)и, |52| кого Б(ог)ь изволи по нас(ь) быти прѣдстателю вь с(ве)т(ѣ)мь семь храмоу и владоуꙍеѥ |53| сь ными, и с(ве)те ѡ(ть)це и вьсь с(ве)ты сьборь иже се те сь ными ѡбрѣтати вь с(ве)тѣмь |54| семь мѣстѣ, семоу нашемоу маломоу запис(а)нию непотворенʼноу быти нь |55| паче оутврьжденоу, ꙗкоже и мы прѣжде нась бывших(ь) записанʼнаа ними |56| не разорисмо, нь паче оутврьдисмо. Кто ли се дрьзноути наваждениѥмь ди|57|ꙗволимь да разори и оупраздни вышепис(а)ннаа, да разорить ѥго Г(оспод)ь Б(ог)ь и Пр(ѣ)ч(и)ста |58| ѥго м(а)ти скора помощ҇ница хиланьдарьска, и да га оубиѥ и порази сила ч(ь)стна|59|го и животвореꙍа Кр(ь)ста г(оспод)нꙗ и да ѥ проклеть ѡт .т҃иі. с(ве)тыихь и б(о)гоносных(ь) ѡ(ть)ць

|60| иже вь Никы, и ѡт .д҃. еѵ(аг)г(е)листь и ѡт .в҃і. ап(о)-с(то)ла, и да моу ꙋчестиѥ сь Июдомь прѣда|61|телѥмь и сь всѣми иже рекоше: „Крьвь ѥго на нас(ь) и на чедѣх(ь) наших(ь).“[3] И ѡт нась да |62| нѣсть бл(аго)с(ло)в(е)нь, ни вь сь вѣкь ни вь боуд(оу)-щи. И сиѥ слово записах(ь) вь лѣ(то) .ѕ҃ѡ҃н҃ѕ҃.

+ СМѢРЕНИ ИГОУМЕНЬ + ХИЛАН(Ь)ДАР(Ь)СКИ САВА

Превод исправе

Слава теби Христе мој, пречиста и брза помоћнице Богородице хиландарска, твојом помоћи и молитвама господина светога Симеона и светога Христовог светитеља Саве, и божаственим изволењем и твојом помоћу подстакнут, сетих се свега пролазног у овом животу и добих подстицај својој жељи, па и ја, смерни башта Андоније, дођох у пресветли храм брзе помоћнице Богородице хиландарске, пошто сам позавидео животу светих и богоблажених отаца, те примих, мада и са гресима својим, образ анђеоског чина, и пошто сам дуго времена поступао по заповедима светих ктитора и према заповестима и поукама светих стараца хиландарских, учећи дан и ноћ о Суду будућег века.

И после много година догоди ми се да дође господин цар кир Стефан и по његовој заповести и са благословом игумана хиландарског кир Арсенија и целог збора, предадоше ми пирг на мору. И по њиховој заповести провео сам (ту) много времена, па пошто је и старост стигла, сетих се смртног часа и свега пролазног што као сенка пролази, па дођох побожно и са умиљењем у срцу у пресветли дом брзе помоћнице хиландарске к игуману кир Сави и целоме светоме збору. И рекох игуману и светим оцима слово које сам имао у своме уму, јер старост ме је сустигла: „Оци свети, подвизавао сам се у младости својој, а сада сам немоћан. Тражим и молим да полако изађем из пирга. Немоћи ради моје душевне и телесне благословите ми место за малу келију, да је начиним доле при пиргу, да почину кости старости моје док сам жив, а после моје смрти – све да је Божије и Матере Божије Хиландарске.“ И ја, смерни игуман хиландарски Сава, који понекад боравим у божаственој цркви заједно са Богом ваљубљеним изабраним иноцима светог места пресвете обитељи хиландарске и који се увек поучавам у божаственом Писму, и имајући на памети будући Суд, договорисмо се ја, игуман Сава и свети оци који се у то време затекоше у овом светом месту: старац проигуман Арсеније, проигуман Теодул, иконом велики Марко и је-

клисијарх Калиник, старац Јефрем, поп Теодул, поп Андреја, поп Матеј, поп Герасимац, Василије, Герасим, Манасија, старац Мојсије, Неофит, Нифон, Аркадије, Дамијан граматик, ђакони Гервасије и Симон, монах Гаврило, Михајло, Варлам, Стефан, параклисијарх Гервасије, Роман и сав свети лик чрнаца који су у Христу братија, и остали. За његову благоусрдност према дому Божијем, и за љубав и јединство, и за његов рад, благословисмо оцу нашем кир Андонију башти, да начини себи келијицу доле код пирга, ради мира старости његове, на оном месту где буде хтео – да начини себи, да му је благословена за његовога живота – показавши такву љубав оцу нашем башти Андонију. За љубав и за то, што ме је примио отац игуман кир Сава и цео свети збор, све што сам, даровањем Божијим имао, дадох у манастир – две стотине перпера за два адрфата, да ми буде на утеху телу моме и Христовим чедима возљубљеним на благослов. И да му се даје по закону, као башти Теодосију и попу Матеју и првим старцима који су пре нас били, за годину како су први узаконили: 24 литре уља и 6 (пари) папуча и 2 калиге (два пара ципела) и вино од Клинца на дан, како је било раније и за хлеб башти Андонију како буде могуће, да узима себи или у хлебу, или у житу да му се даје. И пошто видесмо његово служење са много љубави и веома срдачно у пресветлом храму Матере Божије хиландарске, да не би пресахла љубав његова и служење, дадосмо му и благословисмо да, осим својих комада, узме и трећи комад од манастира, по закону као и пре њега дружина која је радила у овом светом месту; и да узима тамо, где буде хтео – или у пресветоме Хиландару, или доле у пиргу на мору.

И ја, смерни јеромонах Сава, молим возљубљене о Господу – кога Бог одреди да после нас буде у овом светом храму и ко буде с њима владао, и свете оце и сав свети збор који ће се са њим налазити у овом светом месту, да овај наш мали запис не одбаци него да га још више утврди, као што ни ми нисмо поништили оно што су наши претходници записали, него смо још потврдили. Ко ли се, искушењем ђавољим, дрзне да укине горе писано, њега да разори Господ Бог и Пречиста његова Мати, брза помоћница хиландарска, и да га убије и порази сила часног и животворног крста Господњег, и да је проклет од 318 светих и богоносних отаца у Никеји, и од четворице јеванђелиста и од дванаест апостола, и да је саучесник са Јудом издајником и са свима који рекоше: „Крв његова на нама и на деци нашој." И од нас да не буде благословен ни у овом веку ни у будућем. И ову реч записах године 6856.

Смерни игуман хиландарски Сава

Каснији записи на документу

На полеђини,[4] поред пробе пера из XIV века (**моемоемоух ѠЭВО**), налазе се и два познија записа. Први, с краја XVIII столећа, вели: **Некои брать Андриія зовоми проси ѡ с(ве)таго Савȣ ѡ соть**(?) **живети доле при пиргȣ ЅѠНЅ годȣ**. У другом, из XIX века, једноставно пише: **Непотребень.**

Дипломатичке особености

Исправа се назива *записанијем* (54. ред) и припада посебној, невеликој групи докумената са Свете горе писаних старим словенским језиком, о чијим је карактеристикама већ било речи у претходним свескама овог часописа.[5]

На почетку повеље стоји крст симболичке инвокације украшен формулом **ЇС-ХС-НИ-КА**. Аренга (ред. 1–4) прославља Христа и Богородицу и молитве светих Саве и Симеона, док у нарацији (ред. 4–21) башта приповеда о свом доласку у манастир, замонашењу, примању поука од старијих отаца и подвизавању, да би „после много година изашао пред цара кир-Стефана“ који му је, уз благослов игумана хиландарског кир-Арсенија, предао пирг на мору у којем је Андоније провео много времена (ред. 9–12). Овде већ наилазимо на нелогичност. Арсеније, као наследник Гервасија, своју старешинску дужност је обављао у годинама између 1336. и 1345, дакле пре него што је Душан постао цар. Но, како истиче Ћирковић, то не мора много да значи, „јер се, говорећи о прошлости, могла пренети царска титула и на време када је био само краљ“.[6] Понављамо познату чињеницу да је Арсеније пре него што је постао игуман био старац Хрусијског пирга, а да је његов наследник на месту првог човека пирга на мору био управо Андоније.[7]

У даљем току нарације (ред. 12–21) башта вели да је, притиснут теретом година, замолио игумана Саву и манастирску управу да му се дозволи да напусти челно место у пиргу, као и да при њему сагради келијицу у којој ће да пребива – а после његове смрти **все божиѥ и Матере**

[4] Ове записе доносимо према Д. Синдик, *Српска средњовековна акта*, n° 93 (А 6/23), 89.

[5] Уп. ССА 2 (2003) 47 и нап. 4–5 (Д. Живојиновић); ССА 5 (2006) 27 (исти).

[6] С. Ћирковић, *Хиландарски игуман Јован*, 64.

[7] М. Живојиновић, *Светогорске келије и пиргови*, 122–123.

божиѥ хиланьдарьскыѥ. Овде срећемо другу потешкоћу. Из Андонијевог исказа произилази да је он све до 1347/1348. старешина Хрусије. Аутентична Душанова краљевска повеља од 1. јануара 1345. сугерише пак да је у том тренутку на челу пирга „старац и духовник краљевства ми башта Амфилохије“.[8]

Диспозиција почиње променом личности приповедача, сада игуман Сава узима реч (ред. 21–26) и каже да је, заједно са светим оцима који су се тада нашли у манастиру – следи листа од 25 највиђенијих достојанственика српске обитељи (ред. 26–32), одлучио да благослови Андонијеву молбу (ред. 32–36). Потом наратор поново постаје Андоније (ред. 37–40) који саопштава да даје 200 перпера за два аделфата, да би се још једном променило лице које говори – овога пута наступа читав братски сабор (ред. 40–45) који прописује да башти следује, по узору на Теодосија и Матеја и пређашње старце, 24 литре масла, шест пари папуча и два пара калига за годину дана, а да свакодневно може узимати вина и хлеба (што се овог другог тиче, може добијати и жита ако му је тако згодније). Сабор одлучује (ред. 45–51) да башта добије и трећи братски удео **по законоу како и прѣждни ѥгова дроужина поработав҄ше семоу светомоу мѣстоу, и да си оузима гдѣ моу любьз҄но боуде, или вь прѣсветѣмь Хиланьдарѣ, а или долѣ оу пир҄гоу на морѣ**. Намера аутора текста је јасна, поништава се економска самосталност пирга, дефинисана одредбама Милутинове повеље.[9]

У санкцији (ред. 51–62) поново проговара игуман Сава, а она сама садржи класичне елементе познате из бројних владарских докумената: моле се будуће старешине да не кваре одредбе документа; потенцијалним нарушиоцима прети се Христом, Богородицом, Часним крстом, Никејским оцима, јеванђелистима, апостолима; прекршиоци се пореде са Јудом и ускраћује им се игуманов благослов. Датовање је годином од стварања света, без индикта, а на крају исправе је потпис: + **СМѢРЕНИ ИГОУМЕНЬ** + **ХИЛАНЬДАРЬСКИ САВА** +, без печата, али са великим размаком између речи „игуман“ и „хиландарски“.

---

[8] ССА 6 (2007) 86, ред. 28–29 (Д. Живојиновић). Уп. и ССА 5, 38 (исти).

[9] Уп. повељу краља Милутина о даривању манастира Светог Никите у Бањанима Хрусијском пиргу (С. Новаковић, *Законски споменици*, 476–478), и посебно када наглашава: **прѣложихь на игоумена и на баштоу да се печалоую метохиѥми и добыткы пиржаными** (исто, 477). Уп. и Ћирковићево образложење (*Хиландарски игуман Јован*, 64).

У претходном излагању указано је на недоумице које пажљивом посматрачу изазива несвакидашња, с правом би се могло рећи и јединствена, композиција акта.[10] Придодају ли се томе несумњиве тенденције његовог творца да релативизује посебан статус Хрусијског пирга у односу на Хиландар и узме ли се у обзир чињеница да је датовање без индикта (да би се избегла грешка?), намеће се разумна претпоставка да је реч о фалсификату насталом у централистички настројеним круговима српске атонске обитељи. Прецизније одређивање времена његовог настанка представља пак знатно теже питање. У тексту се примећује релативно честа употреба пајерака, што би било у складу са правописним трендовима друге четвртине XIV столећа. Игуман Сава и најистакнутији братственици са списка заиста су деловали у времену које приближно одговара датуму на исправи. Кривотворитељ је, дакле, свој задатак делимично добро обавио; пао је, међутим, на композицији, а чини се да му ни математика није била јача страна те није желео да ризикује са индиктом. Све то, нажалост, не дозвољава нам да ближе проценимо хронолошки оквир у коме је повеља настала, па се задовољавамо преношењем Ћирковићевог мишљења да се ради о знатно каснијем времену.

Просопографски подаци, установе и важнији термини

У претходним бројевима *Старог српског архива* већ су представљени **игуман Сава** (ССА 2, 3, 4, према регистру), **проигумани Арсеније** (ССА 2, према регистру) и **Теодул** (ССА 1, према регистру), **старац Неофит** (ССА 3, према регистру); и објашњавани појмови **велики економ** (ССА 2, према регистру), **еклезијарх** (исто), **параеклезијарх** (исто), **башта** (ССА 3, према регистру).

Еклезијарх Калиник, *60* (страна), 38 (ред у издању) – четврти на списку братственика, поменут иза двојице бивших игумана, Арсенија и Теодула, и великог економа Марка (о коме се, иначе, ништа не зна), могао би да буде идентичан са хиландарским игуманом и бањским епископом Калиником. Како је старешина тог имена начелствовао српском обитељи неких годину дана у периоду 1347–1348, чињеница да га овај документ наводи као еклезијарха, а не као проигумана још једно је сведочанство против његове аутентичности. Поставља се питање да ли је можда Калиник у неком тренутку своје монашке каријере вршио ду-

[10] За аутентичан формулар одлука братских сабора уп. ССА 2, 43–45 (Д. Живојиновић) и ССА 3 (2004) 92–94 (исти).

жност еклезијарха? Није немогуће и да је фалсификатору то било познато, а да је хронолошку грешку са Калиниковом функцијом направио у жељи да његова братственичка листа буде што угледнија.

Извори: *Акты русскаго на Святомъ Аѳонэ монастыря св. великомученика и цэлителя Пантелеимона*, Киевъ 1873, n° 49 (Срб. 3), 358–361; С. Новаковић, *Законски споменици*, 758–760; ССА 6, 105–106 (Д. Живојиновић).

Литература: В. Мошин – А. Пурковић, *Хиландарски игумани средњега века*, Скопље 1940, 66–67; Д. Живојиновић, *Калиник, игуман манастира Хиландара*, ИЧ 52 (2005) 124–134; ССА 6, 109 (исти).

Башта Андоније, – *59*, 8; *61*, 46, 49, 59 – на положају хрусијског старца наследио је Арсенија око 1336. и ту дужност обављао више година. Не зна се када је престао да буде старешина пирга на мору, претпоставља се да је 1. јануара 1345. башта Амфилохије поменут у том својству. Податак из једног грчког документа сугерише да је Андоније у новембру 1345. био хиландарски башта. Током 1348. био је светогорски прот – његови словенски потписи налазе се на три грчке исправе: за Кутлумуш (фебруар), Зограф (мај) и Ватопед (октобар). Као покојни помиње се у документу Руског манастира из 1363.

Извори: W. Regel – E. Kurtz – B. Korablev, *Actes de l'Athos IV. Actes de Zographou*, Византийскій Временник, приложение къ XIII тому, С. Петербургъ 1907, n° 38, 92, ред 62; L. Petit, *Actes de Chilandar* I, n° 134, ред 107; B. Korablev, *Actes de Chilandar* II, n° 24, 453, ред. 48–51; *Archives de l'Athos XII. Actes de Saint-Pantéléèmôn*, éd. dipl. par P. Lemerle, G. Dagron, S. Ćirković, Paris 1982, n° 13, ред 4; *Archives de l'Athos XV. Actes de Xénophon*, éd. dipl. par D. Papachryssanthou, Paris 1986, 23 и нап. 4; *Archives de l'Athos II²*. *Actes de Kutlumus²*, éd. remaniée et augmentée par P. Lemerle, Paris 1988, 362–363.

Литература: В. Мошин – А. Пурковић, *Хиландарски игумани*, 62; V. Mošin, *Svetogorski protat*, Starine JAZU 43 (1951) 91; J. Darouzès, *Liste des prôtes de l'Athos*, Le millénaire du Mont Athos, 963–1963. Etudes et Mélanges I, Chevetogne 1963, n° 47, 427; Г. Острогорски, *Серска област после Душанове смрти*, Београд 1965, 108 [= *Византија и Словени*, Сабрана дела IV, 566]; М. Живојиновић, *Светогорске келије и пиргови*, 122–123; Д. Папахрисанту, *Атонско монаштво. Почеци и организација*, са грч. прев. С. Јакшић, Београд 2003, n° 54, 270 и нап. 110–111; 273, нап. 127.

Стари српски архив, књ. 8, стр. 69–80

Оригинални научни рад
УДК 930.2:003.074(497.11)"1350"
УДК 091=163.41"1350"

Владимир Алексић

ПОВЕЉА ЦАРА СТЕФАНА ДУШАНА ВЛАСТЕЛИЧИЋУ ИВАНКУ ПРОБИШТИТОВИЋУ

28. мај 1350.

Цар Стефан Душан потврђује дарове које је властеличић Иванко Пробиштитовић дао својој баштинској цркви Светог Јована Крститеља у Штипу.

L'empereur Stefan Dušan confirme les donations que le petit noble Ivanko Probištitović a offert à son église patrimoine Saint-Jean-Baptiste à Štip.

Повеља цара Стефана Душана којом је потврђено оснивање и даривање баштинске црквице Св. Јована Крститеља у Штипу издата је 28. маја 1350. године *на Лукавици*. Садржај последња два реда дописан је у првој половини XIX века руком монаха Никандра и открива да су његова деца очеву баштину приложила Хиландару. Тиме се открива пут којим је овај оригинални документ доспео на Свету гору. О томе говори и белешка истог монаха са полеђине уз допуну да су тада настале и њене копије. У експозицији „Иванкове" повеље спомиње се *збор у славном граду Скопљу* којем су присуствовали патријарх и угледни представници Цркве, владар са супругом и сином, као и бројна велика и ситна властела. Мисли се на Спасовдански сабор из 1349. године на којем је донет први део Душановог законика.[1]

Опис повеље[2]

Оригинална повеља налази се у Хиландару под бр. 35, топографска сигнатура А 8/1. Препис из XIX века заведен под истим бројем. Ово издање приређено је по црно-белом снимку Архива САНУ, бр. 8876–62.

[1] Сумња да је реч о овом сабору јавила се због временског распона између Душанове потврде правног чина и издавања повеље. Видети: Н. Радојчић, *Српски државни сабори у средњем веку*, Пос. изд. СКА, CXXX–54, Београд 1940, 130–133.

[2] Овај опис је заснован на резултатима радова: Л. Славева – В. Мошин, *Српски грамоти*, 139–140; Д. Синдик, *Српска средњовековна акта*, 44.

Забележено је и постојање снимка у Севастјановој збирци, Народној библиотеци Србије (Ф 2766), Архиву Србије (у боји, овде приложен), те у фотодокументацији Владимира Мошина. Написана је на хартији (ширине 305 и дужине 417 мм) залепљеној за платно. Судећи по воденом знаку у виду вола, оштећеном приликом сечења, папир је произведен око 1350. године. Првобитни текст предње стране исписан је у 27 редова, тј. 25 + ред потписа + ред писарске допуне. Крстови на почетку, пре и после потписа, иницијал, реч *слово* (два пута) и потпис исписани су црвеним мастилом. Од надредних знака срећу се пајерак, кандема, тачке над почетним вокалима, као и акцент у неким случајевима.

На предњој страни накнадно су дописана још два реда који се приписују монаху Никандру.[3] Испод чврсто налепљене хартије на полеђини назире се нечитка белешка. Са стране + N 47. Ниже на средини белешка истог монаха: **Сеи хрисовꙋль есть царѧ Стефана. И дань есть господарѵ Їѡваннꙋ ради церкова С(ве)таго Їѡанна що е создаль тои оу Щипꙋ со всеми еѧ окресности. А по смерти его синове все то щото пише и со цр(ь)кви С(ве)т(а)го Їѡанна даривали на Хиландар на спомень свою и бащинꙋ и хрисовꙋль сеи дарꙋвали еже тамо пишꙋщи всѧ. И копїе его в немь ѿписꙋеть ꙗсно все.** Затим, обичном оловком, руком П. Успенског: 6858 года; црвеном: Бр. 46, а преко тога мастиљавом: 45. Црним мастилом: 10–11. На супротној страни руком с почетка XIX века: + **Хрисовꙋль що сꙋ имале ꙋ Щипꙋ црков С(ве)таго Ивана ниви ѵ виногради**. Номеро 46. **МЅ**.

Рукопис, а реч је о лепом канцеларијском брзопису, заслужује посебну пажњу. Изнета је тврдња да је аутор ове повеље иста особа која је написала Душанову даровницу којом се Хиландару прилаже село Потолиново.[4] Можемо само претпоставити како се писар око 1365. године обрео у Хиландару. Ту је учествовао у преради несачуване оригиналне повеље, настале између јануара и априла 1348.[5] Након накнадног упоређивања рукописа ова два документа тај став је могуће прихватити са великом извесношћу. Овим се разматрање не завршава пошто је више пута наговештено да је Душанова повеља манастиру Св. Петра и Павла на Лиму из октобра 1343. палеографски блиска трима повељама. Поред оне издате Св. Богородици Перивлепти у Охриду, те Хиландару

[3] Рукопис је погрешно дефинисан као заобљени курзив, вероватно из XV века. Видети: Л. Славева – В. Мошин, *нав. дело*, 139

[4] Л. Славева – В. Мошин, *нав. дело*, 139.

[5] *Хрисовуља цара Стефана Душана Хиландару о селу Потолино*, ССА 5 (2006) 115–137 (Ж. Вујошевић).

за цркву Св. Николе у Врању, у том списку налази се и она којом се Хиландару дарује село Потолино.[6] Међутим, приређивач хрисовуља за светопетровски храм је установио да није реч о оригиналу, већ да се ради о слободно израђеној копији која је вероватно настала у Хиландару, где се иначе чувају сва четри документа лимског корпуса. Приликом хронолошког одређивања за доњу границу узета је 1345. година. Горња је неодређенија, односно дефинисана је најкасније до почетка седамдесетих година XIV века.[7] Овакав став отвара простор за могућност да је исти писар учествовао у изради не само повеље за Иванкову задужбину, већ и документа којим се Хиландару поклања село Потолино, али и споменуте копије повеље Стефана Душана за манастир из Полимља. Бивши писар дворске канцеларије, који се можда у међувремену замонашио, био је најпогоднија особа да за братство српског манастира Хиландару направи преписе те две повеље. Томе у прилог иде и палеографско упоређивање та три рукописа. Оно открива само незнатна одступања у морфологији слова. Та појава, као и немарнији изглед млађих повеља у односу на Иванкову, можда су последица карактера два последња документа. Наиме, реч је о преписима.

Печат. – О повељу је свиленом црвеном врпцом прикачен оригинални златни печат пречника 40 мм који на аверсу има владарев лик у клечећем ставу и легенду: + **ѡ христе бозе правоверни цар стефане все земли српс⟨ке⟩** у пет хоризонталних редова који прескачу фигуру владара. На реверсу је лик св. Стефана и легенда: + **свети стефан првомꙋченик орг** (тј. **архидиꙗакон**).[8]

---

[6] Л. Славева – В. Мошин, *нав. дело*, 139; *Хрисовуља краља Душана манастиру Св. Петра и Павла на Лиму*, ССА 3 (2004) 57–58 (Ж. Вујошевић); *Повеља краља Стефана Душана о поклањању цркве Светог Николе у Врању манастиру Хиландару*, ССА 4 (2005) 69 (С. Марјановић-Душанић). Фотографија охридске повеље није била доступна док, након увида у снимак документа са поменом цркве Св. Николе у Врању, расте сумња у тачност горње тврдње. Осим тога, у два наврата је доказивано да је ова повеља не само препис, већ и сложена прерада ранијих докумената ове групе настала у првим деценијама XV века. Видети: С. Марјановић-Душанић, *нав. дело*, 81–82; Иста, *О неким нерешеним питањима из повеље Стефана Душана за цркву Св. Николе у Врању*, на истом месту, 237–248.

[7] Ж. Вујошевић, *Хрисовуља краља Душана*, 67. Ретроградно је примењена титула: „У Христу богу верни и самодржавни господар свих српских земаља и поморских и *грчких*“ која се јавља тек након 1345. године. У датуму су среће исказ: „то је *било* године 6852“. Видети: Исти, 65, 66.

[8] Погрешно наведено да је врпца плава у: Д. Синдик, *Српска средњовековна акта*, 44. Снимци (бр. 25–26) из којих се види супротно, као и њихов коментар у: Исти, *Српски средњовековни печати*, 234.

Ранија издања

Судећи по споменутој белешци на полеђини повеље и податку у напомени у издању Василија Корабљева, Порфирије Успенски је први научник за којег засада сигурно знамо да је дошао у додир са овом повељом.[9] Преко тог издања вероватно је објављена и једна белешка у: [J. Müller, *Historische Denkmäler in den Klöstern des Athos*, Slavische Bibliothek I (1851) 123].[10] Повеља није промакла пажњи научне експедиције коју је 1859–1860. године предводио Павел Севастјанов. Тада је направљен снимак означен са: Серија I бр. 19.[11] Овом подухвату посвећене су две књиге: [Т. Флорински, *Аѳонскіе акты и фотографическіе снимки с них в собраніях П. И. Севастянова*, (1880)] и [А. Викторов, *Собраніе рукописей П. И. Севастьянова* (1881)].[12] Последња је била позната Љубомиру Стојановићу када је по Севастјановом снимку, за који је напоменуо да је готово нечитак, објавио повељу. Ово је условило, између осталог, појаву више лакуна.[13] Због исте појаве и других недостатака ствар није много напредовала ни након покушаја Стојана Новаковића, који је наштампао извод из ње,[14] као и већ споменутог напора Корабљева, који се такође користио снимцима Севастјанова, али и копијом Успенског.[15] Као типска потврдна повеља привукла је пажњу и Александра Соловјева по којем су допуњене сада нечитке лакуне из 20. и 27. реда.[16] Следе два опширна описа, с тим да први даје само извесне делове, а млађи садржи почетак и крај текста повеље.[17]

---

[9] B. Korablev, *Actes de Chilandar* II, 513, no. 44. О деловању Успенског и различитим истраживачима који су на Светој гори могли да дођу у додир са повељом видети: Ст. Станојевић, *Историја српског народа у средњем веку. I. Извори и историографија. Књига I. О изворима*, Београд 1937, 44–71.

[10] *Исто*, 75.

[11] *Исто*, 79–80; B. Korablev, *Actes de Chilandar* II, 513.

[12] Док у издању Флоринског не знамо да ли је и како повеља наведена, код Викторова је то извесно на неки начин учињено на стр. 102, бр. 24. Видети: Ст. Станојевић, *Историја српског народа*, 79–83, као и следећу напомену.

[13] Споменик СКА 3 (1890) 2.

[14] Ст. Новаковић, *Законски споменици*, 305–306.

[15] Уп. нап. 9 овог рада.

[16] А. Соловјев, *Одабрани споменици*, 150–152.

[17] Л. Славева – В. Мошин, *Српски грамоти*, 139–140; Д. Синдик, *Српска средњовековна акта*, 44.

Текст повеље[*]

+ Изволениемь Б(о)жиемь и поспѣшениемь с(ве)т(а)го д(ȣ)ха сьбравшȣ же ц(а)р(ь)с(т)вȣ ми зборь вь славномь градѣ Ско|2|пи з господ[и]ном[ь] [м]и и ѡ(ть)цемь с прѣѡсв(е)щеннимь патриꙗрхѡм(ь) ср(ь)бьским(ь) кир(ь) Иѡꙗникием(ь) и з б(о)годаровань|3|ною царицею кир(а) Єленою и з б(о)годарѡваннним(ь) с(ы)номь наю кралємь Ѹрошем(ь) и сь митрѡпол[и]ти и епи|4|скȣпи, игȣмни и сь ч(ь)ст(ь)ними пȣстин`ножители и сь всѣми властели ср(ь)бьск(и)ми и грьчк(и)ми и ѡбнѡ|5|висмо и сьстависмо и ȣзаконисмо всака правила с(ве)тих(ь) и б(о)ж(ь)ств(ь)них(ь) цр(ь)квь и прочимь записовати |6| хрисовȣлѥ СЛОВЄСА ц(а)р(ь)ска коемȣждѡ противȣ делȣ его. И бл(а)гоизволи ц(а)р(ь)с(т)вѡ ми записати |7| властел(и)чикю деспотовȣ Иванкȣ Пробѣщитѡвикю що си ѥс(ть) кȣпил(ь) землю ȣ Щипȣ ȣ градȣ |8| и сьздаль на нѡи цр(ь)квь с(ве)т(а)го Іѡ(а)н(а) Кр(ь)ст(ите)лꙗ и ѥще що си ѥс(ть) кȣпил(ь) извьнь гр[а]да землю и ви|9|нограде винȣграцкȣ землю ѡд[ь] граждань, такожде и врьть що си ѥс(ть) кȣпил(ь) и нивие и еще |10| що си кѥ прикȣп[и]ти или землю или винограде и що си ѥс(ть) приложил(ь) свое си ѡтроке |11| сȣще цр(ь)кви с(ве)томȣ Іѡ(анȣ) Кр(ь)ст(ит)елю. Ꙗ име тѣмь ѡтрокѡм(ь) Гюргь Данковик(ь) и Манѡѡ влахь |12| и Гинь Ꙗрбанасин(ь) и Стань Гȣдое и Вльчина и Драгославь влах(ь), Радовань Голѣмчикь, Драгославь |13| Срьблинь з братѡм(ь). Този мȣ все мало голѣмо записȣе ц(а)р(ь)с(т)в(о) ми ȣ бащинȣ више писано. Како е |14| и нимь записало ц(а)р(ь)с(т)в(о) ми такожде записȣе ц(а)р(ь)с(т)в(о) ми Иванкȣ и неговѣ дѣци до вѣка непоколѣбимо |15| никим(ь) ѡнȣзи цр(ь)квь кою си ѥс(ть) сьздаль с(ве)т(а)го Іѡ(ана) и сь кȣпеницами и сь ѡтроки да си има |16| и дрьжи Иванко и негова дѣца до вѣка вь всако ȣтврьждение и достоꙗние ц(а)р(ь)ско и свободȣ чи|17|стȣ. Како всакȣ кȣпеницȣ люби за дȣшȣ под[ь] цр(ь)квь записати, люби комȣ харизати кȣде |18| мȣ ѥс(ть) хотѣние. И ѡсвободи мȣ ц(а)р(ь)с(т)в(о) ми да не имаю ни едине работе цар(ь)с(т)в(а) ми ни мале ни велике |19| ни да им не кои поданкь, ни сокꙗ,

---

[*] Редакција издања и превода: Татјана Суботин-Голубовић.

ни приселице ни ине кое любо налоге, тькмо да сȣ свободни |20| просто ⟨рекше одь всега, ни⟩ да има градь ѡ н(и)ми кога метоха волꙗ приплатка тькмо да сȣ свѡ|21|бодни с м(и)л(о)стию ц(а)р(ь)с(т)ва ми. И ȣ сиемзи записани да мȣ се не потвори ц(а)р(ь)с(т)в(о) ми развѣ едине невѣ|22|ре, а ни за единое инѡ сьгрѣшение. И м(о)лю егоже Б(о)гь изволи господ(ь)ствовати на прѣстолѣ |23| ц(а)р(ь)с(т)ва ми, сиемȣ непотворенȣ бит[и] нь паче болше и крѣпцѣ потврьждати како да ѥс(ть) непоколеби|24|мо. И сие извѣстное и златопечатное СЛОВѠ ц(а)р(ь)с(т)в(а) ми записа се вь всако ȣтврь|25|ждение и дос(то)ꙗние ц(а)р(ь)ско и свободȣ чистȣ вь лѣто ҂ѕ҃ѡ҃н҃и҃ индикта · г҃ · го.

|26| + ВЬ Х(РИ)С(Т)А Б(О)ГА БЛ(А)ГѠВѢРЬНИ СТ(Є)ФАНЬ ЦАРЬ СРЬБЛЄМЬ И ГРЬКѠМЬ +

|27| + Повел(е)ниемь г(осподи)на с(ве)т(а)го ц(а)ра Жарко реч(е) ѡд[ь] Солȣна гредȣкѥ ⟨на⟩ Лȣкавицѣ, м(есе)ца маꙗ · к҃и҃ · д(ь)нь.

|28| + А по смерти Иваннове негови деца все то дарȣваше монастирȣ Хиландарȣ со хрисовȣломь симь |29| и монастирь всѧ да облада во спомень имь.

Превод повеље

Пошто је вољом Божјом и старањем Светога духа окупило царство ми сабор у славном граду Скопљу, са господином и оцем преосвећеним патријархом српским кир Јоаникијем и са богодарованом царицом кира Јеленом и са богодарованим сином нашим краљем Урошем, и са митрополитима и епископима, игуманима, и са часним пустиножитељима, и са свом властелом српском и грчком, обновисмо и састависмо и узаконисмо сва правила светих и божанских цркава, и осталима да се запишу хрисовуље, речи царске, свакоме према делима његовим. И благоизволи царство ми да упише властеличићу деспотовом Иванку Пробиштитовићу ону земљу што ју је себи купио у граду Штипу, и сазидао на њој цркву Светог Јована Крститеља, и још земљу коју је купио изван града и винограде, виноградску земљу од грађана, а такође и врт који је себи купио и њиве и оно што ће још себи купити, било земљу било винограде, и отроке његове које је приложио цркви Светога Јована Крститеља. А име тим отроцима: Ђурђ Данковић и Мано влах и Ђин Арбанасин и Стан Гудоје и Вучина и Драгослав влах, Радован Го-

лемчић, Драгослав Србин са братом. Све то мало (и) велико горе записано, уписује му царство ми у баштину. Како је њима уписало царство ми, исто тако уписујем и Иванку и деци његовој, довека да не буде узнемирена она црква Светога Јована коју је сазидао, и заједно са купљеницама и отроцима да је има и држи Иванко и његова деца довека, у свакој царској сигурности и достојанству и у чистој слободи. Као и сваку купљеницу слободно му је да је запише коме буде хтео, било цркви за душу, било коме другоме. И ослободи га царство ми да немају ниједне работе царства ми ни мале ни велике, нити да им је неко давање ни соћ, ни приселице нити било који други порез, само да су слободни, просто рекавши од свега, нити да град са њима има неког метоха или приплатка, него да су ослобођени са милошћу царства ми. И овај запис да се не прекрши, осим због невере царству ми, а ни за један други преступ. И молим онога кога Бог одреди да господари на престолу царства ми, да ово чува и још чвршће потврди, тако да буде сигурно. И ово јавно и златопечатно Слово царства ми записа се за сваку царску потврду и достојанство и слободу чисту године 6858, индикта трећега.

У Христу Богу благоверни Стефан, цар Срба и Грка

По заповести господина светога цара рече Жарко, на путу од Солуна, на Лукавици, месеца маја 28. дан.

А по смрти Иванковој, његова деца све то дароваху манастиру Хиландару заједно са овом хрисовуљом, и манастир све ово да поседује, њима у спомен.

Дипломатичке особености

Инвокација. – Сведена на симболичку инвокацију у виду крста исписаног црвеним мастилом. Прати је почетна фраза **Изволениемь Б(о)жиемь и поспѣшениемь с(ве)т(а)го д(ȣ)ха.**[18]

Експозиција. – Говори о саставу и исходу скопског државног сабора из 1349. године. Иако није до краја наглашено, јасно је да је том приликом Иванко поднео молбу, петицију да се изађе у сусрет његовом захтеву. У вези са композицијом експозиције још је Никола Радојчић приметио сличност са истим делом повеље којом први српски цар потврђује цркви дарове анагоста Драгоја. Ова повеља садржи датум (21. мај), а као поуздано се узима да је настала убрзо након скопског

[18] Л. Славева – В. Мошин, *нав. дело,* 139 –140.

сабора.[19] Временски је блиска и повеља Св. арханђелима у Јерусалиму од 8. маја исте године.[20] Скрећемо пажњу и на садржајну сличност трећег, односно последњег дела списа *Реч цара Стефана Душана уз његов законик* пошто се јављају места блиска изразима у разматраној повељи.[21] Овој скупини се може придружити и део експозиције хрисовуље цара Уроша од 10. априла 1357. којом се двојици которских властелина дарује острво Мљет. Реч је оном делу где се спомиње састав државног сабора који је донео одлуку из диспозиције.[22] И поред чињенице да постоје разлике у саставу и редоследу набрајања појединих личности стиче се општи утисак о заједничком пореклу ових делова. Занимљиво је да се разматрани део надовезује на спомен законодавног сабора његовог оца. Осим тога, у њиховом обликовању употребљене су сродне диспозиције и санкције.

Интитулација. – Сведена само на: **ц(а)р(ь)с(т)вѡ ми.**

Инскрипција. – Корисник повеље је деспотов властеличић Иванко Пробиштитовић.

Диспозиција. – Набрајају се врсте земљишта у граду и околини (купљенице, њиве, виногради и врт) које чине посед црквице Св. Јована Крститеља у Штипу. Одређенија је приликом поименичног набрајања имена осморице отрока. Такође, Иванку и његовим потомцима осигурана су баштинска права над тим даровима осим у случају невере. Задужбина је добила и значајна имунитетна права у односу на владара и представнике градске власти.[23] Набрајају се и начини под којима дестинатар и његови наследници могу користити те поседе, уз обавезу вршења верне службе.[24]

---

[19] Н. Радојчић, *Српски државни сабори*, 130–133; С. Ћирковић, *Хиландарски игуман Јован*, Осам векова Хиландара. Историја, духовни живот, књижевност, уметност и архитектура, Научни скуп САНУ, 95–27, Београд 2000, 68.

[20] Ж. Вујошевић, *Хрисовуља краља Душана*, 60, нап. 60; *Средњовековни архив манастира Врањине (прилог реконструкцији)*, ССА 5 (2006) 265–269 (Ђ. Бубало).

[21] *Законик цара Стефана Душана 1349 и 1354*, Београд 1960, 144, 153–162 (Н. Радојчић).

[22] Р. Михаљчић, *Мљетске исправе цара Уроша*, ССА 3 (2004) 71–87, посебно стр. 73 где се налази за нас занимљив текст повеље. Уп. исти, *Мљет као баштина которске властеле*, ЗРВИ 41 (2004) 387–397.

[23] Упућујемо на радове С. Ћирковића наведене у напоменама о грађанима и отроцима овог текста.

[24] Близак модел се јавља у хрисовуљи за Мљет. Видети: Р. Михаљчић, *Мљетске исправе*, 74.

Санкција. – Сведена на молбу Душановим наследницима да се диспозитивни део повеље не наруши већ да се још чвршће потврди. Ово је био уобичајан поступак за ту епоху. Примењен је и у споменутој повељи за село Потолино, чиме се одступило од облика санкције са заклетвом који је примењен у трима, њој сродним, повељама.[25] Такође, овај део повеље је истоветан и у споменутој повељи которској властели.[26]

Короборација. – Садржи уобичајну формулу којом се најављује овера печатом: **И сие извѣстное и златопечатное СЛОВО ц(а)р(ь)с(т)в(а) ми записа се вь всако ꙋтврьждение и дос(то)ıание ц(а)р(ь)ско и свободꙋ чистꙋ.**

Датум. – Година 6858 (=1350) праћена је одговарајућим индиктом III. Допуна открива и дан, 28. мај.

Потпис. – Краћа верзија у којој се Стефан Душан наводи као благоверни цар Срба и Грка.

Писар повеље је после потписа оставио белешку (ред 27) да *по заповести господина светога цара рече Жарко*, уз наведено хронолошко и просторно прецизирање тог догађаја.

Просопографски подаци

Патријарх Јоаникије, *73* (страна), 4 (ред у издању) – М. Пурковић, *Српски патријарси средњег века*, Диселдорф 1976, 55–68.

Деспот, *73*, 12 – Овде је реч о Јовану Оливеру. О њему видети: С. Габелић, *Манастир Лесново. Историја и сликарство*, Београд 1998, 27–38; Б. Тодић, *Натпис уз Јована Оливера у наосу Леснова*, ЗРВИ 38 (1999–2000) 373–383. О деспотској титули видети: ССА 6 (2007) 165 (Р. Михаљчић – И. Шпадијер).

Иванко Пробиштитовић, *73*, 12, 24; *74*, 47 – Недавно је оправдано одбачен покушај да се у Драгиши Пробшчићу, наводном косовском издајици из легендарног приповедања Дукиног преводиоца, види Иванков наследник.[27] Извесније је да се спомиње у млетачкој листини од 25. септембра 1396. године где стоји да је град Кроја *in manibus Probistiti*.

---

[25] Ж. Вујошевић, *Хрисовуља цара Стефана Душана Хиландару*, 127; Ст. Станојевић, *Студије о српској дипломатици. Санкција*, Глас СКА 58 (1922) 31–33.

[26] Р. Михаљчић, *Мљетске исправе*, 74.

[27] А. Соловјев, *Судбина једне властеоске породице из средњевековне Србије*, Старинар 8–9 (1933–1934) 63–71; М. Шуица, *Немирно доба српског средњег века. Властела српских обласних господара*, Београд 2000, 167. Осим тога, слично име и из њега изведено презиме забележени су и у Босни. Видети: П. Анђелић, *Barones regni и државно вијеће средњовековне Босне*, Прилози 11–12 (1975–1976) 38–39.

Док хронолошка препрека не постоји, просторну умањује то што је Кроју 1394. држао Константин Балшић.[28] Међутим, познато је да је био син Ђурђа I Балшића и Теодоре, сестре Константина Дејановића, који је до 1395. држао Штип.

Жарко, *74*, 45 – Именом забележен само у овој повељи, стога раније сматран нижим дворјанином. Међутим, полазећи од места *рече Жарко* доказано је да ову особу треба тражити међу онима који издају налоге за бележење правног чина, што упућује на угледног Душановог властелина који је познат из других извора.[29]

Набројани отроци се не спомињу у другим изворима. Неки од њих су забележени са атрибутима или надимцима Влах, Арбанас, Србин.[30]

Установе, важнији термини

Збор, *73*, 2 – *ЛССВ*, 222–228 (С. Ћирковић – М. Благојевић).

Град, *73*, 2, 13, 14; *74*, 33 – ССА 5 (2006) 77 (С. Мишић), 111 (Д. Живојиновић); ССА 6 (2007) 34 (Н. Порчић).

Кира, *73*, 5 – ССА 5 (2006) 184 (А. Фостиков).

Властела српска и грчка, *73*, 7 – ССА 5 (2006) 145–146 (Р. Михаљчић); ССА 6 (2007) 196 (С. Мишић).

Игуман, *73*, 6 – ССА 6 (2007) 96 (Д. Живојиновић).

Хрисовуље, *73*, 10: 74, 48 – ССА 6 (2007) 51 (Р. Поповић), 96 (Д. Живојиновић).

Слово, 73, 10; *74*, 40 – ССА 6 (2007) 96 (Д. Живојиновић).

Властеличић, *?*, 9 – ССА 5 (2006) 110 (Д. Живојиновић), 146 (Р. Михаљчић) 185 (А. Фостиков).

Црква Светог Јована Крститеља, *73*, 13, 18, 25 – Реч је о једнобродној скромној грађевини. Сачувани су само незнатни елементи фреско декорације.[31]

Виноград, *73*, 15, 17 – ССА 5 (2006) 77 (С. Мишић).

---

[28] Испрва је погрешно сматран албанским властеличићем или исквареним обликом титуле протовестијар. Видети: К. Јиречек, *Споменици српски*, Београд 2007^2, 17.

[29] С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици, Дијак, Граматик, Нотар, Канцелар, Номик, Логотет*, 87; С. Ћирковић, *Хиландарски игуман Јован*, 68, 69.

[30] С. Ћирковић, *Штип у XIV веку*, Зборник на трудови посветени на академикот Михаило Апостолски по повод 75-годишнината од живот, Скопје 1986, 35–36.

[31] *Споменици на културата на Македонија*, Скопје 1980, 121 (К. Балабанов); И. Ђорђевић, *Зидно сликарство српске властеле у доба Немањића*, Београд 1994, 35–36, 162.

Грађани, *73,* 15 – О социјалном положају становника Штипа видети: С. Ћирковић, *Штип у XIV веку,* 33–35. О становницима српских градова уопште видети: Б. Ферјанчић, *Манастирски људи у српском и византијском граду,* Социјална структура српских градских насеља (XII–XVII век), Смедерево – Београд 1992, 51–65; Ј. Калић, *Из историје Пријепоља и Трговишта у XV веку,* Европа и Срби, Средњи век, Београд 2006, 495–500.

Врт, *73*, 15 – Врт, *ЛССВ*, 107 (Ј. Мргић).

Њива, *73*, 16 – ССА 1 (2002) 64 (С. Мишић).

Отрок, *73*, 17, 18, 26 – Поред белешке понуђене у ССА 4 (2005) 84 (С. Марјановић-Душанић) упућујемо на конкретно објашњење овог места у: С. Ћирковић, *Штип у XIV веку*, 32–33.

Влах, *73*, 20, 21 – ССА 5 (2006) 96–97 (Н. Порчић).

Арбанасин, *73*, 19 – Арбанас, *ЛССВ*, 14–15 (Р. Михаљчић).

Србин, *73*, 21 – ССА 5 (2006) 97 (Н. Порчић).

Баштина, *73*, 22 – ССА 6 (2007) 165 (Р. Михаљчић – И. Шпадијер).

Купљенице, *73*, 26, 28 – ССА 1 (2002) 140 (А. Веселиновић).

Работе царске, *73*, 30 – ССА 3 (2004) 122 (М. Шуица); ССА 6 (2007) 96 (Д. Живојиновић).

Соће, *73*, 31 – ССА 3 (2004) 122 (М. Шуица); ССА 5 (2006) 132 (Ж. Вујошевић).

Приселица, *74*, 32 – ССА 5 (2006) 132 (Ж. Вујошевић).

Невера, *74*, 36 – ССА 3 (2004) 148 (С. Рудић);ССА 5 (2006) 97 (Н. Порчић).

Стефан, *74*, 43 – ССА 6 (2007) 165 (Р. Михаљчић – И. Шпадијер).

Топографски подаци

Скопље, *73*, 2 – поред ССА 6 (2007) 97 (Д. Живојиновић) видети: И. Микулчик, *Скопје со околните тврдинити*, Скопје 1982.

Штип, *73*, 13 – С. Ћирковић, *Штип у XIV веку*, 25–36; *Штип низ вековите. Книга прва*, Штип 1986, 125–201.

Лукавица, *74*, 46 – На просторима Македоније забележено више истоимених или локалитета сличног имена. Међутим, скоро је сигурно да је у овом случају реч о жупи југоисточно од Штипа у сливу реке Лукавице. Видети: С. Ћирковић, *Хрељин поклон Хиландару*, ЗРВИ 21 (1982) 105, 107; Л. Тасева, *Българска топонимия от гръцки и сръбски средновековни документи*, София 1998, 221–222; Т. Томоски, *Македонија низ вековите. Градови. Тврдини. Комуникации*, Скопје 1999, 175–

176; А. Стојановски – Д. Горгиев, *Населби и население во Македонија – XV и XVI век. Дел I*, Скопје 2001, 133.

Солун, *74*, 46 – О овом граду средином XIV века, видети: Р. Радић, *Време Јована V Палеолога (1332–1391)*, Београд 1993, 131–132.

Стари српски архив, књ. 8, стр. 81–86

Оригинални научни рад
УДК 930.2:003.074(497.11) "13"
УДК 091=163.41"1356"

Мария Александровна Чернова*

ГРАМОТА ЦАРЯ СТЕФАНА УРОША ДУБРОВЧАНАМ О ТОРГОВЛЕ

[Призрен], 1356, январь

Неколико недеља после смрти свога оца, цара Стефана Душана, цар Стефан Урош издаје своју прву повељу, којом гарантује слободу трговине дубровачким, млетачким или било којим трговцима који долазе на тргове у цареву земљу. Овом повељом се српски владар обавезује да трговци неће имати било какве сметње у обављању својих пословних активности и да им роба неће бити узимана без плаћања.

Quelques semaines après le décès de son père, l'empereur Stefan Dušan, l'empereur Stefan Uroš delivre sa première charte dont le texte garantit la liberté de commerce aux Ragusains, Vénitiens ou tout autre commerçant qui se rendraient sur les lieux de marché sis sur la terre de l'empereur. Par cette charte le souverain serbe garantit que les commerçants ne feront l'objet d'aucune entrave dans l'exercice de leurs activités de négociants et que leur marchandises ne seront pas saisies sans achat.

Описание и ранние издания

Царь Стефан Урош взошел на престол после внезапной смерти своего отца, царя Стефана Душана, 20 декабря 1355 года. Через несколько недель, по инициативе дубровчан, как и было принято при всякой смене правителя, царь Стефан Урош издал грамоту в которой дубровницким, венецианским и другим иностранным купцам, приезжающим в царские земли, гарантировал свободу торговли. Особо в грамоте подчеркивалось, что представители власти не смеют чинить купцам никаких препятствий, в частности, забирать их товар без покупки.

Грамота хранится в государственном архиве Дубровника. Документ написан на бумаге прямоугольной формы. Верхние, правые и левые поля документа очень малы, в то время как нижние занимают собой

* Кандидат исторических наук, доцент кафедры всеобщей истории, исторический факультет, Красноярский государственный педагогический университет им. В. П. Астафьева, Красноярск, Россия.

половину документа; все это пространство занимает подпись, выведенная красными чернилами. В грамоте отсутствует печать или какой-либо след, свидетельствующий о её наличии.

Грамота начинается длинным, загнутым крестом. Текст документа представляет собой 7 полных рядов и написан обычным канцелярским минускулом. Восьмой ряд – это подпись, которая выведена крупными буквами, а месяц и индикт сокращены таким образом, что титлы накладываются на пятый ряд текста. Основной текст документа написан буквами темного цвета, без каких-либо калиграфических украшений, только первая буква (**П**) несколько выделяется, поскольку больше, чем остальные. Отдельные буквы (**ѣ, а, ц, р, м, д, ȣ, г, з, щ, ꙗ**), благодаря свободным штрихам писца, оказываются в межстрочном интервале. Дата (слово «лето» и год) написана гораздо большими и жирными буквами, которые выделяются из всего остального текста.

Подпись выведена высокими и четкими буквами, некоторые в лигатуре, с минимальными каллиграфическими особенностями.

Документ издавался несколько раз. Первым грамоту издал, по переписи Джорджа Николаевича, Павел Карано-Тврткович (в сборнике: *Србскıи споменицы*, 55, № 44). Другие издания: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 153, № 134; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 91, № 93; T. Smičiklas, *Diplomatički zbornik* XII, 321, № 240.

Текст грамоты [*]

+ Пише и повелѣва ц(а)р(ь)с(т)во ми да ѥс(ть) вѣдомо всакомȣ. Створи м(и)л(о)сть ц(а)р(ь)с(т)в(о) ми трговцемь или ѥс(ть) Дȣбровча|2|нинь или Бнетькь или инь кто, всаки да гред(е) с трьгомь ȣ землю ц(а)р(ь)с(т)в(а) ми и ȣ Призрѣнь и кȣ|3|дѣ имь хьтѣниѥ свободно, безь всакѥ забаве, а да не има ни ѡт[ь] кога ниѥдне печали или коѥ забаве, |4| ни ѡдь ц(а)р(ь)с(т)в(а) ми, ни ѡд[ь] коега властелина ц(а)р(ь)с(т)в(а) ми, ни ѡт[ь] ниѥднога кѥпалие, ни ѡт[ь] землꙗнина, ни ѡт[ь] |5| инога кога владȣщаго ȣ земли ц(а)р(ь)с(т)в(а) ми. Кто ли се нагѥ забавивь що, или що ȣзьмь, да имь |6| плати ц(а)р(ь)с(т)в(о) ми. А акѥ ȣсхокѥ що ȣзети мати ц(а)р(ь)с(т)в(а) ми г(о)сп(о)гꙗ ц(а)р(ь)ица, що ѡд[ь] них(ь) трьга, а или ц(а)р(ь)с(т)в(о)

[*] Редакция издания и переводы: Т. Суботин-Голубовић.

ми, |7| ништо да имь се не ȣзме безь кȣпа. И записа се сиѥ сл(о)во ц(а)р(ь)с(т)в(а) ми вь лѣто ·҂ѕ҃·ѿ҃·ѯ҃·д҃· индикьт[ь] ·і҃·.

|8| М(Є)С(Є)ЦЬ ГІЮНВАРЬ ІНД(ИКЬТЬ)[1] ·І҃·

*Перевод грамоты**

Пишет и повелевает царство ми да будет ведомо всякому. Создало милость царство ми купцам, будь то дубровчанин, или венецианец или иной кто, всякому да приезжает с торгом в землю царства ми, и в Призрен, и куда им желание – свободно, без помехи, а да имеют ни от кого ни одной печали или помехи, ни от царства ми, ни от какого властелина моего, ни от одного кефалии, ни от землянина, ни от иного кого властвуещего в землях царства ми. Кто ли найдется, которому помешали, или взяли что, им платит царство ми. А если захочет что взять мать царства ми, госпожа царица, что-либо от их торга, или царство ми, пусть ничего у них не берется без покупки. И записано сие слово царства ми в лето 6864, индикт 10.

МЕСЯЦ ЯНВАРЬ ИНДИКТ 10

Дипломатические особенности

Документ имеет форму простагмы, как по внешним признакам, так и в формуляре (имеет менологему).[2] В сербской дипломатической практике простагмы первый раз появляются во время короля Стефана Душана, после завоеваний византийских территорий.[3] Представленный

---

* *Перевод на современный сербский язык Т. Суботин-Голубовић*: Пише и заповеда царство ми, да је свакоме на знање. Учини милост царство ми трговцима, било да је Дубровчанин, или Млечић или било ко други – сваки да иде слободно са робом у земљу царства ми, и у Призрен и куда буду хтели, без икакве сметње, и нико да им не наноси неправду или да их омета – ни царство ми, нити који властелин царства ми, ни кефалија, ни власник земље, нити било ко други, ко има власт у земљи царства ми. Ко ли се нађе да је ометао или што узео – да им надокнади царство ми. А ако пожели да им што узме од њихове робе мати царства ми, госпођа царица, или царство ми, ништа да им се не узме без надокнаде. Записа се ово слово царства ми 6864. (1356) године, индикт десети. Месец јануар индикт 10.

[1] Сокращение как **днь** рассматривали Ф. Миклошич, Л. Стоянович и Т. Смичиклас. Впервые на ошибочное прочтение сокращения в индикте обращено внимание у: А. Соловјев – В. Мошин, *Грчке повеље српских владара*, Београд 1936, LXXX и нап. 5.

[2] Более подробно о простагме: Г. Острогорски, *Простагме српских владара*, Прилози КЈИФ 34, 3–4 (1968) 245–257.

[3] *Там же*, 247–248.

здесь документ называется *слово царства ми*, что видно из заключающей части.

Грамота начинается символической инвокацией в виде креста. Интитуляция крайне проста, в виде формы «*царство ми*» с ней же связана и промульгация, которой объявляется правовое действие, собственно, суть документа.

В диспозиции, самой объемной части данного документа, ясно и сжато объяснена милость, которую сербский царь дарует купцам.

В заключительной части документа, через своеобразную санкцию торговцам гарантируется изложенная в диспозиции милость. Гарантия представляет собой не угрозу духовного или материального наказания, а является обязательством сербского правителя возместить торговцем любой неправедный ущерб, и обещание не брать их товар без покупки.

В плане хронологии видны некоторые неточности. Грамота содержит год по византийскому стилю от сотворения света, индикт, и в подписи, красными буквами, месяц и индикт. Из всех этих элементов проще всего проверить индикт. В данном случае он ошибочен, поскольку остатком деления 6864 года на 15 является 9, что и есть индикт, а не 10, как это стоит в грамоте. Ошибочный индикт повторяется и в менологеме, где правитель, по всей вероятности, последовал за номером индикта, стоящем в тексте документа. Из-за ошибочной расшифровки сокращения в индикте, все прежнии издатели документа датировали его 10 января, что не оправданно, поскольку документ мог быть издан в любой день января.

Из всех элементов дипломатического формуляра документа, подпись больше всего выделяется, представляя собой царскую менологему. Содержит месяц и индикт, и, очевидно, возникла по византийскому примеру.[4]

В самом документе, в диспозиции, из всех царских городов особо обозначен Призрен. Возможно, сербский царь издал этот документ находясь как раз в Призрене, что объясняло бы почему в повеле упоминается только один этот город. В апреле следующего, 1357 года, царь Стефан Урош издал дубровчанам еще пять грамот, в Рибнике под Призреном и в Призрене.[5]

---

[4] А. Соловјев, В. Мошин, *Грчке повеље српских владара*, LXXVI–LXXXIV; Г. Острогорски, *Простагме српских владара*, 251–252.

[5] F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 157–165, № 142, 143, 144, 145, 146; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 92–97, № 94, 95, 96.

Просопографские данные

Мать царства ми, **госпожа царица**, *82* (страница), 10 (ряд в издании) – Елена, сербская королева и царица. Вышла за короля Стефана Душана в 1332 году. После смерти своего супруга управляла Серской областью до 1365 года. Затем постриглась в монахини и носила имя Евгения. Умерла в 1376 году.

Литература: Г. Острогорски, *Серска област после Душанове смрти*, Београд 1965 (= *Сабрана дела Георгија Острогорског*, књ. IV, 423–631); М. Пурковић, *Јелена жена цара Стефана Душана*, Диселдорф 1973.

Постановления и важнейшие понятия

Понятия: *милость, торг, властелин*, уже были рассмотрены в предыдущих изданиях и потому нет необходимости к ним возвращаться.

Царство ми, *82*, 1, 2, 4, 6, 7, 8, 10, 11; *83*, 13 – достоинство государя, с точки зрения личности самого правителя и способ обозначить совокупную верховную власть суверена.

В документе ни разу не упомянуто имя сербского правителя и автора повели. Под обликом *царство ми*, помимо всего остального, подразумевается личность сербского царя Стефана Уроша (1355–1371).

Литература: Д. Јечменица, *Писмо краља Стефана Уроша III о разрешењу рачуна Дубровчанина Паскоја Гучетића*, ССА 7 (2008) 33–34; Р. Михаљчић, *Крај Српског царства*, Београд 1975, 1989[2], 2001[3].

Венецианец (Бнєтькь), *82*, 3 – 1356 год один из последних, когда Дубровник еще признавал власть Венецианской республики. Отсюда ясно, почему в данном документе рядом с дубровчанами особо упоминаются и венецианцы.

Земля, *82*, 4, 8 – Понятие, которое чаще всего используется в источниках для обозначения государственной территории. Под этим термином в сербской титулатуре подрузамевается тарритория которой владел правитель.

Литература: *ЛССВ*, 235–236 (С. Мишић).

Кефалия, *82*, 7 – Этот титул был заимствован у Византии. В Сербии под этим термином поздузамевался высший представитель местной власти в городе или области. Кефалия обладал военной и гражданской властью. Назначал его правитель и в зависимости от велечины территории на которую распространялась его власть, различались общие и местные кефалии.

Литература: М. Благојевић, *Државна управа у српским средњовековним земљама*, Београд 1997, 2001[2]; *ЛССВ*, 292–295 (М. Благојевић).

Землянин, *82*, 7 – В данном документе термин землянин употреблен для обозначение подданого сербского правителя в самом широком смысле слова, под которым может подрузамеваться и представитель власти.

Литература: *ЛССВ*, 236 (Ђ. Бубало).

Властвующий, *82*, 8 – Властитель, в данном случае, некто, находящийся на чей-то службе как управитель или управляющий, то есть представитель определенной власти. В зависимости от того, у кого на службе он находится, властвующие могли делиться на несколько групп: те, которые находятся на службе у государя, представители местной власти, управители по властелинствам, отвечающие перед господином властелинства и церковные управляющие.

Литература: *ЛССВ*, 85–86 (М. Благојевић).

Госпожа, *82*, 11 – Обозначение женского правящего титула, производного от господина.

Литература: *ЛССВ*, 121 (Р. Михаљчић).

Царица, *82*, 11 – Обозначение женского правящего титула, производного от царя. Первая правительница в Сербии, которая носила этот титул была царица Елена, с апреля 1346 года.

Литература: *ЛССВ*, 789–792, 796 (С. Ћирковић, со старой литературой).

Покупка (**кѹпь**), *83*, 12 – Одна из основных видов хозяйственной деятельности. Обмен определенного товара или услуги по договорной цене за определенную компенсацию в денежной или иной форме.

Слово, *83*, 12 – *Слово царства ми*, одно из современных тогда понятий, использовавшихся для обозначения дипломатического документа. В даном случае он начинается со слов: **Пише и повелѣва царство ми**. По своей форме и сути документ является повелей, и в этом смысле нет необходимости настаивать на терминологической разнице.

Литература: о повељама в. *ЛССВ*, 529–532 (Р. Михаљчић, со старой литературой).

Топографические данные

Призрен, *82*, 4 – Город, епископский центр (с 1018 года) и торг в средневековой Сербии. В составе державы Неманичей находился с 1208 года. Географическое положение соответсвует современному топониму того же имени в Метохии, на юге Сербии.

Литература: Л. А. Шаферова, *Города Сербского срдневекового государства (XII – первая половина XV вв.)*, Красноярск 2002.

Стари српски архив, књ. 8, стр. 87–100

Оригинални научни рад
УДК 930.2:003.074(497.11)"13"
УДК 091=163.41"1362"

Небојша Порчић

ПРОПУСНИЦА ЦАРА УРОША ЗА ДУБРОВАЧКО ПОСЛАНСТВО

[1362, 14–15. јула, околина Дубровника]

Стефан Урош, цар Срба и Грка, обећава дубровачкој властели да могу *слободно, без сваког страха* да дођу к њему и да се врате у Дубровник, као и да ће им, док буду боравили код њега, писмено потврдити земљишне поседе и повластице, у складу са захтевима које су му Дубровчани предочили путем писама и преко његовог логотета Дејана и Гргура. Документ је у ствари пропусница којом се јемчи безбедност дубровачком посланству чији се долазак на српски двор очекивао у оквиру преговора о окончању српско-дубровачког рата у лето 1362. године.

Stefan Uroš, empereur des Serbes et des Grecs, garantit aux nobles de Dubrovnik qu'ils peuvent *librement* [et] *sans aucune crainte* venir à lui et s'en retourner à Dubrovnik, en leur promettant de leur confirmer par écrit, durant leur séjour à sa cour, leurs possessions terrestres et privilèges, conformément aux requêtes dont lui ont fait part les Ragusains par écrit et par l'intermédiaire de son logothète Dejan et de Grgur. Ce document est en fait un laissez-passer qui garantit la sécurité d'une délégation ragusaine dont la venue à la cour de Serbie est attendu dans le cadre des négociations conduites durant l'été 1362 pour mettre un terme à la guerre serbo-ragusaine.

Документ којим цар Урош, последњи представник лозе Немањића на српском престолу, обећава дубровачкој властели да ће бити безбедни на путу до и од његовог двора, као и да ће им, док буду боравили код њега, у писаном облику доделити одређене повластице, сачуван је Државном архиву Дубровника. Написан је на листу хартије димезија 20,5–21 цм висине са 22,5 цм ширине, са доста широким маргинама (приближно 2 цм) уз горњи и леви, али не и десни руб. Текст је исписан у непуних 14 редова, канцеларијским брзописом, тамним мастилом, изузев потписа који је исписан црвеном бојом, великим словима висине око 4 цм. Хартија носи видљиве трагове пресавијања паралелно висинској оси. Нема, међутим, трагова печаћења, као ни било каквих белешки на полеђини осим архивских сигнатура.

Ранија издања

Приређивач првог издања овог документа био је Ђорђе Николајевић, чији је труд неоправдано присвојио Павле Карано-Твртковић (*Србскіи споменицы*, бр. 53), а касније су га у своје збирке уврстили и Франц Миклошич (*Monumenta Serbica*, бр. 156), Стојан Новаковић (*Законски споменици*, стр. 186) и Љубомир Стојановић (*Повеље и писма* I–1, бр. 100). Читко исписан текст на добро очуваном листу није представљао проблеме издавачима. Малобројна ситнија одступања њиховог читања од стварног текста нимало не угрожавају његов смисао, осим што је код Новаковића, у складу са његовим издавачким приступом, изостављен већи део почетне заклетвене формуле.

Ово издање приређено је на основу снимка из Архива САНУ, Стара збирка, бр. 443, табла 75, и новог снимка из дубровачког архива.

Текст документа[*]

+ **Обещава се ц(а)р(ь)с(т)в(о) ми любовⸯнимь властелѡм(ь) ц(а)р(ь)с(т)ва ми дȣбровьчькимь вь Г(о)с(под)а Б(о)га вседрьжителꙗ и прѣ|2|ч(и)стȣю ѥго матерь и вь силȣ ч(ь)стнаго и животворещаго кр(ь)ста Х(ри)с(то)ва и вь прѣч(и)стоѥ тѣло и крьвь Г(о)с(под)а Б(о)га |3| и сп(а)са нашего Їс(ȣ) Х(ри)с(т)а и вь с(ве)та Б(о)жиꙗ еѵ(ан)г(е)лиꙗ и вь .ві. с(ве)тих(ь) врьховних(ь) ап(о)с(то)ль и вь .тиі. с(ве)тих(ь) |4| б(о)гоносних(ь) ѡт(ь)ць никеиских(ь) и вь всѣх(ь) с(ве)тих(ь) по тѡм(ь) и вь д[ȣ]шȣ ц(а)р(ь)с(т)ва ми, и на сези ви даю мою вѣрȣ |5| ц(а)рскȣ и сези обещаниѥ, ꙗко да ви имамь вѣрнѣх(ь) и ср(ь)д(ь)чнѣх(ь), како ви сȣ имали и мои прьви. |6| И да идете свободно к ц(а)р(ь)с(т)вȣ ми безь всакога стр(а)ха, и ѡпеть да си поидете почтено ѡд ц(а)р(ь)с(т)ва |7| ми ȣ Дȣбровник(ь) како мои почтени властеле. И ѡнȣзи ви землю дава ц(а)р(ь)с(т)в(о) ми, да ѥсть |8| ваша, и кьди бȣдете ȣ ц(а)р(ь)с(т)ва ми, да ви ц(а)р(ь)с(т)в(о) ми запише ѡнȣзи земⸯлю. И ѡ законѣх(ь) и ѡ ваших(ь) |9| трьговцих(ь) и ѡ иномь ѡ всем(ь), како ми сте писали по прѣгѥ, и како ми сте порȣчали по лого|10|ꙉетѣ ц(а)р(ь)с(т)ва ми по Деꙗнѣ и по Грьгȣрѣ, и како сте имали с родителѥмь ц(а)р(ь)с(т)ва ми, и още**

---

[*] Редакција издања и превода: Ирена Шпадијер.

и бо|11|лѥ тога ѡ всемь ѡ томь да ви ц(а)р(ь)с(т)в(о) ми ȣтврьди и запише како да бȣде тврьдо до вѣки. И ѡва|12|зи вса да ви ц(а)р(ь)с(т)в(о) ми испльни и сьврьши на Б(о)зѣ и на вѣрѣ ц(а)р(ь)с(т)в(а) ми. И како ке ц(а)р(ь)с(т)в(о) ми ѡвози сь|13|хранити, испльн[и]ти и сьврьш[и]ти властелѡм(ь) дȣбровьчкимь, тако и Г(о)с(под)ь Б(о)гь да помилȣѥ ца|14|р(ь)ство ми. Ꙗми(н)ь.

+ **СТ(Є)Ф(Ꙗ)Н(Ь) ȢРѠШЬ ВѢРНИ ЦꙖРЬ СР(Ь)БЛЄМ(Ь) И ГРКѠМ(Ь)** +

Превод документа

Обећава царство ми љубљеној властели царства ми дубровачкој у Господа Бога сведржитеља и у пречисту његову мајку и у силу часног животворног крста Христовог и у пречисто тело и крв Господа Бога и Спаса нашег Исуса Христа и у света Божија јеванђеља и у 12 светих врховних апостола и у 318 светих богоносних отаца никејских и у све свете после тога и у душу царства ми, и на ово вам дајем моју веру царску и ово обећање, да ћу вас држати као верне и срдачне, као што су вас држали моји претходници. И да идете слободно к царству ми без сваког страха и опет да с поштовањем пођете од царства ми у Дубровник као моја поштована властела. И ону вам земљу даје царство ми да је ваша, и када будете код царства ми, преписаће вам царство ми ону земљу. И о законима и о вашим трговцима и о другом свему, што сте ми претходно писали и што сте ми поручили по логотету царства ми Дејану и по Гргуру и што сте имали с родитељем царства ми и још преко тога – све то царство ће вам потврдити и записати тако да буде чврсто довека. И све ово испуниће вам и свршити царство ми на Божију веру и на веру царства ми. И како царство ми буде ово чувало, испунило и свршило властели дубровачкој, тако нека Господ Бог помилује царство ми. Амин.

СТЕФАН УРОШ ВЕРНИ ЦАР СРБИМА И ГРЦИМА

Дипломатичке особености

Типологија. – У подели између повеља и писама, два основна типа докумената који су из канцеларија немањићких владара XIV века доспевали у Дубровник и ту се сачували до данашњих дана у више десетина примерака, ова исправа по својим спољним обележјима не показује јасну припадност ни једнима ни другима. Прво, хартија као материјал за

писање јесте по правилу коришћена за писма, али приметно је да се већ од последњих година Душанове владавине користи и за повеље.[1] С друге стране, сразмерно широк маргинални простор изнад и лево од текста одговара комотним маргинама из повеља, али је зато „тесна“ маргина са десне стране одраз праксе која се среће код писама. Посебно је занимљив доњи део документа, где потпис изразито крупним лигатурним словима одлучно упућује на повеље, али занемарљив маргинални простор и, нарочито, одсуство било каквих трагова печаћења, попут рупица или плике, подсећају на писма која су печаћена воштаним печатима са спољне стране. Опет, ако је печат и стајао са спољне стране, документ по свему судећи није био „упакован“ на начин својствен немањићким писмима Дубровнику, јер носи сасвим различите трагове пресавијања од оних које је тај начин паковања остављао. Наизглед пресудно одступање у односу на писма могло би да представља одсуство адресе која је по правилу исписивана на њиховој полеђини. Међутим, на полеђини документа нема ни белешки о ауктору и садржају које су дубровачки канцелари тако често стављали на немањићке повеље.

Недоумица у погледу типолошког одређења постаје још већа када се пажња усмери на унутрашња обележја. Текст не почиње ни интитулацијом-инскрипцијом својственом писмима, ни неком од препознатљивих промулгација или кратких аренги које представљају једно од најупечатљивијих обележја немањићких повеља Дубровчанима у XIV веку.[2] Уместо тога, на почетку долази заклетвена формула. Састављена од најштурије могуће интитулације, кратке, неодређене инскрипције и набрајања практично свих оних чинилаца који се у немањићкој дипломатичкој грађи најчешће срећу у улози натприродних сила чијим се не-

[1] Попис снимака докумената који се налазе у Архиву САНУ, под сигнатуром Стара збирка, бр. 443, садржи и податке о материјалу на којем су документи писани. О спољним обележјима писама немањићких владара Дубровчанима видети Н. Порчић, *Писма немањићких владара Дубровчанима о Светодмитарском дохотку*, ССА 7 (2008) 18–19, са старијом литературом. У овом случају, за поређење је посебно погодно Урошево писмо о случају властелина Жарка из јануара 1357. године, једино које је сачувано у оригиналу (*Повеље и писма* I–1, бр. 97; снимак: Архив САНУ, Стара збирка бр. 443, табла 78).

[2] Најуобичајенија промулгација: *пише краљевство/царство ми да је на знање сваком*, управо је у Урошево време замењена китњастијом: *врлином и разумно, са истином царског слова стављa царство ми до знања сваком*, а неретко се јавља и аренга: *по неизрецивом милосрђу и човекољубљу*, итд. – уп. Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I-1, бр. 93, 94, 95, 96, 98, 99; С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици. 6. Промулгација (нотификација)*, Глас СКА 94 (1914) 252–255.

пријатељством прети оном ко би се дрзнуо да прекрши одредбе повеље,[3] та формула обухвата безмало четвртину укупне дужине документа и непосредно уводи у експозитивно-диспозитивни део. Уклопљеност диспозиције у заклетвени образац потврђује се и на њеном крају, где се налази допунска заклетвена формула која призива на заклетника награду или казну поменутих натприродних сила у зависности од његовог односа према заклетви. После тога, остаје још само потпис који, додуше, припада најсажетијим Урошевим потписима, али ипак није менологем који је по правилу стављан на писма, као и на повеље мањег значаја.[4]

Мада овај дипломатички образац, изузев потписа, нема ничег заједничког са немањићким повељама и писмима Дубровнику из XIV века, он није сасвим усамљен у немањићкој дипломатици. Његови веома блиски сродници могу се пронаћи у повељама којима су немањићки владари озваничавали своје споразуме са Дубровником у првој половини XIII века – приликом закључивања тих споразума, за сваку страну била би сачињена засебна заклетвена изјава којом се она обавезивала на поштовање преузетих обавеза.[5] Вероватно управо из тог разлога, ранији издавачи прогласили су и Урошеву заклетву за повељу, дакле, документ који уређује неки правни чин између српског владара и Дубровника.[6] Међутим, пажљивије читање текста открива да је једино што се заиста утврђује овим документом *слобода* дубровачке властеле да *иду к царству ми без сваког страха и опет да с поштовањем* пођу *од царства ми у Дубровник*. Све остало што је обећано тек треба да буде потврђено другим документом када дотична дубровачка властела буду *код царства ми*.

---

[3] Уп.С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици. 10. Санкција*, Глас СКА 100 (1922) 27.

[4] Од Урошевих дубровачких докумената менологемом је, као што би се могло очекивати, потписано писмо о властелину Жарку, као и повеље о трговини из 1356. и 1357. и о уступању Стонског дохотка манастиру Богородице Синајске из 1357. године.

[5] Уп. Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I-1, бр. 4, 14, 15, 21, 22. Посебно о овим уговорима: М. Кос, *Дубровачко-српски уговори до средине XIII века*, Глас СКА 123 (1927) 1–65.

[6] Тако Новаковић у регесту каже да Урош овим документом „повраћа Дубровчанима ратом обустављене повластице“, док Стојановић тврди да српски владар „потврђује повељу о трговини својих претходника“. Знатно умеренији је Миклошић, који наводи да Урош „изјављује да ће бити пријатељ Дубровчана и обећава да ће потврдити повластице које су Дубровчанима дали његови претходници“.

Права природа овако сроченог документа разјашњена је тек трудом Радета Михаљчића, готово пола века после последњег издања.[7] Следећи исправно мишљење Константина Јиречека да документ треба везати за касно пролеће и лето 1362. године, када су Дубровчани и немањићки двор повели преговоре о окончању рата између Дубровника, с једне, и српског великаша кнеза Војислава Војиновића и града Котора, с друге стране, Михаљчић је приметио да он у ствари најављује садржај коначног мировног уговора који је у облику цареве повеље Дубровчанима потписан 22. августа у Оногошту, данашњем Никшићу.[8] У том смислу, документ је за Михаљчића „полазна основа за мировне преговоре“ и „предложак коначног уговора“. Ипак, након што је у наставку свог излагања указао на одлуку дубровачких власти од 9. јула 1362. године, да се пошаље посланство цару Урошу *пошто се добије вера од реченог господина цара и од кнеза Војислава, и пратња у одласку, повратку и боравку, тако да могу безбедно да се врате у Дубровник*,[9] Михаљчић с пуним правом препознаје у њој повод за настанак Урошевог документа и почиње да за њега користи много прецизнију ознаку „веровно писмо“.

Овај назив сасвим одговара документу којим једна страна даје другој „веру“ по одређеном питању, тим пре што су и сами Дубровчани у својој одлуци од цара тражили управо да *добију веру*. Међутим, са дипломатичког становишта, израз веровно писмо може да унесе забуну због постојања веровних писама у ужем смислу (*litterae credentiales* у латинским, односно *lettere di credença* у староиталијанским текстовима), посебне дипломатичке форме везане за документе који су давани сопственим дипломатским представницима као потврда да њиховом насту-

[7] Р. Михаљчић, *Прилог српском дипломатару. Повеље и писма цара Уроша и кнеза Војислава упућени Дубровнику*, Прилози КЈИФ 39, 3–4 (1973) 228–229 (= *Сабрана дела* V, Београд 2001, 31–33).

[8] О бурним односима Дубровчана са Војиславом Војиновићем Јиречек је нашироко писао већ 1886. године у својој знаменитој расправи *Српски цар Урош, краљ Вукашин и Дубровчани* (српско издање: Зборник Константина Јиречека I, Београд 1959, 353–365). Почетком XX века још неколико истраживача дало је исцрпне позитивистичке приказе ових догађаја: D. Gruber, *Dalmacija za Ludovika I*, Rad JAZU 168 (1906) 3–5, 12–15; В. Марковић, *Односи Дубровчана са Србијом од 1358. до 1362. године*, Летопис МС 244 (1907) 54–71; М. Зечевић, *Ратовање Војислава Војиновића са Дубровником*, Београд 1908. Средином 1930-их година тему је веома опширно, али уз доста домишљања и слободних тумачења изворне грађе, обрадио Милорад Медини, чији су резултати објављени постхумно у оквиру дела *Дубровник Гучетића*, Београд 1953, 75–109. Најсвежији целовит приказ дао је Р. Михаљчић, *Крај Српског Царства*, Београд 1975, 37–40, 42–56 (= *Сабрана дела* I, Београд 2001, 45–49, 52–69).

[9] *Monumenta Ragusina* III, 203.

пу у преговорима треба поклонити једнако поверење као да наступају њихови пошиљаоци лично.[10] Урошев документ у ствари припада једној другој препознатљивој дипломатичкој подврсти. То су исправе које су главну примену такође нашле у области дипломатских односа, а представљале су јемство безбедности које је домаћин преговора пружао госту. Пошто, по правилу, употребљавају формулу која наглашава да јемство важи у доласку, боравку и повратку, за документе овог типа користи се латински назив *salvus conductus*, што се може превести као „безбедан спровод“ или једноставно „спроводница“, односно „пропусница“.[11] При том је препоручљиво избегавати додавање израза „писмо“, јер иако ови документи често имају облик домаћиновог писма госту, њиховој сврси да пруже уверавања о безбедности могла је исто тако добро да одговори и заклетвена изјава, то јест, дипломатички образац повеље.

Урошева пропусница дубровачким посланицима пример је, дакле, пропуснице-повеље. Међутим, пре него што се овај документ укључи у разматрање о пропусницама као типу српске средњовековне дипломатичке грађе потребно је понудити одговор на још једно крупно питање које он намеће – питање његовог дипломатичког статуса. Наиме, с обзиром на одсуство трагова печаћења умесно је поставити питање да ли је реч о оригиналу или препису. Од ранијих издавача само је Миклошич понудио одговор, изјаснивши се у прилог оригиналности. У оваквом случају, када је реч о типолошки неуобичајеном документу, ово питање може да представља велики проблем. Ипак, одговор, и то врло убедљив, пружа упоредна палеографска анализа пропуснице и још два Урошева дубровачка документа – повеље о трговини из 1360. године и Оногоштске повеље од 22. августа – из које се може поуздано закључити да је сва три текста писала иста рука.[12] Повеља из Оногошта, додуше, такође не носи јасне трагове печаћења, али је зато повеља из 1360.

[10] До сада је на страницама часописа *Стари српски архив* и *Грађа о прошлости Босне* објављен већи број веровних писама српских и босанских средњовековних владара, уз објашњења одлика ове дипломатичке врсте – уп. ССА 5 (2006) 187–202 (А. Фостиков); ССА 7 (2008) 11–23 (Н. Порчић), 129–139 (А. Фостиков), 175–181 (Н. Исаиловић); ГПБ 1 (2008) 37–47, 53–70 (Д. Јечменица).

[11] Ово најисправније дипломатичко одређење Урошевог документа досад је једини извршио D. Gruber, *Dalmacija za Ludovika I*, 12, који га назива „проводни лист“.

[12] Поред очигледне сличности у обликовању слова, посебно је упадљива заједничка склоност ка употреби натписаних слова *м* и *х*, као и идентична решења у потпису (уп. приложене снимке завршних делова ових докумената). До закључка да је реч о истој писарској руци дошао је и професор Анатолиј Турилов, који се љубазно одазвао молби да дâ своје мишљење о овој претпоставци.

несумњиво оригинална, што нужно обележава и друга два документа као оригиналне производе српске владарске канцеларије тог доба.

Нажалост, упркос потврди оригиналности, домети наших сазнања о пропусницама као једном од типова заступљених у продукцији немањићке владарске канцеларије остају веома ограничени, јер је Урошева пропусница једини познати примерак тог типа. У ствари, у дипломатичкој грађи немањићког раздобља постоји само још један документ овог типа, а то је пропусница коју је, одговарајући на исти дубровачки захтев од 9. јула 1362. године, издао кнез Војислав.[13] Штавише, пошто Војислављев документ и по спољним обележјима и по унутрашњој форми припада типу пропусница у облику писма, Урошев документ поново остаје усамљен као представник свог типа пропуснице-повеље. Ипак, већ сама околност да су српски цар и његов најблискији и најмоћнији великаш, издајући истовремено документе исте намене у истом послу створили два потпуно различита дипломатичка производа, указује на два важна сазнања о српским пропусницама – прво, да је тадашња српска средина познавала различите видове уобличавања пропусница, и друго, да оне, можда због тога што су сразмерно ретко употребљаване, у ово доба нису у њој имале устаљен облик.

Време и место настанка. – У свом већ помињаном осврту на овај документ, Раде Михаљчић превасходно се бавио утврђивањем његове хронологије, око чега су код ранијих издавача постојале непрецизности. Пошто је успоставио везу између документа и одлуке дубровачких власти од 9. јула, он је скренуо пажњу на још две одлуке – једну од 11. јула, из које је јасно да *вера, коју треба да дају господин цар и Војислав* још није стигла,[14] и другу, од 16. јула, која каже да су *јемство безбедности и пратња које су дали господин цар Славоније*

---

[13] О Војислављевој пропусници писао је такође Р. Михаљчић, *Прилог*, 230 (= *Сабрана дела* V, 33–34), доносећи и снимак и ново читање овог документа који је дотад био познат само по издању А. Вучетића, *Споменици дубровачки*, Срђ V–1 (1906) 55. Иначе, пропуснице су сразмерно редак налаз и у срединама које имају много богатију средњовековну документарну заоставштину, прво, јер су примењиване само у случајевима када су постојали посебни разлози да се стрепи за безбедност и, друго, јер је њихова изразито практична намена, ограничена на трајање посланства, утицала да се каснијем чувању није придавао већи значај. Чини се да Урошева и Војислављева пропусница за своје очување превасходно имају да захвале околности што се у њима најављује садржај коначног мировног споразума, а пре свега потврда уступања Дубровнику одређених земљишних поседа који и данас чине са њим политичку целину (видети ниже под *Топографски подаци*).

[14] *Monumenta Ragusina* III, 204.

и кнез Војислав нашим посланицима који треба да иду к њима јасни и ваљани.[15] Заиста, неколико дана касније, Дубровчани су пут српског двора отпремили посланство које су чинили Живе Бунић и Живе Николе Гундулић.[16]

Иако ова друга одлука наизглед недвосмислено потврђује да је документ 16. јула стигао у Дубровник, Михаљчић ипак није усвојио тај датум као коначни terminus ante quem за његов настанак. Разлог је вероватно лежао у томе што се у историографији већ баратало једним другим интервалом као временом настанка Урошеве пропуснице. Наиме, дајући свој приказ српско-дубровачких преговора из 1362. године, Константин Јиречек је такође тражио тренутак у који би се могла уклопити недатирана Урошева пропусница. При том је за главни путоказ узео помињање логотета Дејана и Гргура као особа по којима су Дубровчани пренели српском владару неке своје поруке. Но, први поименично поменути преговарач са српске стране на којег је Јиречек наишао пратећи ток преговора од њиховог почетка 6. јуна 1362. године није био ни Дејан ни Гргур, него Иван Голубић, који је тог дана приспео у Дубровник као посланик српског цара.[17] Тек у следећем немањићком посланству, приспелом у Дубровник крајем јула заједно са дубровачким посланством Бунића и Гундулића које се враћало са српског двора, један од двојице посланика звао се Гргур.[18] Мада име другог посланика није забележено, Јиречек је закључио да би ово морао бити двојац који је забележен у Урошевој пропусници. Стога је прогласио да је други српски посланик логотет Дејан, док је настанак саме пропуснице везао за време њиховог боравка у Дубровнику, од краја јула до 15. августа

[15] *Monumenta Ragusina* III, 206.

[16] *Monumenta Ragusina* III, 204, 206, 211.

[17] *Monumenta Ragusina* III, 196, 197, 198. Додуше, уз Ивана се том приликом помиње његов брат Гргур, али очигледно као одсутно лице јер, кад год се говори о преговорима, у дубровачким записницима постоји само један посланик а то је Иван Голубић. Тако, 6. јуна Дубровчани одлажу неку своју одлуку *док не дође посланик цара Славоније који је у Конавлима*, а затим шаљу барку да *довезе Ивана Голубића ...пружајући уверавања о сигурности његовој и његових људи и њихових ствари*, док 10. јуна одлучују *да се пошаље један ваљан пучанин господину цару са Иваном Голубићем*, као и да посланик далматинског бана Филип Задранин *може да размени речи са Иваном у присуству Малог већа*. У ствари, Гргур се помиње једино у контексту тада донесене одлуке да се Ивану и њему доделе дубровачка грађанска права (*Monumenta Ragusina* III, 196–198). Уп. ниже под *Просопографски подаци*.

[18] *Monumenta Ragusina* III, 210, 212, 217.

1362, када су заједно са новим дубровачким посланством кренули на царски двор у Оногошт.[19]

У светлости овог Јиречековог тумачења, које су прихватили и други истраживачи чију су пажњу привукли српско-дубровачки прегови из 1362. године,[20] Михаљчић је могуће време настанка Урошеве пропуснице протегао од 11. јула све до 15. августа, обухватајући на тај начин оба краћа интервала када је она могла да буде написана – између 11. и 16. јула или током прве половине августа. Чини се да је такво протезање ипак непотребно, јер расположива грађа даје довољно основа да се овај размак скрати, и то одбацивањем другог интервала. За тако нешто може се навести више разлога,[21] али најзначајнија је беспотребност издавања пропуснице другом дубровачком посланству – које, штавише, путује у друштву српских посланика – пошто је претходно једно дубровачко посланство већ безбедно приспело на двор српског цара, боравило тамо десетак дана и вратило се у Дубровник са његовим дипломатским представницима. С друге стране, у прилог томе да је пропусница била написана за прво дубровачко посланство, поред најзначајнијег доказа у виду дубровачких белешки о томе да је такав документ тражен и добијен,[22] може се навести и много виши степен напе-

[19] К. Јиречек, *Српски цар Урош*, 363. У овом дубровачком посланству поново је био Живе Николе Гундулић, док је други посланик уместо Живе Бунића био Никола Соркочевић – *Monumenta Ragusina* III, 216–217.

[20] Уп. D. Gruber, *Dalmacija za Ludovika* I, 13; М. Зечевић, *Ратовање Војислава Војиновића*, 107, који прецизира да је пропусница могла настати између 4. и 12. августа; М. Медини, *Дубровник Гучетића*, 99, који такође наводи 12. август као датум када је пропусница стигла у Дубровник, јер је тог дана одлучено да се цару пошаљу нови посланици.

[21] На пример, као што је већ поменуто, ниједан савремени податак не помиње логотета Дејана као другог посланика у српском посланству из друге половине августа – његово укључивање је Јиречекова комбинација заснована на претпоставци да је Урошева пропусница била намењена дубровачком августовском посланству. Такође, то српско посланство, све и да су га чинили логотет Дејан и Гргур, није се вратило на српски двор пре дубровачког посланства него заједно с њим, а утисак је да део пропуснице у којем се помиње оно *што сте ми претходно писали и што сте ми поручили по логотету царства ми Дејану и по Гргуру* указује да дубровачка писма и Дејанове и Гргуреве поруке нису стигли до цара истом приликом, па и да су Дејан и Гргур своје поруке цару пренели непосредно.

[22] Веза између дубровачког захтева за пропусницама и самих пропусница заиста делује врло чврсто. Дубровчани су добили тачно оно што су тражили – документе и од цара и од Војислава у којима се јемчи безбедност у доласку, боравку и повратку. Уп. речи из Војислављевог писма: ... *и ја се кунем ... да идете слободно господину цару и да*

тости и неповерења који је постојао у тој сразмерно раној фази преговарачког процеса. При том, додуше, остаје питање када су и у којим околностима логотет Дејан и Гргур постали преносиоци дубровачких порука српском цару, али ни оно није тако нерешиво као што се можда чини.[23]

Смештање Урошеве пропуснице у први интервал не исцрпљује до краја могућности прецизнијег датирања њеног настанака. Наиме, у записницима дубровачких већа налази се податак да је 8. јула српски цар, свакако у склопу намере да заподене мировне преговоре са Дубровчанима, дошао на дан пута од града.[24] То значи да је дубровачки захтев за издавањем пропуснице могао до њега стићи најраније дан пошто је уобличен у дубровачком већу, дакле, 10. јула, као и да је 15. јул последњи датум када је пропусница могла настати да би у Дубровник стигла 16. јула. Штавише, пошто је тешко замислити зашто би цар одуговлачио са упућивањем већ написане пропуснице, чини се да је основано претпоставити да је она настала управо пред крај овог интервала, дакле, 14. или 15. јула 1362. године.[25]

Најзад, ако се прихвати овако сужено време настанка Урошеве пропуснице, онда је у светлости податка да се у то време цар налазио

се не бојите никаквог зла ни од господина цара, ни од мене, ни од другога. И опет да пођете здраво и поштовано у Дубровник ... – Р. Михаљчић, *Прилог*, 232 (= *Сабрана дела* V, 37). Занимљиво је да Јиречек у свом излагању ниједном речју не спомиње врло упечатљиву епизоду са дубровачким захтевом да се добије пропусница.

[23] Најпре треба одбацити поставку према којој су се Дејан и Гргур нашли у улози преносилаца дубровачких порука као цареви посланици у Дубровнику. Ова двојица царевих поверљивих људи могли су да дођу у додир са Дубровчанима и по другим основима – тако што би их цар одредио да у његово име воде преговоре са дубровачким представницима на српском двору или тако што би им се Дубровчани, као утицајним царевим дворјанима, непосредно обратили за подршку, било писмима или усмено преко неког свог представника. У ствари, извори потврђују да је за такве додире у овом конкретном случају било прилике, јер бележе да је од средине јуна до првих дана јула на српском двору заиста боравио један дубровачки представник нижег ранга, пучанин Домања Искричевић. Штавише, Искричевићу је 3. јула из Дубровника изричито наложено да предочи дубровачке ставове *госпођи старој царици и свим великашима који се тренутно налазе на двору* – *Monumenta Ragusina* III, 202.

[24] *Monumenta Ragusina* III, 202.

[25] Треба нагласити да закључци који су изведени о времену настанка пропуснице цара Уроша важе и за пропусницу кнеза Војислава, која је очигледно настала непосредно после ње. Ову везу уочава Р. Михаљчић, *Прилог*, 230 (= *Сабрана дела* V, 33), који за Војислављеву пропусницу даје исти могући распон времена настанка као за Урошеву – између 11. јула и 15. августа 1362. године.

на дан пута од Дубровника могуће донекле прецизирати и место где је она настала. Наведена раздаљина искључује преко 100 км удаљени Оногошт у којем је 22. августа коначно склопљен мир, указујући пре на неко место у требињској области или Конавлима, попут Требиња или Цавтата за које се зна да су се немањићки владари у њима понекад задржавали.

Просопографски подаци

Осим што кроз израз *моји претходници* (*88*. страна, 10. ред у издању) помиње раније српске владаре који су склапали споразуме са Дубровником, а кроз израз *родитељ царства ми* (*88*, 18) међу њима посебно издваја аукторовог оца Стефана Душана, пропусница цара Уроша поименично наводи две личности:

Логотет царства ми Дејан, *88*, 17 – помиње се у звању логотета цара Уроша почев од ове пропуснице па закључно са мартом 1365. године. Милош Благојевић на једном месту оцењује да је „логотет Дејан по свој прилици иста личност као Душанов севастократор Дејан и деспот Дејан“, дакле, познати српски великаш који је крајем владавине цара Душана носио титулу севастократора, да би током Урошеве владавине стекао титулу деспота и постао родоначелник породице Дејановића или Драгаша, обласних господара североисточне Македоније у последњим деценијама XIV века. Ову могућност, којој у изворима нема подлоге, али ни сметње, бројни ранији истраживачи делатности севастократора и деспота Дејана не разматрају. У недавно изашлом трећем тому *Српског биографског речника*, Дејан логотет и Дејан севастократор-деспот обрађени су као засебне личности.

Литература: М. Благојевић, *Државна управа у српским земљама средњег века*, Београд 2001, 178, нап. 38; *СБР* 3, 141 (С. Ћирковић) и 141–142 (Р. Радић, са старијом литературом).

Гргур, *88*, 18 – Питање идентитета друге особе која је пренела одређене дубровачке поруке цару Урошу скопчано је са можда најзамршенијом просопографском недоумицом српске историје XIV века. У разноврсним и сразмерно бројним изворима од краја 1332. па до краја 1365. налази се низ помена значајног властелина по имену Гргур који би могли да се односе на једну исту, али и на две, три или чак четири различите личности. Одмах треба рећи да је помен овог властелина у пропусници цара Уроша толико неодређен да би он хипотетички могао да представља још једног, „петог“ Гргура, јер не постоји ништа што би

га недвосмислено повезало са неким од осталих. Ипак, полазећи од податка да је Гргур из пропуснице учествовао у мировним преговорима са Дубровником 1362. године, истраживачи су се усредсредили на личност Гргура који се помиње као брат Ивана Голубића, оног српског посланика чијом је мисијом у Дубровнику у првој половини јуна 1362. отпочео мировни процес.

Чим је наишао на Гргура, брата Ивана Голубића, увек будни Јиречек одмах је скренуо пажњу на име *Гргура Голубића, кесара краљевства Рашке,* забележено у списку српских државних званичника којима је папа Климент VI упутио 1347. године писма поводом планова о привођењу Србије унији с католичком црквом. Међутим, иако му је то касније приписивано, Јиречек није изричито поистоветио Ивановог брата Гргура са овим кесаром Гргуром. То је, колико се могло утврдити, учинио тек Милорад Медини, не нудећи при том никакве посебне доказе за такав став мимо очигледне истоветности имена и презимена и сразмерне временске блискости. У новије време ову идентификацију прихватили су Раде Михаљчић и Милош Благојевић, такође без посебног образложења, мада су у међувремену најпре Ђорђе Сп. Радојичић, а онда и Марко Шуица указали на одређене околности које су их довеле до закључка да преговарач Гргур Голубић из 1362. није иста личност са кесаром Гргуром Голубићем, него вероватно неки његов млађи рођак. У другом тому *Српског биографског речника*, Гргур Голубић кесар и Гргур Голубић преговарач са Дубровчанима обрађени су као засебне личности, оба из пера Марка Шуице.

Литература: К. Јиречек, *Српски цар Урош*, 362; Ђ. Сп. Радојичић, *Ко је подигао манастир Заум?*, Историјски преглед 1 (1954) 44–46; Р. Михаљчић, *Крај Српског Царства*, Београд 1975, 52–53, 78–79 (= *Сабрана дела* I, 65–66, 100–101); М. Шуица, *О кесару Гргуру*, ЗРВИ 34 (1995) 163–173; М. Благојевић, *Државна управа*, 178, нап. 38; *СБР* 2, 788–789 (М. Шуица, са старијом литературом).

Установе и важнији појмови

Закони, *88*, 15 – у средњовековној Србији, назив за било коју појединачну правну одредбу или скупину сродних одредаба. У овом случају, реч је о одредбама које су уређивале положај Дубровчана у Србији.

Литература: *ЛССВ*, 205–206 (С. Шаркић, са старијом литературом).

Логотет, *88*, 17 – назив којим се у средњовековној Србији најкасније од двадесетих година XIV века обележава начелник владареве

канцеларије. Према истраживањима Милоша Благојевића, осим управљања канцеларијом у ужем смислу, логотет је имао и друге надлежности, укључујући старање о поштовању правних одредби којима су били уређени односи између српске државе и приморских градова попут Дубровника. Истакнута улога логотета Дејана у склапању мира са Дубровником 1362. године заснивала би се, дакле, управо на тој надлежности.

Литература: М. Благојевић, *Државна управа*, 169–173, 177–179, 183–184; *ЛССВ*, 369–371 (М. Благојевић, са старијом литературом).

Топографски подаци

***Она* земља**, *88*, 13 – Реч је о приморским падинама ланца узвишења који се издизао над дубровачким поседима у жупским пределима око града, од брда Љута на југоистоку до села Курила (данас Петрово Село) на северозападу. Дубровчани су одавно желели да се докопају овог земљишта и тако географски заокруже област изван градских зидина на коју су полагали право, називајући је својом *дјединомь* или Астарејом. Цар Урош је повељом од 25. априла 1357. године коначно изашао у сусрет њиховим молбама, али током дубровачког сукоба са Војиславом Војиновићем овај чин немањићког владара био је изгледа доведен у питање, па је миром из 1362. морао да буде још једном потврђен.

Литература: К. Јиречек, *Српски цар Урош*, 346–347, 351–352, 364; J. Lučić, *Prošlost dubrovačke Astareje do 1366. godine*, Dubrovnik 1970, 16.

Стари српски архив, књ. 8, стр. 101–110

Оригинални научни рад
УДК 930.2:003.074(497.11)"13"
УДК 091=163.41"1373"

Срђан Рудић

ПОВЕЉА ЂУРЂА I БАЛШИЋА ДУБРОВНИКУ

Дубровник, 30. новембар 1373. године

Повељом издатом 30. новембра 1373. у Дубровнику, Ђурађ I Балшић је у своје име, у име свога брата Балше и синовца Ђурђа потврдио права која су Дубровчани имали за време ранијих владара; гарантовао им је слободу кретања и трговања; обећао да ће предати оне који дубровачким трговцима нанесу штету, или ако то не буде могуће да ће сам надокнадити штету; обавезао се да неће узимати царине које нису постојале у време цара Душана. Заузврат, Дубровчани су се обавезали да ће му плаћати Српски доходак, осим у случају да се обнови Српско царство.

Par cette charte délivrée le 30 novembre 1373 à Dubrovnik, Đurađ Ier Balšić confirme en son nom, au nom de son frère Balsa et de son neveu Đurađ, les droits que possédaient les Ragusains sous le règne des souverains précédents ; il leur garantit la liberté de déplacement et de commerce ; leur promet qu'il leur livrera ceux qui causent des tort aux commerçants ragusains ou que, si cela n'est pas possible, qu'il indemnisera lui-même les dommages subis ; et s'engage à ne pas percevoir de taxes de douane qui n'existaient pas sous le règne de l'empereur Dušan. En retour, les Ragusains s'engagent à lui verser le tribut serbe, sauf dans le cas où serait restauré l'Empire serbe.

Опис повеље

Повеља Ђурђа I Балшића Дубровчанима од 30. новембра 1373. године сачувана је у оригиналу и чува се у Државном архиву у Дубровнику. Текст повеље записан је дипломатичким брзописом на хартији димензија 22,5 цм висине и 30 цм ширине.[1] Текст је написан у 13 редова. Повеља је оверена воштаним печатом који је налепљен у доњем десном углу хартије и доста је оштећен.

Лист је био пресавијен по ширини једном и по висини на три једнака дела. На местима пресавијања хартија, а тиме и текст, делимично

[1] Према Божидару Шекуларцу, који је описао и анализирао повељу, њене димензије су 30 x 22,3 цм – Б. Шекуларац, *Дукљанско-зетске повеље*, Титоград 1987, 164.

су оштећени. Осим тога, хартија је на једном делу потамнела од печатног воска. Ово оштећење се простире преко делова текста у 2, 3, 4, 5. и 6. реду који су и поред тога углавном читљиви. На полеђини повеље налази се натпис: Pouelia pactorum comitis Ragusii cum domino Georgio de Balsa fatta in MCCCLXXIII.

Ранија издања

Повеља је до сада доживела неколико издања. Иако је текст повеље углавном читљив у појединим издањима има мањих разлика. Уобичајено, највећи број разлика своди се на начелни приступ појединих приређивача начину издавања средњовековних докумената.

П. Карано-Твртковић, *Србскıи Споменицы*, 78–79; F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 183–184; С. Новаковић, *Законски споменици*, 192 (делимично); T. Smičiklas, *Diplomatički zbornik*, 554; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 106–107; S. Antoljak, *Pomoćne istorijske nauke*, Kraljevo 1971, 90–91; Б. Шекуларац, *Дукљанско-Зетске повеље*, Титоград 1987, 163–166.

Ово издање приређено је на основу снимка из Архива САНУ, Стара збирка, бр. 443, табла 87, и новог снимка из дубровачког архива.

Текст повеље[*]

+ **Вь име Ѡ(ть)ца и С(и)на и С(ве)т(а)го Д(ȣ)ха ам(и)нь. Рожд[ь]ства Х(ри)с(то)ва тисȣща и .т҃. и .о҃. и .г҃. лѣта, м(ѣ)с(е)ца ноѥбра .л҃. д(ь)нь, ꙉа Гюргь Балшик(ь), како догох(ь) |2| ȣ Дȣбровник(ь), и старо приꙉател(ь)ство, коѥ сȣ имали мои прьви ш них(ь) прьвими, потврьдихь и постави х[ь] ш ними вѣрȣ и клетвȣ, и клех[ь] иим[ь] |3| се ȣ С(ве)тои Б(огороди)ци ȣ них[ь] великои цркви на ч(ь)стном[ь] кр(ь)стѣ и на мокех(ь) С(ве)т(а)го Власиꙉа и иних[ь] с(ве)тих(ь), кои почиваю ȣ них[ь] цркви, како да им[ь] |4| сьм[ь] приꙉател(ь) ꙉа и мои брать Балша и мои синовць, млади Гюргь, и тко бȣде ѡд[ь] мога племена, да блюдȣ и ѡбарȣю и помагамь |5| вашемȣ градȣ Дȣбровникȣ и вашемȣ грагꙉанинȣ всȣдѣ, кȣдѣ ѡбладамь, и кȣдѣ могȣ до⟨се⟩ки. И ѡще се ѡбекавамь брати моѥи дȣб|6|ровчким(ь) влвстелом[ь](!), ако тко ȣсхоке зло ȣчинити Дȣбровчанинȣ или них[ь]**

[*] Редакција издања и превода: Татјана Суботин-Голубовић.

владанию, да их[ь] блюдꙋ ⟨и⟩ помагамь них[ь] и них[ь] владаниѥ и них[ь] трьговце, |7| кои ходе по момь владанию; и ако тко що изгꙋби ꙋ моѥи земли или ꙋ момь владанию, ꙗ Гюргь, ако не ꙋзмогꙋ имати кривца, да га дамь |8| вл(а)стелом(ь) дꙋбров҄чким(ь), а ꙗ да им[ь] плакю; и царине, коѥ нѣсꙋ биле вл(а)стелом(ь) и трьговцем[ь] дꙋбров҄чким[ь], да им[ь] нѣсꙋ ни ꙋ м҄не ни ꙋ мога брата |9| Балше ни ꙋ мога синовца младог Гюргꙗ, коѥ им[ь] нѣсꙋ биле ꙋ ц(а)ра Стѣпаина(!); и ако тко бꙋде ц(а)рь г[оспо]д[и]нь Србле м[ь] и властелом(ь) и земли |10| српскои, да нѣсꙋ дрьжани вл(а)стеле дꙋбров҄чки дати мнѣ доходька више писанога; и колико ко[2] бꙋдꙋ господарь ѡвоизи земли примор҄скои, |11| коꙗ ѥ ѡколо Дꙋбровника, да ми даю вл(а)стеле дꙋбров҄чки доходькь, ако ли не бꙋдꙋ, да посла за них[ь] не имамь ни ѥднога за[3] доходькь.[4]

|12| + **Ꙗ томꙋи м[и]л[о]стьник[ь] Драгаш[ь] Косачик[ь].**

|13| + **Повѣниѥм[ь] г(оспо)д(и)на Гюргꙗ логофет[ь] Витко писа м[ѣ]с[е]ца ноѥбра .л҃. д(ь)нь ꙋ Дꙋбровникꙋ.**

Превод повеље

У име Оца, и Сина и Светог духа амин. Ја Ђурађ Балшић, 30. новембра 1373. године од рођења Христова, кад дођох у Дубровник, и старо пријатељство које су имали моји претходници с њиховим, потврдих и поставих с њима веру и заклетву, и клех им се у Светој Богородици у њиховој великој цркви на часном крсту и на моштима св. Влаха и других светих који се налазе у њиховој цркви да сам им пријатељ ја и мој брат Балша и мој синовац млади Ђурађ; и ко буде од мог племена – да чува и штити и помаже вашем граду Дубровнику и вашем грађанину свуда где владам и где могу досећи. И још обећавам браћи мојој дубровачкој властели да ако неко буде хтео зло учинити Дубровчанину или њиховом владанију да чувам и помажем њих и њихово владаније и њихове трговце који иду по мом владанију. И ако неко нешто изгуби у мојој земљи или у мом владанију, ја Ђурађ, ако не будем могао наћи

[2] Код П. Карано-Твртковића – **кои … ко**; код Ф. Миклошића, Т. Смичикласа и С. Новаковића – **кол…**; код Љ. Стојановића – **колико**; код Б. Шекуларца – **колико ко**.

[3] Код Б. Шекуларца – **сл**.

[4] Код П. Карано-Твртковића – **ходькь**.

кривца да га предам властели дубровачкој, ја ћу им платити. И царине које нису биле дубровачкој властели и трговцима у цара Степана, да им нису ни у мене ни у мог брата Балше, ни у мога синовца младог Ђурђа. И ако неко буде цар господар Срба и властеле и земље српске, да нису дужна властела дубровачка дати ми доходак више писани. И колико будем господар овој земљи приморској која је около Дубровника – да ми даје властела дубровачка доходак, ако ли не будем, да ниједног посла за њих немам за доходак.

А томе милосник Драгаш Косачић.

По заповеди господина Ђурђа писа логотет Витко у Дубровнику 30. новембра.

Дипломатичка анализа

Повеља Ђурђа Балшића Дубровчанима од 30. новембра 1373. године издата је у време када су Балшићи били на врхунцу моћи и када су под својом влашћу имали више земаља него некадашњи краљеви Дукље и када им је припадао добар део права која су некада уживали Немањићи. Балшићи су узимали владалачке царине и Светодмитарски доходак од Дубровника, постављали локалне органе власти, учествовали у сазивању црквених сабора и одржавали самосталне дипломатске везе са другим државама.[5] Стога не чуди да је Ђурађ Балшић био један од првих обласних господара који је у уговорима са Дубровчанима наступао као владалац.

Повеља почиње симболичком инвокацијом, односно крстом, након којег следи вербална инвокација: **Вь име Ѡ(ть)ца и С(и)на и С(ве)т(а)го Д(ꙋ)ха ам(и)нь**. Након инвокације следи датум настанка повеље: 30. новембар 1373. године од рођења Христа (**Рожд[ь]ства Х(ри)с(то)ва тисꙋща и .т҃. и .ѻ҃. и .г҃. лѣта, м(ѣ)с(е)ца ноѥбра .л҃. д(ь)нь**). Код датума постоје две занимљивости: прва, да је писар само број хиљаду написао словима – **тисꙋща**, док је остале три цифре означио на уобичајен начин;[6] и друга, да је бројну вредност слова означио титлом у облику слова х.

Интитулација је кратка и гласи: **ꙗ Гюргь Балшик(ь)**. Даље стоји да је Ђурађ с Дубровчанима потврдио и обновио старо пријатељство које су његови преци имали са прецима Дубровчана (**коѥ сꙋ имали мои прь-**

[5] *ИЦГ* 2/2, 33 (С. Ћирковић).

[6] Ово је била уобичајена пракса у канцеларији Балшића. – Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 105, 107, 108, 110, 111, 112, 113, 114.

ви ѡ них(ь) прьвими). *Моји први* се највероватније односи на Ђурђеве претке по крви,[7] мада треба размислити и да ли ово можемо посматрати у смислу владарске идеологије Балшића. Ђурађ се заклео Дубровчанима **ȣ С(ве)тои Б(огороди)ци ȣ них[ь] великои цркви на ч(ь)стном[ь] кр(ь)стѣ и на мокех(ь) С(ве)т(а)го Власиꙗ и иних[ь] с(ве)тих(ь), кои почиваю ȣ них[ь] цркви**.

Ђурађ Балшић је повељом потврдио Дубровчанима старе трговачке повластице на читавој територији којом је његова породица владала. Одредба о надокнади штете дубровачким трговцима преузета је, уз измене, из исправа којима су српски цареви уређивали односе са Дубровчанима. У повељама царева Стефана Душана из 1349. и Стефана Уроша из 1357. године предвиђено је да сваку штету начињену дубровачким трговцима на територији Царства надокнади цар, а потом да тражи накнаду од правог кривца.[8] За разлику од њих, Ђурађ Балшић обећава Дубровчанима да ће им предати кривца, а тек уколико је то немогуће да ће им надокнадити претрпљену штету – он радије одлучује да преда свог поданика Дубровнику, него да сам плати штету а потом казни кривца.[9] Ђурађ такође обећава Дубровчанима и да неће уводити новине када су у питању царине, односно да неће уводити царине које нису постојале у време цара Душана. Подсећамо да је цар Душан 1345. године укинуо царину у Требињу, које се новембра 1373. године налазило у власти Ђурђа Балшића, и да је то потврђено царским повељама из 1349. и 1357. године.[10]

Део повеље који се односи на Светодмитарски доходак је изузетно интересантан. Дубровчани су се обавезали да ће Ђурђу исплаћивати Светодмитарски доходак, али су поставили и један услов: **и ако тко бȣде ц(а)рь г[оспо]д[и]нь Срблем[ь] и властелом(ь) и земли српскои, да нѣсȣ дрьжани вл(а)стеле дȣбров҆чки дати мнѣ доходька више писанога**. Дакле, уколико би дошло до обнове Српског царства, Дубровчани више не би били дужни да Ђурђу исплаћују Светодмитарски доходак. На основу ове одредбе могло би се закључити да се још увек рачунало са

[7] Према Божидару Шекуларцу *мој први* се односи на Ђурђевог старијег брата Страцимира и оца Балшу, а *них првим* вероватно на Ђурђеве дедове, из чега закључује да су Балшићи потицали од властеле. – Б. Шекуларац, *Дукљанско-зетске повеље*, 163.

[8] Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 60, 94.

[9] Балша II и Ђурађ II Балшић 1385. и 1386. године понављају одредбе из царских повеља. Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1,109, 111.

[10] Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 56, 60, 65, 94.

обновом Српског царства.[11] Дубровчани су због лакшег пословања, а тиме и веће зараде, свакако више волели да у свом залеђу имају једну јаку и јединствену државе него више мањих независних феудалних области. Поменута одредба је у уговор највероватније ушла по жељи Дубровчана и треба је посматрати у склопу околности у којима је настала, при чему пре свега мислимо на прерасподелу снага у залеђу. Иако је Ђурађ Балшић загосподарио територијама у околини града, Дубровчани му нису били подређени у оноликој мери као некада Николи Алтомановићу. Може се претпоставити и да су Дубровчани, услед све јачег присуства босанске државе која је била у успону, очекивали промену власти у ближој околини града. Стога су у поменутој одредби нашли решење које је било прихватљиво и Ђурђу Балшићу, који је био приморан да дозволи и могућност обнављања Царства „зато што су му Дубровчани, ослањајући се на босанског бана, могли да ускрате српски владарски трибут“. Дубровчани су питање Светодмитарског дохотка у овој повељи везали само за приморске земље, а не за слободу трговине у целокупној српској држави која више није постојала.[12] У завршној одредби је јасно истакнуто да ће Ђурађ примати доходак само докле буде био **господарь ѡвоизи земли примор҄скои, кота ѥ ѡколо Дѹбровника.** Ново тумачење природе Светодмитарског дохотка присутно је и у повељи босанског краља Твртка I, који га је уживао од 1378. године – Дубровчани су обећали да ће му давати доходак само дотле док буде владао „земљом приморском“, односно жупама Требиње, Конавли и Драчевица.[13] Од времена Твртка I Светодмитарски доходак је својина босанских краљева без обзира на то да ли су они били стварни владари непосредне околине Дубровника или не.

Текст повеље на посредан начин пружа и обавештење о организацији државе Балшића. Како се Ђурађ куне и обавезује Дубровчанима не само у своје име, него и у име свог брата Балше и синовца Ђурђа, може се закључити да је свако од њих имао своју посебну област којом је управљао. И поред тога, на основу грађе знамо да су чланови породице Балшић одређене послове и даље водили заједнички.[14]

Повеља нема потпис, што је уобичајено за исправе настале у канцеларији Балшића. Испод текста на хартији се налази печат налепљен

[11] *ИЦГ* 2/2, 31 (С. Ћирковић).
[12] Р. Михаљчић, *Крај Српског царства*, Сабрана дела I, Београд 2001, 255–256.
[13] Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 79.
[14] *ИЦГ* 2/2, 33 (С. Ћирковић).

на начин који Грегор Чремошник назива „српским начином причвршћивања“. Овај начин причвршћивања печата користио се у српској државној канцеларији одакле је продро у канцеларије Балшића и Александра Валонског. Колико је познато у остатку Европе није се користио. Код овог начина на повељу испод текста, а паралелно са њим, урезала би се два паралелна прореза. Тако би у пергаменту, или на хартији, настала једна трака. „Na takvu traku nalio je logotet najpre tanak sloj voska na njezinu poleđinu, i to tako da je vosak kroz proreze procurio i na lice povelje ... Na to je okrenuo povelju na lice, nalio voska sa lica trake i na taj vosak pričvrstio pečat. Po svoj prilici, pečat je pravljen gnječenjem voska na tipar“. На овај начин печат је био залепљен за восак на лицу траке, али повезан и са воском на њеној полеђини. Како се испод сваког оваквог печата на пергаменту, или на хартији, налазио жућкасти траг величине печата могуће је у случају да је печат пропао или украден утврдити његову приближну величину.[15]

Када је реч о печатима Балшића интересантно је да је код свих девет сачуваних печата коришћен различит типар. Такође, треба истаћи и да су сви сачувани печати утиснути. Печат на повељи од 30. новембра 1373. оштећен је у толикој мери да се не може утврдити представа на печату. Одоздо је наливен црнозелени восак, а преко њега један слој црвеног. Средином је дебео до 3мм а према ободу је тањи. Велики делови печата су одломљени, али се на основу жућкастог трага може закључити да је пречник печата износио око 6 см, док је пречник типара вероватно био око 5 см.[16]

Просопографски подаци

Ђурађ I Балшић, *102* (страна), 3, 8 (редови у издању); *103*, 16, 19, 28 – син Балше I. Имао је два брата, старијег Страцимира и млађег Балшу II. У сукобима након пропасти Српског царства Балшићи, иако скромних почетака, постали су једна од најмоћнијих и најугледнијих великашких породица. Балшићи су 1361. године примили дубровачко грађанство, а наредне године и млетачко. Након смрти брата Страцимира, вероватно 1372. године, Ђурађ је у још већој мери него до тада водио главну реч у породици. Заједно са кнезом Лазаром сазвао је

[15] G. Čremošnik, *Studije za srednjovjekovnu diplomatiku i sigilografiju Južnih Slavena*, Sarajevo 1976, 87.

[16] *Исто*, 136.

1375. црквени сабор у Пећи на којем је за патријарха изабран Јефрем. Два пута се женио: први пут, негде пре 1364. године, Оливером, кћерком краља Вукашина, други пут, после 1371. године, Теодором, ћерком деспота Дејана, а удовицом властелина Жарка. Имао је четири кћерке: Јелисавету, Гоисаву, удату за Радича Санковића, Јевдокију, удату за Исаила Буонделмонтија Аћајуолија и Јелену, као и два сина: Константина, ожењеног Јеленом, кћерком Карла Топије, и Ђурђа (незаконит). Умро је 13. јануара 1378.

Литература: *ИЦГ* 2/2, 3–43 (С. Ћирковић); *СБР* 3, 616 (С. Ћирковић).

Балша II, *102*, 9; *103*, 19 – наследио Ђурђа I на челу породице. Женио се два пута. Први пут са Комнином, кћерком деспота Јована од Валоне, чиме је дошао у посед градова Берата, Валоне и Химаре. Са њом је имао кћерку Руђину која се 1391. године удала за Мркшу Жарковића. Друга Балшина жена била је Јелена, кћерка Радослава Хлапена, и бивша жена краља Марка. Балша је наставио непријатељство са босанским краљем Твртком. Када је 1385. године завладао Драчем почео је да се назива „дуком драчким“. Погинуо је 18. септембра 1385. у сукобу са Турцима на Саурском пољу код Берата.

Литература: *ИЦГ* 2/2, 9–48 (С. Ћирковић); *СБР* 1, 393–394 (М. Шуица).

Ђурађ II Балшић, *102*, 9; *103*, 20 – син Страцимира и Јерине, кћерке Прогона Дукађина. Био је ожењен Јеленом, кћерком кнеза Лазара, са којом је имао сина Балшу. За своје седиште изабрао је Улцињ. Умро је у првој половини априла 1403.

Литература: *ИЦГ* 2/2, 49–84 (С. Ћирковић); *СБР* 3, 617 (С. Ћирковић).

Драгаш Косачић, *103*, 27 – У Котору се крајем XIV века помиње породица Косачић, али није сигурно да им је припадао и Драгаш. Осим на повељи од 30. новембра 1373. године као милосник се помиње и на разрешници рачуна Думоње Ворниковића издатој 9. јуна наредне године. Последњи пут се помиње 15. фебруара 1379. у разрешници рачуна Јакети Колановићу. Према мишљењу Милоша Благојевића, Драгаш Косачић је током 1373. и 1374. године, а можда и нешто раније, обављао послове протовестијара у области Балшића.

Извори и литература: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 184; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 107, 108; М. Шуица, *Немирно доба*

српског средњег века, Београд 2000, 72; М. Благојевић, *Државна управа у српским средњовековним земљама*, Београд 2001, 155, 200–201.

Витко, *103*, 28 – логотет. Спомиње се само у овој повељи.

Литература: М. Шуица, *Немирни доба српског средњег века*, 71.

Важније установе и термини

Појмови ***господин*** (ССА 1, 2, 3, 5, 6; ГПБ 1), и ***логотет*** (ССА 2, 3, 4, 6, 7) обрађивани су више пута у претходним бројевима *Старог српског архива* и *Грађе о прошлости Босне*.

Света Богородица, велика црква, *102*, 6 – дубровачка катедрална црква саграђена уз рушевине цркве (катедрале?) Св. Петра из VII века и уз првобитну цркву Св. Влаха. У другој половини XII века саграђена је романичка црква (базилика Св. Марије – дар Ричарда Лављег Срца?). Страдала је у земљотресу 1667. године. Данашња катедрала (Велике Госпе) саграђена је 1672–1713. године у стилу римског барока.

Св. Влахо, *102*, 7 – заштитник града Дубровника. Слави се 3. фебруара. У дубровачким ћирилским споменицима назива се Св. Власи (Власије). Име Влахо јавља се тек од почетка XIV века као народни облик пословењеног деминутива имена Власије.

Литература: Ђ. Бубало, *Влахо епископ или влахоепископ*, ЗРВИ 39 (2001/2002) 201–207; ГПБ 1 (2008) 119 (П. Драгичевић).

Владаније, *103*, 14 – термин настао у оквирима босанске државе, али је веома рано прихваћен у Дубровнику. „Владаније" је могло обухватати читаву државу, али је чешће обухватало само жупу неког утврђеног града, део жупе, или чак само жупу без градског утврђења. Присуство неког „владанија" претпоставља и присуство одређеног степена политичке самосталности, али не захтева од државоца да располаже врховном или апсолутном влашћу. Стога је термин погодан за обележавање територијално-политичких целина које су признавале нечију власт са стране. Посредством Дубровчана термин „владаније" доспео је и на подручје некадашње државе Немањића, где га ретко и изузетно срећемо у исправама обласних господара. Повеља од 30. новембра 1373. једина је исправа Балшића у којој се помиње термин „владаније".

Литература: М. Благојевић, *„Владаније" кнеза Лазара у Приморју*, Зборник ФФ у Београду 15–1 (1985) 97–114.

Милосник, *103*, 27 – извршилац правне радње посебне садржине, која је проистекла из владареве милости; истовремено је био и јемац и

гарант да ће правна радња бити спроведена у дело. Установа милосника је постојала још у другој половини XIII века и одржала се све до пада српских земаља под турску власт. Број милосника кретао се од једног до четворице; изгледа да се њихов број повећао под утицајем који је дошао из Босне.

Литература: *ЛССВ*, 406–407 (М. Благојевић); М. Благојевић, *Државна управа у српским средњовековним земљама*, 99–157; ССА 2 (2003) 153 (М. Шуица); ССА 4 (2005), 146 (С. Мишић).

Стари српски архив, књ. 8, стр. 111–117

Оригинални научни рад
УДК 930.2:003.074(497.11)"13"
УДК 091=163.41(497.16)"1374/1376"

Срђан Рудић

ПОВЕЉА ЂУРЂА I БАЛШИЋА ДУБРОВЧАНИМА

Конавли, 30. мај 1374–1376.

Ђурађ I Балшић је 30. маја у Конавлима издао повељу Дубровчанима којом је дао слободу пролаза људима босанског бана који иду у Слано или Дубровник. Истовремено је обавестио Дубровчане да ће их упозорити уколико дође до сукоба између њега и босанског бана како би њихови грађани могли да се склоне.

Le 30 mai Đurađ Ier Balšić délivre à Konavli aux Ragusains une charte par laquelle il accorde le libre passage aux hommes du ban de Bosnie qui se rendent à Slano ou à Dubrovnik. Simultanément il informe les Ragusains qu'il les avertira au cas où surviendrait un conflit entre lui et le ban de Bosnie afin que leurs citoyens puissent se sauver à temps.

Опис повеље и ранија издања

Повеља Ђурђа I Балшића Дубровчанима од 30. маја сачувана је у оригиналу и чува се у Државном архиву у Дубровнику. Текст повеље записан је дипломатичким брзописом у 5 редова на хартији 16 цм висине и 22 цм ширине. Повеља је изгледа била пресавијена на два једнака дела по ширини, а потом још три пута несиметрично по висини, што је било условљено положајем печата који је утиснут испод текста.

Повеља је до сада доживела неколико издања, а углавном читко исписан текст није задавао веће тешкоће приређивачима. Највећи број разлика своди се углавном на начелни приступ појединих приређивача начину издавања средњовековних докумената.

П. Карано-Твртковић, *Србскiи Споменицы*, 90; F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 185–186; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 106; Б. Шекуларац, *Дукљанско-зетске повеље*, Титоград 1987, 162–163.

Ово издање приређено је на основу снимка из Архива САНУ, Стара збирка, бр. 443, табла 86, и новог снимка из дубровачког архива.

Текст повеље[*]

+ Дае вѣрȣ г[оспо]д[и]нь Гюргь властеломь дȣбровчким(ь) приꙗтелем(ь) своимь за люди бана босньскога, трьгѡвцѣмь, поносникомь, влахѡмь,|2| кто гѡде грѣде на Слано волꙗ инемь пȣтемь ȣ Дȣбровницѣ, вѣра наша поки ȣ Дȣбровницѣ слободно и излѣсти изь Дȣбровника |3| слободно, нѣгли ако се би некоꙗ св[а]да ȣчинила мегю мномь и мегю баномь босньскимь, да ꙗ г[оспо]д[и]нь Гюргь даю моимь приꙗтелем(ь) дȣбровчаном[ь] |4| ȣвѣсти с книгѡмь моѡмь, како смь свадьнь з баномь, а приевши книгȣ сию властеле дȣбровчци да се може всаки ѡдь нихь вратить |5| слободно домомь за нед[е]лю по книзѣ ѡноизи. Пи(са)на м(ѣсе)ца маꙗ .л҃. д[ь]нь ȣ Конавлѣ.

Превод повеље

Даје веру господин Ђурађ својим пријатељима дубровачкој властели за људе босанског бана, трговце, поноснике, влахе, да ко год иде у Слано или другим путем у Дубровник, има веру нашу да може ући у Дубровник слободно и изаћи из Дубровника слободно. Уколико би се учинила свађа између мене и босанског бана, ја господин Ђурађ обећавам да ћу моје дубровачке пријатеље обавестити писмом да сам у свађи с баном и када приме ово писмо властела дубровачка да се свако од њих може слободно вратити кући за недељу по овом писму. Писано 30. маја у Конавлима.

Дипломатичке особености

Ђурађ I Балшић је 30. маја у Конавлима издао Дубровчанима повељу којом је људима босанског бана, трговцима, поносницима, власима и сваком ко иде у Слано и Дубровник дао слободу да може у град ући и из њега изаћи. Истовремено је обећао Дубровчанима да ће их у случају сукоба са босанским баном обавестити како би у року од недељу дана по пријему обавештења могли да се врате у град. Главни проблем који се јавља приликом анализе ове сразмерно кратке и разумљиве повеље јесте утврђивање времена настанка. Из текста повеље сазнајемо да је настала 30. маја у Конавлима, али није уписано које године.

[*] Редакција издања и превода: Татјана Суботин-Голубовић.

Стога се у збиркама извора у којима је објављена, као и у литератури наилази на неколико претпоставки.

У збирци Павла Карано-Твртковића повеља Ђурђа I Балшића стављена је између две повеље настале јануара 1386. и јануара 1387. године.[1] Миклошић је њен настанак сместио у широк период 1300–1376. године, а донео је и натпис: A tergo manu recente 1300–1400.[2] Константин Јиречек је сматрао да је настала 1375. или наредне године.[3] Попут њега, и Владимир Ћоровић је настанак повеље довео у везу са дешавањима из 1375. године, што су углавном прихватили и каснији истраживачи.[4] За разлику од њих једна група истраживача (Љ. Ковачевић, Ч. Мијатовић, Р. Грујић, Љ. Стојановић) била је мишљења да је повеља настала или вероватно настала 1373. године.[5] Кључне доказе против 1373. године као године настанка повеље донео Михаило Динић.[6] И поред тога, Божидар Шекуларац, приређивач засада последњег издања повеље, прихватио је 1373. као годину настанка.[7]

Као што видимо 1373. година се најчешће наводи као година настанка повеље. Ова претпоставка се заснива на погрешном веровању да је почетком исте године Ђурађ I Балшић дошао у посед Требиња, Конавла и Драчевице. Према овој претпоставци, Никола Алтомановић је поменуте области дао Ђурђу I Балшићу, а заузврат је очекивао да му овај помогне у сукобу са кнезом Лазаром и баном Твртком.[8] Како је утврђено да је Ђурађ I Балшић у посед Требиња, Конавла и Драчевице

---

[1] П. Карано-Твртковић, *Србскіи Споменицы*, 89–91.

[2] F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 185–186.

[3] К. Јиречек, *Српски цар Урош, краљ Вукашин и Дубровчани*, Зборник Константина Јиречека I, Београд 1959, 381.

[4] В. Ћоровић, *Краљ Твртко I Котроманић*, Београд 1925, 39; Ђ. Тошић, *Требињска област у средњем вијеку*, Београд 1998, 87; Р. Михаљчић, *Крај Српског царства*, Сабрана дела I, Београд 2004, 258–259.

[5] Љ. Ковачевић, *Неколико хронолошких исправки у српској историји*, Годишњица НЧ 3 (1879) 441; Ч. Мијатовић, *Балшићи, скице за историју Зете*, Гласник СУД 49 (1881) 192, 196; Р. Грујић, *Конавле под разним господарима од XII до XV века*, Споменик СКА 66 (1926) 12; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 106.

[6] М. Динић, *О Николи Алтомановићу*, Београд 1932, 28, нап. 16.

[7] Б. Шекуларац, *Дукљанско-зетске повеље*, 162–163.

[8] К. Јиречек, *Трговачки путеви и рудници Србије и Босне у Средњем вијеку*, Зборник Константина Јиречека I, 248; К. Јиречек, *Српски цар Урош, краљ Вукашин и Дубровчани*, 380–381; Ч. Мијатовић, *Балшићи, скице за историју Зете*, 192; В. Ћоровић, *Краљ Твртко I Котроманић*, 35.

дошао тек након пораза Николе Алтомановића, који се десио између 1. септембра и 30. новембра 1373, очигледно је да повеља није могла настати те године.[9]

Одређене недоумице постоје и око времена када је повеља најкасније могла настати. Босански бан Твртко је у посед Требиња, Конавла и Драчевице дошао током 1377. године, сасвим сигурно пре крунисања за краља. Ово освајање се доводи у везу са побуном коју је Твртко у сарадњи са неким Требињанима изазвао јануара или фебруара 1377.[10] И поред тога Дубровчани су Светодмитарски доходак новембра исте године исплатили Ђурђу I Балшићу.[11] Поставља се питање зашто су то урадили. Према Динићу, Дубровчани су само били опрезни и желели су да буду сигурни да настале промене нису биле краткорочне, али сматра могућим и да су осећали одређену моралну обавезу према Ђурђу Балшићу.[12] Раде Михаљчић је понудио друго и чини нам се вероватније решење овог проблема. Познато је да је Ђурађ Балшић, после губитка територија које су некада припадале Николи Алтомановићу, заједно са Карлом Топијом предузео поход на Хум који се завршио октобра месеца. Могуће је да је том приликом успео да поврати неке жупе и да их задржи све до смрти средином јануара 1378. године. Тиме би се могло објаснити зашто су Дубровчани и после Твртковог крунисања за краља исплатили Ђурђу Балшићу Светодмитарски доходак.[13]

На основу наведених података чини се да је повеља од 30. маја могла настати у периоду 1374–1376. године. Из текста исправе може се закључити и да је она настала у периоду када је непријатељство између Ђурђа I Балшића и бана Твртка бар на неко време престало.[14]

Већ смо истакли да су поједини истраживачи сматрали да је повеља од 30. маја могла настати 1375. године. Они њен настанак доводе у везу са посланством које су маја наведене године Дубровчани упутили бану Твртку. Након што је Дубровачка општина сазнала да се бан Тврт-

[9] М. Динић, *О Николи Алтомановићу*, 28.

[10] М. Динић, *О Николи Алтомановићу*, 33–37; С. Ћирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, Београд 1964, 135; Ђ. Тошић, *Требињска област у средњем вијеку*, 87.

[11] К. Јиречек, *Споменици српски*, 38; М. Динић, *Дубровачки трибути*, Глас СКА 168 (1935) 232.

[12] М. Динић, *О Николи Алтомановићу*, 36.

[13] Р. Михаљчић, *Крај српског царства*, 260–261.

[14] *Историја Црне Горе* 2/2, Титоград 1970, 34 (С. Ћирковић).

ко спремао на пут у Хум, могуће у војни поход, наредила је својим поклисарима да се преко Неретве врате кући. Истовремено им је наредила да не прате бана јер би тиме могли довести у опасност дубровачке трговце који послују у земљи Балшића.[15]

Печат је налепљен на хартију на начин који Грегор Чремошник назива „српским начином причвршћивања".[16] Восак је црн и помешан са неком масом услед чега је постао ломљив и зрнастокрхак. На основу жућкасте замрљаности коју је печат оставио на папиру може се закључити да је био пречника око 6 цм, док је пречник типара вероватно био око 5 цм.[17] Према Алекси Ивићу печат је био од зеленог воска. На њему је приказана на леву страну окренута птица (орао) са раширеним крилима која испуњава читаво поље. Легенде нема.[18]

Просопографски подаци

Ђурађ I, *112* (страна), 1, 6 (редови у издању) – син Балше I. Имао је два брата, старијег Страцимира и млађег Балшу II. У сукобима након пропасти Српског царства Балшићи, иако скромних почетака, постали су једна од најмоћнијих и најугледнијих великашких породица. На челу породице налазио се Ђурађ који је након смрти брата Страцимира, 1372. године, у још већој мери него до тада водио главну реч у породици. Ђурађ се два пута женио: први пут, негде пре 1364. године, Оливером кћерком краља Вукашина, други пут, после 1371. године, Теодором ћерком деспота Дејана, а удовицом властелина Жарка. Имао је четири кћерке: Јелисавету, Гоисаву, удату за Радича Санковића, Јевдокију, удату за Исаила деи Буонделмонтија Аћајуолија и Јелену, као и два сина: Константина, ожењеног Јеленом кћерком Карла Топије, и Ђурђа (незаконит). Ђурађ је заједно са кнезом Лазаром 1375. године сазвао црквени сабор у Пећи на којем је за патријарха изабран Јефрем. Умро је 13. јануара 1378. године.

Литература: *Историја Црне Горе 2/2*, Титоград 1970, 3–43 (С. Ћирковић); *СБР* 3, 616 (С. Ћирковић).

---

15 *Monumenta Ragusina* IV, 146–147; Ј. Тадић, *Писма и упутства Дубровачке републике* I, Београд 1935, 298–300.

16 G. Čremošnik, *Studije za srednjovjekovnu diplomatiku i sigilografiju Južnih Slavena*, Sarajevo 1976, 87. Уп. у овој свесци, стр. 107.

17 G. Čremošnik, *Studije*, 136.

18 А. Ивић, *Стари српски печати и грбови*, Нови Сад 1910, 27, 28, таб. IV, бр. 23.

Установе и важнији термини

Влах (Власи), *112*, 3 – посебна друштвена категорија становништва чије је основно занимање сточарство.

Литература: *ЛССВ*, 86–87 (Д. Динић-Кнежевић, са старијом литературом).

Поносник, *112*, 2 – поносници су били људи који су преносили и обезбеђивали каравански товар предвиђен за транспорт. Регрутовани су из слоја влаха-сточара. Ангажовани су од стране крамара или примићура и налазили су се у својству гонича и наоружане пратње, као део караванске дружине, под његовим заповедништвом. Поносници нису директно долазили у додир са трговцима чију су робу преносили. Приликом склапања уговора о преносу робе између крамара и трговаца одређиван је и број поносника који је пратио караван. За посао који су обављали били су плаћани углавном у новцу и то по товару који су преносили.

Литература: М. Динић, *Дубровачка средњовековна караванска трговина*, Српске земље у средњем веку, Београд 1978, 305–330; К. Јиречек, *Власи и моровласи у дубровачким споменицима*, Зборник Константина Јиречека I, 193–204; К. Јиречек, *Трговачки путеви и рудници*, 272–273; Г. Шкриванић, *Путеви у средњовековној Србији*, Београд 1974, 24–27, 34; *ЛССВ*, 552–553 (М. Шуица).

Топографски подаци

Слано, *112*, 3 – насеље на обали мора између Дубровника и Стона, помиње се од почетка XIV века. Краљ Остоја је повељом од 15. јануара 1399. године Слано, заједно са територијом између Курила и Стона, уступио Дубровачкој републици. У Сланом се налазио и фрањевачки манастир уз који је била и црква Св. Јеронима.

Литература: M. Vego, *Naselja bosanske srednjovjekovne države*, Sarajevo 1957, 104–105; P. Anđelić, *Srednjovjekovna župa Primorje u Humskoj zemlji*, Tribunia 6 (1982) 27–40; ССА 5, 186 (А. Фостиков).

Конавли, *112*, 10 – територија између Цавтата и Жрновнице на западу, Драчевице на истоку и Површи, Требиња и Врсиња на северу. Убрзо након смрти цара Душана Конавлима је загосподарио Војислав Војиновић, а потом његов синовац Никола Алтомановић. Од краја 1373. па до средине 1377. године њима владају Балшићи. Тада у посед Конавла долази босански бан Твртко. Након његове смрти област су поделиле великашке породице Косаче и Павловићи. Године 1419. Ду-

бровчани су откупили део Конавала који је припадао Косачама, а 1426. део који је припадао Павловићима.

Литература: Р. Грујић, *Конавле под разним господарима од XII до XV века*, Споменик СКА 66 (1926) 3–123; M. Vego, *Naselja bosanske srednjovjekovne države*, Sarajevo 1957, 58–59.

Стари српски архив, књ. 8, стр. 119–128

Оригинални научни рад
УДК 930.2:003.074(497.11)"13"
УДК 091=163.41(234.425.21)"1376/1377"

Станоје Бојанин

ПОВЕЉА ВУКА БРАНКОВИЋА О ДАРОВАЊУ СКОПСКОГ МАНАСТИРА СВЕТОГ ГЕОРГИЈА МАНАСТИРУ ХИЛАНДАРУ

(1. септембар 1376 – 31. август 1377. године)

Вук Бранковић је 6885. године од стварања света уступио Хиландару угледни скопски манастир Св. Георгија на Серави код Скопља са целокупном његовом метохијом. То је учинио на молбу Хиландараца да им се у граду Скопљу обезбеди једна келија *ради прибежишта*, коју је Вуку Бранковићу представио његов брат, хиландарски монах Герасим.

En 6885 à compter de la création du monde Vuk Branković cède à Chilandar le prestigieux monastère Saint-Georges-sur-Serava à Skopje, avec la totalité de son métoque. Il procède à cette donation à la suite d'une demande des moines de Chilandar sollicitant l'octroi d'une cellule " pour l'hébergement " dans la ville de Skopje, qui a été présentée à Vuk par son frère, le moine de Chilandar, Gerasim.

Опис повеље и ранија издања

Повеља се чува у манастиру Хиландару под бројем 61, топографска сигнатура А 5/16. Под истом сигнатуром чува се и Никандров препис документа из XIX века. Повеља је писана канцеларијским брзописом XIV века, црним мастилом у 17 редова, на папиру ширине 223 и дужине 222 мм, на којем није уочен водени знак. Ради конзервације, папир је прилепљен на нову подлогу.[1] На документу се налази и прилично оштећен воштани печат (видети ниже).

Полеђина документа је, такође, исписана. Осим неколико неповезаних и незнатних белешки (обичном оловком, руком П. Успенског: „6885 года"; „црвеном оловком": „Бр. 71"; „обичном оловком": „N 78"; „црним мастилом": „11–12")[2] налази се знатно опширнији запис монаха

[1] Д. Синдик, *Српска средњовековна акта*, 64. Према М. Грковић, *Хрисовуља Вука Бранковића Хиландару*, Прилози КЈИФ 43, св. 1–2 (1977) 61 и *Споменици на Македонија* I, 239 документ је величине 22,8 х 22 цм.

[2] Д. Синдик, *Српска средњовековна акта*, 64.

Никандра у којем је сажето представљен основни садржај повеље: **Сїє записанїє с‘ печатомь есть г(о)с(по)дара кир Влъка жителѧ и градоначалника град[а] Скопїи. И пишеть како даетъ монастырю нашемȣ ради метохь своѧ тамо церкова С(ве)таго Георгїа вѣчно со всеми еѧ местами внȣтарь град[а] и вне сȣщимь. Пишеть то все и копїе его въ немь извѣствȣетъ подобно.**[3]

Документ је више пута био сниман и његови снимци чувају се у Србији под следећим сигнатурама: АСАНУ 8876.К.93;[4] НБС Ф 2788 и микрофилм А 4500/261–264; Архив Србије (слајд).

Ранија издања: С. Новаковић, *Законски споменици*, 451–452 делимично објављена према читању Љ. Ковачевића (Споменик СКА 44); B. Korablev, *Actes de Chilandar II*, 534–535, где је указано на постојање воштаног печата; *Споменици на Македонија I*, 239–241, са коментаром и фотографијом повеље (Т. 22).

У модерној српској историографији одавно је уочен значај повеље за политичку историју периода који следи непосредно иза слома Царства. На основу њеног садржаја утврђено је приближно време када је Вук Бранковић завладао Скопљем: то се најкасније догодило у периоду од 1. септембра 1376. до 31. августа 1377. године. Поменути податак сагледан у односу са другим, исто тако фрагментарним подацима из различитих извора, значајно доприноси расветљавању основних геополитичких промена које су уследиле после погибије краља Вукашина и деспота Угљеше на Марици и после смрти цара Уроша, током календарске јесени 1371. године.[5]

---

[3] Читање према фотографији НБС. Исти текст доноси Д. Синдик, *Српска средњовековна акта*, 64.

[4] Другачија сигнатура 8876.К.86 штампана је у *Каталог фотограф. снимака докумената из Акад. архива*, Годишњак СКА 49 (1939) Београд 1940, 499.

[5] К. Јиречек, *Историја Срба* I, 315; Р. Грујић, *Властелинство Светога Ђорђа код Скопља од XI–XV века*, Гласник СНД I (1926) 73–74; М. Динић, *Област Бранковића*, Прилози КЈИФ 26, св. 1–2 (1960) 7; Р. Михаљчић, *Крај српског царства*, Београд 2001, 212 (прво издање 1975); *ИСН* II, Београд 1982, 24 (Р. Михаљчић); Ј. Калић, *Срби у позном средњем веку*, Београд 2001^2, 16 (прво издање 1995); М. Спремић, *Бранковићи и Хиландар (1365–1427),* Међународни научни скуп *Осам векова Хиландара: Историја, духовни живот, књижевност, уметност и архитектура*, октобар 1998, Београд 2000, 71–83 (= исти, *Прекинути успон: српске земље у позном средњем веку*, Београд 2005, 425–427); М. Шуица, *Немирно доба српског средњег века: Властела српских обласних господара*, Београд 2000, 24.

Текст повеље[*]

+ Азь, рабь Х(ри)стоу Влькь вьспоминаю вь с(ь)в(ѣ)дениѥ всем(ь), како прид[е] брат ми Герасим(ь) посланиѥм(ь) монасти|2|рьскимь С(ве)тиѥ Гори Аѳwна, С(ве)тиѥ Б(огороди)це Хиландар(ь)скиѥ игоумнwм(ь) и всега сьбора хиландар(ь)скога, |3| и просише ми келию оу Скопию, понѥже не имахоу прибѣжища ни келиѥ оу Скопию. И видевь них(ь) оуср(ь)диѥ |4| и прошениѥ, и дах монастир(ь) С(ве)т(а)го Геwр(ь)гиꙗ с метохwм(ь) и сь сели и сь всеми правинами где се находи |5| метох(ь) С(ве)т(а)го Геwр(ь)гиꙗ или оу градоу или на двороу що ѥс(ть) С(ве)т(а)го Геwр(ь)гиꙗ, все приложих(ь) Хиландароу. |6| И такози приложих(ь), и wсвободихь да несть над ним(ь) ни кефалиѥ град[ь]скога, ни коульскога, ни влад[а]л[ь]ца,[6] |7| просто рекше никѥднога, ни поклисара,[7] тькмо да си Хиландарь метеха и вл[а]да[8] како и иним(и) |8| метохиꙗми своими. И такози оучин(и)смо: що се наход[и] с лета оу С(ве)т(а)го Геwр(ь)гиꙗ жито, |9| винw, сирениѥ, доход҅кь всаки, да ѥс(ть) половина коуки С(ве)т(а)го Геwр(ь)гиꙗ, а пол(о)вина да се |10| wдьноси оу Хиландар(ь). И м(о)лю всакога кога Б(о)гь изволи по мне бити, сиѥмȣ моѥмȣ |11| приложению непотвореноу бити. Кто ли дрьзне потвори[ти] и сиѥ разорить, и wднеть |12| С(ве)т(а)го Геwр(ь)гиꙗ wд Хиландара, или потворити сиѥ више оуписаноѥ, таковаго да разо|13|рить Г(оспод)ь Б(ог)ь и да моу ѥсть мьстница пр(ѣ)ч(и)стаꙗ м(а)ти Б(о)жиꙗ и с(ве)ти великwм(оу)ч(е)н(и)кь |14| Геwр(ь)гиѥ и да се причте Июде и Арии и тѣмь иже рекоше: крьвь его на нас(ь) и на чедех(ь) |15| наших(ь).[9] И да ѥс(ть) проклет(ь) wт(ь) .т҃и҃і. с(ве)тих(ь) wт(ь)ць никеиских(ь) и wд сьбора хиландар(ь)скога. |16| Ам(и)нь. И сиѥ записа вь лѣт(о) .҂ѕ҃wпе.[10]

|17| + АЗЬ РАБЬ Х(РИ)С(Т)ȣ ВЛ(Ь)КЬ.

---

[*] Редакција издања и превода: Татјана Суботин-Голубовић.
[6] **владица** – С. Новаковић, *Законски споменици*, 452.
[7] **селисара** – *Actes de Chilandar* II, 535.
[8] **владакано** – *Actes de Chilandar* II, 535.
[9] Реч је омашком изостављена – *Споменици на Македонија* I, 241.
[10] **ѕ҃wпе** – *Споменици на Македонија* I, 241.

Превод повеље

Ја, раб Христов Вук подсећам ради знања свима, како дође брат мој Герасим послан од игумана манастира Свете Горе Атонске, Свете Богородице Хиландарске и свег сабора хиландарског, и замоли од мене келију у Скопљу, пошто не имаху прибежишта ни келије у Скопљу. И видевши њихово настојање и молбу, дах манастир Светог Георгија са метохом и са селима и свим правинама где се налази метох Светог Георгија било у граду било на двору што припада Светом Георгију – све приложих Хиландару. И овако приложих, и ослободих да над њим није ни градски ни кулски кефалија, ни владалац, просто речено нијадан, ни поклисар, осим да над овим удела има и влада Хиландар, као и другим метохијама својим. И овако учинисмо: што се нађе у току године у Светог Георгија жита, вина, сирења, доходка сваког, да је половина кући Светог Георгија, а половина да се односи у Хиландар.

И молим сваког кога Бог изволи да буде после мене, да овај мој прилог ненарушен буде. Ко ли (се) дрзне да наруши и ово разори, и од Хиландара одузме Светог Георгија, или наруши ово горе написано, тога да разори Господ Бог и да му је осветница пречиста мати Божја и свети великомученик Георгије и да се прибројии Јуди и Арију и онима који рекоше „крв његова на нас и на децу нашу“ (Мт. 27, 25). И да је проклет од 318 светих отаца никејских и од сабора хиландарског. Амин.

И ово записа у лето 6885.

Ја, раб Христов, Вук.

Дипломатичке особености

Повеља отпочиње символичном инвокацијом иза које следи кратка и једноставна интитулација, **азь рабь Х(ри)стоу Влькь** (ред 1), уобичајена у документима Вука Бранковића.[11] Формула промулгације или нотификације,[12] **вьспоминаю вь свед[е]никѥ в(ь)семь** (ред 1), исто кратка, налази се на почетку документа и претходи нарацији или експозицији.

[11] С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици: II Интитулација, III Инскрипција, IV Салутација*, Глас СКА 92 (1913) 153–154; Б. Ферјанчић, *Владарска идеологија у српској дипломатици после пропасти Царства (1371)*, у: *О кнезу Лазару*, Научни скуп у Крушевцу 1971, Београд 1975, 148; *Споменици на Македонија* I, 239–240, нап. 1.

[12] Промулгација је релативно често у употреби у канцеларији Бранковића. – С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици: V Аренга, VI Промулгација*, Глас СКА 94 (1914) 255, 258, 259–261.

Нарација садржи податке који се односе на околности и мотиве настанка правног чина: то је интервенција монаха Герасима, изасланика игумана и сабора манастира Хиландара код свога брата Вука Бранковића, господара Скопља. Хиландарци су дошли са молбом да им се у Скопљу ради „прибежишта“, како се у повељи каже, уступи једна „келија“[13] (ред 1–3). Уместо „келије“, Вук Бранковић им је уступио славни и царски манастир Св. Георгија на Серави.

У диспозицији повеље наводе се прилично уопштено поседи манастира Св. Георгија (ред 4) и указује се на његов правни положај према манастиру Хиландару којем је уступљена половина свих његових прихода (ред 8–10). Документ потврђује имунитетна права (судски, економски и управни имунитет) која је раније уживао манастир Св. Ђорђа, а сада се преносе на његовог власника. Имунитетна формула је кратка и уопштена: метохија се изузима из надлежности градског и кулског кефалије, поклисара и сваког другог „владалца“ (ред 6–7). Њен сажет облик у складу је са кратком формом самог документа и стоји уместо знатно разуђене формуле која садржи исцрпан попис различитих представника државних и локалних власти, дажбина и сл., употребљене у данас сачуваним повељама Вукових претходника, бугарског цара Константина Тиха и српског краља Милутина.[14]

У документу је примењена санкција духовног типа (ред 10–15) према којој се потенцијални наследник *моли* да поштује записани правни чин, јер у супротном следи анатема. Преступник се проклиње Божјим именом, именима Богородице, св. Георгија, светих отаца Првог никејског сабора, као и савременом овоземаљском установом, сабором хиландарским. Насилник се унапред осуђује на вечну муку какву заслужују највећи преступници и издајници вере као што су Арије и Јуда.[15]

[13] Наведени податак представљен је као један од бројних примера интервенције. – С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици: VII Интервенција (петиција), VIII Експозиција (нарација), IX Диспозиција*, Глас СКА 96 (1920) 111.

[14] *Споменици на Македонија* I, 186–187, 211–214 са библиографијом старијих издања ових повеља; новије издање повеље бугарског цара доносе А. Даскалова – М. Райкова, *Грамоти на българските царе. Увод. Текстове. Речник. Библиография*, БАН, София 2005, 31–36.

[15] Уп. С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици: X Санкција*, Глас СКА 100 (1922) 8, 32–40, 44–45; А. Соловјев, *Манастирске повеље старих српских владара*, Хришћанско дело, IV–3, Скопље 1938, 176–177; V. Mošin, *Sankcija u vizantijskoj i u južnoslavenskoj ćirilskoj diplomatici*, Anali HID 3 (1954) 42, нап. 83, 44. Приређивачи повеље у *Споменици на Македонија* I, 241, нап. 8 препознају у разуђености ове формуле извесне утицаје знатно опширније санкције из Милутинове повеље.

Иза санкције следе апрекација,[16] ам(и)нь (ред 16), и короборација,[17] и сик записа (ред 16). Повеља је датирана само годином од оснивања света, односно 6885. (1. септембар 1376 – 31. август 1377). Потпис Вука Бранковића (ред 17), који отпочиње крстом, исписан је мастилом којим је исписан и цео документ.[18] У потпуности је примењена иста формула као у интитулацији, са „ја“ (азь) на њеном почетку.[19] Формула потписа је кратка и скромна, без титуле *господин*, за разлику од касније праксе.[20] Међутим, како сматра Владимир Мошин, на основу правног чина и садржаја повеље у целини, као и појединих дипломатичких формула, могу се препознати знатно веће политичке амбиције Вука Бранковића.[21]

На повељи се налази комад сломљеног воштаног печата. Пошто нисмо у могућности да непосредно прегледамо документ, упућени смо на његову фотографију са печатом и коментаре ранијих истраживача. Печат је ширине 15 мм,[22] кестењасте боје, а његов садржај није сачуван јер је печат, нажалост, излизан[23] (на основу снимака, рекли бисмо, не у потпуности). Највероватније због стања у којем је сачуван, за њега није владало веће научно интересовање. Како је израђен од воска, он припада групи печата која се на документ учвршћивала техником тзв. „на прорез лепљени печати“.[24] На приложеној фотографији документа мо-

[16] Уп. С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици: XI Короборација, XII Апрекација, XIII Потпис, XIV Дијак, Граматик, Нотар, Канцелар, Номик Логотет*, Глас СКА 106 (1923) 19–21.

[17] *Исто*, 13–16.

[18] У *Споменици на Македонија* I, 239 омашком је наведено да је потпис исписан црвеним мастилом.

[19] С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици: XI Короборација, XII Апрекација, XIII Потпис*, 45; уп. Б. Ферјанчић, *Владарска идеологија*, 148. На основу других, данас сачуваних докумената произашлих из канцеларије Вука Бранковића, примећује се да интитулација није увек у потпуности иста са потписом. – *Споменици на Македонија I*, 239–240, нап. 1.

[20] О титули *господин* у средњовековној Србији, видети: Р. Михаљчић, *Владарска титула господин*, ИГ 1–2 (1994) 29–36; *ЛССВ*, 121 (Р. Михаљчић).

[21] В. Мошин, *Самодржавни Стефан кнез Лазар и традиција Немањићког суверенитета од Марице до Косова*, у: *О кнезу Лазару*, Научни скуп у Крушевцу 1971, Београд 1975, 39.

[22] Д. Синдик, *Српска средњовековна акта*, 64; *Споменици на Македонија* I, 239; М. Грковић, *Хрисовуља Вука Бранковића*, 61.

[23] *Споменици на Македонија* I, 239.

[24] G. Čremošnik, *Studije za srednjovekovnu diplomatiku i sigilografiju Južnih Slavena*, Građa XXII, ANBiH, Sarajevo 1976, 87; Д. Синдик, *Српска средњовековна акта*, 64.

гу се веома добро уочити два хоризонтална прореза на која се наливао восак, а затим утискивао печатни типар.[25] Овакав начин овере није непознат канцеларији Вука Бранковића.[26] Постојаност поменуте технике,[27] омогућавала је да се печат, иако поломљен, не одвоји од површине повеље, што нам пружа један од битних дипломатичких елемената у процени да је пред нама највероватније оригинални документ.[28] Ипак, у науци је овој повељи погрешно приписиван печат који се налазио на једном другом документу Вука Бранковића.[29]

Просопографски подаци

Герасим, *121* (страна), 2 (ред у издању) – великосхимничко име Николе Радоње, најстаријег сина севастократора Бранка Младеновића и брата Гргура и Вука Бранковића. Под тим се именом он први пут помиње у нашем документу. Раније је био познат под малосхимничким именом Роман, забележено 11. марта 1365. године. Никола Радоња није био васпитаван или усмераван ка изградњи клирикалне и духовне каријере, већ је монашком животу приступио као удовац. Ожењен је био госпођом Јеленом, сестром деспота Угљеше Мрњавчевића, са којом је имао две ћерке. Оне су, као и њихова мајка прерано умрле, највероватније у другој четвртини седме деценије XIV века и све три заједно сахрањене су у манастиру Св. Јовна Претече на Меникејској гори код Сера.

Извори и литература: Ђ. Даничић, *Рјечник III*, 541; Љ. Ковачевић, *Вук Бранковић (1372–1398)*, Годишњица НЧ 10 (1888) 246–247, нап. 91; Љ. Стојановић, *Родослови и летописи*, № 200; № 603в-г; Ђ. Сп. Радојичић, *Избор патријарха Данила III и канонизација кнеза Лазара*, Гласник СНД 21 (1940) 36–37; В. Ћоровић, *Света Гора и Хиландар до шеснаестог века*, Београд 1985, 161 (рукопис завршен 1941. године);

[25] Чремошник сматра да је овај начин постављања воштаног печата био „у западној Европи сасвим непознат", те га назива „српски начин". – *Исто*, 87; Г. Чремошник, *Студије из српске палеографије и дипломатике*, Гласник СНД 21 (1940) 9–10.

[26] *Исто*, 9.

[27] *Исто*, 10.

[28] У свом каталошком прегледу аката Д. Синдик, *Српска средњовековна акта*, 64 сматра да је реч о оригиналу.

[29] В. Мошин, *Кнез Лазар – самодржац*, Багдала. Месечни лист за књижевност, уметност и културу XIII, 147–148 (јун – јул 1971) 8, 11. Исти, *Самодржавни Стефан кнез Лазар*, 28; Б. Ферјанчић, *Владарска идеологија*, 148, нап. 63; Р. Михаљчић, *Владарске титуле обласних господара. Прилог владарској идеологији у старијој српској прошлости*, Београд 2001, 107, нап. 15.

EJ 2, 181 (Đ. Sp. Radojičić); Г. Суботић – С. Кисас, *Надгробни натпис сестре деспота Јована Угљеше на Меникејској Гори*, ЗРВИ 16 (1975) 161–182; Г. Суботић, *Обнова манастира Светог Павла у XIV веку*, ЗРВИ 22 (1983) 216–218, 220, 242–243; М. Спремић, *Бранковићи и Хиландар (1365–1427)*, 422–434, 435–436; Исти, *Бранковићи и Света Гора*, у својој књизи: *Прекинути успон*, 409–411 (= *Друга казивања о Светој Гори*, Београд 1997, 81–100); C. Pavlikianov, *The Medieval Aristocracy on Mount Athos. The Philological and Documentary Evidence for the Activity of Byzantine, Georgian, and Slav Aristocrats and Eminent Churchmen in the Monasteries of Mount Athos from the 10th to the 15th century*, Sofia 2001, 25–27, 116, 117, 172; А. Младеновић, *Повеље кнеза Лазара: текст, коментари, снимци*, Београд 2003, № XV, 222, 226, 230 са библиографијом ранијих издања; Р. Михаљчић, *Хрисовуља цара Уроша манастиру Хиландару о дару калуђера Романа (1365, март 11. индикт III)*, ССА 5 (2006) 139–148; Р. Михаљчић – И. Шпадијер, *Слово браће Бранковића манастиру Хиландару*, ССА 6 (2007) 152, 154, 156, 163.

Установе, важнији термини

Кефалија, **градски и кулски**, *121*, 11 – државни чиновник локалне управе под непосредном влашћу владара. У већим градовима, као што је Скопље, разликовали су се градски и кулски кефалија, указујући на раздвојеност цивилних и војних надлежности.

Литература: М. Благојевић, *Државна управа у српским средњовековним земљама*, Београд 2001^{2}, 250; *ЛССВ*, 292–295 (М. Благојевић); уп. регистре ранијих бројева ССА. О кефалији у византијском државном апарату, видети: Љ. Максимовић, *Византијска провинцијска управа у доба Палеолога*, Београд 1972, 71–100.

Владалац, *121*, 11 – уопштени назив за државног чиновника у служби двора или представника локалне управе.

Извори и литература: *Законик цара Стефана Душана 1349 и 1354*, издао и превео Н. Радојчић, Београд 1960, 47, 71, 74, 78, 95, 128–129, 132, 126; А. Соловјев, *Законик цара Стефана Душана 1349. и 1354. године*, САНУ, Београд 1980, 191–192, 294–295, 318–319; *ЛССВ*, 85–86 (М. Благојевић).

Поклисар, *121*, 12 – у нашем документу реч је о праву поклисара, односно посланика, да у селима кроз која пролази слободно одседне, обедује и „да му је свега довољно“, како је формулисано у 133. члану Душановог законика.

Извор и литература: *Законик цара Стефана Душана*, 68, 125; А. Соловјев, *Законик цара Стефана Душана*, 284–285; *ЛССВ*, 538–539 (С. Ћирковић); уп. ССА 6 (2007) 33 (Н. Порчић) и регистре ранијих бројева ССА.

Доходак, *121*, 12 – приход у најширем значењу те речи.

Литература: Ђ. Даничић, *Рјечник I*, 296–297; уп. регистре ранијих бројева ССА.

Кућа, *121*, 15 – појам употребљен у изразу „кућа Св. Георгија" означава манастир као посебан друштвени и економски ентитет. У сличном значењу појам је употребљен у чл. 35. „О управљању црквама" Душановог законика, који се уопштено односи на права и обавезе игумана: „И предаде царство ми игуманима цркве да управљају свом кућом, и кобилама, и коњима, и овцама, и свим осталим... "

Извор и литература: *Законик цара Стефана Душана*, 49, 98; А. Соловјев, *Законик цара Стефана Душана*, 200; *ЛССВ*, 356 (С. Ћирковић); уп. регистре ранијих бројева ССА.

Топографски подаци

Манастир Св. Георгија, *121*, 7, 8, 9, 14, 15, 19 – угледни царски манастир код Скопља, основан од цара Романа III Аргира, уживао је милост више византијских, бугарских и српских владара од XI до XIV века. О томе је сведочио низ владарских докумената, царских и краљевских, који су се чували у манастирској архиви, о чијем постојању знамо из данас два сачувана документа.[30] Последњи познати велики ктитор и добротворитељ манастира био је краљ Стефан Урош II Милутин, о чијој обнови манастира сведочи поменута краљева повеља, као и писана традиција настала после његове смрти: **и сьзда**... **и црьковь светаго Георьгиꙗ на рѣцѣ Серавѣ**... (Данило II). Манастир је имао људе и поседе како у Скопљу и његовој тврђави, тако и ван града. Током његове дуге историје обележене успонима и падовима (о којој, опет, сазнајемо веома

[30] То су горе поменуте повеље бугарског цара Константина Тиха и српског краља Милутина које скоро идентичним формулама указују на угледне аукторе и некад богату архиву манастира: **Изнесе предъ царьство ми**... **правила и хрисовꙋлѧ светоıихъ и правовѣр҄ноıихъ цареи прѣжде мене боıвшиихъ и крали**, у повељи бугарског цара, *Споменици на Македонија* I, 184; уп. А. Даскалова – М. Райкова, *Грамоти*, 31: 8–10, или како стоји у повељи српског краља, **и видѣ кралѥвьство ми правила и оутвьрьждениꙗ, хрисѡволе светыихъ и правовѣр҄нихъ царьь и краљь прѣжде мене бившїихъ**, *Споменици на Македонија* I, 210.

сажето из поменутих повеља), основну прекретницу представља одлука Вука Бранковића да манастир уступи Хиландару. Дарован уместо келије коју су Хиландарци првобитно тражили, као и сумарно навођење поседа у диспозицији повеље, подстакло је на претпоставку да је у немирним временима после Маричке битке, можда и раније, манастир запао у дужи период кризе, што је за последицу имало губитак дела његових пространих поседа. (Ненавођење појединачно пописаних поседа подстакло је и на другачије мишљење према којем Вук Бранковић, у тренутку правног чина, није имао под својом влашћу све оне пределе где су се манастирски поседи простирали, те нису ни могли бити прецизно наведени). Манастир Св. Ђорђа данас не постоји. Изгледа да се налазио на месту данашње Муратове џамије у Скопљу подигнуте у другој четвртини XV века.

Извори и литература: *Животи краљева и архиепископа српских, написао архиепископ Данило и други*, изд. Ђ. Даничић, Загреб 1866, 138; Љ. Стојановић, *Записи и натписи*, 1, № 246; 4, № 6121; Р. Грујић, *Властелинство Светога Ђорђа код Скопља*, 45–77; Исти, *Скопска митрополија. Историјски преглед до обновљења Српске патријаршије 1920. г.*, Скопље 1933, 138–139, 58–68, 140, 144, 154, 196; В. Ћоровић, *Света Гора и Хиландар*, 161; В. Р. Петковић, *Преглед црквених споменика кроз повесницу српског народа*, САН, Београд 1950, 298; К. Петров, *Идентифицирање локалитетот на манастирот Св. Георги Горгос*, Годишен Зборник, Филозофски Факултет на Универзитетот – Скопје, књ. 20, Скопје 1968, 255–289 са детаљним прегледом бугарске и српске литературе која се односи на раније покушаје убицирања манастира; Исти, *Грамотите на манастирот Св. Георги Горгос и обид за изнаоѓање на неговиот локалитет*, у: *Споменици на Македонија I*, 242–247; *Споменици на Македонија* I, (уводна студија В. Мошина) 173, 174–175, 176, 177; М. Живојиновић, *Властелинство манастира Хиландара у средњем веку*, у: *Манастир Хиландар*, Београд 1998, 83; С. Ћирковић, *Хиландар и Србија*, у: *Манастир Хиландар*, Београд 1998, 42; М. Благојевић, *Кнез Лазар – ктитор Хиландара*, у својој књизи: *Немањићи и Лазаревићи и српска средњовековна државност*, Београд 2004, 344–345, нап. 31 (= у: *Свети кнез Лазар*, Споменица о шестој стогодишњици Косовског боја, Београд 1989, 47–61); М. Спремић, *Бранковићи и Хиландар (1365–1427)*, 426–427.

Стари српски архив, књ. 8, стр. 129–135

Оригинални научни рад
УДК 930.2:003.074(497.11)"13"
УДК 091=163.41"1386"

Сима Ћирковић

ПИСМО МИТРОПОЛИТА ЈЕРУСАЛИМСКОГ МИХАИЛА ДУБРОВЧАНИМА

1386. после 20. јула, а пре 19. новембра

Митрополит Михаило обавештава Дубровчане да шаље монахе Саву и Романа и моли кнеза и властелу да им предају „дохотке“, што је значило годишње рате Стонског дохотка, који је цар Стефан Душан препустио манастиру Светог Михаила у Јерусалиму.

Le métropolite Michel informe les Ragusains qu’il dépêche auprès d’eux les moines Sabbas et Romain et prie le comte et les nobles de Dubrovnik de leur remettre les “revenus” (*dohoci*), à savoir les versements annuels dus au titre du revenu de Ston que l’empereur Stefan Dušan a cédé au monastère Saint-Michel à Jérusalem.

Опис и ранија издања

Први издавач, Медо Пуцић, имао је оригинално писмо у књизи Diversa Cancellariae 1386. и наводи адресу са његове полеђине. Писмо је било прикључено белешци о исплати Стонског дохотка у књизи Diversa Cancellariae 26 f. 134, 19. новембра 1386, од које Пуцић и Јиречек доносе важнији део текста који гласи: Sava caloyarus, missus a mitropolitano monasterii Jerusalem tamquam sindicus seu yconimus dicti monasterii примио је 500 перпера pro uno anno. Testes: ser Johannes quondam magistri Conversini de Fregnano, iuratus notarius communis, magister Dyonisius Tebaldi de Tridento ...[1] Та белешка је издавачима послужила као ослонац за датовање писма, иако је јасно да је писмо морало бити написано знатно пре регистрације у Дубровнику, чак пре него што је монах Сава пошао на пут.

[1] K. Jireček, *Dohodak stonski, koji su Dubrovčani davali srpskom manastiru Sv. Arhandjela Mihajla u Jerualimu i povelje o njemu cara Uroša (1358) i carice Mare (1479),* Zbornik u slavu Vatroslava Jagića, Berlin 1908, 527–542. Надаље цитирано скраћено: K. Jireček, *Dohodak stonski*.

Писмо је исписано црним мастилом, на хартији правилно орезаној, приближно три пута веће ширине од висине. Текст је распоређен у 8 правилних редова, канцеларијском минускулом. Близу леве маргине, на средини, види се траг печата са полеђине, којим је писмо било затворено. На полеђини адреса: + **Кнезꙋ и властелом(ь) ч(ь)ст(ь)наго и славнаго града Дꙋбров҄ника.**

Прво издање: М. Пуцић, *Споменици српски* II, 28, бр. 35, допунио је К. Јиречек, *Споменици српски*, 101; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I, 118–119, бр. 125.

Текст писма[*]

+ Ѡд митрополита Ѥр(ꙋ)с(а)л(и)мьскога Михаила кнезꙋ и властелом(ь) ч(ь)ст(ь)наго и славнаго гр(а)да Дꙋбро|2|в҄ника. Мирь и бл(аго)словениѥ да ѥсть сь всѣми вами. Ам(и)нь. Ви знате како послах(ь) калꙋгера Савꙋ по |3| дохотке и ви ми ѡдговористе да пошлѥмо ѡ Илинѣ д(ь)ни. А то не пословмо ере смо били ѡ|4|вамо пошли ꙋ Срьблѥ. Да ѡто послах(ь) сьда тамо калꙋгере Савꙋ и Романа. Да м(о)лю како моѥ |5| г(о)споде, даите имь дохотке и ѡтправите их(ь) ꙋ добрѣ дрѣвѣ ꙋ коѥмь се нете бояти |6| да погю на Ѥр(ꙋ)с(а)л(и)мь. И молю ви, немоите их(ь) дрьжати много. Ѡтправите их(ь) и заповѣдаите што |7| ви бꙋде любовно да ви се донесе. Аке ли не бꙋде тамо кораблꙗ и не бꙋде тамо пꙋти, а ви их |8| ѡтправите ѡвамо ере имамо овамо пꙋть на Ц(а)риград(ь). И мирь ви Х(ри)с(то)вь. Ам(и)н ь.

Превод

Од митрополита јерусалимскога Михаила, кнезу и властели часног и славног града Дубровника. Мир и благослов да је са свима вама, амин. Ви знате да сам послао калуђера Саву по дохотке и ви сте ми одговорили да пошаљемо о Светом Илији [20. јул]. А нисмо тада послали јер смо били пошли овамо у Србију, него сам сада послао калуђере Саву и Романа. Молим вас, као моју господу, дајте им дохотке и отпошљите их у добром броду у коме се неће бојати и да пођу у Јерусалим. И молим вас немојте их дуго задржавати, отправите их и заповедите

[*] Редакција издања: Татјана Суботин-Голубовић.

што бисте волели да вам се донесе. Ако ли не буде тамо брода, и не буде тамо пута, а ви их отправите овамо јер имамо овде пут за Цариград. И мир вам Христов. Амин.

Дипломатичке особености

Формулар. – Писмо има типична обележја поруке једног духовника: жели онима којима пише мир и благослов на почетку, и жели да их прати мир у Христу, на крају писма. Како је сачувано још једно писмо истог архијереја из следеће године (1387), поређење показује да се формуле не понављају дословно, али и да разлике нису знатне, своде се на поједине речи. Разлике више долазе до израза у садржини због неједнаког правног посла ради којих су писма настала. У оба писма се адреса на полеђини дословно подудара са обраћањем (инскрипција) кнезу и властели у самом писму.

Ово писмо је у суштини пуномоћје за оне монахе који су били послати у Дубровник да приме годишњи износ Стонског дохотка коме је рок плаћања доспевао о Ускрсу. Као што је одавно познато, доходак је уведен 1333. приликом уступања Стона и његовог полуострва (Стонски рат, данас Пељешац). Цар Стефан Душан је преко изасланика примао тај доходак до 1350. кад га је препустио братству српског манастира Светог Михаила у Јерусалиму, који је српски владар основао или обдарио 1340. године испуњавајући завет дат у време тешке болести.[2]

За живота царева Душана и Уроша представници манастира су долазили са царевим писмом као пуномоћјем и у Дубровнику примали једну или више годишњих рата у износу од 500 перпера. У неким од књига дубровачке администрације остајао би траг о примаоцима и сведоцима, који су чину предаје присуствовали. После изумирања династије Немањића (децембар 1371), уместо цара препоруку и пуномоћје монасима, примаоцима дохотка, давали су господари осамостаљених територија. У време којим се бавимо (1388), сачувана су писма кнеза Лазара, Вука Бранковића и Ђурђа Страцимировића Балшића. Касније се прилагођавало актуелној ситуацији, спомињући као пуномоћја само писма господе: per litteras nobilium et baronum Sclauonie.[3] Годину дана

---

[2] Леонид (Кавелин), *Сербская иноческая община въ Палестине*, Чтения въ Императорского общества истории и древности российскихъ 3 (1867) 42–65; В. Недомачки, *Манастир арханђела Михаила и Гаврила у Јерусалиму – задужбина краља Милутина*, Зборник МС ЛУ 16 (1980) 25–70, са бројном старијом литературом.

[3] Diversa Cancellariae 29 f. 163, 14. XII 1390.

касније била су писма: domine comitisse condam domini comitis Lazari, et domini Volch et Johannis de Balza, baronum suis nominibus.[4]

Архивски подаци су одавно привлачили пажњу истраживача. Константин Јиречек је Стонском дохотку посветио посебну студију и то о обе његове гране, српској, која је после јерусалимског манастира прешла на светогорске манастире Хиландар и Светог Павла, и босанској, исплаћиваној од 1334. бановима, касније краљевима Босне.[5] Незапаженом архивском грађом, претежно из XV века, познавање је допунила Мирјана Живојиновић.[6] Стонски доходак, исплаћиван све до пред крај XVIII века, представља најдуготрајнији остатак права и уговорних односа из средњег века.[7]

Хронологија. – Писмо нема датума, а ослонац за приближно одређење времена настанка пружају службене белешке у дубровачким нотарским књигама, које су представљале неку врсту признаница. Наше писмо приложено је било нотарској књизи у којој је 19. новембра 1386. регистрована исплата 500 перпера, које је примио: Saua caloyerus missus a mitropolitano monasterii Jerusalem tamquam sindicus seu yconimus (!) dicti monasterii.[8]

Од белешке су издавачи полазили настојећи да датују писмо, иако је јасно да је писмо морало бити написано знатно пре регистрације у Дубровнику, чак пре него што је монах Сава пошао на пут у Дубровник.У писму се спомиње „Илијин дан“ (20. јул), кад су Дубровчани очекивали да ће митрополит послати калуђера. То се није остварило јер је митрополит био на путу у Србију, „пошао у Србље“, па је тек потом послао Саву и Романа. Празник светог Илије, може да послужи као terminus post quem. Писмо је морало настати после 20. јула, а пре 19. новембра 1386. године.

Митрополитове молбе. – У овом писму митрополит Михаило је заокупљен повратком својих калуђера па моли Дубровчане да олакшају повратак монасима и да монахе не задржавају. Подразумева се повратак бродом и тек ако се то покаже неоствављиво, да их врате преко Србије, одакле би ишли у Цариград па у Јерусалим. Још од времена кр-

[4] Diversa Cancellariae 29 f 212’, 28. V 1391. Није јасно ко би био Иван Балшић, Јиречек је мислио да је реч о Ђурђу Страцимировићу.

[5] K. Jireček, *Dohodak stonski*, 527–542.

[6] М. Живојиновић, *Светогорци и Стонски доходак*, ЗРВИ 22 (1983) 165–206.

[7] С. Ћирковић, *Хиландарска свећа у Дубровнику*, Настава историје 8 (1998) 5–9.

[8] Diversa Cancellariae 26, f. 134.

сташких ратова уобичајени су били пловидбени путеви из јужноиталијанских градова у Свету земљу. И архиепископ Сава I је на путу у Свету земљу из Будве (Стариград) отпловио у Бриндизи, а одатле у Акру. И јерусалимски монаси су користили тај пут долазећи у Дубровник. Остао је докуменат из кога се види да су једним бродом стигли до Манфредоније, где су прешли у брод дубровачког патрона. (Видети ниже: *Просопографски подаци* под ***Роман)***.

Просопографски подаци

Михаило, *130* (страна), 1 (ред у издању) – митрополит Јерусалимског манастира, познат је једино из његових писама, писама српске господе (кнез Лазар, Вук Бранковић, Ђурађ Страцимировић) и дубровачких података о његовом боравку у граду. У писмима кнеза Лазара и Ђурђа Страцимировића титулисан је као *митрополит јерусалимски*, а тако је и сам себе називао у оба сачувана писма. У дубровачкој белешци из 1386. уписан је као митрополит јерусалимског манастира (mitropolitano monasterii Jerusalem). Ван сваке сумње је Михаилова повезаност са српским манастиром у Јерусалиму, али нејасно остаје његово достојанство митрополита, далеко од цркве, којој је несумњиво припадао. Он је једини са том титулом у целокупној историји српског монаштва у Светој земљи. Не можемо бити сигурни да је титула потицала из старешинства, управљања манастиром Светог арханђела, јер се у његово време једном помиње Јован, игуман јерусалимски (Johan ygumanus Jerusalem).[9] Податак, међутим, није сигурно јемство да је уз митрополита у истом манастиру био и игуман. Сам Михаило у свом другом писму назива Јована *калуђер кнежев*, којега је кнез Лазар доделио монасима који су одлазили у Дубровник. Могао је бити игуман неког српског манастира, којега су Дубровчани приписали Јерусалиму јер је био у друштву са Јоасафом и Савом, несумњиво Јерусалимцима.

Мора се узети у обзир могућност да се Михаило обрео ван своје епархије и нашао уточиште у манастиру у Јерусалиму. Баш у време којим се бавимо, 1386, у једном запису[10] имамо помен митрополита као игумана у Хиландару: **И тогда игоумьньствоующоу вь томжде монастыри Хіландари митрополитȣ царьскаго града Сѣра кȣр Савѣ**. У попису хиландарског братства 1382. у Романовом типику налазе се поред игумана

[9] Diversa Cancellariae 27 f. 2, 7. VI 1387. Видети следећи рад у овој свесци ССА.
[10] Љ. Стојановић, *Записи и натписи* I, 49–50, бр. 156.

Сисоја чак два митрополита: Сава, који ће касније бити игуман, и митрополит Дионисије, који је имао звање еклезијарха.[11] У јерусалимском српском манастиру игуман је био 1372. Гервасије Пркоса – Geruasius Bricossa igumen de Jerusalem – frater gervasius Bricossa, gumenus jerosolimitanus.[12]

Како од 1375/76. до 1382. недостају документи, није познато кад је на чело светоарханђеловског братства дошао митрополит Михаило. Најранији податак о њему је из Дубровника из слободног листа у књизи 27 Diversa cancellariae (видети следећи документ: Друго писмо митрополита Михаила). Побележени су термини предаје и имена прималаца дохотка. Прва ставка је Михаило под 13. мајем 1384. Из нашег писма се види да је митрополит долазио у Србију у лето 1386. задржао се дуже време јер и његово друго писмо из 1387. настало је у околини кнеза Лазара. Из Србије је слао монахе и почетком 1388, и још једном лично долазио у Дубровник, у августу 1388, кад је са калуђерима Герасимом и Романом примио Стонски доходак (видети друго писмо митрополитово). Из године Косовске битке и 1390. нема података, а 1391. су препоруку за монахе дали кнегиња Милица, Вук Бранковић и један Балшић, без помена митрополита Михаила.[13] Вероватно је дотле умро или напустио манастир.

Сава, *130*, 4, 6 – калуђер јерусалимског манастира, његов иконом, био је међу члановима братства који су одлазили на далеко путовање по доходак. Према митрополитовом писму он је већ средином 1386. био одређен да путује у Дубровник. Стигао је тек новембра те године. Примио је тада доходак за две године, а уз његово име на цедуљи из књиге Diversa Cancellariae 27 (видети следећи документ) стоји да га је примио 9. маја 1385. Путовао је у Дубровник и 1387. у друштву са Јованом, игуманом, и монахом Јоасафом. Последњи пут је уписан 1390. У Дубровнику је убележен као *опуномоћеник и иконом реченог манастира* (sindicus seu yconimus dicti monasterii). Сакупљање прихода спадало је у његове дужности.

Роман, *130*, 6 – калуђер јерусалимског манастира, забележен је као Роман Пркоса (Pricossa, Bricossa), без сумње најближи рођак (брат или син) друге двојице Пркоса, који су се подвизавали у јерусалимском манастиру. Герасим Пркоса је за краља примио доходак 1342, још пре

[11] Л. Мирковић, *Романов типик*, Зборник МС ДН 13–14 (1956) 54.

[12] K. Jireček, *Dohodak stonski*, 539.

[13] Видети горе напомену 4.

него што је Стонски доходак уступљен Јерусалимцима. Већ је споменут Гервасије Пркоса титулисан као игуман 1370. и 1372.[14] Роман Пркоса је највише путовао у Дубровник: 1370, 1371, 1375, 1382, 1386, 1388. О његовом путовању 1375. остао је спомен у архиву. Наиме, калуђер Данило је 3. новембра 1375. потврдио да је примио ствари калуђера Романа, које је патрон брода, Анконитанац, предао Дубровчанину Алегрету у Манфредонији да их уручи у Дубровнику. Роман је по свој прилици из Манфредоније кренуо у Дубровник другим бродом. Те године је била у граду читава група монаха: Данило, Филип, Макарије, поред Романа.[15] У дубровачкој белешци о исплати доходака из 1385. и 1386. није наведен калуђер Роман, чији је одлазак у Дубровник зајемчен митрополитовим писмом. Он је примио и доходак 1382. а био је са митрополитом и сабраћом у Дубровнику у августу 1388 (видети следећи рад о другом митрополитовом писму).

[14] K. Jireček, *Dohodak stonski*, 535.

[15] Div. Canc. f. 82, 3. XI 1375. Daniel calogerus Sancti Archangeli de Jerusalem fecit manifestum quod ipse confitetur se habuisse et recepisse ab Alegretto de Ragusio omnes et singulas res Romani, calogeri Sancti Archangeli supradicti, quas res supradictus Julianus de Anchona, patronus unius navis, recomendavit dicto Alegretto in Manfredonia, promittentes se et obligantes se Daniel calogerus supradictus, Phylippus et Macharius calogeri, socii et confratres Romani calogeri, quod si aliquo tempore Julianus supradictus peterat seu molestaret dictum Allegretum pro omnibus rebus quas ipse habuit a dicto Juliano. Прецртано јер је Роман потврдио да је примио.

Стари српски архив, књ. 8, стр. 137–141

Оригинални научни рад
УДК 930.2:003.074(497.11)"13"
УДК 091=163.41"1387"

Сима Ћирковић

ДРУГО ПИСМО МИТРОПОЛИТА ЈЕРУСАЛИМСКОГ МИХАИЛА ДУБРОВЧАНИМА

1387, април–мај, пре 7. јуна

Митрополит Михаило прекорева Дубровчане због тога што нису исплатили Стонски доходак за године *млетачког рата*; обавештава их да је упознао с тим кнеза Лазара, који је послао свога калуђера Јована. Митрополит овлашћује монаха Јована да уместо њега прими доходак за пет година.

Le métropolite Michel réprimande les Ragusains car ils n'ont pas versé le revenu de Ston correspondant aux années couvertes par la "guerre vénitienne"; il leur signale qu'il en a informé le prince Lazar qui, de son côté, a envoyé auprès des Ragusains le moine Jovan. Le métropolite habilite ce dernier à recevoir à sa place le revenu correspondant à cinq années.

Опис и ранија издања

Први издавач, Медо Пуцић, имао је оригинално писмо у књизи Diversa Cancellariae 1386. и наводи адресу са његове полеђине. Писмо је било прикључено белешци о исплати Стонског дохотка у књизи Diversa Cancellariae 27, f. 2, где се налази белешка: MIII^{C}LXXXVII. Solutio tributi Jerusalem pro 1. anno, die VII junii. На то писмо се односи део белешке из Diversa Cancellariae 27 f. 93' од 20. фебруара 1388. у којој се каже да су за две године примили доходак Johan yguman, Jerasin et Sava caloieri, које је послао митрополит јерусалимски Михаило ut patet in litteris sclauicis affixis in hoc libro circha pricipium libri. То се може односити само на белешку на f. 2, која је заиста *на почетку књиге*. Ово писмо је препоручивало монаха Јована, који је био у Дубровнику заједно са Јоасафом и Савом из јерусалимског манастира.

Исписано црним мастилом у 6 редова истом руком као писмо из 1386 (видети претходни документ). Хартија је два и по пута шира од висине. На полеђини се виде трагови пресавијања и остаци печата, као и адреса: + **Любовним(ь) приꙗтелѥм(ь) смѣренїа н(а)шега кнезꙋ и властелом(ь) дꙋбровьчким(ь)** +. Прво издање М. Пуцић, *Споменици српски* II, 29, бр.

37, допунио је К. Јиречек, *Споменици српски*, 101; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 119, бр. 126.

Текст писма[*]

+ Ѡд митроп(о)лита їер(оу)с(а)лим(ь)скога Михаила любовнимь приꙗтелѥмь смѣренїа н(а)шега кнезꙋ |2| и вл(а)стелом(ь) дꙋбровьчким(ь). Мир ви и бл(аго)с(ло)вениѥ вл(а)дики и сп(а)са Х(ри)с(т)а. Ви знате како зговорисмо |3| за доходке црк(ь)вне што нѣсте дали ꙋ бьнетьчкꙋ рать. И паки се потвористе. Да говори|4|ль смь за то г(о)с(поди)нꙋ кнезꙋ и ѡ то ви ѥ пис(а)ль кнезь и посла свога калогѥра Їѡана вь мѣсто мене. |5| Подаите този што сте неплат(и)ли .є̄. доход(ь)кь Їѡанꙋ колико то бисте и мнѣ самомꙋ |6| ере не бих(ь) радь да се за този с кнезом свад(а)те. И мирь ви ꙗже ѡ Х(ри)с(т)ѣ. +

Превод писма

Од митрополита јерусалимског Михаила вољеним пријатељима наше смерности кнезу и властели дубровачкој, мир вам и благослов господа спаса Христа. Ви знате како сте уговорили за дохотке црквене које нисте дали за млетачког рата и поново сте погазили. Говорио сам о томе господину кнезу и ово вам је писао кнез и послао свога калуђера Јована уместо мене. Дајте то што нисте платили 5 доходака Јовану, као што бисте и мени самом јер не бих био рад да се због тога са кнезом свадите. И мир вам у Христу.

Дипломатичке особености

Хронологија. – Писмо нема датума па се време његовог настанка утврђује по белешци о исплати у дубровачкој канцеларијској књизи. Ово писмо је чак два пута убележено у Дубровнику. Први пут под 7. јуном 1387. кад је забележено да су *Јован игуман јерусалимски* и калуђери Јоасаф и Сава послати од митрополита примили 500 перпера.[1] Писмо је као пуномоћје за Јована употребљено још једном 20. фербуара 1388. Том приликом су са Јованом игуманом били монаси Герасим и

---

[*] Редакција издања: Татјана Суботин-Голубовић.

[1] Diversa Cancellariae 27, f. 2, 7. VI 1387; K. Jireček, *Dohodak stonski*, у прегледу докумената под „1387, 7 јунија“.

Сава и примили су доходак за две године. О пуномоћју митрополитовом је канцелар забележио да је прикључено *у овој књизи на почетку књиге*, што се односи на писмо по коме је извршена исплата 7. јуна 1387, прикључено уз други лист тек започете књиге.[2] Писмо је, дакле, могло настати у мају, у крајњем случају у априлу 1387. Из текста писма следи да је Јован долазио из Србије, кнез Лазар га је упутио уместо митрополита.

Спор о годишњим ратама. – Као и писмо из 1386. године (видети претходни документ) и ово има обрте карактеристичне за духовнике: благослов и мир божји, на почетку и крају поруке, али се садржај разликује. У основи, писмо има једнаку функцију као и прво, само што митрополит Михаило дубровачким властима преноси овлашћење на монаха Јована, којега је кнез Лазар упутио да уместо митрополита прими пет заосталих годишњих рата које нису платили у време *млетачког рата* – **што нѣсте дали ȣ бьнетьчкȣ рать.** У писму с пролећа 1387. митрополит спомиње претходни договор са Дубровчанима, којег се они нису држали, затим своју жалбу кнезу Лазару и писмо кнеза Лазара. Једно писмо кнеза Лазара Дубровчанима у коме је реч о пет заосталих годишњих рата Стонског дохотка је сачувано, али оно је депоновано у Дубровнику 31. августа 1388. Предао га је митрополит који је тада био овлашћен да прими дохотке.

Под *млетачким ратом* се подразумевало ратовање између Млетачке и Ђеновљанске републике изазвано борбом за острво Тенедос. Флоте двеју република сукобљавале су се у источној половини Средоземног мора, али захваћени су били Дубровник и Котор на јадранској обали. Рат се формално водио од 1378. до 1381. и из тих година заиста недостају подаци о исплатама.[3]

Крајем 1375. исплаћен је доходак за једну годину о чему сведочи белешка у књизи,[4] а примили су га Daniel et Phillipus, caloyeri monasterii Jerusalem. Прва следећа исплата убележена је 28. VI 1382. кад је примио Roman Bricossa caloyarus.[5] Доходак судећи по томе није исплаћен

---

[2] Diversa Cancellariae 27, f. 93' , 20. II 1388; K. Jireček, *Dohodak stonski*, на истом месту.

[3] Б. Крекић, *Дубровник и рат око Тенедоса (1378–1381)*, ЗРВИ 5 (1958) 11–41 (= Dubrovnik and the War of Tenedos/Chioggia (1378–1381), *Dubrovnik, Italy and the Balkans in the Late Middle Ages*, London 1980, VI, 1–34).

[4] Div. Canc. 24 f. 97 ’ 22. XII 1375,

[5] Div. Canc. 25 f. 114.

за 6 година, које су монаси и митрополит настојали да утерају. У канцеларијским књигама имамо прекид између 1383. и 1385, укупно три године, што није последица недоласка калуђера, него празнине у дубровачкој евиденцији. Наиме, за 1384. и 1385. нису сачуване имбревијатуре уношене у канцеларијске књиге, а у записнике већа нису убележаване одлуке о исплатама. Тек из августа 1388. сачувана је одлука Малог већа, којом је „фратрима калуђерима“ додељено 500 перпера.[6]

Извесну допуну за период из кога нису сачуване имбревијатуре у канцеларијским књигама пружа једна цедуља, која је као слободан лист прикључена књизи Div. Canc. 27. У њој су убележене и исплате из година о којима нема података у књигама:

1384. die XIII mai, Michael metropolitanus, 1000 перпера до 1388 (?);

1384, XII 4, David dyaco, 10 перпера за протекло време;

1385. V 9, Saua, 1000 перпера за две године;

1387. VI 7, Johan igumanus, Johasap et Saua, calogeri, 500 плаћено до 138...ту се текст прекида јер је цедуља оштећена.

Као што се види, поклапање између података из књиге и цедуље имамо за 7. јуни 1387. кад се слажу датум, имена монаха и износ исплаћеног дохотка. Цедуља је, по свој прилици, настала пре две исплате из фебруара и августа 1388, о којима су сачувани подаци у књигама.

За потпуно разумевање овде издатог писма треба узети у обзир и три писма српских обласних господара: кнеза Лазара, Вука Бранковића и Ђурђа Страцимировића из 1388. који својим писмима опуномоћују митрополита да прими доходак.[7] Писма све тројице немају датума, па се њихова хронологија утврђује према белешци о исплати дохотка 31. августа 1388, што значи да су написана коју недељу раније, вероватно не истом приликом, јер према тексту писма митрополит је био код кнеза Лазара и Ђурђа Страцимировића.

У пролеће 1387, према писму које је овде издато, митрополит је потраживао дохотке од пет година (2500 перпера). На то се мислило у писму кнеза Лазара из лета 1388. кад се говори о неисплаћеним годинама од „млетачког рата“ и садашње две године. У писму Ђурђа Страци-

---

[6] М. Динић, *Одлуке већа Дубровачке републике* II, Београд 1964, 482.

[7] Писмо кнеза Лазара: Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 123, бр. 128; А. Младеновић, *Повеље кнеза лазара. Текст. Коментари. Снимци*, Београд 2003, 215–216. У писму Вука Бранковића (Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 139–140, бр. 141) спомиње се *стари дуг* и нови дуг од две године који нису платили. У писму Ђурђа Страцимировића (I–1, 111, бр. 115) се каже да је митрополит говорио *господину кнезу и нам* о три дохотка!

мировића, употребљеном истом приликом, реч је о митрополитовом тражењу три дохотка. Између писма митрополита из 1387, у коме говори о 5 доходака, и писма Ђурђевог о три дохотка, два пута је био подизан Стонски доходак: 7. јуна 1387. за једну годину и 20. фебруара два дохотка, тако да је пред август 1388. дубровачко дуговање смањено на три дохотка. У августу 1388. митрополит је био лично у Дубровнику са монасима Герасимом и Романом, и примио је доходак само за једну годину. Да ли су рачуни били на неки начин изравнати тако што је у току 7 година исплаћено 10 доходака?

Просопографски подаци

Михаило, *138* (страна), 1 (ред у издању) – видети белешку уз претходно писмо у овој свесци на стр. 133.

Јован, *138*, 7 – долазио је два пута у Дубровник, у јуну 1387. и у фебруару 1388. Подаци о њему су унеколико несагласни. У белешкама дубровачких канцелара уписан је као игуман јерусалимски (Johan ygumanus Jerusalem, 1387; Johan igumanus на цедуљи; Johan yguman, 1388) и са монасима Герасимом и Савом представљен као заступник манастира: nuntii et yconimi monasterii Jerosolimitani. За Дубровчане он несумњиво припада јеусалимском братству. У писму митрополитовом из 1387. каже се да је кнез послао свога калуђера Јована. Несагласност се може измирити претпоставком да је кнез Лазар у Јерусалиму или на Синају имао свога монаха.

Стари српски архив, књ. 8, стр. 143–157

Оригинални научни рад
УДК 930.2:003.074(497.5)"13"
УДК 091=163.41"1392"

Александра Фостиков
Невен Исаиловић

ПОВЕЉА КРАЉА СТЕФАНА ДАБИШЕ О РАЗРЕШЕЊУ РАЧУНА ДРАГОЈА ГУЧЕТИЋА И ЊЕГОВЕ БРАЋЕ

1392, март 6.

Босански краљ Стефан Дабиша издаје разрешницу рачуна дубровачком властелину и трговцу Драгоју Гучетићу, његовој браћи и дружини на име закупа Каменичке царине за време краља Твртка I, као и Драгоју и браћи му, на име царина у Сребреници и Понору, за време Твртка, као и за време своје владавине.

Le roi de Bosnie Stefan Dabiša délivre une lettre de quittance au noble et commerçant ragusain Dragoje Gučetić, ses frères et leur compagnie au nom de la ferme de la douane de Kamenica sous le règne du roi Tvrtko Ier, ainsi qu’à ce même Dragoje et ses frères, au nom de la ferme de douanes à Srebrenica et Ponor, sous le règne de Tvrtko Ier, ainsi que sous son règne.

Опис и ранија издања

Повеља (разрешница) краља Дабише Драгоју Гучетићу сачувана је у препису[1] дубровачког канцелара Руска Христофоровића, у серији Diversa Cancellariae.[2] Поред текста повеље на истим листовима налазе

---

[1] Према дубровачком закону из 1341. године, одређено је да се сва акта о дуговању, у која спадају и разрешнице, заведу у општинским књигама. Након регистрације оригинал је предаван дестинатару, у овом случају Драгоју Гучетићу. – С. Станојевић, *Студије* XXI, Глас СКА 157 (1933) 248–249; А. Соловјев, *„Градски закон“ у средњовековној Србији*, Архив ПДН 16 (1928) 344–346; С. Ћирковић, *Осумњичене повеље кнегиње Милице и деспота Стефана*, ИЧ 6 (1956) 140–143, 145–146; *ЛССВ*, 793 (А. Веселиновић); ССА 1 (2002) 37–39, нап. 7 (Н. Порчић); ССА 2 (2003) 11–14 (Исти); ССА 4 (2005) 201, нап. 4 (А. Фостиков); ССА 7 (2008) 37–38 (Д. Јечменица); 142, нап. 1 (А. Фостиков).

[2] О серији Diversa Cancellariae видети: С. Станојевић, *Историја српског народа* I. *О изворима*, 17–18; Ј. Гелчић, *Дубровачки архив*, ГЗМ 22 (1910) 573–578. Према М. Пуцићу препис се налази у књизи за 1392. годину. – М. Пуцић, *Споменици српски* II,

се и два записа. Изнад текста је нешто опширнији запис на латинском језику који даје суштину садржаја повеље, име доносиоца и наредбу да се повеља региструје и препише, док се испод на српскословенском налази кратки запис који садржи стандардне податке: наредбу о регистрацији, име доносиоца и име дубровачког писара.

Издање овог документа приређено је на основу снимка преписа повеље начињеног у Државном архиву у Дубровнику.[3]

Ранија издања: М. Пуцић, *Споменици српски* II, 33–34, бр. 45; К. Јиречек, *Споменици српски*, 102, бр. 45; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 169–170, бр. 176.

*Текст повеље и пратећих записа**

MCCCLXXXXII, die XVIIII maii[4]

|2| Coram (domino – прецртано) nobilli et prudenti domino Michaele de Babalio, honorabilli |3| rectore comunis Ragusii, necnon eius Minoris consilio per Rado|4|slaum Samchovich, nuncium serenissimi domini domini regis Bossine etc., |5| presentata fuit quedam povelglia dicti domini regis et ipsius sigillo |6| bullata, non cancellata nec in aliqua ipsius parte suspecta, et ibidem |7| lecta per Ruschum magistri Christofori, sclaviçi scribani dicti (domini – прецртано) communis |8| Ragusii, in presentia domini Chasotti de Chasottis de Tragurio et |9| magistri Bartholamei de la Dona aurificis de Veneciis.

|10| Quam povelgliam dictus dominus rector cum dicto eius Minori conscilio, |11| ad instantiam et requisitionem ser Raphaelis de Goçe et ser Alvisii de |12| Goçe ibidem presentium per se et aliis eorum fratribus, mandavit per dictum |13| Ruschum hic subsequenter registrari sclaviçe prout scripta est ad |14| (cl – прецртано) cautellam dictorum fratrum de Goççe ad quos spectat et pertinet.

|15| + **Ва име Х(ри)с(т)а, аминь. Крал(е)вьства ми да е васакому видинѥ садинему** |16| **и послѣдьнему како Драгоѥ Гучетићь з брати-**

33, бр 45. На фотографији друге стране преписа види се ознака 105, што значи да је документ накнадно увезан у архивску књигу Diversa Cancellariae 30 и у истој нумерисан као стране 104' и 105.

[3] Снимак документа припада личној збирци снимака колеге Радета Поповића, који ју је уступио на коришћење Редакцији часописа *Стари српски архив*, на чему му овом приликом срдачно захваљујемо.

* Редакција издања и превода старословенског текста: Татјана Суботин-Голубовић. Редакција издања и превода латинског текста: Драгана Кунчер.

ѡмь и зь др8жьбомь |17| своиѡмь дрьжа царин8 каменичк8 ѡсамь годищь за г[оспо]д[ин]а Тврьтка |18| кр(а)ла и наидосмо да с8 почтено и сврьшено дрьжали и платили речен8 |19| ц(а)рьн8 г[оспо]д[и]н8 Тврьтк8 кралю и 8 ничемь не ѡстали дльжни. И к8пи |20| Драгоѥ з братиѡмь и Новак Маѣедоль з братиѡмь ѡд г[оспо]д[ин]а Тврьтка |21| кралꙗ Сребрьниц8 и Понорь 8 ѡпьѣин8 и наидосмо да Драгоѥ з братиѡмь |22| почьтено и сврьшено плати г[оспо]д[ин]8 Тврьтк8 крал8 вас8 свою половиц8 |23| що их(ь) достоꙗше платити речене ц(а)рьне и за васе ине работе волꙗ |24| дл҄ге коѥ ѥс(ть) ималь Драгѡѥ и негова братꙗ сь г[оспо]д[и]номь Тварьткомь |25| кралемь вола са мномь кралемь Дабишомь 8 васемь ѡста правь |26| Драгоѥ и негова братьꙗ и ничимь не д8льжань. И зато господьство ми |27| заповиди 8писати саи лист(ь) и с8зи повелю свободьн8 Драгою |28| и негови братьи да с8 свободьни и ничимь не дльжни ѡстали и да их(ь) не мог8 |29| ѡдь сел8 напрѣдь питати ни дльжити ꙗ крал(ь) Дабиша ни ини г[оспо]д[и]нь босаньски |30| за нѣдне царине или работе или дльге или ѡправе що годи с8 имали чинити |31| или ѡпралꙗти Драгоѥ з братиѡмь сь г[оспо]д[и]номь кралѥмь Тварьткомь вола |32| са мномь, кралемь Дабишомь, а том8 васем8 р8чници и свидоци дворьски |33| нашь Гоꙗкь Драгославиѣь и Ивань Радивоевиѣь нашь вѣрьни ставилаць |34| и г[оспо]д[и]нь Жоре нашь вѣрьни и вазлюблѥни протовистиꙗрь и поп Милаць |35| нашь пѡчтени капелань. Писано ва лита рожд[ь]ства Христова |36| ч҃.т҃.в҃. и .в҃. лито шести д[ь]нь м(и)се(ц)а[5] марьча.

|37| **Ꙗ** Р8ско с(и)нь мешьтра Кристофала лѣкара, логофеть д8бровьчки, писахь |38| с8 повелю више писан8 к8 повелю донесе

[4] Латински запис је већим делом донео Медо Пуцић, а допунио га је Константин Јиречек, који је и исправно прочитао датум регистрације. Сем ове исправке Јиречек је донео и запис на староиталијанском језику за који каже да претходи запису који доноси Пуцић. Пошто се на снимку који је приложен налази само латински запис, који је делимично већ објавио и Пуцић, овде доносимо цитат према Јиречеку: „Jo Ruscho filio de maystro Cristofalo physicho, scriuan slauonescho del comun de Ragusa vna poueya misier lo re Dabissa de Bosina, del so sigillo bolada, presentada per Radoslau Semchouych, messo del detto misier lo Re sc. Прецртано: Casa quia alibi posita." – М. Пуцић, *Споменици српски* II, 33; К. Јиречек, *Споменици српски*, 102, бр. 45.

[5] О рашчитавању речи месец, видети: ССА 7 (2008) 131, нап. 4 (А. Фостиков).

Радославь Шемьковићь |39| **а по заповѣдꙋ г**[**оспо**]**д**[**и**]**на кнеза Мишета Бꙋбалєвићꙗ и негова малога вѣћа.**

Превод повеље и пратећих записа

Дана 19. маја 1392. Племенитом и мудром господину Михаилу Бобаљевићу, поштованом кнезу Дубровачке општине, као и његовом Малом већу, Радослав Шемковић, посланик пресветлог господина краља Босне итд., доставио је ову повељу поменутог господина краља, оверену његовим печатом, важећу и ни по чему сумњиву, коју је овде прочитао Руско, син магистра Христофора, словенски писар поменуте (господина – прецртано) Дубровачке општине, у присуству господина Кажота Кажотића из Трогира и магистра Бартоломеа де ла Дона, златара из Венеције.

Поменути господин кнез је, заједно са својим поменутим Малим већем, на молбу и захтев овде присутних сер Рафаила Гучетића и сер Алвиза Гучетића, који су ту у своје име и у име остале своје браће, наредио да Руско ову повељу у регистар препише на словенском језику онако како је написана и да је преда на чување поменутој браћи Гучетић, на које се односи и којима припада.

У име Христа, амин. Од краљевства ми да је свакоме, садашњем и будућем, на знање да је Драгоје Гучетић са својом браћом и дружином држао Каменичку царину осам година за господина краља Твртка, и да смо утврдили да су поштено и у потпуности држали и платили споменуту царину господину краљу Твртку, и да ни у чему нису остали дужни. И купили су Драгоје Гучетић са браћом, и Новак Маћедол са браћом, од господина краља Твртка Сребреницу и Понор заједнички и утврдили смо да је Драгоје са браћом поштено и у потпуности платио господину краљу Твртку целу своју половину као што је и требало платити за споменуте царине, као и за све остале работе, било да су то дугови које су имали Драгоје и његова браћа према господину краљу Твртку, било према мени, краљу Дабиши – у свему су остали чисти Драгоје и његова браћа и ништа не дугују. И зато заповеди господство ми да се напише овај лист и ова повеља слободна Драгоју и његовој браћи – да су слободни и да ништа нису остали дужни, и да их не могу од сада убудуће ни питати нити дужити нити ја, краљ Дабиша, нити било који господин босански за било какве царине или работе или дугове или одговорности, шта год да су имали чинити или обављати Драгоје са браћом са господином краљем Твртком или са мном, краљем

Дабишом. А свему томе ручници и сведоци: наш дворски Гојак Драгославић и наш верни ставилац Иван Радивојевић и наш верни и веома љубљени протовестијар Жоре и наш поштовани поп Милац. Писано у години од рођења Христовог 1392. године, шестог дана месеца марта.

Ја, Руско, логотет дубровачки, син мештра лекара Кристофора, преписах ову повељу изнад написану, коју је донео Радослав Шемковић од господина краља босанског, а по заповеди господина кнеза Мишета Бобаљевића и његовог Малог већа.

Дипломатичке особености

О називу повеља: повеља слободна. – Иако је Станоје Станојевић својевремено сматрао да међу називима коришћеним за различита акта није било никаквих правила, ни смисла, на супротну могућност у новије време упућује Смиља Марјановић-Душанић.[6]

Тако се у вези са разрешењем рачуна Драгоја Гучетића, јавља један од назива за повељу, који би могао да представља и назив за сам тип документа, познат не само у босанској, већ и у рашкој и дубровачкој канцеларији. У питању је термин **повелa свободьна**, чији је спомен сачуван у свега четири документа, од тога управо у два из времена краља Дабише.[7]

Први пут термин се јавља у једном веровном писму бана Твртка Дубровнику од 20. септембра 1355. године (I). Том приликом Твртко каже да је дубровачкој властели Клими Држићу и Бисти Бунићу и њиховој деци издао *две повеље то јест слободни лист*, након чега их је послао у Дубровник по Лонету Држићу и свом човеку Милошу Радославићу, који је требало да их према закону покаже Општини, као и да сведочи за аутентичност. Истом приликом Твртко напомиње да су ова акта различито запечаћена, један печатним прстеном, а други великим печатом.[8]

---

[6] С. Станојевић, *Студије* XXII, Глас СКА 161 (1934) 3, 12; С. Марјановић-Душанић, *Владарска идеологија Немањића*, Београд 1997, 29–31, нап. 1.

[7] Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 72, 170, 179, 204–205; С. Станојевић, *Студије* XXII, 6, 13; А. Фостиков, *Два документа босанског краља Стефана Дабише о разрешењу рачуна протовестијара Жоре Бокшића*, ССА 7 (2008) 146–148.

[8] Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 72. На ове речи бана Твртка, као на занимљиву напомену скренуо је пажњу још С. Станојевић, али то није искористио, већ је термин повеља слободна изједначавао са осталим називима за акта, попут повеља, лист, запис. – С. Станојевић, *Студије* XXII, 13–14. Велики печат који је бан Твртко

Поново се назив повеља слободна сусреће тек у два сачувана акта краља Дабише, након готово четрдесет година. Оба пута у питању су разрешнице рачуна, ова из 1392. Драгоју Гучетићу (II) и још једна из 1393. године Жорету Бокшићу (III).[9] У разрешници Драгоју Дабиша каже *да се напише овај лист и ова повеља слободна*. Ова разрешница била је потписана од стране четири ручника и сведока, а према пропратној белешци дубровачке канцеларије и оверена краљевим печатом. Том приликом донео ју је Радослав Шемковић, слуга и посланик краља Дабише, који је вероватно требало и да сведочи о њеној аутентичности. Није познато да ли је и овај акт пратило посебно писмо Општини.[10]

У дводелној разрешници Жори овај термин се јавља у пропратном писму Општини.[11] Тако Дабиша каже да је учинио Жорету *повељу слободну и под обећањем милост под нашим висећим печатом*. Док је сама разрешница садржала листу од девет сведока, писмо Општини било је запечаћено отиском средњег типара.[12]

Последњи спомен овог термина среће се у дубровачком писму деспоту Стефану од 4. јануара 1406. године (IV), у вези са спорним дугом покојног Дубровчанина Живулина Станишића, некадашњег закупца Планске царине. На захтев деспота да му се исплати дуг Општина одговара да су Живулинови оправитељи као доказ да је дуг исплаћен по-

---

користио током 1355. године заправо је велики печат његовог стрица бана Стјепана II, будући да Твртков још није био израђен. Видети: Н. Исаиловић, *Повеља бана Твртка Котроманића Дубровчанима из 1355. године*, ССА 6 (2007) 125–126, са старијом литературом. Климе Држић и Бисте Бунић закупљивали су царине у Дријевима и Остружници. Видети: Н. Исаиловић, *Повеља бана Твртка*, 133–134, са старијом литературом.

[9] Видети нап. 7.

[10] Истовремено Радослав је донео још једну повељу намењену Драгоју Гучетићу, овлашћење да наплати дуг од Новака Маћедола. Ипак, како ниједна није адресирана на Општину, вероватно је постојало још неко писмо, намењено Дубровчанима. Погледати и: А. Фостиков – Н. Исаиловић, *Повеља краља Стефана Дабише о овлашћењу Драгоју Гучетићу о дугу Новака Маћедола*, ГПБ 2 (2009) 71–89. О односу два документа краља Дабише на име Драгоја Гучетића видети: М. Благојевић, *Државна управа*, 148–150, 152.

[11] Приликом издавања аката у вези са свођењем рачуна са појединим Дубровчанима, владари су осим повеље дестинатару обично слали и посебно пропратно писмо Општини о учињеном разрешењу рачуна (тзв. дводелне разрешнице). – Р. Ћук, *Дубровчани – закупци царине у Олову,* у: Земља Павловића, средњи вијек и период турске владавине, Бања Лука – Српско Сарајево 2003, 249, нап. 8. Видети и нап. 1.

[12] Пошто је разрешна повеља сачувана у препису није познато да ли је овом приликом била додатно и запечаћена. – А. Фостиков, *Два документа,* 141–155.

казали повељу слободну (*и показаше нам повељу слободну*), коју су својевремено Живулину издали кнегиња Милица, Вук и сам Стефан у вези са разрешењем рачуна, као и да, пошто поседују слободну повељу (*и пошто видесмо повељу слободну*), није могуће да се исплати деспотово потраживање. Поменута повеља била је запечаћена печатом Стефана и дубровачке власти отправиле су њен препис Стефану.[13] То су уједно и сви помени овог термина у познатим актима.

Иако малобројни, ови помени омогућују бар делимичне закључке. Тако је према дефиницији бана Твртка назив повеља слободна или слободни лист, подразумевао заправо два засебна документа о истом питању, од којих је, судећи по начину печаћења, један важнији и свечанији, и које је, према закону, требало показати и предати Општини (I). Ову форму прате и преостала документа у вези са поменутим термином. Разрешница Драгоју била је оверена краљевим печатом и гарантована навођењем четири ручника и сведока. Према дубровачком закону, пре предаје дестинатару преписана је (II). На исти закон позива се и краљ Дабиша у свом пропратном писму Дубровнику. Том приликом, како се види из латинског записа насталог у вези са преписом разрешнице, такође је био присутан и посланик владара, који је требало да потврди аутентичност докумената и који их је према записима о примању ових аката, такође донео истог дана, заједно. И у овом случају разликују се документа по важности и свечаности. Разрешна повеља била је гарантована навођењем девет сведока, а пропратно писмо оверено средњим печатом (III). Разрешница Живулину такође је била оверена печатом (IV).

Од значаја за додатно разумевање овог назива је и чињеница да је сваки пут, укључујући и помен слободне повеље кнегиње Милице, у питању било разрешење рачуна поводом неког дуга, као и да су сваки пут овим актом дестинатари ослобођени накнадних потраживања. Стога сматрамо да је термин повеља слободна заправо тадашњи назив за тзв. дводелну разрешницу, или бар за онај њен део који је био на име дестинатара. Као акта о дуговању оне су потпадале под закон о регистровању, који спомињу и Твртко и Дабиша.[14] Ипак, порекло овог назива није

---

[13] Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 204–205; А. Младеновић, *Повеље и писма деспота Стефана. Текст – коментари – снимци*, Београд 2007, 51–52. Овом приликом С. Станојевић каже да се акт тиче признанице о плаћању. – С. Станојевић, *Студије* XXII, 6, нап. 15.

[14] Видети изнад, нап. бр. 1 и 11.

познато. Како се сваки пут јавља у вези са Дубровчанима, можда је у питању словенски превод неког од тадашњих законских термина. Као посебна чињеница истиче се и његова дуготрајна употреба од готово пола века паралелно у све три канцеларије, босанској, дубровачкој и рашкој.

На крају, као додатни елемент, који треба размотрити у оквиру ових докумената је и термин милост који се јавља у повељи-разрешници Жори, када Дабиша говори о властитој милости учињеној протовестијару. Дарујући милост Жори, краљ Дабиша заправо том приликом дарује протовестијару своју изјаву о ослобођењу од накнадних потраживања пошто је уредно платио све своје дугове.[15] И приликом издавања разрешнице свом протовестијару Мароју Гучетићу, од 5. децембра 1355, цар Душан је такође створио *посебну милост* по којој нико убудуће није смео да окриви Мароја за *несавесно пословање*. Према мишљењу Милоша Благојевића, у том случају пошто је милост била и записана, поменута реч могла је да се употреби и као назив за саму издату исправу.[16]

Изгледа да коришћење речи милост, коју су Дубровчани преводили са gratia, као назив за разрешницу у ужем смилу није било реткост.[17] Говорећи о истом питању у пропратном писму поменутој разрешници, Дабиша уместо помена учињене властите милости, каже да је учинио повељу слободну. Стога се може закључити да је термин повеља слободна, коришћен за повељу о разрешењу рачуна, могао бити коришћен и као пандан термину милост, као називу за разрешнице у ужем смислу.

---

[15] Израз *милост* овде је употребљен да означи владарев *дар* учињен у замену за извршавање обавезе. У овом смислу израз милост користио је још Стефан Дечански. – Н. Порчић, *Акт краља Стефана Уроша III о разрешењу рачуна Дубровчанина Андрије Пештића*, ССА 2 (2003) 27. У белешци дубровачке канцеларије на латинском насталој у вези са преписом повеље, такође се истиче да је Дабиша овом приликом дао своју повељу и милост Жорету. – А. Фостиков, *Два документа*, 143. Преглед различитих значења и дефиниција речи gratia и милост у старијој историографији, дао је у новије време М. Благојевић, у оквиру разматрања о владаревевој милости као правном чину – М. Благојевић, *Државна управа*, 59–61. У складу са таквим значењем ова разрешница окарактерисана је и као *посебно признање у знак захвалности за верну службу и руковање краљевском благајном и царинама*. – Đ. Tošić, *Bosanska država u vrijeme vladavine kralja Dabiše*, Beograd 1976, 43, нап. 127, Библиотека одељења за историју на Филозофском факултету у Београду IS MR 264 (магистарска теза у рукопису).

[16] Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 67, 68; М. Благојевић, *Државна управа*, 66.

[17] Н. Порчић, *Писмо краља Владислава II кнезу и општини дубровачкој*, ССА 1 (2002) 39, нап. 13; Д. Јечменица, *Писмо Стефана Уроша III о разрешењу рачуна Паскоја Гучетића*, ССА 7 (2008) 29–30; Исти, *Разрешница краља Стефана Дечанског за Луку Лукаревића*, ССА 7 (2008) 41.

Остале дипломатичке одлике. – Повеља краља Стефана Дабише о разрешењу рачуна Драгоја Гучетића написана је по истом формулару као и краљево овлашћење Драгоју од истог дана. Сам почетак и уводне формуле скоро у потпуности се поклапају. Након симболичке, долази и вербална инвокација *У име Христа, амин*, која се први пут јавља управо у ове две повеље краља Дабише од 6. марта 1392. Краткој интитулацији следи промулгација, на коју се наставља експозиција са општим типичним подацима за разрешницу о пословној активности Драгоја Гучетића и његове браће, закупу царина за време краља Твртка и краља Дабише[18] и такође прилично стандардна диспозиција са одлуком о разрешењу рачуна.[19]

Сведоци. – На крају повеље налази се листа четири ручника и истовремено сведока: дворски Гојак Драгославић, верни ставилац Иван Радивојевић, протовестијар Жоре и капелан поп Милац. И овом приликом акцент је, као и у овлашћењу против Маћедола, стављен на ручнике. Од њих четворице, поново се јављају иста тројица: Гојак, Жоре и Милац, којима је додат ставилац Иван, сви представници државне администрације или, у случају Ивана, владаревог особља тј. дворана.[20]

Датум. – Разрешница је датирана само датумом исписаним према обрасцу: за дан и годину коришћена су слова глагољице у складу са њиховом бројном вредношћу, при чему је за број 90 коришћено грчко слово копа, а месец је наведен словима. Иако место издања није наведено вероватно је да је у питању двор краљевог протовестијара Жорета Бокшића на Цецени, где је издато и овлашћење Драгоју од истог дана.[21]

---

[18] О околностима настанка овлашћења издатог браћи Гучетић ради наплате дугова од Новака Маћедола погледати и: Н. Исаиловић – А. Фостиков, *Писмо краља Стефана Дабише Дубровчанима о овлашћењу Драгоју Гучетићу у вези са дугом Новака Маћедола*, ГПБ 2 (2009, у штампи) и А. Фостиков – Н. Исаиловић, *Повеља краља Стефана Дабише о овлашћењу* (у истој свесци ГПБ).

[19] Тако формулисана диспозиција налази се касније и у разрешници краља Дабише за протовестијара Жорета. – А. Фостиков, *Два документа*, 144–145.

[20] Број ручника је вероватно био мањи него у овлашћењу због природе правне радње око које у овом случају није постојао никакав спор. – М. Благојевић, *Државна управа*, 149–151; С. Рудић, *Повеља краља Стефана Дабише кћерци Стани*, ССА 4 (2005) 181, 191; Ј. Мргић, *Повеља бана Стјепана II Котроманића кнезу Вукославу Хрватинићу*, ССА 7 (2008) 55. Видети и изнад, нап. бр. 18.

[21] О датирању и употреби копе у босанској канцеларији: А. Фостиков, *Повеља краљице Јелене кнезу и општини дубровачкој о укидању царина у Маслинама и Слану*, ССА 5 (2006) 182, нап. 32–33. Више о топониму Цецена, за који се претпоставља да се налазио на простору града Олова, видети у: А. Фостиков – Н. Исаиловић, *Повеља краља Стефана Дабише о овлашћењу*.

Печат. – Према белешци од 19. маја на латинском језику повеља је била снадбевена печатом краља Дабише. Будући да је сваки детаљнији опис изостао, није познато који је печат био у питању.[22]

Просопографски подаци

Већи број личности добро је познат па и више пута помињан у до сада објављеним свескама *Старог српског архива* и *Грађе о прошлости Босне*, а нарочито у раду А. Фостиков – Н. Исаиловић, *Повеља краља Стефана Дабише о овлашћењу Драгоју Гучетићу у вези са дугом Новака Маћедола*, ГПБ 2 (2009) 71–89, који се бави документом издатим истог дана као и овде представљени. Такве одреднице овде нису посебно обрађене, већ је у таквим случајевима упућено на раније бројеве или на последњи број који даје преглед претходних. Исто је учињено и по питању установа и важнијих појмова, као и топографских података.

Михаило (Мише) Бобаљевић (Michael de Baballio), дубровачки кнез, *144* (страна), 2 (ред у издању); *146*, 45 – дубровачки властелин и трговац. Видети: ГПБ 2 (2009) 83 (А. Фостиков – Н. Исаиловић).

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 118–120, таб. I/2.

Радослав Шемковић (Radoslavus Samchovich), *144*, 4, *146*, 45 – Човек краља Стефана Дабише, који је више пута током 1392. и 1393. године носио краљева писма у Дубровник. Видети: ГПБ 2 (2009) 83–84 (А. Фостиков – Н. Исаиловић).

Руско, мештра Кристофора лекара (Ruscho, magistri Christofori), *144*, 7, 14; *145*, 43 – дубровачки писар и канцелар (логотет) за словенски, тј. српски, језик. Видети: ГПБ 2 (2009) 84 (А. Фостиков – Н. Исаиловић).

Кажот Кажотић (Chasottus de Chasottis de Tragurio), трогирски властелин, *144*, 9 – припадник племићке породице Кажотић из Трогира. Као један од двојице синова утицајног патриција Августина Кажотића, Кажот је каријеру започео као сопракомит галије у Кјођанском рату и учествовао је у опсади Кјође (1380). Након смрти угарског краља Лајоша, ишао је у Будим да би издејствовао потврду трогирских привилегија од краљица Марије и Елизабете (Јелисавете), али и да би ојачао позиције своје породице (1383). Том приликом је именован за

[22] Погледати и: А. Фостиков – Н. Исаиловић, *Повеља краља Стефана Дабише о овлашћењу*, нап. 19.

краљевског слугу, односно фамилијара. У време босанско-угарског рата у Далмацији (1387) припадао је проугарској струји. Када је босанска војска стигла у околину Трогира, дошло је до преврата у коме су Кажотићи свргнути са положаја у градској управи (децембра 1387). Августин је био погубљен, док су његови синови Кажот и Донат са бројним присталицама побегли из града. Током свог избеглиштва Кажот Кажотић је обављао разне задатке за свог господара, краља Жигмунда, па је, између осталог, боравио у Дубровнику у децембру 1391. и током маја и јуна 1392. године и посредовао у сукобима између приморских градова источног Јадрана и анжујских гусара из Апулије. У лето 1392. године, проугарски прогнаници упали су у Трогир, али се нису супротставили босанским врховним властима. Кажот је као најистакнутији представник повратника изабран за градског ректора (1393), а претпоставља се да је умро око 1396/1397. године пошто у то време престаје да се помиње у изворима.

Извори: P. Andreis, *Povijest grada Trogira* I, Split 1977, 114, 115, 121, 128; I. Lucić, *Povijesna svjedočanstva o Trogiru* I–II, Split 1979, 686, 704, 727, 738, 740, 747, 748, 763, 769, 779, 780, 784, 794-796; pr. N. Lonza – Z. Šundrica, *Odluke dubrovačkih vijeća 1390-1392*, Zagreb–Dubrovnik 2005, 138, 139, 211, 213, 218, 255, 295, 296, 299.

Литература: N. Klaić, *Trogir u srednjem vijeku. Knjiga II. Sv. 1. Javni život grada i njegovih ljudi*, Trogir 1985, 322, 325, 326, 331, 335, 337, 339, 344; Н. Исаиловић, *Политика босанских владара према Далмацији (1391–1409)*, Београд 2008, 37, 38, 43 (магистарски рад у рукопису).

Magister Bartholameus de la Dona (Bartolomeo di Giacomo della Donna), aurifex de Veneciis (Бартоломео Ђакомов дела Дона), *144*, 10 – златар из Венеције и млетачки конзул у Дубровнику. Дошао је у Дубровник пре фебруара 1388. године и ту се трајно настанио. Преузео је на себе дужност да у Фрањевачкој цркви заврши велику сребрну палу за главни олтар, као и да, у истој цркви, изради палу за Менчетићев олтар за шта му је следовало 800 перпера. Забележено је да је 1391. купио лађу за 40 дуката, а следеће године се оженио Ником, ћерком Милтена Прибојева и добио од таста мираз од 1.500 перпера. Јавља се као сведок у неколицини аката дубровачке канцеларије, вероватно због угледа који је уживао као конзул Млечана у Дубровнику. Велику палу за фрањевачки олтар није завршио јер је умро крајем септембра или почетком октобра 1392. Тестамент му је сачуван, а после његове смрти су сви Бартоломеови незавршени послови, након извесних спорова, пренети на друге мајсторе.

Извори: Ј. Тадић, *Грађа о сликарској школи у Дубровнику XIII–XVI в. Књига* I *(1284–1499)*, Београд 1952, 26–29, 42; Б. Недељковић, *Liber Viridis*, Београд 1984, 47; pr. N. Lonza – Z. Šundrica, *Odluke dubrovačkih vijeća 1390–1392*, 239, 242, 292.

Литература: C. Fisković, *Dubrovački zlatari od XIII do XVIII stoljeća*, Starohrvatska prosvjeta, serija III, sv. 1, Zagreb 1949, 200, 207, 241; N. Bezić-Božanić, *Majstori od IX do XIX stoljeća u Dalmaciji*, Split 1999, 191, са списком извора и литературе.

Raphael de Goçe (Рафаил Гучетић), дубровачки властелин, *144*, 12, 16 – брат Драгоја Гучетића. Видети: ССА 6 (2007) 177 (С. Рудић); ГПБ 1 (2008) 105 (А. Смиљанић).

Alvisius de Goçe (Аловиз Гучетић), дубровачки властелин, *144*, 13, 16 – брат Драгоја Гучетића. За литературу видети ниже под **Драгоје (Климент) Маринов Гучетић**.

Драгоје (Климент) Маринов Гучетић, *144*, 18; *145*, 23, 25, 28, 29, 31 – дубровачки властелин и трговац, најистакнутији представник породице Гучетића у другој половини XIV века. Видети: ГПБ 2 (2009) 83 (А. Фостиков – Н. Исаиловић) 80–81.

Новак Маћедол, *145*, 23 – дубровачки трговац. Видети: ГПБ 2 (2009) 83 (А. Фостиков – Н. Исаиловић) 81–83.

Гојак Драгославић (Драгосалић), дворски, *145*, 38 – кнез Гојак Драгославић (Драгосалић). Видети: ГПБ 2 (2009) 83 (А. Фостиков – Н. Исаиловић) 84–85.

Иван Радивојевић, ставилац, *145*, 38 – Иван Радивојевић се јавља као ставилац краља Дабише само у анализираној повељи из 1392. године. Две године касније (јуна 1394), са титулом кнеза, Радивојевић је упућен да осваја Омиш из руку кастелана верних бану Иванишу Хорвату са којим је краљ Дабиша дошао у сукоб. Након успешне опсаде, губи му се сваки траг. Највероватније се не ради о члану хумске властеоске породице Радивојевића, већ о властелину који је био дворанин Стефана Дабише и непосредни члан његове свите.

Извори: Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 170; T. Smičiklas i dr., *Diplomatički zbornik* XVII, Zagreb 1981, 596–597, br. 416.

Литература: F. Šišić, *Vojvoda Hrvoje Vukčić Hrvatinić i njegovo doba (1350–1416)*, Zagreb 1902, 95, 259–260, nap. 47; V. Foretić, *Otok Korčula u srednjem vijeku do g. 1420*, Zagreb 1940, 129–130; Р. Михаљчић, *Ставилац*, ИЧ 23 (1976) 13–14; М. Благојевић, *Државна управа*, 35, 149, 150; С. Рудић, *Босанска властела у XV веку*, 84; Н. Исаиловић, *Политика босанских владара према Далмацији (1391–1409)*, 48, 197.

Жоре, протовестијар, *145*, 39 – протовестијар Жоре Бокшић. Видети: ССА 7 (2008) 139 (А. Фостиков).

Поп Милац, капелан, *145*, 40 – капелан краља Дабише. Видети: ГПБ 2 (2009) 83 (А. Фостиков – Н. Исаиловић) 85.

Установе и важнији појмови

Литература за појмове **господин (dominus)**, *144*, 2, 4, 6, 9, 11; *145*, 20, 21, 23, 25, 28, 34, 36, 39; *146*, 45; **кнез, у Дубровнику (rector)**, *144*, 3, 11; *146*, 45; **Мало веће (Consilium minus)**, *144*, 3, 11; *146*, 46; **nuncius**, *144*, 4; **логотет дубровачки (scribanus schlavichus)**, *144*, 8; *145*, 43; **царина**, *145*, 19, 21, 27, 34; **ручници, *145*, 37; сведоци**, *145*, 38; **дворски**, *145*, 38; **протовестијар,** *145*, 40; **капелан**, *145*, 41, наведена је у ГПБ 2 (2009) 83 (А. Фостиков – Н. Исаиловић) 85–87.

Povelglia, *144*, 5, 11; *145*, 44 – овде се односи на повељу о разрешењу рачуна Драгоја. Видети: ССА 5 (2006) 184 (А. Фостиков).

Aurifex, *144*, 10 – златар. Видети: C. Fisković, *Dubrovački zlatari od XIII do XVIII stoljeća*, 143–249; D. Roller, *Dubrovački zanati u XV i XVI stoljeću*, Zagreb 1951, 113–115; J. Lučić, *Obrti i usluge u Dubrovniku do početka XIV stoljeća*, Zagreb 1979, 62–71; N. Bezić-Božanić, *Majstori od IX do XIX stoljeća u Dalmaciji*, passim; ССА 2 (2003) 153–154 (М. Шуица).

Дружба (дружина), *145*, 19 – овде се мисли на пословно друштво, тзв. *societas*.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 31; *ЛССВ*, 169–170 (Р. Михаљчић), 739–741 (М. Спремић).

Лист, *145*, 31 – видети: ГПБ 1 (2008) 117–118 (П. Драгичевић); ССА 7 (2008) 34 (Д. Јечменица)

Повеља слободна, *145*, 31 – видети изнад у поглављу *Дипломатичке особености* и ССА 7 (2008) 155 (А. Фостиков).

Господин босански, *145*, 34 – Остаје нејасно на коју господу је тачно краљ Дабиша овде мислио. Како се епитет *господин* придодаје уз владарске титуле, али и уз нижа звања, вероватно се овде мисли на све оне личности које су имале право да се назову господом.

Литература: *ЛССВ*, 121 (Р. Михаљчић); Р. Михаљчић, *Владарске титуле обласних господара*, Београд 2001, 104–113; М. Благојевић, *Државност земље Павловића*, у: Земља Павловића: средњи вијек и период турске владавине, Бања Лука – Српско Сарајево 2003, 125–126, нап. 43; ССА 3 (2004) 137 (А. Фостиков).

Ставилац, *145*, 39 – нижа дворска титула у средњовековним српским земљама. Везана је за почасну дужност служења владара за столом. У Босни је забележена само у кратком периоду, на дворовима првих краљева (Твртка I и Дабише), након чега је ишчезла.

Литература: Р. Михаљчић, *Ставилац*, 5–21; М. Благојевић, *Државна управа*, 31, 34–35; *ЛССВ*, 693–694 (Р. Михаљчић); ССА 2 (2003) 152 (М. Шуица).

Топографски подаци

Трогир (Tragurium, Trau), *144*, 9 – град у средњој Далмацији смештен на острвцету између јадранске обале и острва Чиова. До 1358. припадао је Венецији, након чега постаје привилегована општина под врховном влашћу Угарске. Територији града припадао је велики део Дилата (простора данашњих Каштела), док је део Чиова тек у позном средњем веку откупљен од Сплићана. Село и област Радошић издвојени су из клишког дистрикта и припали су Трогиру на прелазу из XIV у XV век. Као сразмерно мали град, Трогир је зависио од владара и од утицајног племства из залеђа како би могао да обезбеди нормалан проток робе, будући да трогирска општина готово да није имала никакву морнарицу. Град су потресали чести спорови између племићких породица, као и сукоби са Сплитом. Након периода смењивања угарске и босанске власти између 1387. и 1420. године, Трогир је поново постао венецијански посед што је остао све до слома Млетачке републике 1797. године.

Извори и литература: I. Strohal, *Statut i reformacije grada Trogira*, Zagreb 1915; P. Andreis, *Povijest grada Trogira* I–II, Split 1977; I. Lucić, *Povijesna svjedočanstva o Trogiru* I–II, Split 1979; N. Klaić, *Trogir u srednjem vijeku*, Trogir 1985; Н. Исаиловић, *Политика босанских владара према Далмацији (1391–1409)*, passim.

Венеција (Veneciae), *144*, 10 – овде се вероватно мисли на сам град Венецију, из кога је потицао златар Бартоломео, а не на Млетачку републику у целости.

Каменица, Каменичка царина, *145*, 19 – Каменица је један од рудника у близини Олова са којим је изгледа чинила једно насеље. Први пут у изворима се спомиње 1376. Ту се налазила и посебна царина. У близини се налазио и рудник Чечељ (Ћеће), са којим се Каменица заједно помиње у једном дубровачком документу из 1382. године.

Литература: M. Vego, *Naselja bosanske srednjevjekovne države*, Sarajevo 1957, 52, 84; D. Kovačević, *Trgovina*, 26, 27, 29, 58; Иста, *Градска насеља средњовјековне босанске државе*, Сарајево 1978, 34, 52; P. Anđelić, *Srednjovjekovna župa Kamenica ili Krivaja*, GZM N.S. 32 (A) (1977) 331–343; С. Ћирковић – Д. Ковачевић-Којић – Р. Ћук, *Старо српско рударство*, Београд – Нови Сад 2002, 47 (Р. Ћук).

Сребреница, *145*, 24 – Град у источној Босни. Видети: ГПБ 2 (2009) 83 (А. Фостиков – Н. Исаиловић) 87–88.

Понор, *145*, 24 – Место у непосредној близини Сребренице. Видети: ГПБ 2 (2009) 83 (А. Фостиков – Н. Исаиловић) 88.

Стари српски архив, књ. 8, стр. 159–165

Оригинални научни рад
УДК 930.2:003.074(497.5)"13"
УДК 091=163.41(497.6)"1399"

Раде Михаљчић

ИСПРАВА О ПРИМАЊУ ХРВОЈА ВУКЧИЋА ЗА ДУБРОВАЧКОГ ВЛАСТЕЛИНА

1399, фебруар 25.

Дубровачка општина овом исправом примила је војводу Хрвоја Вукчића у редове своје властеле и већника. Војвода је истовремено добио палату у Дубровнику као вечну баштину. Исто право стекли су и потомци војводе Хрвоја. Био је то знак захвалности Општине Хрвоју, који је као моћни обласни господар утицао на краља Стефана Остоју приликом преговора око продаје Сланског приморја Дубровнику.

Par cette acte la commune de Dubrovnik admet le voïvode Hrvoje Vukčić au nombre de ses nobles et membre du conseil. Le voïvode se voit simultanément remettre un palais sis à Dubrovnik en tant que patrimoine éternel. Ce même droit revient aux descendants du voïvode Hrvoje Vukčić. Il s’agit là d’une marque de remerciement de la part de la Commune de Dubrovnik à l’égard de Hrvoje qui, en tant que puissant seigneur de Bosnie, a influé sur le roi Stefan Ostoja lors de négociations concernant la vente du littoral de Slano à Dubrovnik.

Опис исправе и ранија издања

Није сачуван оригинал исправе коју је војвода Хрвоје Вукчић добио од Дубровачке општине. Оригинал је написао Руско Христифоровић, словенски канцелар у Дубровнику. Међутим, њена копија не налази се ни у Русковој књизи, која садржи преписе готово свих докумената које је Општина између 1395. и 1423. слала угледницима на Балканском полуострву. Срећом, копија Хрвојеве исправе сачувана је у кодексу Liber privilegiorum, коју је познати филолог Франц Миклошич назвао Codex Ragusinus. Исправа је написана на непуној страници кодекса у збијених 36 редова, укључујући и кратак запис на староиталијанском језику.

Издања: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 237–238, и Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 446–447.

Текст исправе[*]

Ѿ вел[е]можна сѣло прьсве(та)го дꙋха, славимо троицꙋ ва ѡтьци же рекꙋ |2| и снѣ(!) и вь с(ве)тьмь д(ꙋ)сѣ. Прѣс(ве)таꙗ троице, неразделма, слава тебе, иже ва име[1] |3| твоѥ све врьшимо и тобою ꙋздрьжимо и правимо мьсто ѡчаствыꙗ нашего, |4| б(о)гꙋлюбими град[ь] Дꙋбровник[ь], ѡ свепрьсветꙋ троицꙋ славеще, и бꙋде са Б(ож)⟨ѥмь⟩ |5| хотенѥмь вь плꙋни дрьжави. Изволе неизьрекома, незьчиснаꙗ милость |6| вишнагѡ и великагѡ владике ц(а)ра г(ѡспѡд)а Б(ог)а нашегѡ Исꙋ Хрь(ст)а и к (т)омꙋ |7| велика и поч(т)ена нескровна паче свемꙋ свѣтꙋ ѡбьꙗвлена велика лю|8|бавь и срьчанство славнога и велможна г[оспо]дина и воѥводе Хрьвоꙗ Вꙋ[кчић]а |9| к намь и [Ѿ]пкини дꙋбровачкои.[2] И саиска ѡд[ь] нась вльстеѡ (!) и ѡд[ь] [Ѿ]пкине … |10| да га ꙋчинимо и прѣмимо за нашега властелна (!) и да ѥ нашь виекник … |11| да ми властеле и Ѿпкина како то ѥ био наших старех ѡбичаи добри и по|12|чтени наѵкь, смисливь и смотрьше старꙋ почтенꙋ прьꙗзань кою ⟨ѥ⟩ |13| имао к намь славни воѥвода Хрьвоѥ вазда к нашемꙋ град[ꙋ] и ка сва⟨комꙋ⟩ |14| нашемꙋ а навлащь сада, и още болѥ ѡбетꙋѥ к намь старꙋ прьꙗ|15|зань и любавь, хотесмо кнезь, властеле и вса Ѿпкина гр[а]да Дꙋбр(овни)ка |16| да толикаи любавь не бꙋде нехарьна, паче вь свемь славна и харна |17| да бꙋде.

Да ѥст ва свидиенѥ свакомꙋ човекꙋ садашнемꙋ и последнемꙋ, и да ѥ |18| паметно вечно ѡвим записанѥм[ь] ѡд[ь] данашнега дне напрѣда, записасмо, ꙋть|19|дисмо (!) славнога воѥводꙋ Хрѣвоꙗ и негове синове и негове ꙋнꙋчѥ |20| и праꙋнꙋчѥ, що ѥсть мꙋшкога колена, да сꙋ наши властеле и вѥкници |21| како и ми властеле дꙋбро[вач]ци.

И к т(о)мꙋ за великꙋ неговꙋ часть и ꙋзьвишенѥ дарѣвасмо |22| воѥде (!) Хрьвою ꙋ Дꙋбровникꙋ полачꙋ ꙋ племенито и ꙋ бащи[н]ꙋ и неговѡмь |23| синовѡмь и неговꙋ ꙋнꙋчю и праꙋнꙋчю ꙋ виеке викома,

[*] Редакција издања и превода: Татјана Груботин-Голубовић.

[1] **(с)иле**, F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 237.

[2] **к намь и [Ѿ]пкини дꙋбровачкои. И саиска ѡд(ь) нась вльстеѡ и ѡд(ь) [Ѿ]пкине**, изостављено: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 237.

како ѥ |24| полача прьво била госпогеѥ Филипе наше владике, да сѥ (!) **ѡд[ь] данашнега |25| дне напрьда таи полача воѥде** (!) **Хрьвоꙗ и негѡвех[ь] пѡследних[ь] и да ѥ волꙗнь |26| гѡ(спѡ)д(и)нь воѥ(во)да Хрьвоѥ и негѡви синове и негово ꙋнꙋчѥ и праꙋнꙋчѥ |27| реченꙋ полачꙋ дарьвати, продати, ѡставит[и] за дꙋшꙋ, ꙋчинит[и] що мꙋ бꙋде |28| на волю, и како им бꙋде драго, како све ѡд[ь] своѥх[ь] ствари.**

И на све више |29| писано ми кнезь и вса Ѡпкина дꙋбрьвачка прьсегосмо на светомь |30| евангелию и на часно (!) **крьс(т)ꙋ Божиѥм[ь] ꙗко семꙋи писаню нами и |31| нашеми последними не бити потворени ни поколибимꙋ, паче |32| ꙋ свем(ь) становитни**[3] **до дни и до вѥка.**

И за веке верованѥ ва свакоѥ |33| врьме саи листь, любо повелю повелесмо печатит[и] нашомь за⟨кономь⟩ |34| великѡм(ь) подьвисꙋкю печать б(о)голюбимаго гр(а)да Дꙋбрьвника.

|35| **Вь лѣта рожаства Хрьст(о)ва ·ѯ̃ ꙋ·**(!)[4] **·ч҃т҃ҁ҃д҃· лѣ(ть), м(е)с(е)ца фервара на ·к҃ е҃ ·д(а)нь. А ꙋписа Рꙋско логофеть ꙋ полаче и векнице б(о)голюбимаго гр(а)да Дꙋбровника.**

Исправи претходи запис логотета Руска Хрисифоровића на староиталијанском језику: MCCCLXXXXVIIII die XXV fervario. Signoria de Raguxi feçe privilegio fato a vo(ievoda) Chruoie, como fo fato de conseglio e donato li palaço.

Превод

О велеможна сило пресветога Духа, славимо Тројицу у Оцу, да кажем и Сину и Светом духу. Пресвета Тројице неразделива, слава теби јер у име твоје све вршимо и тобом уздржавамо и градимо место отачаства нашег, богољубиви град Дубровник, славећи свепресвету тројицу Божијом вољом да буде (Дубровник) у пуној снази. Изволи неизречена и неизмерна милост вишњега и великог владике цара, господа Бога нашега Исуса Христа, к томе (показа се) велика, поштована, нескривена, него свему свету позната велика наклоност (**любавь**) и срчаност славнога и велможнога господина војводе Хрвоја Вукчића према

[3] **становитн**ꙋ, F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 238.

[4] ·ѯ̃ ꙋ· – Логотет је започео, па одустао од ових слова, али их није прецртао. Очигледно је реч о бројкама 60 и 400. Слова ѯ̃ ꙋ не налазе се у издању Ф. Миклошича и Љ. Стојановића.

нама и Општини дубровачкој. И затражи (Хрвоје) од нас властеле и од Општине да га уздигнемо и примимо за нашега властелина и нашега већника.... Ми властела и Општина, како је то био код наших старих обичај добри и поштени наук, пошто смислисмо и размотрисмо стару поштену пријазност коју је имао према нама славни војвода Хрвоје вазда према нашем граду и свима нама, а посебно сада још више исказује стару пријазност и наклоност, хтедосмо кнез, властела и Општина града Дубровника, да толика наклоност не буде незахвална, него у свему захвална да буде.

Да је знано сваком човеку, садашњем и потоњем да је вечно на уму, вечно ово записаније од данашњег дана унапред записасмо, утврдисмо славнога војводу Хрвоја и његове синове и унуке и праунуке, што је мушког колена, да су наша властела и већници као и ми, дубровачка властела.

Зато за велику његову част и уздизање даровасмо војводи Хрвоју у Дубровнику палату у племенито и у баштину и његовим синовима и његовим унуцима и праунуцима у веке векова. Како је палата прво била госпође Филипе, наше владике (властелинке) да је од данашњег дана унапред та палата војводе Хрвоја и његових наследника и да је слободан (**волгань**) војвода Хрвоје и његови синови и његови унуци и праунуци речену палату даровати, продати, оставити за душу, учинити шта им буде по вољи и како им буде драго, као све своје ствари.

И све више писано ми, кнез и сва Општина дубровачка, заклесмо се на светом јеванђељу и часном крсту Божјем да ово више писано ми и наши наследници не потворе нити поколебају, него у свему да је чврсто до дана и до века.

И за веће веровање у свако време овај лист или повеља заповедисмо да се печати нашим законитим великим висећим печатом богољубивога града Дубровника 1399. лета од рођења Христова, месеца фебруара 25. дана.

А уписа Руско логотет у палати и већници богољубивога града Дубровника.

Дипломатичке особености

Сачувана у препису, исправа одговара оригиналу. Оригинал је писан руком словенског канцелара Руска Христифоровића, а преписао га је словенски канцелар Никша Звијездић, *Codex Ragusinus*, лист 67-а. Истог дана је написана још једна, знатно опширнија исправа о прима-

њу краља Стефана Остоје за дубровачког властелина. И ову исправу је преписао канцелар Никша Звијездић, *Codex Ragusinus*, лист 66. Приликом преписивања канцелар се очигледно журио и при том испуштао слова и читаве слогове. Понекад је и грешио (видети нап. 4). Приметно је да сачувани препис има доста скраћеница. Први ред, исписан крупним словима, личи на стилизоване потписе на повељама српских и босанских владара. Дипломатичка анализа преписа исправе показује да је њена аутентичност неспорна. Подсећамо да је Општина истог дана, 25. фебруара 1399, издала исправе краљу Стефану Остоји и војводи Хрвоју Вукчићу. Оба документа представљају наставак и завршетак правне радње око продаје Сланског приморја Дубровнику, што још једанпут потврђује аутентичност ових копија.[5]

Краљ и његов војвода примљени су у редове дубровачке властеле и добили куће у Дубровнику. Иако је реч о истој правној радњи и истовременом записивању правног чина, између две исправе лако је уочити знатне разлике. Само је краљ добио исправу у којој се поименично наводе 37 угледника, који су се заклели да ће Општина вечно поштовати садржину документа. То су били чланови Већа умољених.[6]

Просопографски подаци

Хрвоје Вукчић Хрватинић, *160* (страна), 10, 16, 23, 28 (редови у издању); *161*, 31, 33 – кнез, војвода, велики војвода и херцег. Био је најмоћнији обласни господар у време продаје Сланског приморја.

Литература: F. Šišić, *Vojvoda Hrvoje Vučić Hrvatinić i njegovo doba (1380–1916)*, Zagreb 1902; Ј. Мргић-Радојчић, *Доњи краји крајина средњоековне Босне*, Београд 2002; Р. Михаљчић, *Повеља краља Стефана Твртка I Котроманића кнезу и војводи Хрвоју Вукчићу Хрватинићу*, ССА 1 (2002) 117–127.

Филипа, владика, *161*, 30 – дубровачка властелинка, ћерка богатог Которанина Томе Паули де Тома и жена дубровачког властелина Мартина Менчетића. После смрти мужа наставила је да послује. У Дубровнику је поседовала више кућа и плацева за градњу. Више камених кућа имала је и у Венецији. Умрла је 1383. године.

---

[5] Р. Михаљчић, *Повеља Стефана Остоје Дубровчанима,* Грађа о прошлости Босне 1 (2008) 123–135.

[6] Р. Михаљчић, *Исправа о примању краља Стефана Остоје за дубровачког властелина*, Грађа о прошлости Босне 2 (2009) 132–133.

Литература: Д. Динић-Кнежевић, *Положај жена у Дубровнику у XIII и XIV веку*, пос. изд. САНУ, CDLXIX–2, Beograd 1974, 53–60.

Руско Христифоровић (**Р8ско Христофоровикь**) **Ruschus filius magistri Christophori**, *161*, 45 – најзначајнији словенски канцелар у Дубровику. Руско је у посебном кодексу регистровао све исправе које је између 1395. и 1423. Општина слала истакнутим људима у унутрашњости. Рускова књига садржи око 300 копија, а сачувано је још 342 исправе које је Руско писао ћирилицом.

Литература: Ст. Станојевић, *Студије о српској дипломатици, XIV. Дијак, граматик, Нотар, Канцелар, Номик, Логотет*, Глас СКА CVI (1923) 59–60.

Установе, важнији термини

Већник (**виекникь вѣћьникь**), *160*, 13, 25 – члан дубровачких већа.

Извори: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 21, 32, 39, 238, 261, 276, 324, 337, 344, 421, 473; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 22, 30, 32, 39, 41–43, 56, 57, 66, 68, 70–72, 102, 103, 266, 284, 298, 306, 317, 319, 428, 447, 586, 588, 589, 608, 623, 629; I–2, 90, 105, 134, 136, 152, 206, 210, 211, 414.

Литература: Ђ. Даничић, *Рјечник* I; Грађа о прошлости Босне 2 (2009) 145 (Р. Михаљчић).

Владика, *161*, 30 – означава владара, црквене великодостојнике, затим властелинку у српској средњовековној држави и Дубровнику.

Литература: *ЛССВ*, 86 (М. Јанковић, Р. Михаљчић).

Лист, *161*, 41 – један од назива за повељу. Управо такво тумачење налазимо у исправи коју је Дубровачка општина 25. фебруара 1399. издала војводи Хрвоју. Општина је *за веће веровање* заповедила канцелару да печатом овери **сли листь, любо повелю**. Станоје Станојевић је показао да се овај назив за исправу често употребљавао у Дубровнику и Хумској земљи. У ћириличким исправама налазимо више примера за *лист веровни*, *лист записни*, *лист латински*, *лист мали*, *лист отворени*, *лист слободни*, *лист српски*, *лист царски*.

Литература: Ђ. Даничић, *Рјечник* II; Rječnik JAZU; Ст. Станојевић, *Студије о српској дипломатици, XXII. Називи повеља*, Глас СКА CVI (1923) 3–26.

Печат, *161*, 42–43 – Печат дубровачке канцеларије јавља се са различитим атрибутима: *обични*, *законити*, *законити висући*, *законити подвисући*, *веровани законити висући*. Тиме се не исцрпљују примери

из дубровачких исправа. Канцелари су печате означавали произвољним атрибутима: О томе сведоче две исправе које је истог дана, 25. фебруара 1399, написао логотет Руско. Исправа војводе Хрвоја оверена је **за⟨кономь⟩ великѡм(ь) подьвисȣкю печать б(о)гољюбимаго гр(а)да Дȣбрьвника**, а исправа краља Остоје оверена је **законѡмь подьвисȣкю печать боголюбимаго гр(а)да Дȣбровника**.

Литература: Ст. Станојевић, *Студије о српској дипломатици, XV. Печат*, Глас СКА CVI (1923) 6–13.

Веђница (виекница, вѣꙉьница), *161*, 46 – палата где се састају чланови већа. Логотет Руско је писао **ȣ полаче и векнице б(о)голюбимаго гр(а)да Дȣбровника**, а логотет Никша Звездић у **изабранои виекнице владȣщаго града Дȣбровника**.

Извори: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 238, 380; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 143, 144, 146, 266–268, 301, 309, 336, 340, 343, 345–347, 351, 353, 359, 362, 364, 368, 374, 377, 379, 382, 383, 389, 390, 392, 407, 428, 441, 447, 497, 518, 535, 612, 631, 634; I–2, 23, 24, 29, 45, 53, 62, 108, 110, 115, 152.

Литература: Ђ. Даничић, *Рјечник* I; Р. Михаљчић, *Исправа о примању краља Стефана Остоје за дубровачког властелина*, Грађа о прошлости Босне 2 (2009) 129–145.

Стари српски архив, књ. 8, стр. 167–181

Оригинални научни рад
УДК 930.2:003.074(497.5)"14"
УДК 091=163.41"1404"

Невен Исаиловић

УГОВОР ХЕРЦЕГА ХРВОЈА ВУКЧИЋА ХРВАТИНИЋА И ДУБРОВЧАНА О САВЕЗУ ПРОТИВ БОСАНСКОГ КРАЉА СТЕФАНА ОСТОЈЕ

Звечај, 1404, јануар 15.
Дубровник, 1404, јануар 17.

Хрвоје Вукчић Хрватинић, сплитски херцег и велики војвода босанског краљевства, с једне, и дубровачки кнез, властела и Општина, с друге стране, заклињу се да ће заједнички радити на збацивању краља Стефана Остоје са престола Босне и на његовом протеривању из краљевства. Херцег се, са своје стране, заклиње да ће повести војску преко Неретве у Хумску земљу и прогласити Павла Радишића за босанског краља, док Дубровник обећава да ће свим силама помагати поменутог Павла против Остоје, и по мору и по копну. Дубровчани се обавезују да ће покушати да убеде свог врховног господара, угарског краља Жигмунда, да прими у милост херцега Хрвоја пошто ће му он бити кориснији од краља Остоје. У случају да се заклетва погази, за обе уговорне стране предвиђена је духовна санкција.

Hrvoje Vukčić Hrvatinić, herceg (duc) de Split et grand voïvode du royaume de Bosnie, d'une part, et l'herceg, les nobles et la Commune de Dubrovnik, d'autre part, prêtent serment d'œuvrer ensemble pour faire abdiquer le roi Stefan Ostoja de Bosnie et pour le chasser du royaume. L'herceg, pour sa part, s'engage à conduire une armée au-delà de la Neretva, dans la terre de Hum, et à faire proclamer Pavle Radišić roi de Bosnie, alors que Dubrovnik promet d'aider de toutes ses forces Pavle contre Ostoja, tant sur mer que sur terre. Les Ragusains s'engagent aussi à tenter de convaincre leur suzerain, le roi de Hongrie Sigismond, à accorder sa grâce à l'herceg Hrvoje, car celui-ci lui sera plus utile que le roi Ostoja. En cas de parjure, sont prévues des sanctions spirituelles pour les deux parties au contrat.

Опис повеље и ранија издања

Постоје два оригинална примерка анализираног уговора, сачињена на основу идентичног нацрта око којег су се, по свему судећи, усагласиле уговорне стране – херцег Хрвоје Вукчић Хрватинић и представници града Дубровника. Први примерак саставио је Хрвојев дијак

Миливој у граду Звечају, док је други исписао дубровачки логотет Руско Христофоровић у Дубровнику. Осим по правопису и датацији, обе верзије су текстуално идентичне. Разлике у спољашњим, материјалним, обележјима су крупније, те ћемо, стога, сваки примерак посебно описати.

1. Верзија дијака Миливоја. – Оригинал уговора исписан руком дијака Миливоја чува се данас у Државном архиву у Дубровнику (ДАД), а његов опис ће бити дат на основу података које је донео Грегор Чремошник.

Материјал је пергамент италијанског начина израде, финог квалитета. Димензије повеље су: горњи и доњи руб по 25,2 цм, леви руб 34,2 цм, а десни 33,1 цм. Плика је лево 2,4, а десно 1,6 цм. Текст се налази на глаткој страни пергамента. Писар је маргине, које недоследно уоквирују читав текст, исцртао у виду дебелих линија повучених оловом, док хоризонталних линија између редова нема, те су размаци веома неуједначени. Дијак Миливој је поштовао леву маргину, док десну прелази и до 1,4 цм.

Писмо је нерасписан канцеларијски брзопис. Повеља нема украса, док јој се на почетку налази крст повучен простим пером са две једнако дуге црте од 0,6 цм. Завршетак текста означен је исцртаним словом **Г** (или, можда, латиничним минускулним **r**) у готичком стилу, са стаблима од по две црте. И на полеђини, између оба прореза за печатну врпцу, налази се готичко, латиничко слово **U**, нешто већих димензија. Чремошник претпоставља да је та слова исцртао неко други, а не дијак Миливој. Правопис обележава вокализација полугласника, односно замена **ь** са **а**. Такође је присутно слово **ћ**, док се уместо **ꙗ** скоро увек користи **ѣ**. Постоје и бројне друге специфичности, од којих издвајамо икавицу и веома мали број скраћеница.

На повељи се налазио висећи печат, пошто су кроз плику и пергамент начињена два вертикална прореза за врпцу, 4 цм удаљена један од другог. Међутим, данас више нема ни печата ни врпце. Пошто није сачуван нити један сфрагистички споменик Хрвоја Вукчића, не можемо знати која се представа налазила на типару који је био употребљен.

Повеља је пресавијена на хумски начин – прво горњом половином надоле; затим су обе половине још једном савијене напола и, најзад, са леве и са десне стране по 8,3 цм на унутра. На позадини повеље нема савремених записа, већ само оних сачињених доста касније. Тако се у најдоњем средњем пољу налази запис „*N 2 del Pach. IX*“, а у најдоњем десном бечка ознака „*N°. 217 an. 1404*“.

Ранија издања: П. Карано-Твртковић, *Србскiи споменицы*, 119–120, бр. 88; I. Kukuljević Sakcinski, *Izvadci listinah i poveljah bosanskih*, Arkiv za povjestnicu jugoslavensku 2 (1852) 19 (регест); F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 252–253, br. CCXLI; E. Fermendžin, *Acta Bosnae*, 71, br. CCCLXXX (регест); Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 455–457, бр. 469; *Poviest hrvatskih zemalja Bosne i Hercegovine od najstarijih vremena do godine 1463*, Sarajevo 1942, 404 (дат је само непотпун транскрипт повеље).

Ранији издавачи нису имали крупније грешке у транскрипцији повеље. Карано-Твртковић је спајао везнике, предлоге и енклитичке облике заменица са речима које су им претходиле или следиле, а скраћенице није разрешавао. Миклошичево издање углавном је исправило те недостатке, а оно једино нуди и савремену интерпункцију. Издање Љубомира Стојановића такође нема разрешене скраћенице. Сви издавачи су направили понеку омашку у читању, али ниједна није суштински мењала смисао текста.

Литература: G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka.* III *Humske povelje i pisma. C. Kancelarija Kosača* – 1. *Hranići i* 2. *Vlatkovići. D. Kancelarija Nikolića–Vukosalića. E. Bosanski feudalci – kancelarija Hrvatinića*, GZM N.S. 7 (1952) 333–334.

2. Верзија логотета Руска Христофоровића. – Примерак уговора који је исписао Руско Христофоровић доспео је у руке Вида Вулетића-Вукасовића у XIX веку, када му га је уступио дубровачки књижевник В. Адамовић. Даља судбина заоставштине Вулетића-Вукасовића, а са њом и анализиране повеље, није нам позната. Стога опис доносимо на основу снимка и података објављених у *Гласнику Земаљског музеја у Сарајеву* 1894. године.

Повеља је написана на пергаменту чији су доњи и горњи руб дужине око 32 цм, а леви и десни око 17 цм. Лист је, на доњем рубу, пресавијен 3,5 цм. По средини те плике, налази се прорез кроз који је провучена црвена свилена трака са уплетеним гајтаном о коме је висио печат који, међутим, није сачуван. О другим спољашњим обележјима повеље и евентуалним записима на позадини пергамента, Вулетић-Вукасовић не говори ништа.

У односу на верзију Хрвојевог дијака Миливоја, Русков примерак исписан је лепшим рукописом, иако се и овде ради о канцеларијском брзопису. На почетку текста налази се стилизовани крст на постољу, након којег следи велико иницијално **Ѣ**. Текст је прилично правилно уклопљен у маргине чији се трагови не виде на објављеном снимку.

Проред је, такође, углавном уједначен. Рускова повеља има више скраћеница од Миливојеве верзије и карактеришу је стандарни правопис и изостанак писарских погрешака.

Ранија издања: В. Вулетић-Вукасовић, *Увјет Хрвоје, војводе спљетскога и опћине дубровачке проти Остоји, краљу босанскому*, ГЗМ 6 (1894) 761–764; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 455–457, бр. 468; *Poviest hrvatskih zemalja Bosne i Hercegovine od najstarijih vremena do godine 1463*, Sarajevo 1942, 1 (дат је само снимак повеље).

Ни Вулетић-Вукасовић, ни Стојановић, не дају разрешене скраћенице, а понуђена савремена интерпукција није у потпуности одговарајућа. Оба издавача направила су и неколико погрешака у читању, али ниједна није суштински мењала значење текста.

Литература: В. Вулетић-Вукасовић, *Увјет Хрвоје*, 762–764.

I *Текст верзије дијака Миливоја*[*]

+ **Ва име ѡць и синь и светогь дȣхь. Ми г[оспо]д[и]нь**[1] **Хравое, по милости Божиеи славни** |2| **дȣкь спалицки и веѡможани велики воевода кралеваставь боснаскогь** |3| **и ка томȣ, и ми кнезь, властеле и васа ѡпаѣинь Богȣ лȣбимаго града Дȣбро**|4|**ваникь ѡбитȣемо едана старана дрȣгои и такои стависмо и сложисмо** |5| **васи заедано бити сȣпротива кралȣ Ѡстои на неговȣ погибиѡ** |6| **и расȣтие и проганание вана кралевастава ва васиха, право** |7| **призвавь име г[оспо]д[и]на Исȣса Христа. И за то ми г[оспо]д[и]нь Хравое ѡцели** (!)[2] |8| **ѡбитȣю двигнȣти воиске наше и послати е призь Неретавȣ ȣ Хȣ**|9|**маскȣ земалȣ и тȣи ва име Христово проѣвити и прогаласти г[оспо]д[и]на** |10| **Пвала** (!) **Радишиѣѣ кралꙗ боснаскога и нащом** (!) **моѣию ȣ васемь ȣздрь**|11|**жати га и помагти**[3] **га на васȣ нашȣ силȣ.**

И ми градь Дȣброваникь |12| **такое ѡбитȣемо заедано с госаподи-**

[*] Редакција издања и превода (обе верзије документа): Татјана Суботин-Голубовић.

[1] Нема сумње да би, следећи вокализацију који је примењивао дијак Миливој, скраћеницу **гднь** требало разрешавати са **г[осапо]д[и]нь**, али смо одлучили да тај неуобичајени облик избегнемо где год није у целости наведен.

[2] На основу друге верзије видимо да се заправо ради о исквареном облику за **ѡд(ь) селѣ**.

[3] Стојановић преправља у: **помагати**.

номь Хравоемь ва васе ȣчини|13|ти що моремо сȣпротивь кралȣ Ѡстои а ȣ помоћь реченомȣ |14| г[оспо]д[и]нȣ Павлȣ Радишићȣ по морȣ и по сȣхȣ, по вихь[4] (!) **мистихь ѡколо |15| нась с нашими лȣдами и с иними кое бȣдемо моћи нагнȣти |16| на то. А на васе више писно ѡбитȣе г[оспо]д[и]нь Хравое градȣ |17| Дȣброваникȣ и такое градь Дȣброваникь г[оспо]д[и]нȣ Хравою, |18| пѡсатавивь рȣци на светомь еванагелию и на часномь |19| крьсти Христеви, васе више писно що смо ѡбитовали |20| мею собомь – да врьшимо и да ȣчинимо и никакорь**[5] **нитако |21| нась семȣи ѡбитȣ не полипасти. А тако се потвори или |22| пoрече – да е проклеть ѡд[ь] г[оспо]д[и]нь Богь и ѡд[ь] причисте матере Божие |23| и ѡд[ь] васихь светихь ѡд[ь] викь Богȣ ȣгодивашихь. И ѡшаће ѡби|24|тȣе Дȣброваникь г[оспо]д[и]нȣ Хравою – нашими посалабинами и на наше |25| траћение, искати**[6] **и молити нашегь г[оспо]д[и]на, привисокогь кралꙗ |26| Жигмȣнать, како да гь ставимо на васȣ нашȣ моћь ȣ ми|27|лость ȣреченогь г[оспо]д[и]на кралꙗ, ере веће нере краль Ѡстоћ |28| моћи ће бити вридань и користань реченомȣ нашемȣ г[оспо]д[и]нȣ.**

|29| **Писано ȣ Звечаи лить рошства Христова тисȣћно и четири ста и чет**|30|**варто лито, мисеца генавра пети на десете д[а]нь, а ȣписа Миливои** |31| **дићакь.**

II *Текст верзије логотета Руска Христофоровића*

+ **Вь име ѡт[ь]ца и с(и)на и с(ве)тогь д(ȣ)ха. Ми г[оспо]д[и]нь Хрьвоѥ, по м(ило)сти Б(о)жиѥи славнв (!) дȣка сплѣтски и велможни велики воѥвода кралѥвьства |2| босанскога и к томȣ, и ми кнезь, властеле и вса ѡпкина Б(о)гȣ любимагѡ гр[а]да Дȣбровника ѡбѣтȣѥмо ѥдна страна дрȣгои |3| и такои стависмо и сложисмо вьси заѥдно бити сȣпротѣвь кралю Ѡстои на нѥговȣ погибѣль и расȣтиѥ и прогнанѥ |4| вань ись кралѥвства вь всѣхь, прьво призвавь име г[оспо]д[и]на Исȣса Хр(и)ста. И затѡ ми г[оспо]д[и]нь**

[4] Миклошич погрешно преправља у: **в(с)ихь**.

[5] Карано-Твртковић: **никаковь**.

[6] Карано-Твртковић: **ислати**; Миклошич, Стојановић: **и слати**.

Хрьвоѥ ѡд(ь) селѣ ѡбѣтȣю двигнȣти |5| воиске наше и послати ѥ прѣзь Неретвȣ ȣ Хлмьскȣ землю и тȣи вь име Х(ри)с(то)во прогꙗвити и прогласити г[оспо]д[и]на Павла Радишикꙗ кралꙗ |6| босанскога и нашомь мокию ȣ всемь ȣзьдрьжати га и помагати га на всȣ нашȣ силȣ.

И ми градь Дȣбровникь такожде ѡбѣтȣѥмо |7| заѥдно сь г[оспо]д[и]номь Хрьвоѥмь вьсе ȣчинити що моремо сȣпротѣвь кралю Ѡстои а ȣ помощь р(е)ченомȣ г[оспо]д[и]нȣ Павлȣ Радишикю по морȣ |8| и по сȣхȣ, по ѡвѣхь мѣстехь ѡколо наась с нашѣми людми и сь инѣми коѥ бȣдемо моки нагнȣти на то. А на все више |9| писанно ѡбѣтȣѥ г[оспо]д[и]нь Хрьвоѥ градȣ Дȣбровникȣ и такожде градь Дȣбровникь г[оспо]д[и]нȣ Хрьвою, поставивь рȣци на с(ве)томь евань|10|гѥлию и на чьстномь крьсти Х(ри)с(те)вѣ, вьсе више писанно що смо ѡбѣтовали мегю собомь – да врьшимо и да ȣчинимо и никакорь |11| нитко наась сѣмȣ ѡбѣтȣ не полипсати. А тко се потвори или пореч(е) – да ѥ проклеть ѡд[ь] г[оспо]д[ин]а Б(о)га и ѡд[ь] прѣчисте м(а)т(е)ре Б(о)жиѥ и ѡд[ь] |12| всѣхь с(ве)тихь ѡд[ь] вѣка Б(о)гȣ ȣгодившихь. И ѡщь ѡбѣтȣѥ Дȣбровникь г[оспо]д[и]нȣ Хрьвою – нашѣми посалбинами и на наше тракѥ|13|ниѥ, искати[7] и молити нашега г[оспо]д[и]на, прѣвисокога г[оспо]д[и]на кралꙗ Шижьмȣнда, како да га ставимо на всȣ нашȣ мокь ȣ м(ило)сть |14| ȣр(е)ченога г[оспо]д[и]на кралꙗ, ѥрь векѥ нере краль Ѡстоꙗ моки ѥѥ бити врѣдаань и користань р(е)ченомȣ нашемȣ г[оспо]д[и]нȣ.

Писа се сиѥ вь изе|15|бранои вѣкници Б(о)гȣ любимагѡ гр[а]да нашегѡ Дȣбровника лѣта рожьдества г[оспо]д[ин]а Исȣса Хр(и)ста тисȣщно и четирста и четврьтѡ |16| лѣто, м(ѣ)с(е)ца генвара з҃ ı҃ · д(ь)нь, а ȣписа Рȣско логѡфеть.

Превод повеље

У име оца и сина и светога духа. Ми господин Хрвоје, милошћу Божјом славни херцег сплитски и велможни велики војвода краљевства босанског и к томе, и ми кнез, властела и сва општина Богу драгога града

[7] Стојановић: **писати**.

Дубровника заклињемо се, једна страна другој, и тако одлучисмо и сложисмо се да будемо сви заједно против краља Остоје на његову погибију и расап и прогон изван краљевства у свему, прво призвавши име господина Исуса Христа. И зато се ми господин Хрвоје од сада заклињемо да ћемо дигнути нашу војску и послати је преко Неретве у Хумску земљу и ту у име Христово објавити и прогласити господина Павла Радишића за краља босанског, нашом моћи у целости га подржати и помагати га свом нашом силом.

И ми град Дубровник такође се заклињемо, заједно са господином Хрвојем, да ћемо учинити све што можемо против краља Остоје, а у помоћ реченом господину Павлу Радишићу на мору и на сувом, по овим местима око нас, нашим људима и другима које будемо могли навести на то. А на све горе написано заклињемо се господин Хрвоје граду Дубровнику и такође град Дубровник господину Хрвоју, поставивши руку на свето јеванђеље и на часни крст Христов – да ћемо све горе написано, у шта смо се заклели међу собом, извршити и учинити и да нипошто нико од нас ову заклетву не прекрши. А ко је погази или порекне – да је проклет од господина Бога и од пречисте мајке Божје и од свих светих који су од века Богу угодили. И уз то се Дубровник заклиње господину Хрвоју – да ћемо, преко наших посланика и о нашем трошку, искати и молити нашег господина, превисоког [господина][8] краља Жигмунда, како бисмо га (Хрвоја) поставили, колико год нам је могуће, у милост код реченог господина краља, јер ће више него краљ Остоја моћи да буде вредан и користан реченоме нашем господину.

Завршетак верзије дијака Миливоја: Писано у Звечају, лета рођења Христовог 1404. године, месеца јануара 15. дана, а написа дијак Миливој.

Завршетак верзије логотета Руска: Ово је написано у изабраној већници Богу драгога града нашег Дубровника, лета рођења господина Исуса Христа 1404. године, месеца јануара 17. дана, а написа логотет Руско.

Дипломатичке особености и околности настанка

Повеља почиње симболичком и вербалном инвокацијом. У вербалној инвокацији изостављено је „*амин*“, што није била реткост, посебно у босанским великашким исправама тога времена.

[8] У верзији дијака Миливоја стоји само: превисоког краља Жигмунда.

Будући да се ради о уговору у форми *обета*, односно заклетве, интитулишу се обе уговорне стране. Дубровачка интитулација је уобичајена – *кнез, властела и сва општина града Дубровника*, док Хрвојева заврећује нешто подробније разматрање. Наиме, ово је прва сачувана ћирилска исправа коју је Вукчић издао након што је постао херцег Сплита, октобра 1403. године. Још је важније што је ово уједно и први његов документ у којем користи формулу девоције – *милошћу Божјом*. Сачуване су још само две повеље, обе латинске, из 1407. и 1408. године, у којима се Хрвоје у аутоинтитулацији назива *dei gratia dux Spaleti*, мада нема сумње да их је у периоду од 1403. до 1408. било више. Разлог за коришћење девоције, обележја интитулација самосталних владара, лежи у природи власти коју је Вукчић стекао када је постао сплитски херцег и општи намесник краља Ладислава Напуљског на Балкану. Он се већ тада уздигао до положаја полунезависног обласног господара, чија се огромна територија на којој је имао готово краљевску власт, простирала од Саве до Јадрана и од Зрмање до Цетине. Слабост краља Остоје и удаљеност краља Ладислава омогућиле су му, између осталог, и да узурпира право на коришћење девоционе формуле. Од те праксе је одустао почетком 1409. када је био принуђен да призна врховну власт Жигмунда Луксембуршког који свакако није био спреман да дозволи својим поданицима да користе формуле које означавају краљевску власт. Међутим, Дубровчани, који су Хрвоја почели ословљавати *милошћу Божјом херцегом сплитским* почетком 1405. године, наставили су са том праксом све до његове смрти, 1416. године.

Другу занимљивост представља употреба термина „дука" уместо „херцег", такође јединствена у босанској дипломатичкој пракси. Како је повеља издата само два и по месеца од Хрвојевог стицања херцешке титуле, вероватно да његова канцеларија још није усвојила јединствену форму интитулације. Основе су постављене јер је и у каснијој пракси Вукчић увек прво називан херцегом сплитском, а затим великим војводом босанским и кнезом Доњих Краја. Овде су Доњи Краји изостали, тј. подведени су под формулацију *и к тому*. Не можемо знати када је тачно Хрвоје престао да користи термин „дука" и када га је заменио са „херцег", јер је сачувана (и то у препису) само још једна његова ћирилска повеља, тек из априла 1412. године. Претпостављамо, међутим, да је до замене дошло веома брзо, јер знамо да су га Дубровчани називали „херцегом" већ крајем децембра 1403, а босански краљеви у првој половини 1405. године.

Експозиција недостаје, а диспозицију представља заклетва да ће обе уговорне стране извршити све оно око чега су се споразумеле. На почетку долази општа заклетва да ће Хрвоје и град Дубровник заједнички наступати против краља Остоје са циљем да га оборе са босанског трона и протерају. Мотиви Дубровчана су сасвим јасни – од лета 1403. они су били у рату са краљем Босне и већим бројем великаша. Сви преговори о миру су пропали, а дубровачке власти су, чекајући узалуд угарску помоћ, одлучиле да закључе што више локалних савеза против Остоје. Уговор са Хрвојем Вукчићем био је кључан, пошто је он био најутицајнији босански магнат, а уједно и највећи противник рата Босне и Дубровника. Вукчићева одлука да наступи против свог врховног господара била је последица Остојине политике која се све више кретала у смеру супротном жељама новопостављеног сплитског херцега. Хрвоје је више пута без успеха интервенисао код краља како би зауставио рат, али је био игнорисан. У исто време, он се тешње повезао са напуљско-угарским краљем Ладиславом и почео је да ствара своју полунезависну област. Када је, крајем децембра 1403. године увидео да од договора са Остојом неће бити ништа и да се босанска политика отима његовој контроли, Вукчић је ступио у офанзивни савез са Дубровчанима.

Након опште заклетве следи посебна, у којој се обе стране обавезују на конкретне акције. Хрвоје је био дужан да са својом војском упадне у Хумску земљу преко Неретве и тамо прогласи за краља властелина Павла Радишића, рођака куће Котроманића који је живео у избеглиштву у Дубровнику. Дубровчани су се, са своје стране, заклели да ће Радишића помагати и на копну и на мору, сопственим снагама и уз помоћ свих других које придобију за тај подухват. Како се радило о веома деликатним питањима, готово је извесно да су и споразум и исправе које су из њега проистекле држани у најстрожој тајности.

Исправа се наставља белешком о свечаној потврди заклетве стављањем руке на јеванђеље и крст, а након такве духовне короборације уговора следи и духовна санкција предвиђена за прекршиоце – *А ко је погази или порекне – да је проклет од господина Бога и од пречисте мајке Божје и од свих светих који су од века Богу угодили*, што је уобичајено за босанске повеље у којима готово да се и не јавља темпорална (световна) санкција.

Због природе исправе, након поменутих формула очекивао би се датум и завршетак документа. Међутим, следи још један члан диспозитивне природе. Вероватно се радило о накнадном додатку на првобитни

нацрт који је, несумњиво, заједнички усаглашен између Хрвоја и Дубровчана. Наиме, Дубровчани су се заклели Хрвоју да ће се, преко својих посланика, код свог врховног господара, угарског краља Жигмунда, заложити да дође до помирења између херцега и угарског двора, јер би се пријатељство са Вукчићем краљу много више исплатило од пријатељства са Остојом. Историјска подлога овог захтева такође је позната. Краљ Остоја је започео преговоре са Жигмундом, настојећи да се ослободи Хрвојевог туторства и изолује Дубровник од Мађара. Такав развој догађаја био је неповољан и по Дубровчане и по сплитског херцега, па су се они одлучили на противмере – офанзивни савез и дипломатске напоре да се Остоја изолује од Жигмунда. Обе ове мере саставни су део анализираног уговора о савезништву.

У датуму који следи не постоје никакве специфичности. Уговор је начињен у два примерка који се разликују само у датацијама. Први је, за Хрвоја Вукчића, начинио дијак Миливој у граду Звечају у Доњим Крајима. Једину нејасноћу ствара чињеница да је овај, Хрвојев, примерак завршио у Дубровнику где се и данас налази. Како је тамо доспео, није познато. Да се није радило о концепту или примерку послатом Дубровчанима говори то што је други примерак, исписан руком логотета Руска Христофоровића, сачињен само два дана касније. Повеља дијака Миливоја готово сигурно није могла стићи из Звечаја у Дубровник за два дана, па то питање остаје неразјашњено.

Обе верзије исправе биле су снабдевене печатом, али ниједан није сачуван. Формула короборације је изостала чиме је додатно отежана идентификација употребљених типара. Иако на обе повеље постоји само један прорез, требало би претпоставити да су на свакој постојала два печата – Хрвојев и дубровачки, пошто се ради о уговору двеју страна.

Споразум који је утаначен и правно формулисан овим повељама није реализован, барем не одмах. Чини се да је дубровачка дипломатија успела да од краља Жигмунда измоли подршку за неке своје захтеве, а да је, истовремено, Хрвоје придобио Сандаља Хранића и навео га да напусти Остојин табор. Остоја се нашао у проблематичном положају и био је спремнији да разговара, па се марта 1404. године у Дубровнику знало да су Вукчић и босански краљ у добрим односима. До новог заоштравања дошло је у мају, када се већи део властеле у Босни, на челу са Хрвојем и Сандаљем побунио и збацио Стефана Остоју са власти. Могуће је да су у тим борбама учествовали и Дубровчани, јер се помињу неке њихове активности у Неретви. Недостатак података онемогу-

ћава прецизан закључак, али је могуће да је уговор из јануара 1404. године своје остварење доживео у мају, под нешто измењеним околностима. Дубровчани су наставили да предлажу свог штићеника, Павла Радишића, за босанског краља, али је сабор изабрао Твртка II Тврtковића, чиме су ти предлози били заувек осујећени.

Литература: V. Klaić, *Poviest Bosne do propasti kraljevstva*, Zagreb 1882, 220–227; С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици* I, Београд 1928, 19–27, 69, 311–319, 408–409, 416, 506–508; С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици* II, Београд 1935, 13–14, 121, 148–151, 167–171; В. Ћоровић, *Хисторија Босне* I, Београд 1940, 380–388; *Poviest hrvatskih zemalja Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1942, 398–412; G. Škrivanić, *Rat bosanskog kralja Ostoje sa Dubrovnikom (18. VI 1403. do maja 1404. godine)*, Vesnik Vojnog muzeja 5–2 (1958) 35–60; С. Ћирковић, *Историја Босне*, 198–204; *ЛССВ*, 152 (Т. Суботин-Голубовић), 277–278 (Ђ. Тошић), 369–371 (М. Благојевић); Ј. Мргић-Радојчић, *Доњи Краји. Крајина средњовековне Босне*, Београд 2002, 100–108; М. Динић, *Државни сабор средњевековне Босне*, Београд 1955); Н. Исаиловић, *Политика босанских владара према Далмацији (1391–1409)*, Београд 2008, 126–132, 187–190 (магистарски рад у рукопису).

Просопографски и топографски подаци

Хрвоје Вукчић Хрватинић, херцег и велики војвода, I, *170* (страна), 1, 8 (редови у издању); *171*, 14, 18, 19, 26; II, *171* 2, 8; *172*, 15, 19, 20, 27. Извори и литература: ССА 1 (2002) 122 (Р. Михаљчић); ССА 2 (2003) 190 (А. Фостиков); ГПБ 1 (2008) 94–95 (Н. Исаиловић).

Павле Радишић, I, *170*, 11; *171*, 15; II, *172*, 11, 16 – О овој личности зна се веома мало. Судећи према дубровачким документима из 1403. и 1404. године, Радишић је био члан босанске владарске куће Котроманића који је, заједно са извесним Павлом Масновићем (често погрешно навођеним као Павле Маштровић), крајем 1401 или почетком 1402. побегао из Босне у Дубровник након што је, под нејасним околностима, ослобођен из заточеништва код Сандаља Хранића. У новембру 1403. забележено је да је Павле боравио у Дубровнику две претходне године. Намеравао је да пребегне на угарски двор преко Сплита, али су га ратне операције у Далмацији у томе спречиле и приморале да се врати у град св. Влаха. Краљ Остоја је пре 13. јуна 1403. захтевао предају поменуте двојице племића, називајући их одметницима, а одбијање Дубровчана да их изруче искористио је као један од повода за

отпочињање рата са градом св. Влаха средином 1403. Масновић је, по свему судећи, напустио источну обалу Јадрана још у мају или почетком јуна исте године. Дубровчани су, касније, настојали да збаце Остоју и да као кандидата за босански престо наметну Радишића, у вези са чим су потписали и уговор са Хрвојем Вукчићем јануара 1404. Међутим, уговор је прво одложен, а затим је, после Остојиног пада са власти у позно пролеће исте године, босански властеоски сабор за краља изабрао Твртка II Твртковића. Радишић тада нестаје из до сада познатих историјских извора.

Постоји неколико документа из дубровачког архива који бацају светлост на боравак Павла Радишића у граду св. Влаха. Они, међутим, не говоре непосредно о анализираном уговору Хрвоја и Дубровчана. С друге стране, познато је да су дубровачке власти препоручивале свог штићеника босанском великом војводи као кандидата за босанску круну. Чини се да је Радишић одржавао извесне контакте са кнезом Радојем Радосалићем, о чему сведоче документи из средине новембра 1403. године. Павлу није допуштено да, усред рата, шаље дарове Радосалићу поводом свадбе његове кћери, али је један Радојев слуга добио слободан пролаз *да би обавио одређене послове на корист Општине*, што је можда укључивало преговоре са Радишићем. Нешто раније, Општина је за себе узела со коју је Павле држао у Дубровнику. Како је рат одмицао, међу појединим припадницима дубровачке властеле јавила се одређена нетрпељивост према босанском претенденту на престо. Радишићев слуга Радивој (поменут у марту и децембру 1403. у кривичнопрекршајним општинским записницима) доживео је тако озбиљну непријатност од једног властелина након спора око неког комада меса које је Павле хтео да купи за себе. Слуга је пред судом дао изјаву, потврђену од сведока, којом оптужује сер Лампрета Соркочевића да је одбио молбу да, у кланици, препусти четврт кастрата Радишићу, вређајући притом Радивоја и његовог господара. Соркочевић је, наиме, рекао: *Даћу му ја ђавола, а ти си један магарац и онај који те је послао такође је магарац. Шта је твој господар до један прасац који се храни у Дубровнику од милостиње дубровачке господе. Он је ништарија, јер да је ваљан човек изашао би напоље (из града) и ишао тамо где иду остали ваљани људи. Жели да буде краљ, а он је (обичан) ђаво.*[9] Ово сведочење

[9] Ego mitterem ei diabolum...et tu es unus axinus et ille qui te mixit est alter axinus. Quid est patronus tuus – ipse est unus porcus qui nutritur in Ragusio de ellemoxinis nobilium Raguxii, et est homo a nichilo et si esset valens vir ipse exiret extra et iret ut vadunt alli

сликовито говори о ставу племенитих Дубровчана према претенденту на престо Босне. Појединости о Радишићевом боравку у Дубровнику током 1404. године за сада нису познате.

Није познато ни коју је титулу носио Павле Радишић, јер се наводи просто као *господин* што је, у овом случају, само епитет, као ни у каквим је тачно родбинским везама са Котроманићима био. Дубровчани су наводили да, поред Павла, постоје још два Радишића, од којих једног Остоја држи у тамници, а другог чувају патарени у Босни. Могуће је да се ради о Павловој браћи коју је босански краљ, као могуће претенденте, сматрао непријатељима.

Поједини историчари (Ћоровић) бркали су Павла Радишића и војводу Павла Клешића, који је такође избегао из Босне надајући се да ће доћи у милост код угарског краља, пренебрегавајући чињеницу да је Клешић дошао у Дубровник тек крајем јуна 1403, праћен патаренима, и да се помирио са краљем Остојом првих дана јануара 1404. године.

Извори: DAD, Reformationes XXXII, f. 58, 6. XI 1403, f. 174, 15. X 1403, f. 177’, 10. i 13. XI 1403, f. 178, 14. XI 1403, f. 210, 11. V 1403; DAD, Liber Maleficiorum I, f. 136, mart 1403, f. 207, 4. XII 1403; J. Gelchich – L. Thallóczy, *Diplomatarium relationum Reipublicae Ragusanae cum regno Hungariae,* Budapest 1887, 116–117, 134, 143, 151; ed. N. Nodilo, *Chronica Ragusina Junii Restii (ab origine urbis usque ad annum 1451) item Joannis Gundulae (1451–1484)*, Zagreb 1893, 193; N. Jorga, *Notes et extraits pour servir à l’histoire des croisades au XV siècle* II, Paris 1899, 93, 103.

Литература: V. Klaić, *Poviest Bosne*, 219–226; В. Ћоровић, *Хисторија Босне*, 372, 380–384, 386–387, 417; *Poviest hrvatskih zemalja BiH*, 390, 392–394, 398–399, 402, 404–406, 410–411; С. Ћирковић, *Историја Босне*, 198–204; Е. Куртовић, *Радосалићи – Примјер „једнократних презимена“ средњега вијека*, Београд 2009, 50.

Миливој, дијак, I, *171*, 33 – службеник канцеларије великог војводе и херцега Хрвоја Вукчића Хрватинића, који се помиње искључиво као писар анализиране повеље из 1404. године. Нема сумње да су Хрватинићи имали организовану канцеларију, али су подаци о њој и њеном раду ограничени недостатком сачуваних исправа ове великашке породице.

valentes viri. Ipse vult esse rex et ipse est dyabolus. – DAD, Liber Maleficiorum I, f. 207, 4. XII 1403. Сва коришћена документа из Дубровачког архива уступио нам је проф. С. Ћирковић на чему смо му дубоко захвални.

Литература: В. Вулетић-Вукасовић, *Увјет Хрвоје*, 763; Т. Anđelić, *Dijaci u srednjovjekovnoj Bosni i Humu*, Tribunia 7 (1983) 94.

Руско Христофоровић, логотет, II, *172*, 36 – видети прилог А. Фостиков и Н. Исаиловића у овој свесци ССА.

Сплит, I, *170*, 2; II, *171*, 2 – Град се налазио под влашћу херцега Хрвоја Вукчића Хрватинића од 1403. до 1413. године под.

Литература: G. Novak, *Povijest Splita* I–II, Split 1957–1961.

Хумска земља, I, *170*, 9; II, *172*, 10 – Занимљива је констатација из анализиране повеље у којој се херцег Хрвоје обавезује да ће војску „*послати преко Неретве у Хумску земљу*“, иако се у то време и десна обала ове реке сматрала Хумом.

Литература: В. Трпковић, *Хумска земља*, Зборник ФФ у Београду 8–1 (1964) 225–260; С. Мишић, *Хумска земља у средњем веку*, Београд 1996.

Звечај, I, *171*, 31 – средњовековни град над левом обалом Врбаса у жупи Земуник, на улазу у кањон Тијесно, око 15 км јужно од Бање Луке. Први пут се помиње управо у анализираној повељи из 1404. године, као посед Хрвоја Вукчића. Након Хрвојеве смрти, град је постао посед босанских краљева. Накратко је пао под Турке у рано лето 1463, да би га крајем исте године угарски краљ Матијаш Корвин заузео и прикључио Јајачкој бановини, чијим је падом и Звечај коначно припао Османском царству (1528). Град је простран, неправилног облика и данас се налази у рушевном стању. Испод утврђења се, у позном средњем веку, налазила варош са фрањевачким манастиром.

Литература: В. Вулетић-Вукасовић, *Увјет Хрвоје*, 763; Lj. Thallóczy, *Povijest (banovine, grada i varoši) Jajca 1450.–1527.* (prevod M. Šufflaya), Zagreb 1916, 233, 249; *Enciklopedija Jugoslavije* 8, Zagreb 1971, 635–636 (Đ. Basler); Ј. Мргић-Радојчић, *Доњи Краји*, 23, 95, 98, 105, 115, 117, 124, 126, 128, 129, 131, 151, 203, 213, 219, 220, 265, 291, 307.

Важније установе

Дука (херцег), I, *170*, 2; II, *171*, 2 – титула која се у српским земљама појавила у позном средњем веку, када су је почели носити поједини обласни господари. Реч херцег је немачка и значењем одговара словенској речи војвода. На првобитно војни смисао титуле указује и њен латински превод речју *dux*. Временом су се *херцезима* почели звати осамостаљени обласни господари и владари мањих држава, а првенствено чланови краљевских породица, владарева браћа или синови. За-

то је у западној феудалној хијерархији титула херцега постала највише звање, прво после краљевског. У српским земљама титула се прво појавила у облику *дука*, када је Балша II Балшић почео да се назива *дуком Драчким* (1378–1385), што је преузео од Напуљаца. Први следећи пример био је управо Хрвоје Вукчић који је, указом Ладислава Напуљског, постао *херцег Сплита* крајем октобра 1403. године. Ту титулу је носио до смрти, пошто му ју је потврдио и краљ Жигмунд Луксембуршки крајем 1408. године, наводећи је увек на првом месту у оквиру интитулације која је укључивала и бројне друге титуле и звања. У анализираној повељи из 1404. године налази се прва сачувана аутоинтитулација Хрвоја Вукчића након добијања херцешког наслова. То је уједно и једни пример да се Хрвоје назива *дуком*, јер је касније, у словенским исправама, за његово ословљавање коришћена управо реч *херцег*.

Литература: *ЛССВ*, 774–776 (С. Ћирковић); Р. Михаљчић, *Владарске титуле обласних господара. Прилог владарској идеологији у старијој српској прошлости*, Београд 2001, 177–202; Исти, *Идејна подлога титуле херцег*, у: Зборник „Косаче – оснивачи Херцеговине“ (Четврти научни скуп историчара у Гацку), Билећа – Гацко – Београд 2002, 308–341; ССА 7 (2008) 185 (Н. Исаиловић).

Обит, обитовати, I, *170*, 4, 8, 13; *171*, 18, 21, 22, 25; II, *171*, 5; *172*, 9, 14, 19, 22, 23, 26 – видети: ССА 3 (2004) 138 (А. Фостиков); ГПБ 1 (2008) 155 (А. Фостиков).

Дијак, I, *171*, 33 – видети: ССА 1 (2002) 51 (Н. Порчић); ССА 2 (2003) 82 (С. Рудић); ССА 5 (2006) 154 (Р. Поповић); ГПБ 1 (2008) 120 (П. Драгичевић); ГПБ 1 (2008) 157 (А. Фостиков).

Логофет (логотет) II, *172*, 36 – видети: ССА 2 (2003) 142 (Ђ. Бубало); ССА 4 (2005) 158 (Р. Михаљчић); ССА 4 (2005) 192 (С. Рудић); ССА 4 (2005) 206 (А. Фостиков), као и прилог А. Фостиков и Н. Исаиловића у овој свесци ССА.

Стари српски архив, књ. 8, стр. 183–203

Оригинални научни рад
УДК 930.2:003.074(497.11)"14"; УДК 091=163.41"1406"
УДК 091=163.41"1429"; УДК 091=163.41"1444"

Андрија Веселиновић

ТРИ ПОВЕЉЕ ИЗ XV ВЕКА ЗА МАНАСТИРЕ ТИСМЕНА И ВОДИЦА

(деспота Стефана из 1406; краља Жигмунда из 1429; Јанка Хуњадија из 1444)

Српски деспот Стефан издао је 1406. године повељу којом влашким манастирима Тисмени и Водици дарује десет села у североисточној Србији. Деспотов отац, кнез Лазар, као један од ктитора при оснивању ових манастира, такође је својевремено издао повељу о даровима. Лазарева повеља није сачувана, али се делимично може реконструисати на основу повеља краља Жигмунда из 1429. и Јанка Хуњадија из 1444. године, које, између осталог, потврђују манастирима Лазарев дар од пет села у североисточној Србији.

Le despote serbe Stefan a délivré en 1406 une charte par laquelle il offre aux monastères valaques de Tismena et Vodica dix villages situés au nord-est de la Serbie. Etant un des ktètors fondateurs de ces monastères, le père du despote, le prince Lazar, a également délivré, en son temps, une charte de donation. Cette dernière n'est pas conservée mais il est possible d'en proposer une reconstitution partielle sur la base des chartes du roi Sigismond, 1429, et de Jean Hunyadi, 1444, qui, entre autres, confirment aux monastères une donation de Lazar portant sur cinq villages sis au nord-est de la Serbie.

Повељу за влашке манастире Тисмену и Водицу деспот Стефан је издао 1406. године, као наследник ктиторских права свог оца. Као један од ктитора при оснивању ових манастира, које је подигао поп кир Никодим за време владавине влашких војвода Владислава I (1364 – око 1374) или Радула I (око 1374 – око 1384), са којима је имао добре односе, кнез Лазар је свакако издао повељу о даровима, али она није сачувана. Она се само делимично може реконструисати на основу повеља краља Жигмунда из 1429. и Јанка Хуњадија из 1444. године, које, између осталог, помињу и потврђују овај Лазарев дар од пет села у североисточној Србији. Иначе, кир Никодим је био монах од великог угледа и поверења кнеза Лазара и његовог сина, деспота Стефана. Деспот Стефан

поменутом повељом из 1406. дарује нових десет села у североисточној Србији, где се налазило и првобитно властелинство, које је овим манастирима даровао кнез Лазар. Повеља деспота Стефана је сачувана у оригиналу, а остале две у препису, и све три се чувају данас у Државном архиву Румуније у Букурешту. Повеље се први пут заједно издају као органска целина за даривање овог поседа манастирима у североисточној Србији.

Опис повеља и ранија издања

1. Повеља деспота Стефана за манастире Тисмена и Водица из 1406. године је сачувана у оригиналу, и данас се чува у Државном архиву Румуније у Букурешту, под сигнатуром: Sect. ist. I /10 Tismana LXXV/I. Писана је на пергаменту димензија 38 x 26,5 цм. Пергамент је оштећен на два места на десној маргини; на доњој страни отргнут, вероватно на месту где је некада био висећи печат, који није сачуван. Незнатна оштећења су и на местима пресавијања пергамента, па је мало отежано читање на средишњем делу повеље (ред 22). У десном горњем углу је црвеном оловком у ново доба исписан инвентарни број 10, а у доњем десном налази се печат Државног архива. Повеља је у новије време рестаурирана, очишћена и заштићена савременим методама заштите архивских докумената. Текст је исписан у 32 реда, старосрпским полууставним писмом канцеларијског стила, и са деспотовим потписом великим словима, црвеним мастилом. Црвеним мастилом је исписано и почетно, иницијално М, као и почетна слова дарованих села и још неколико слова на почетку реченица. Снимак повеље који овде објављујемо (као и остале две), добили смо захваљујући љубазности директора и особља Државног архива у Букурешту.

Текст повеље је први пут објављен (са извесним пропустима и погрешним датовањем у 1391. годину) и преведен на румунски језик још 1865. године.[1] У Румунији је повеља штампана у више наврата.[2] Код нас је први пут штампана у добром издању и тачном читању Чедомиља Мијатовића.[3] После тога штампана је са скраћењима, како је то

[1] B. P. Haşdeu, *Arhiva Istorică Românesci* I–2 (1865) 17–18.

[2] Навешћемо само најважнија издања: P. P. Panaitescu, *Documentele ţârii Românești* I, Bucureşti 1938, 69–71; *Documenta Romaniae Historica. B. Ţara Românescâ*, vol. I, întocmit de P. P. Panaitescu et Damaschin Mioc, Bucureşti 1966, 67–90.

[3] Ч. Мијатовић, *Српски одзраци из румунске историје*, Летопис Матице српске, књ. 187, св. 3 (1896) 21–22.

уобичавао Стојан Новаковић у свом издању из 1912.[4] Постоје још два новија издања, Ђорђа Трифуновића из 1979,[5] и Љубомира Котарчића из 1987,[6] где су такође дати текст и превод повеље, уз доста лош снимак повеље. Добро издање, уз превод и снимак приредио је недавно Александар Младеновић.[7]

2. Повеља краља Жигмунда за Тисмену и Водицу, издата у Пожуну 28. октобра 1429. године, сачувана је у три копије које се такође чувају у Државном архиву Румуније у Букурешту под сигнатуром: Sect. ist. I / 31, 32, 33. Прве две су идентичне, писане на хартији полууставном ћирилицом XV века, у 44 реда. Трећа је знатно новијег времена, писана курзивном ћирилицом на хартији. У овом раду је дат снимак првог преписа, из кога се види да га је писала иста рука као и препис повеље Јанка Хуњадија из 1444. године, што значи да су оба настала у то време или, што је још вероватније, нешто касније почетком друге половине XV века. Чедомиљ Мијатовић је сматрао да је ова повеља оригинал јер се на горњој маргини налази владарева наредба исписана црвеним ћирилским словима: + **ꙗ царь римскыи рекоҳь моимь езыкѡмь дати ѡвꙋи книгꙋ** (видети снимак). Мијатовић се позива на Венелина, који наводи још таквих примера из прве две деценије XV века (видети библиографску јединицу ниже). Међутим, и та наредба је, као и цела повеља преписана са оригиналне повеље истом руком. Нас у овој повељи посебно интересује последњи део експозиције, где се потврђује ранији дар овим манастирима од пет села, која је у североисточној Србији овим манастирима даровао кнез Лазар. То је био зачетак њиховог властелинства у Србији. Без обзира на то, издајемо ову повељу у целини, како нам налаже критичко објављивање грађе.

Први је ову повељу штампао Ј. Венелин 1840. године.[8] Одломак из повеље који говори о поклону кнеза Лазара овим манастирима објавио је Чедомиљ Мијатовић 1896. године.[9] У Румунији је ова повеља издата

[4] С. Новаковић, *Законски споменици*, 752–753.

[5] Ђ. Трифуновић, *Књижевни радови деспота Стефана Лазаревића*, Београд 1979, 153–154; превод стр.167–168.

[6] Љ. Котарчић, *Повеља деспота Стефана Лазаревића манастирима Тисмани и Водици из 1406. године*, Археографски прилози 9 (1987) 117–124.

[7] А. Младеновић, *Повеље и писма деспота Стефана*, Београд 2007, 351–357.

[8] Ј. Венелин, *Влахо-болгарския или Дако-славянския грамоты*, Ст. Петербург 1840, 55–59.

[9] Ч. Мијатовић, *Српски одзраци из румунске историје*, 25.

у два наврата, 1909.[10] и 1938. године.[11] Овде је први пут објављујемо у целини.

3. Повеља ердељског војводе Јанка Хуњадија о потврдама поседа манастирима Тисмени и Водици, издата је у Оршави 20. октобра 1444. године. Носи архивску сигнатуру: Sect. ist. I/45. Јанко Хуњади, како сам каже *свим војскама највиши капетан*, већ се недељама налазио у Оршави и околини. Очекивао је краља Владислава и осталу угарску војску, која се окупљала и која ће само двадесетак дана касније претрпети пораз у бици код Варне 10. новембра 1444. У тој бици су двадесетогодишњи угарски краљ Владислав и кардинал Јулије Чезарини изгубили живот, а Хуњади се бекством једва спасао и преко Влашке дошао у Угарску. Због помоћи у исхрани војске, и других заслуга, он је манастирима Тисмени и Водици на њихово тражење потврдио раније повеље краља Жигмунда, као и пет села *у српској земљи* које им је даровао *отац деспота Стефана*, *кнез Лазар*. Значи да су у време издавања и касније, ова села припадала манастирима, можда и у време преписивања повеље, или су игумани гајили наду да ће их Угарска од Турака повратити.

Повеља није сачувана у оригиналу, већ у нешто каснијем препису. Као што је напред речено, највероватније се то десило почетком друге половине XV века, као и претходни препис повеље краља Жигмунда за исте манастире из 1429. године. Преписао ју је исти писар, на папиру истих димензија. Текст је распоређен у 42 реда, и писан је доста читком полууставном ћирилицом. На почетку текста је симболичка инвокација у облику крста. Од пресавијања је на појединим местима оштећена, али је савременим рестаураторским поступком заштићена. Једна коцкица на местима пресавијања, величине 3 x 2 цм и једна мања лакуна недостају, али су део текста архивисти успешно и без грешке обновили. Остала оштећења не утичу на читање текста повеље, која је, као што је речено, у савремено доба добро конзервирана и заштићена. На доњој, празној маргини повеље налази се печат Државног архива у Букурешту. Први је ову повељу открио и објавио Чедомиљ Мијатовић 1896. године,[12] са добрим читањем. Код Румуна штампана је у издању и у преводу на румунски језик (без факсимила) код Панаитескуа 1938. године.[13]

---

[10] Al. Stefulescu, *I Mănăstirea Tismana* III, Bucureşti 1909, 180–181.

[11] P. P. Panaitescu, *Documentele ţării Româneşti*, 69–71.

[12] Ч. Мијатовић, *Одзраци из румунске историје*, 27–29.

[13] P. P. Panaitescu, *Documentele*, 70.

I *Текст повеље деспота Стефана из 1406.*[*]

+ Милостїꙋ вьседръжителꙗ Б(ог)а, азь Стефань, въ Х(рист)а бл(а)гочьстивою вѣрою, по въсходꙋ власти прѣж(д)е |2| бывшими деспоть, многою теготою обдрьжимь ѡт[ь] езыкь. Людїе мали и велици, кꙋпно же и |3| монастырїе и иноци, кꙋпно скръбми одръжими бѣхꙋ, ꙗкоже и азь. Єгда же бл(а)гоизволи бл(а)гы Б(ог)ь по|4|сѣтити люди свои, иже ѡт[ь] тѣсноти на пространство, и ѡт[ь] немощи въ силꙋ, и ѡт[ь] скръби на веселїе |5| прѣводе, прѣведе и мене по своеи бл(а)гости ѡт[ь] повиновенїа на свободꙋ, и ѡт[ь] мьншаа прѣстола |6| на высѡчаишїи. Тогда и азь сводꙋ подахь монастырѡмь, и коемꙋждо свое достоинь|7|ство. Въ нихже обретохь и монастыре вь Влашкои земли, иже помощїю бл(а)женаго роди|8|телꙗ моѥго създаше се, храмь пр(ѣ)ч(и)стои Бо(городи)ци на Тисменои и Великаго Андонїа на Водици. |9| Метѡхы ꙗже имахоу въ ѡбласти ц(а)р(ь)ства ми, подобно ꙗкоже и инаа въ забытїе и запꙋстѣ|10|нїе коньчно прѣложен'наа. Ихже бл(а)говоли ц(а)р(ь)ство ми поновивь пакы приложити, прѣжде |11| реченнымь мѡнастырѡмь. Имена же симь сїа: Три Брѡды, Хановци, Драже|12|вци, Крꙋшевица з Дꙋхѡвци,[14] Изворць, Баричь, Бикинь, Пониква, Понорате.[15]

|13| Имже и вѣрꙋ дахь, иже бѣхꙋ чл(овѣ)ци цр(ь)ковны прѣжде запоустѣнїа, гдѣ се ѡбрѣтаю, или ꙋ |14| земли ц(а)р(ь)ства ми, или на Оугрехъ, да идꙋть свободно кьждо на свое мѣсто, и никто |15| ѡт[ь] властель ц(а)р(ь)ства ми да не има никомꙋ забавити, ни да мꙋ що задръжи, и да соу сво|16|бодны ѡт[ь] глобарь, и ѡт[ь] всаке

---

[*] Редакција издања и превод све три повеље: Татјана Суботин-Голубовић.

[14] Код Панаитескуа није у издању прочитан предлог испред села Духовци, тако да оно губи сваку везу са селом Крушевица: P. P. Panaitescu, *Documentale,* 70; Љ. Котарчић је ово село, не одвојивши предлог, прочитао као: Здꙋхѡвци (*Повеља деспота Стефана,* 119), тако да је назив села испао сасвим друкчији.

[15] Реч: Понорате је написана преко претходно састругане речи на том месту. Или је писар погрешио, па исправио реч, или је то учињено касније, што је мало вероватно, јер је према изгледу слова писала иста рука (видети снимак). Сва досадашња издања читају име овог села Попорате, а сада упоређујући са оригиналом гласи: Понорате.

наезде властелске. Къ симь, аще кто побѣгне |17| ѡт[ь] землѥ ц(а)р(ь)ства ми, оу Оугърскои земли, или оу Бльгарскои, или мои чл(овѣ)кь, или |18| моего властелина, прѣбывь тамо три лета, или двѣ, или едино, и вьсхо|19|щеть възвратити се оу прѣдреченнаа села цр(ь)ковнаа,[16] свободнь да есть да прѣидеть, |20| тьчїю кромѣ винь сихь: аще бȣдеть ц(а)р(ь)ствȣ ми що испакостиль, или бȣде вла|21|стелина моего покраль, или бȣдеть оубїица или св(ѣ)щеннокрад’ць, или е |22| ⟨робь кȣплень на имѣнїи, или д(ѣ)в(и)цопохищитель⟩[17] таковымь свобода[18] не дава|23|ет се по писан’ныхь. Аще ли боудеть кто кромѣ сихь прѣдреченных[ь] вигь, да |24| приходить къ ц(а)р(ь)ствоу ми иконѡмь кто боуде оу прѣдреч(е)нных(ь) селѣхь и да ми извѣ|25|ща за кого говорить да моу[19] дамь вѣроу.

Сїа вьса прѣдреч(е)ннаа, вѣрою и повелѣ|26|нїемь потвръжда ц(а)р(ь)ство ми да боуд(оу)ть непрѣложна и непоколѣбима при жи|27|вотѣ попа кур(ь) Никодима, такожде и по сьмрьти его, вса лѣта живота ца|28|рства моего. По прѣложенїи же моего ц(а)р(ь)ства, по повелѣнїю Б(о)жїю, егоже аще |29| Б(ог)ь бл(а)говолить моего прѣстола съдръжитель быти, м(о)лю да съхранить сїа |30| прѣдреч(е)н’на, да не и самь грѣхь наслѣдить, и нашȣ паметь оугасить въ тѣх[ь] |31| монастырехь вь вѣчное лѣто.

Сїа вьса написаше се повелѣнїемь господи|32|на деспота Стефана. Вь лѣто ҂ѕцде, индїктїѡн(ь) дї.

|33| **М(И)Л(О)СТЇꙊ Б(О)ЖИЄ(Ю) Г(ОСПОДИ)НЬ ВЪСЄМ(Ь) СР(Ь)БЛЮМ(Ь) И ПОДꙊНАВЇꙊ ДЄСПѠТ(Ь) СТЄФА(НЬ)**

---

[16] Код Мијатовића ова реч гласи: **церковнаа** (*Одзраци,* 22). Код Панаитескуа (*Documentele ţării Româneşti,* 70), као и Панаитескуа и Миока (*Documentele Romanie Historica,* 68) ова реч је погрешно штампана: **цырковнаа**.

[17] Ова реч се теже чита, јер је ред избледео због пресавијања листа. Панаитеску је чита: **дѣвицопохоцник** (*Documentele,* 70, ред 24), што би значило: силоватељ.

[18] После ове речи у Трифуновићевом издању је додато: **да**, чега нема у оригиналу (*Књижевни радови,* 154). Исто тако је и код А. Младеновића, *Повеље и писма деспота Стефана,* 352.

[19] Код Котарчића је двоглас **оу** у ове две речи репродукован као ȣ (*Повеља деспота Стефана,* 119, ред 25).

Превод повеље деспота Стефана

Милошћу сведржитеља Бога ја, Стефан, у Христа благочастив вером, по уздизању на власт коју су раније држали деспоти, притиснут бејах од незнабожаца. Људи мали и велики, а такође и манастири и иноци, исто су бригама били притиснути као и ја. Када је благоизволео благи Бог да посети људе своје, преводећи их из скучености у пространство, из немоћи у снагу и из туге у весеље, и мене је, по својој благости, превео из потчињености на слободу, и од нижег престола на узвишенији. Тада и ја манастирима дадох слободу, и свакоме оно што му припада. Нађох међу њима и манастире у Влашкој земљи који се уз помоћ блаженога мога родитеља саздадоше, храм пречисте Богородице на Тисмани и Великог Антонија на Водици. А метохе које су имали у области царства ми, као и друго што је потпуно пало у заборав и запустело – њих је благоизволело царство ми да обнови и поново приложи раније поменутим манастирима. А ово су им имена: Три Брода, Хановци, Дражевци, Крушевица с Духовцима, Извор, Барич, Бикињ, Пониква, Понорате.

Њима и обећах да људи који су раније, пре запустења, били црквени, где год да се налазе, било у земљи царства ми, или у Угарској, могу слободно да иду сваки на своје место, и нико од властеле царства ми не сме им сметати, нити му што одузети, и да су слободни од глобара и од сваког насиља властеоског. К томе, ако ко побегне из земље царства ми у Угарску или Бугарску земљу, било да је мој човек, било мог властелина, пошто проборави тамо три године, или две, или једну, па пожели да се врати у раније поменута села црквена, слободан је да дође, осим из ових разлога: ако је нешто напакостио царству ми, или ако буде покрао мога властелина, или ако буде убица или крадљивац светих утвари, или је роб купљен за новац, или је насилник – таквима се слобода не даје по писаноме. Ако ли буде ко, осим ових поменутих разлога, да дође царству ми онај, ко буде економ у поменутим селима – да ме извести коме треба да дам веру.

Све ово речено, вером и заповешћу потврђује царство ми да буде непромењиво и непоколебиво за живота попа Никодима, а такође и по смрти његовој, у току свих лета живота мога. По преложењу мога царства, по заповести Божијој, молим онога кога Бог одабере да држи мој престо, да сачува све раније речено, да не би и сам грех наследио и нашу успомену угасио у тим манастирима заувек. Све ово написа се по заповести господина деспота Стефана, у лето 6945, индикт 14.

МИЛОШЋУ БОЖИЈОМ ГОСПОДИН СВИМ СРБИМА И ПОДУНАВЉУ, ДЕСПОТ СТЕФАН

II *Текст повеље краља Жигмунда из 1429.*

+ Жигмꙋндь, по б(о)жїои м(и)ло(с)ти рим(ь)скы ц(а)рь и оуг(а)ръскы краль, и чеш'кы, и Фрꙋшкои, Дальмацїе, и хръват'скои земли |2| и инѣмь землꙗм(ь) краль, тои да⟨в⟨⟩ам(ь) знати, въсѣм(ь) нашим(ь) вѣрникѡм(ь), цр(ъ)ковным старѣишинам[ь] и въсѣм[ь] властелѡм[ь] |3| и шпановѡм[ь] и пор'колабом(ь) и плем(е)нитем(ь) людем[ь], и въсакомꙋ чл(о)в(е)кꙋ и великꙋ и малꙋ, кои к менѣ држїи и мене слꙋша |4| и вѣрнѣ с(ве)тои корꙋнѣ и оугръско⟨м⟩ꙋ ѡрсагꙋ и мене имаа на добрѡ. Въсакыи да се варꙋе и да нѣ волнь нишчем[ь] |5| позабавити монастирѡм(ь) попа Агатона, с(ве)томꙋ Андѡнїꙋ на Водицах и прѣс(ве)тои Б(огороди)ци Тисмѣн'скои, зарадї |6| ꙗа дадох моѡм(ь) добром(ь) волом(ь) и моиѡм(ь) вѣром(ь) приех[ь]. Волꙗ що ест(ь) тѣх было прьво и съга да ѥ них[ь] слобѡдно. И села |7| и вьси хотари (!) що имаю, и виногради, и воденице, и ѡрѣси, и ливадїе, вьсе да ес(ть) слободно них и оур(е)чено и да имь |8| нѣ вол'нь никто позабавити ни ѡ чем[ь]. И ѡво селамь имена цр(ь)ковныим близꙋ монастира с(ве)т(а)го Андѡнїа |9| Водичкога: Жидовщица и Сꙋшица и Прѣклечев'ци и Потокь и Жарковьц(ь), и на Водице Бахнин(ь)ци и Єлховица, |10| и ꙋ Блатничко сꙋдство на Дꙋнавѣ ⟨К⟩ꙋман(ь)скы Брѡд[ь], и оу Блатницѣ Сагꙗв(а)ц(ь), и П⟨ест⟩ичево, и Топор'но, и Согоино |11| и Противa Цибра, блато зовом⟨ое⟩ Бистрц(ь), и при нѥм(ь) двѣ сѣлѣ, ѡбои Калꙋг⟨е⟩ровци, и ꙋ Жалеш(ь)ко сꙋд[ь]ство |12| села Площина и Черешевь, и Тꙋчиновци, и Леꙋрда, и оу Жꙋлиех[ь] Пекалещи, и ѡт[ь] Бъꙗлещи и Валеларга, и Стрꙋмита, |13| и на Жꙋли село Чаꙋри и ꙋнгꙋр⟨е⟩ни и Дꙋшещи, и на Тисмѣне село Тисмена и Срьб(о)шѡри, и на Изварнѣ Поднѣни, |14| и на Жалешꙋ Аркани, и Тамаш⟨иц⟩и и Балещи и Расовь. И еще нагохмо истин⟨ꙋ⟩, како е и прьво Бистрица цр(ъ)ковнаа |15| была, и за них[ь] молѥнїе и правꙋ вѣрꙋ и то ним(ь) дадох[ь], попꙋ Агаѳѡнꙋ и монас⟨т⟩ырѡм[ь], да им(ь) ес(ть) ѡт[ь]чина и да им(ь) ес(ть) |16| ꙋрикь, съ всѣм[ь] що дръжїи къ Би⟨с⟩трицѣ хѡтарь, и тръжна и прохѡднаа ца⟨ри⟩на да ес(ть) попꙋ Агаѳѡнꙋ и ка|17|лꙋгерѡм[ь] водичкым(ь) и тисменскыим(ь), да сꙋ волни над

въсѣм[ь] дохѡдкѡм[ь] щo ес(ть) оу Бистрицѣ. Такожде и повъсꙋдꙋ |18| колико имаю села вишеписанаа и хотаре и ливаде и воденице, и ꙋ Сѣве⟨р⟩инꙋ и оу Бистрицѣ и на въсаком[ь] |19| мѣстѣ щo ес(ть) них монастыреи и щo к нимь дръжїи, въсе да им ес(ть) слободно и на ꙋрикь, ѡт[ь] съга и до вѣка |20|, и да им(ь) нѣс(ть) волнь никто позабави⟨т⟩и, и ни ꙋ чем(ь), кои не би хтели менѣ на зло. Тои въсакомꙋ говорꙋ и съгашнимь |21| и после кои хоте быти мое слꙋге и по нас(ь) и до вѣка, да им(ь) нѣ вол’нь никто п⟨о⟩забавити, ни них[ь] чл(о)в(ѣ)кꙋ ни доби|22|ткꙋ, и щo кꙋпꙋю и щo прод⟨аваю⟩, и на сꙋхꙋ и на водѣ, и кꙋде ходе них ⟨л⟩юдїе ш них[ь] добитком(ь), ни на еди|23|ном(ь) мѣсте ваамꙋ да не плате⟨ть⟩, нь да ходе слобѡдно. И щo имаю върши и вирѡве на Дꙋнавѣ, въсе да е |24| них[ь] слобѡдно, како е и първо было, тако и до вѣка да ес(ть) ⟨монастыром(ь) п⟩опа[20] Агаѳѡна, и кои те и по нѥм[ь] |25| ⟨быти и нѥговим калꙋгером(ь)…⟩ кои хоте быти ꙋ тѣх мо⟨настырѣх, тѣх(ь) ради, ꙋбогаа братїа, щo их(ь) смо ми⟩ |26| оузели да их[ь] пазимо и храним⟨о⟩. Ѡни слоужбꙋ и правꙋ вѣрꙋ щo нам слꙋже пр⟨авове⟩рно, и ѡни оу своеи вѣрѣ да си |27| прѣбиваю и свои закѡн(ь) да си дрьже оу своих цр(ь)квах(ь), и да им никто не вол’нь за⟨ба⟩вити, или бантовати за них[ь] закѡн(ь) |28| на тои сьм(ь) даль ним мою вѣрꙋ и вь⟨се⟩го ꙋгръскога о’рсага, и въсѣх кои вѣрꙋю с(вѣ)тои корꙋнѣ, и мене кои хоте на добрѡ |29| и по нас(ь) кои хоте быти.

И ещеже ⟨и⟩знаидох истинꙋ, како ѡт(ь)ць деспота Стефана, кнеѕь Лазарь даль темеи (!) |30| ц(ь)р(ь)квам(ь) села оу срьб(ь)скои землѥ за ⟨сво⟩ю д(ꙋ)шоу, прѣс(ве)тои Б(огороди)ци Тисмѣн’скои, и с(ве)томꙋ ѡт(ь)цоу Андѡнїꙋ Водичкомꙋ, |31| села зовома: Киселево тръг(ь) съ царином(ь) и виногради и ливадїе и съ всем(ь) хотарем(ь) и доходкѡм[ь] слободно. Такожде |32| и дрꙋга села: Поповци и Марьꙗн и Дрьмни на Млавѣ, и Кличевьц(ь) на Дꙋнавꙋ, и т⟨ї⟩и

[20] У повељи је овај део текста (део 24. реда и већи део 25. реда) оштећен због пресавијања, па се делимично не може читати, али је раније реконструисан – делови у стреластим заградама.

села даде с виногради, и воденице |33| и нивье и ливадье, и съ всем[ь] хотарем(ь) и доход'ком[ь] слободно да е цр(ь)квам пр(ѣ)с(ве)тои Б(огороди)ци Тисмѣнскои и с(ве)том8 ѡт(ь)ц8 Андѡнїю |34| Водич(ь)ком8, и поп8 Никодим8 и ко⟨и⟩те по нїем[ь] быти, ѡт[ь] съга и до вѣка, и нѥговем[ь] кал8герѡм[ь], кои те оу тѣх[ь] цр(ь)квах(ь) прѣ|35|бывати, и никто да им[ь] не смѣеть позабавити или бантовати. Тогаи ради имь и ꙗа дадох[ь] тьи села да им(ь) с8 слоб(о)д'на |36| и на 8рикь, съ всемь доxѡд'ком ѡт[ь] съга и до вѣка.

И тако говори моа висѡта въсѣм[ь] нашим(ь) вѣрнымь, властелѡм[ь] |37| и шпановом[ь] и порколабѡм(ь) и вал⟨е⟩шем(ь) и хармицем(ь), вьсакы да се вар8е ѡт[ь] Агаѳѡнова кал8гера, и ѡт[ь] нѥгова чл(овѣ)ка |38| и ѡт[ь] нїегова блага,[21] и ѡт до⟨битка⟩а м8, и вьсега що возїи и що носи и що тѣраа, и по водѣ и по с8х8 и повъсоуд8, |39| да ходе слободно, и нигдѣ да не ⟨п⟩лате вам8, ѡт[ь] съга и до вѣка, и никто да им нѣ вол'нь позабавити ни оу чемь, |40| кои не би хтели м(ь)не на зло. Т⟨ои⟩ въсаком8 говор8, и съгашним[ь] и после кои ⟨х⟩оте быти мое сл8ге, и по нас(ь) и до |41| вѣка кои хоте быти.

И кто х⟨о⟩ке чтати ѡв8зи мою книг8, паки да ю пода том8зи оу р8ке, ѡт кога ю е |42| оузель.

Даде се ѡваи книга поп8 Агаѳѡн8, оу Пож8н8, м(е)с(е)ца ѡхтоврїа |43| к҃и д(ь)нь, по Х(ристо)в8 рождьств8 лѣт ҂а҃8к҃ѳ҃; а ѡт конова сьм(ь) краль Оугръскои земли, лѣт · м҃г, |44| а ѡт конова сьм(ь) римскыи ц(а)рь лѣто девето на десето, чехѡмь десето.

На врху повеље, црвеним словима: + **Ꙗа, ц(а)рь римскыи рекох моим(ь) езыкѡм(ь) дати ѡв8и книг8.**

Превод повеље краља Жигмунда

Жигмунд, по милости Божијој римски цар и угарски краљ, и чешки и фрушки, Далмације и Хрватске земље, и другим земљама краљ, дајем на знање вама, свим нашим верним, црквеним старешинама и свој властели и шпановима (жупани) и порколабима (бурграфи) и племенитим

[21] Код Панаитескуа је ова реч погрешно прочитана: **блата**, а треба: **блага**, како стоји у оригиналном препису.

људима, и сваком човеку великом и малом, који држи до мене и мене слуша, и који је веран светој круни и угарском орсагу, и мене сматра добрим. Сваки да се чува и није слободан ничим да омета Агатона, попа манастирског манастирима Светоме Антонију на Водицама и пресветој Богородици Тисманској, јер ја својом добром вољом дадох и мојом вером примих. Оно што је њихово прво било слободно, и сада да им је слободно. И села и сви котари што их имају, и виногради и воденице, и ораси и ливаде, све да им је слободно и нико да им није вољан ичим сметати. И ово су имена селима црквеним близу манастира Светога Антонија Водичког: Жидовштица и Сушица и Преклечевци и Поток и Жарковац, и на Водици Бахнињци и Јелховица, и у блатничком судству на Дунаву Кумански Брод, и у Блатници Сађавац, и Пестичево и Топорно, и Согојно, и насупрот Цибра блато звано Бистрц, и при њему два села, оба Калуђеровци; и у Жалешком судству село Плоштина и Черешев и Тучиновци и Леурда, и у Жуљех Пекалешти, и од Бјалешти и Валеларга, и Струмита, и на Жули село Чаури и Унгурени и Душешти; и на Тисмени село Тисмена и Србошори, и на Изварни (село) Подњани, и на Жалешту (села) Аркани и Тамашици и Балешти и Расов. И још установисмо истину – да је и Бистрица прво била црквена, и на њихову молбу и за праву веру и то дадох њима, попу Агатону и манастирима, да им буде очевина и да им је урик, са свиме што припада котару Бистрици, царина од трга и проласка да су попу Агатону и калуђерима водичким и тисманским, и да располажу свим дохотком у Бистрици. Такође и свуда где имају више уписана села и котаре и ливаде и воденице, и у Северину, и у Бистрици и на сваком месту које припада њиховим манастирима и што их држе – све да им је слободно и на урик, од сада и до века, и нико да им не сме сметати, уколико не жели себи да нанесе штету. То говорим сваком, и садашњим, и онима који желе да буду моје слуге, и после нас и до века – нико да није слободан да им смета, ни њиховом човеку нити добитку, и што купују и што продају, и на суху и на води, и куд год иду њихови људи са својим добитком, ни на једном месту ваму да не плате, него да иду слободно. И што имају врша и вирова на Дунаву – све да им је слободно као што је и првобитно било, тако и до века да је слободно манастирима попа Агатона и ономе који ће после њега бити и његовим калуђерима ... који ће бити у тим манастирима, зато што смо их ми, убога браћо, узели да их пазимо и чувамо. Они правоверно да нам служе службу и праву веру, и у својој вери да пребивају и свој закон да држе у својим црквама, и да нико не сме да им смета, или да намеће закон за њих, и на то сам

им дао своју веру и свог угарског русага, и свих који верују светој круни, и који мени желе добро, и који ће после нас бити.

И још нађох као истинито да је отац деспота Стефана, кнез Лазар, дао тим црквама села у Српској земљи за своју душу – Богородици Тисманској и Светом оцу Антонију Водичком, села која се зову: Кисељево, трг са царином и виноградe и ливаде и са свим котаром и дохотком слободно. Такође и друга села: Поповци и Марјан и Дрмно на Млави и Кличевац на Дунаву, и та села даде са виноградима и воденицама и њивама и ливадама и са свим котаром и дохотком – да је слободно црквама пресветој Богородици Тисманској и Светоме оцу Антонију Водичком, и попу Никодиму и ономе ко ће после њега бити, од сада и до века, и његовим калуђерима који ће у тим црквама пребивати, и нико да не сме да им смета или да их узнемирава. Тога ради им и ја дадох та села да су им слободна и на урик, са свим дохотком од сада и до века.

И тако говори моја висост свим нашим вернима, властели, и шпановима и порколабима и валешима и хармицима, сваки да се клони Агатоновог калуђера и његовог човека и његовог блага, и добитка његовог, и свега што вози и што носи и што тера, и по води и по суху и посвуда – да иду слободно, и нигде да не плате ваму, од сада и до века; и нико да им није слободан сметати у било чему, уколико ми не би желели зло. То говорим свакоме, и садашњем и ономе који ће после бити моје слуге, и по нама и који ће до века бити.

И ко хоће да чита ову моју књигу, опет да је да у руке ономе од кога ју је узео.

Даде се ова књига попу Агатону у Пожуну, месеца октобра у 28. дан, по Христовом рођењу године 1429, а од када сам краљ Угарској земљи 44, а од када сам римски цар деветнаесте године, а Чесима десете.

Ја, цар римски, рекох мојим језиком да се ова књига изда.

III *Текст повеље Јанка Хуњадија из 1444.*

+ **Ꙗнȣшь ѡт[ь] Хȣнада, воеѡда ердел’скы, и шпан(ь) Секȣлѡм(ь) и Тѣмишварȣ и кралевства ȣгръскога въсѣм(ь) ѡиском(ь) наивы|2|ши капитань, давам(ь) на знанїє овем(ь) нашем(ь) ѡтворенем(ь) листом(ь), въсѣмь нашем(ь) цр(ъ)ковнкѡм(ь), старѣшинам(ь) |3| и въсѣм властелѡм(ь) и шпановѡм(ь) и порколабом(ь) и вамьшем(ь) и бировѡм(ь), и въсакомȣ чл(овѣ)кȣ кто к менѣ слоѵша: Въса|4|кы чл(овѣ)кь да се варȣе и да нѣ волнь ни оѵ чем(ь) поза-**

бавити монастырѡм(ь) попа Герасима, с(ве)т(о)мȣ Ѧндѡнїȣ на Водицах(ь) |5| и прѣс(ве)тои Б(огороди)ци Тисмен’скои, за рад(и) их(ь) смь ꙗа оузель под свою р(оу)коу, да их(ь) ѡбарȣем(ь) ѡт[ь] всакког(о) чл(овѣ)ка, и моѡм(ь) вѣром(ь) прїех(ь) |6| вѡле що ес(ть) было прьво тѣх(ь) монастыри, и съга да е них(ь) слободно, и села и вьси хѡтари що имаю, и виногради |7| и воденице, и орѣси и ливаде цр(ь)ковним(ь) близȣ монастыра с(ве)т(а)го Ѧндѡнїа Водичкога.

Село Жидов’щица |8| и Сȣшица и Прѣклечев’ци и Потокь и Жар’ковьц(ь); и на Водици Бахнин(ь)ци и Єлхѡвица; и оу Блатничко сȣд(ь)ство |9| на Дȣнавȣ Кȣманскыи Брѡд(ь) и ȣ Блатниц(и) Сагевьц(ь), и дрȣгы Сагѥв’ць, и Пестичево и Топѡр’но и Сѡгоино; |10| и протива Цибра, блато зовѡмое Бистрьц(ь) и при нѥм(ь) двѣ селѣ ѡбои ⟨Калȣгеров⟩ци;[22] и ȣ Жалешко сȣдство |11| село Плоцина и Черешево и ⟨Тȣрченовци⟩ и Леȣрда; и ȣ Жȣлцех(ь) ⟨Пекалещи и ѡт Ба⟩лаещи и Вале Ларга и Стрȣ|12|мта; и на Жȣл’и село Чаȣри ⟨Ѡнгȣреи и Дȣшещи⟩; и на Тисмѣни ⟨село Тисмана⟩ и Срьб’шори; и на Изви|13|рни Пѡдѣни; и на Жалешȣ ⟨Ѧркани и Тамашещи⟩ и Балещи и Р⟨асово. И еще⟩ нагох(ь) истинȣ како е и прьво |14| Бистрица цр(ь)ковнаа, и за них(ь) мо⟨ленїе и правȣ и вѣрȣ и то⟩ним(ь) ѡслободих(ь) попȣ Герасїмȣ и монастырѡм(ь) да ес(ть) оу ба|15|щинȣ и да имь ес(ть) ȣ рȣках(ь) съ в⟨сѣми що дръжїи къ Бистрици⟩ хотар и тръжна и проходна царина, да ес(ть) попȣ Герасимȣ и ка|16|лȣгерѡм(ь) водичкем(ь) и тисмен⟨ским(ь), да сȣ волни над всѣм дох⟩ѡдком(ь), що ес(ть) оу Бистри⟨цѣ. Також⟩де ⟨и пов⟩ъсоудȣ, колико |17| имаю села си више писанна и хѡтаре и ливаде и в⟨оде⟩нице и оу Северинȣ и оу Бистриц(ь) и на всаком(ь) мѣстȣ що е |18| них(ь) монастырем(ь) и що к нимь дръжїи, вьсе да им(ь) есть сло⟨бѡд⟩но и на ȣрик(ь), ѡд съга и до вѣка , и да имь нѣ волнь никто |19| позабавити ни оу чем(ь). Тко не хокѥ своемȣ злȣ, тои свакомȣ говорȣ и съгашнем(ь) и послѣ кои хоте быти мое слȣге, |20| и по нас(ь) и до вѣка, да им(ь) нѣс(ть) волнь никто позабавити ни ȣ чем(ь), ни них(ь) чл(ове)кȣ и них(ь) добиткȣ. И що кȣпȣю и що продаю, и на сȣх(оу)

---

[22] Од овог места до средине 16. реда на оштећеним деловима текста извршена је реконструкција коју доносимо у стреластим заградама.

|21| и на водѣ, и к8дѣ ходе них(ь) людїе ш них(ь) добитком(ь), ни на едином(ь) мѣст8 ваам8 да не плате, нь да ходе слобѡдно. И що имаю |22| връшища и вирѡ⟨в⟩е на Д8нав8, вьсе да е них(ь) слобѡдно, како е и прьво было, тако и до вѣка да ест(ь) монастырѡм(ь) попа Гера|23|сима, и кои хоте по нѥм(ь) быти, и нѥговѣм(ь) кал8герѡм(ь), кои хоте быти 8 тѣх(ь) монастырѣх(ь) тѣх(ь) реда оүбогаа братїа |24| що их(ь) смо мы 8зели, да их мы пазимо и хранимо за них(ь) слоүжб8 и прав8 вѣр8, що нам(ь) слоүже право и вѣрно. И ѡни 8 свѡи |25| вѣррѣ да си прѣбываю, и свои ⟨за⟩кѡн(ь) да си дрьже оү своих(ь) цр(ь)квах(ь)[23], и да им(ь) нитко нѣ вол'нь позабавити или бантовати |26| за них(ь) закѡн(ь). На тои сьм(ь) даль н⟨имь⟩ свою вѣр8, и свега ѡрсага оүгрьскога. На ⟨тои дадохь⟩[24] ѡвиꙗ нашь отворенїи листь. |27| Того радї заповѣдам(ь) свакомꙋ нашем8 сл8гѣ, кое с8 съга и кое те быти напрѣд, како ино никто да не смѣль 8чинит(и), |28| тко не хоке своем8 зл8 ѡт[ь] господства ми, него свакыи да их(ь) ѥ ѡбароваль, и оү томь да их(ь) ѥ дръжаль, на що им(ь) сьм(ь) ꙗа даль |29| мои листь, и како им(ь) држїи книга светопочившега ц(а)ра Жигм8нда.

И ещеже изнагох(ь) истин8, како е ѡт(ь)ць де|30|спота Стефана, Лазарь кнезь, приложил(ь) тѣмеи цр(ь)квам(ь) села оү срьбскои земли за свою д(оү)шоү, прѣс(ве)тои Б(огороди)ци Тисмѣнскои, |31| и с(ве)том8 ѡт(ь)цоү Ѧндѡнї8 Водичком8, села на име Киселѥво, тръг(ь) и съ царином[ь] и с виногради и с ливадами, и съ всѣм[ь] |32| хотаром[ь] и дохѡдком(ь) слоб(о)дно. Также и др8гаа села: Попѡвци и Марꙗне и Дръмни на Млавѣ и Кличевьц(ь) на Д8нав8. |33| И тьи села даде с виногради, и с нивїем[ь], и сѣнокоси и с во⟨д⟩еницами и въсѣми хотары, да ес(ть) слобѡдно, да ес(ть) цр(ь)квамь, |34| прѣс(ве)тои Б(огороди)ци Тисмен'скои, и с(ве)т(о)м8 ѡ(ть)цоү Ѧндѡнї8 Водич⟨ко⟩м8. И тои съга ѡсло⟨б⟩агꙗмо поп8 Герасим8 и тѣме и кои те |35| по нѥм(ь) быти, и съга и до вѣка.

И такои гѡв(о)рит(ь) господ(ь)с⟨тво м⟩и свем(ь) нашим(ь) вѣр-

[23] Код Панаитескуа стоји погрешно: мръквах.

[24] Оштећен, али реконструисан текст.

нем(ь) сл⟨оү⟩гам(ь), и шпановѡм(ь) и пор(ь)колабѡм(ь) |36| ⟨и вамь-шем(ь) и хармицем(ь) вьсаки да се варȣет(ь) ѡт[ь] Герасимови ка-лȣ⟩гери[25] и ѡт[ь] нѣгова ⟨человѣка⟩ и от нѣгова блага,[26] и ѡт вса-ког(ь) |37| нѥгова добитка. И що нос⟨и и⟩ що возїи, да мȣ е вѣра, и по водѣ и по сȣхȣ и ⟨по въсȣ⟩дȣ слобѡдно да ходе, и нигде |38| да не плате вама, ѡт съга и ⟨до⟩ вѣка, и никто да им(ь) нѣс(ть) вол’нь позабавити ни ȣ чем(ь). Тко не би хотѣли ѡт(ь) гос(ь)под’ства ми |39| зло приети, тои въсакомȣ чл(овѣ)кȣ говорȣ, и съгашнем(ь) мо-ем(ь) слоүгам(ь), и напрѣд(ь) кои те быти, и кто прочьте ѡвȣи |40| мою книгȣ, пакы да ю ѥ в⟨рат⟩ил(ь) томȣи чл(о)в(ѣ)кȣ, кои ю ѥ вам(ь) даѡ гледати ⟨...⟩

Даде се ѡваи книга попȣ |41| Герасимȣ ȣ Єршавѣ по Х⟨(рис)т(о-в)⟩ȣ рожьд(е)ствȣ ҂а҃ и ȣ҃м҃д҃ лѣто м⟨есеца охтомвриа⟩[27] к҃ д(ь)нь. За подписанию, |42| самъ г(оспо)д(и)нь воевѡда.

Превод повеље Јанка Хуњадија

Јанош од Хуњада, војвода ердељски, и шпан Секулу и Темишвару и свој војсци Краљевства угарског највиши капетан, дајем на знање овим својим отвореним листом свим нашим црквеним старешинама и свој властели и шпановима (жупани) и порколабима (бургграфи) и вамшима (цариници) и бировима (судије) и сваком човеку који мене слуша: сваки човек да се чува и да не сме ничим да узнемирава манастире попа Герасима, Светог Антонија на Водици и пресвету Богородицу Тисманску, зато што сам их ја узео под своју заштиту – да их чувам од сваког човека, и својом вером примих слободно оно што је првобитно припадало тим манастирима, и сада да им је слободно, и села и сви котари што их имају, и виногради и воденице, и ораси и ливаде црквене близу манастира Светог Антонија Водичког.

Село Жидовштица и Сушица и Преклечевци и Поток и Жарковац; и на Водици Бахнињци и Јелховица; и у Блатничком судству на Дунаву Кумански Брод и у Блатници Сађевац, и други Сађевац, и Пестичево и Топорно и Согојно; и насупрот Цибру – блато звано Бистрц, и уз њега

[25] Реконструисан текст, у повељи доста оштећен.

[26] Овде је текст тешко читљив и отежан за реконструкцију.

[27] Доста оштећено, прочитано према реконструкцији.

два села, оба Калуђеровци; и у Желешком судству село Плоштина и Черешево и Турченовци, и Леурда; и у Жулцима Пекалешти и Балеашти и Вале Ларга и Струмта; и на Жули село Чаури, Онгуреи и Душешти; и на Тисмени село Тисмана и Србошори; и на Извирни – Подени; и на Жалешту – Аркани и Тамашевци и Балешти и Расово. И још нађох да је истинито да је првобитно и Бистрица била црквена, па на њихову молбу и праву веру и то им ослободих – попу Герасиму и манастирима, да им је у баштину и да им је у рукама са свиме што држи ка Бистрици, котар и царину од трга и пролаза – да је попу Герасиму и калуђерима водичким и тисманским, да слободно располажу дохотком у Бистрици. Тако исто и свугде где имају села више записана и котаре и ливаде и воденице, и у Северину и у Бистрици и на сваком месту које припада њиховим манастирима и што к томе држи – све да им је слободно и на урик, од сада и до века, и нико не сме да их у било чему омета. Говорим свакоме ко не жели себи зло, садашњем и онима који ће касније бити моје слуге, и после нас и до века, нико да није слободан да их ичим узнемирава, ни њиховог човека нити њихов добитак. И што купују и што продају, на суху и на води, и куда иду њихови људи са њиховим добитком – ни на једном месту да вам не плате, него да иду слободно. И што имају врше и вирове на Дунаву – све да им је слободно, као што је и раније било, тако да је до века манастирима попа Герасима, и ономе који ће после њега бити, и његовим калуђерима који ће бити у тим манастирима, убога братија њиховог реда, које смо ми узели да их ми пазимо и чувамо за њихову службу и праву веру, јер нам служе истински и верно. И они да пребивају у својој вери и свој закон да држе у својим црквама, и нико да није слободан да им смета или узнемирава због њиховог закона. На то сам им дао веру своју и свег орсага угарског. Зато дадох овај наш отворени лист. Стога заповедам сваком нашем слузи, онима који су сада и онима који ће убудуће бити, да нико не сме друкчије поступати. Ко не жели да од мог господства претрпи зло, сваки мора да их поштује и тако да се односи према њима, јер сам им ја за то дао свој лист, а тако им држи и књига светопочившега цара Жигмунда.

И још изнађох да је истинито да је отац деспота Стефана, кнез Лазар, за своју душу приложио тим црквама села у Српској земљи, пресветој Богородици Тисманској и Светоме оцу Антонију Водичком, а наиме села Кисељево, трг са царином и са виноградима и са ливадама, и са свим котаром и дохотком слободно. А такође и друга села: Поповце и Марјане и Дрмно на Млави и Кличевац на Дунаву. И та села даде са

виноградима и са њивама и са сенокосима и са воденицама и свим котарима – да је слободно, да буде црквама пресветој Богородици Тисманској и Светоме оцу Антонију Водичком. И то сада ослобађамо попу Герасиму и њима, и онима који ће после њега бити, и сада и до века.

И тако говори господство ми свим нашим верним слугама и шпановима и порколабима и вамшима и хармицима, сваки да се клони Герасимових калуђера и његова човека и његова имања и сваког његовог добитка. И што носи и што вози, да му је сигурно и по води и по суху и свуда слободно да иду, и нигде да вам не плаћају од сада и до века, и нико не сме ничим да их омета. Сваком човеку који не би хтео да претрпи казну од господства ми, садашњим мојим слугама и онима који ће бити после, и ко прочита ову моју књигу, опет да је врати ономе човеку, који вам је дао да је гледате ...

Даде се ова књига попу Герасиму у Оршави по рођењу Христовом 1444. године, месеца октобра, 20. дан. У потпису сам господин војвода.

Време издавања повеље деспота Стефана

Повеље краља Жигмунда и Јанка Хуњадија, које нису сачуване у оригиналу, носе датум и годину издавања, и оне нису спорне. Издате су 28. октобра 1429, односно 20. октобра 1444. године. Међутим, повеља деспота Стефана за Тисмену и Водицу, којом потврђује очеве дарове при оснивању ових манастира, и дарује нова у својој земљи, није датована, тако да је од времена проналаска, у другој половини XIX века, донедавно, ипак изазивала повремено разлоге за различито датовање. При првом штампању 1865. године Б. Хашдеу, који ју је пронашао, погрешно ју је датовао у 1391. годину.[28] Хашдеу је извршио ово датовање и поред очигледних разлога који су говорили у прилог Стефановог деспотског периода, а то значи после лета 1402. године. Још је Чедомиљ Мијатовић приметио да је писар направио грешку. Ставио је годину ѕцме (6945 = 1437), што је немогуће, јер је то десет година после деспотове смрти. Али Мијатовић је погрешно предложио ѕцїє, односно 6915 = 1407,[29] што је немогуће јер се у повељи помиње кир Никодим који је подигао ове манастире, као још увек жив, а зна се да је он умро 25. децембра 1406.

[28] B. P. Haşdeu, *Arhiva Istorică Românei* I–2, 17–18.
[29] Ч. Мијатовић, *Српски одзраци из румунске историје*, 23.

године.[30] Логичније је и исправније исправити последњу цифру ѥ у цифру ї, па на тај начин добијамо, чини нам се, тачну годину ѕ҃ц҃д҃ї, односно 1406. годину и исправку писареве грешке. Ову грешку запазио је још 1888. Иларион Руварац,[31] а његово мишљење прихватили су Ђорђе Сп. Радојичић,[32] Ђорђе Трифуновић,[33] Љубомир Котарчић, Гордана Јовановић и Александар Младеновић.[34] Насупрот њима, без објашњења разлога, Стојан Новаковић се залаже за годину 1405, мада је у скраћеном издању, на основу Б. П. Хашдеуа, штампао исправку године издања за коју се залагао Руварац.[35] Да су у праву они који су се залагали за годину 1406, говори нам и индикт који је на повељи тачан, а то је ·дї· = 14. Мада је у ћирилској дипломатици и хронологији одавно познато да писари много чешће греше у индикту него години, овде имамо омашку само у једној цифри код године.[36]

О дипломатичким особеностима, нарочито о аренги повеље деспота Стефана овде нећемо писати, јер смо о томе расправљали на другом месту.[37]

---

[30] Ђ. Sp. Radojičić, *Srpsko-rumunski odnosi XIV–XVII veka*, Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду I (1956) 15–16; E. Lăzărescu, *Nicodim de la Tismana şi rolul său in cultura veche românaesca*, Romanoslavica 11 (1965) 237–285; Г. Бабић, *Друштвени положај ктитора у деспотовини*, Моравска школа и њено доба, Београд 1972, 144; Д. Миок, *Културне везе између Влашке и Србије у XIV и XV веку*, О кнезу Лазару, Београд 1975, 308–309; Ђ. Трифуновић, *Књижевни радови*, 208.

[31] I. Ruvarac, *Pop Nicodim der erste Klostegründer in der Walachel 1406*, AfSlPh 11 (1888) 354–363.

[32] Ђ. Сп. Радојичић, *Избор патријарха Данила III и канонизација кнеза Лазара*, Гласник СНД 21 (1940) 57–58.

[33] Ђ. Трифуновић, *Књижевни радови*, 209.

[34] Љ. Котарчић, *Повеља деспота Стефана*, 117; Г. Јовановић, *О повељи деспота Стефана Лазаревића манастирима Тисмени и Водици из 1406. године*, Научни састанак слависта у Вукове дане 19–1 (1991) 50–58; А. Младеновић, *Повеље и писма Стефана Лазаревића*, 351.

[35] С. Новаковић, *Законски споменици*, 752–753.

[36] Редигујући издање текста повеље, колегиница Татјана Суботин-Голубовић приметила је да би година, према начину на који је написана, могла да се тумачи и као ҂ѕ҃ц҃д҃, при чему је слово ѥ само падешки наставак (не захвата га титла). Такво тумачење дало би, међутим, годину 6904, односно 1395–1396, што је у супротности са деспотском титулом и придевком *царство ми* који ауктор у повељи користи девет пута. О употреби овог придевка од стране деспота: А. Веселиновић, *Држава српских деспота*, Београд 2006², 43.

[37] А. Веселиновић, *Косовске алузије у повељама Стефана Лазаревића*, Зборник ФФ у Београду 18 (1994) 179–196.

Просопографски подаци, установе и термини

Деспот Стефан Лазаревић, I, *187* (страна), 1 (ред у издању); *188*, 47; II, *191*, 55; III, *196*, 58. Видети: ССА 1, 138 (А. Веселиновић).

Метох, I, *187*, 13 – манастирска земља, имање. Видети: *ЛССВ*, 402–403 (С. Мишић).

Глобари, I, *187*, 23 – државни или властелинов чиновник чија је дужност била да скупља судске глобе. Видети: *ЛССВ*, 117 (Б. Марковић).

Најезда, I, *187*, 23 – термин који је у средњем веку означавао насиље, пљачку и разбојништво. Видети: *ЛССВ*, 427 (Р. Михаљчић).

Девицопохиштатељ, I, *188*, 31 – крадљивац девојака, девица. Ово кривично дело је спадало у такозване *царске резервате* или *царске дугове*, то јест за њих је судио владар. Видети: *ЛССВ*, 613–614 (А. Веселиновић).

Иконом, I, *188*, 34 – старешинско звање у средњевековним манастирима, по важности одмах после игумана, и његове обавезе као заменика игумана тичу се економских послова. Видети: *ЛССВ*, 252–253 (Р. Милошевић).

Кир Никодим, I, *188*, 38; II, *192*, 65 – У литератури и традицији се презива Грчић, према свом пореклу. Рођен је у Прилепцу код Новог Брда (Ђ. Сп. Радојичић) или Костуру (Д. Мијок) из мешовитог српско-грчког брака. Замонашио се на Светој гори. Уживао је велики углед код кнеза Лазара, па га је овај 1375. поставио као *толковатеља*, тумача српске делегације у Цариграду, у преговорима око измирења цркава. Боравио је затим у североисточној Србији, где је по традицији основао манастире Вратну (код Брзе Паланке) и Манастирицу (испод Мироча). Много година је крајем XIV и почетком XV века боравио у Влашкој, а краће време и у Угарској. Уз помоћ влашких војвода Владислава Влајкуа (1364 – око 1374) и Радула I (око 1374–1384), и уз помоћ кнеза Лазара као ктитора подигао је влашке манастире Водицу (изнад Ђердапа са румунске стране) и Тисману (на јужним обронцима Јужних Карпата, близу Ровина). Умро је 25. децембра 1406. године. Видети: Ђ. Трифуновић, *Деспот Стефан Лазаревић. Књижевни радови*, 207–208, са старијом, доста богатом литературом код Румуна и код нас.

Краљ Жигмунд, II, *190*, 1 – Угарски краљ (1387–1437) и римско-немачки цар (1410–1437). Видети: ССА 2 (2003) 190 (А. Фостиков).

Царина, царина проходна, II, *190*, 31 – О царини као приходу владара на продату робу или о мимоходној (проходној) на непродату

робу види: А. Веселиновић, *Карински систем у доба деспотовине*, ИГ 1–2 (1984) 7–38; *ЛССВ*, 792–794 (А. Веселиновић).

Поп Агатон, II, *190*, 9, 29; *192*, 72 – старешина манастира Тисмене и Водице крајем треће деценије XV века.

Јанко Хуњади, III, *194*, 1 – северински бан и ердељски војвода (1439–1456), заповедник угарске војске против Турака, гувернер Угарске од 1446. Видети: П. Рокаи и др., *Историја Мађара*, Београд 2002, 150–158.

Поп Герасим, III, *194*, 8; *196*, 44, 69; *197*, 72 – старешина манастира Тисмене и Водице у петој деценији XV века.

Топографски подаци

Манастир Пречисте Богородице на Тисменој и Светог Антонија Великог на Водици, I, *187*, 12; II; *191*, 57–58; *192*, 64; III, *194*, 8–9; *195*, 30; *196*, 60–61, 67–68 – Манастири су подигнути настојањем попа кир Никодима, средином друге половине XIV века. Не зна се тачна година оснивања. Захваљујући великом угледу овог подвижника, који је уживао код кнеза Лазара, његовог сина деспота Стефана, и влашких војвода (Владислава I и Радула I), манастири су сазидани, опремљени и формирано је властелинство у Србији од дарова кнеза Лазара и деспота Стефана (15 села у долини реке Пек и у Браничеву), и у близини самих манастира, дарови поменутих влашких војвода, краља Жигмунда и војводе Јанка Хуњадија. Манастир Тисмена се налази на јужним обронцима Карпата, на истоименој речици, близу историјских Ровина, а Водица изнад Ђердапске клисуре са румунске стране. Било је и мишљења да се Тисмена налази на доњем излазу из Ђердапа (*Историјски атлас*, Београд 2005, 54, 55, карта Српске деспотовине 1423, 1428. и 1439). Библиографија о овим манастирима у румунској историографији до 1970: N. Stoicescu, *Bibliografia localităţilor şi monumentelor feudale din România* II, Bucureşti 1970, 658, 717–718. Код нас је о овим манастирима писао Ђ. Трифуновић, *Књижевни радови*, 207–208.

Кисељево трг с царином, **Поповци**, **Марјан**, **Дрмни на Млави**, **Кличевац на Дунаву** (II, *191*, 58–61; III, *196*, 61–65) и **Три Брода**, **Хановци**, **Дражевци**, **Крушевица**, **Духовци**, **Извор**, **Барич**, **Бикињ**, **Пониква**, **Понорате** (I, *187*, 17–18) – петнаест села која чине властелинство Тисмене и Водице у области Пека и Браничева. Први је о њима писао и убицирао их М. Динић, *Браничево у средњем веку*, Српске земље у средњем веку, Београд 1978, 88, 104. Сва су убицирана и иден-

тификована и у Браничевском дефтеру из 1467. године. Видети: Б. Ђурђев, *Исписи из дефтера за Браничево из XV века*, ИГ 3–4 (1951) 97; М. Стојаковић, *Браничевски тефтер*, Београд 1987, 57, 185, 200, 201, 209, 83, 62, 130, 76; А. Веселиновић, *Североисточна Србија у средњем веку*, ИГ 1–2 (1987) 50–51. Првих пет села са тргом Кисељевом даровао је кнез Лазар приликом оснивања властелинства, али повеља о томе није сачувана. Сачуване су само потврде Лазаревог поклона у повељама краља Жигмунда из 1429. и Јанка Хуњадија из 1444. године. Осталих десет села даровао је деспот Стефан у повељи из 1406 (повеља I) али се не потврђују у каснијим повељама (повеља II, III), што вероватно значи да су касније изгубљена за ове манастире.

РЕГИСТАР

УПУТСТВО ЗА ИЗДАВАЊЕ ИСПРАВА

Кратак историјат исправе: време и место одлуке о правном чину и/или записивању правног чина; ауктор и дестинатар; оригинал, копија, печат; врста и димензије материјала на којем је исправа писана; очуваност; место чувања документа.

Ранија издања: библиографија ранијих издања; битне разлике у односу на раније или ранија читања.

Текст исправе:

1. Сваки пети ред означити бројем.
2. Киноварна слова су велика и означавају почетак новог пасуса.
3. Почетак новог пасуса понекад се означава крстом. У том случају такође се користи велико слово.
4. Предлаже се употреба великих слова у складу са данас важећим правописом.
5. Надредни знаци (акценти) се не бележе.
6. Титле се обавезно остављају код бројева.
7. Скраћенице написане са титлом разрешавају се у округлим заградама – ( ).
8. Скраћенице написане без титли разрешавају се у четвртастим заградама – [ ].
9. Натписана слова спуштају се у ред без икаквих посебних ознака.
10. Оштећене празнине разрешавају се у стреластим заградама – 〈 〉.
11. Очигледне писарске грешке означавају се ускличником (!). У одређеним случајевима препоручује се коментар у напомени.
12. Оригинална интерпункција замењује се савременом, при чему реченица треба да представља логичку целину.
13. Нема потребе да се при издавању докумената користи широко *е* (**є**), које се понекад појављује уместо прејотованог *е* (**ѥ**), пошто је према позицији употребљеног широког *е* јасно каква му је гласовна вредност. Предлажемо да се уместо њега употребљава обично *е* (**е**).

14. Приликом издавања босанских повеља и, евентуално, докумената писаних босанчицом, неопходно је, тамо где се појављује, задржати ђерв (ꙉ).
15. Уколико је реч скраћена тако да је изостављен један (или оба) вокала који се понављају, у заграду се ставља један од њих, нпр. **прⷪрокь – пр(о)рокь**, **реⷱнное – реч(е)нное**.

Каснији записи на документу

Превод на савремени језик

Дипломатичке особености

Просопографски подаци

Установе, важнији термини

Топографски подаци: убицирање топонима који се помињу у исправи (по потреби приложити карту)

Обавезан снимак документа

СПИСАК СКРАЋЕНИЦА

AfSlPh	Archiv für slavische Philologie
Acta Albaniae	L. Thallòczy – C. Jireček – E. Sufflay, *Acta et diplomata res Albaniae mediae aetatis illustrantia*, vol. I–II, Vindobonae 1913–1918.
Глас СКА/САН/САНУ	Глас Српске краљевске академије / Српске академије наука / Српске академије наука и уметности
Гласник ДСС/СУД	Гласник Друштва српске словесности / Српског ученог друштва
Годишњак ДИ БиХ	Годишњак Друштва историчара Босне и Херцеговине
Годишњица НЧ	Годишњица Николе Чупића
Гласник ИД НС	Гласник Историчарског друштва Новог Сада
Годишњак СФФ	Годишњак скопског Филозофског факултета
ГПБ	Грађа о прошлости Босне
Ђ. Даничић, *Рјечник*	Ђ. Даничић, *Рјечник из књижевних старина српских* I–III, Београд 1863–1864.
EJ	*Enciklopedija Jugoslavije* I–VIII, Zagreb 1955–1971.
ЕСИ	*Енциклопедија српске историографије* (ур. С. Ћирковић – Р. Михаљчић), Београд 1997.
Зборник ФФ у Београду	Зборник Филозофског факултета у Београду
ЗРВИ	Зборник радова Византолошког института
ИСН	*Историја српског народа* I–II, Београд 1981, 1982.
ИГ	Историјски гласник
ИЦГ	*Историја Црне Горе* II/1–2, Титоград 1967, 1970.

ИЧ	Историјски часопис
К. Јиречек, *Споменици српски*	К. Јиречек, *Споменици српски*, Споменик СКА 11 (1892).
П. Карано-Твртковић, *Србскiи споменицы*	П. Карано-Твртковић, *Србскiи споменицы или старе рисовулъ, дипломе, повелъ, и сношенiя босански, србски, херцеговачки, далматински и дубровачки кралъва, царева, банова, деспота, кнезова, войвода и властелина*, Београд 1840.
B. Korablev, *Actes de Chilandar* II	B. Korablev, *Actes de Chilandar. Deuxième partie, actes slaves*, Византийскiй Временник, приложение къ XIX тому, С. Петербургъ 1915.
S. Ljubić, *Listine*	S. Ljubić, *Listine o odnošajih izmedju južnoga Slavenstva i Mletačke republike* I–X, Zagreb 1868–1891.
ЛССВ	*Лексикон српског средњег века* (ур. С. Ћирковић – Р. Михаљчић), Београд 1999.
F. Miklosich, *Monumenta Serbica*	F. Miklosich, *Monumenta Serbica spectantia historiam Serbiae, Bosnae, Ragusii*, Viennae 1858.
Monumenta Ragusina	*Monumenta Ragusina. Libri reformationum* I–V, Zagreb 1879–1897.
С. Новаковић, *Законски споменици*	С. Новаковић, *Законски споменици српских држава средњег века*, Београд 1912.
L. Petit, *Actes de Chilandar* I	L. Petit, *Actes de Chilandar. Première partie: Actes grecs*, Византийскiй Временник, приложение къ XVII тому, С. Петербургъ 1911
Прилози КЈИФ	Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор
М. Пуцић, Споменици србски	М. Пуцић, *Споменици србски* I–II, Београд 1858, 1862.
Rad JAZU	Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti
Д. Синдик, *Српска средњовековна акта*	Д. Синдик, *Српска средњовековна акта у манастиру Хиландару*, Хиландарски зборник 10 (1998)

Д. Синдик, *Српски средњовековни печати*	Д. Синдик, *Српски средњовековни печати у манастиру Хиландару*, Осам векова Хиландара – историја, духовни живот, књижевност, уметност и архитектура, Београд 2000, 229–239.
Л. Славева – В. Мошин, *Српски грамоти*	Л. Славева – В. Мошин, *Српски грамоти од Душаново време*, Прилеп 1988.
T. Smičiklas i dr., *Diplomatički zbornik*	T. Smičiklas i dr., *Diplomatički zbornik kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*, I–XVII, Zagreb 1904–1981.
А. Соловјев – В. Мошин, *Грчке повеље*	А. Соловјев – В. Мошин, *Грчке повеље српских владара*, Београд 1936.
А. Соловјев, *Одабрани споменици*	А. Соловјев, *Одабрани споменици српског права*, Београд 1926.
Споменици на Македонија	*Споменици за средновековната и поновата историја на Македонија* I, уредник В. Мошин, Скопје 1975.
Љ. Стојановић, *Записи и натписи*	Љ. Стојановић, *Стари српски записи и натписи* I–VI, Београд 1902–1926.
Љ. Стојановић, *Родослови и летописи*	Љ. Стојановић, *Стари српски родослови и летописи*, Београд – Сремски Карловци 1927.
Љ. Стојановић, *Повеље и писма*	Љ. Стојановић, *Старе српске повеље и писма* I–1, Београд – Сремски Карловци 1929; I–2 Београд – Сремски Карловци 1934.
Љ. Стојановић, *Стари српски хрисовуљи*	Љ. Стојановић, *Стари српски хрисовуљи, акти, биографије, летописи, типици, поменици, записи и др.*, Споменик СКА III (1890).

СТАРИ СРПСКИ АРХИВ
КЊИГА 8 (2009)

Филозофски факултет у Београду
Филозофски факултет у Бањој Луци
Филозофски факултет у Источном Сарајеву
Архив Србије у Београду
Међуопштински историјски архив у Чачку

Рецензенти
Сима Ћирковић
Раде Михаљчић

Секретар Редакције
Дејан Јечменица

Лектура и коректура
Илија Ковић

Регистар
Дејан Јечменица

Компјутерска обрада и корице
Небојша Порчић

Превод на француски
Паскал Донжон

Израда карте
Мирела Бутирић

ISSN
1451–3072

Штампа:
Графика Јуреш
Чачак

Тираж 400

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

93 / 94

СТАРИ српски архив = Anciennes archives serbes / одговорни уредници = rédacteurs en chefs Андрија Веселиновић : Раде Михаљчић . – 2002, књ. 1– .
– [Београд] : [б. и.] , 2002–
(Чачак : Графика Јуреш) . – 24 цм

ISSN 1451–3072 = Стари српски архив
COBISS:SR–ID 112563724